

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1917-1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

EZGİ KARSLI

1641020006

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ İSMAİL TURAN KALLIMCI

HAZİRAN, 2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1917-1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

EZGİ KARSLI

1641020006

DANIŞMAN

DR. ÖĞR. ÜYESİ İSMAİL TURAN KALLIMCI

HAZİRAN, 2019

MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

1917-1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

EZGİ KARSLI
1641020006

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Teslim Edildiği Tarih: 12.06.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi: 12.06.2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLIMCI

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ekrem AYAN

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Minara ALİYEVA ÇINAR

Enstitü Müdürü: Tuncay ÖĞÜN

HAZİRAN, 2019

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 15/05/2019 tarih ve 890/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Ezgi KARSLI'nın "**1917-1945 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması**" adlı tezini incelemiş ve aday 12/06/2019 tarihinde saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine aykırı ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan KALLIMCI

Üye

Doç. Dr. Ekrem AYAN

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Minara ALIYEVA ÇINAR

YEMİN

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “1917-1945 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

..16/06/..20..19

EZGİ KARSLI

İMZASI

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN

Soyadı : KARS LI

Adı : EZG İ

Referans No: 10254000

TEZİN ADI

Türkçe : "1917-1945 Yılları Arasında Modern Kırgız Şiirinde Kadın Teması"

Y. Dil : "Women's Theme in Modern Kyrgyz Poetry Between 1917-1945"

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte : Edebiyat Fakültesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar : ---

Tarih : ---

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayınlayan : ---

Basım Yeri : ---

Basım Tarihi : ---

ISBN : ---

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Kallıncı, İsmail Turan

Ünvanı : Dr. Öğr. Üyesi

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI: 209

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Edebiyat
2. Modern Şiir
3. Kırgız Modern Şiiri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Kırgız Edebiyatı
2. Modern Kırgız Şiiri
3. Kadın Teması

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1. Kyrgyz Literature
2. Modern Kyrgyz Poem
3. Women's Theme

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih : 16.06.2019

ÖZET

Modern Kırgız şiirinde kadın temalı eserleri ve bu temada eser veren şairleri incelemiş bulunmaktayım. Çalışmamızda 1917 oluşum dönemiyle başlayan modern Kırgız şiirinin, 1930'lu yıllarda yükselerek gelişme dönemine varan Kırgız şiiri ve 1940-45 yıllarında savaş etkisindeki Kırgız şiirinde meydana gelen olaylar içinde kadın temasının işlenişini, politik ve sosyal etkenlerin temaya etkisini açıklamayı amaç edindik.

Çalışmanın Giriş bölümünde Kırgız adı ve Kırgızlar hakkında genel bilgiler verilmektedir.

Birinci bölümünde Kırgız edebiyatı ve Kırgız şiiri hakkında genel bilgiler kronolojik sırayla ve dönemselsel olarak açıklanmıştır.

İkinci bölümde, bazıları aktardığımız şiirlerden bazıları ise alıntılardan oluşan, kadın temalı şiir örnekleri verilmiş, örneklerle birlikte kadın teması soyut ve somut açıdan dönemin siyasi ve sosyal özelliklerine göre ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde şiirlerin; Doğan Aksan'ın Şiir Dili ve Türk Şiir dili, Muhsin Şener'in Şiirin Diyalektiği, İsmail Çetışli'nin Metin Tahlillerine Giriş 1 kitaplarından faydalanılarak dil ve üslup, yapı bakımından incelemesi yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde kadın temalı şiir örneklerini, transkripsiyon ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekilde verilmiştir.

Sonuç bölümünde ise tüm bunlardan hareketle elde ettiğimiz sonuçlar üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kırgız Edebiyatı, Modern Kırgız Şiiri, Kadın Teması

ABSTRACT

I have studied women-themed works in modern Kyrgyz poetry and poets who created works on this theme. In our study, we aimed to explain the effects of political and social factors on the theme of Kyrgyz poetry, which started with the 1917 formation period.

In the Introduction part of the study, general information about Kyrgyz name, and Kyrgyz are given.

In the first part, general information about Kyrgyz literature and Kyrgyz poetry is explained in chronological order and periodically.

In the second part, some of the poems we have quoted are some examples of women's themed poems with quotations, and the theme of women has been handled in abstract and concrete terms according to the political and social characteristics of the period.

In the third chapter; Dogan Aksan's poetry language and Turkish poetry language, Muhsin Sener's Dialectics of Poetry, Ismail Çetişli's Introduction to Text Analysis 1 by using the books of language and style, structure, has been examined.

In the fourth part of the study women themed poems, so I've been transferred to the transcription and Turkey's Turkish.

In the conclusion part, the results obtained from all these are emphasized.

Keywords: Kyrgyz Literature, Modern Kyrgyz Poem, Women's Theme

ÖNSÖZ

1917-1945 yılları Modern Kırgız şiirinde kadın temalı eserler, şairlerin hayat süzgecinden geçerek yazıldığı dönem açısından kronolojik sıraya konulup ve ayrı ayrı bu şekilde bir tasnifin Türkiye’de tam olarak yapılmaması bu konunun çalışılmasında en büyük etkidir. Kırgız şiirindeki kadın temalı eserlerin geçmişte hangi açıdan nasıl ele alındığını anlatma ve kadının Kırgız şiirindeki yeri ve önemi açıklama amacı güdülmüştür.

Şiirlerin tematik olarak incelenmesini dönemin en belirgin siyasi ve sosyal olayların etkisiyle belirledik. Tematik olarak belirlenen konular çerçevesinde şiirlere dil ve üslup, yapı bakımından inceleme yaptık. Dil ve üslup, günlük dilin kullanımına ve mecazlı söyleyişe göre yapı ise kafiye şeması, kafiye tipi, nazım biçimi ve nazım türü bakımından açıklanmıştır. Dil ve üslubu Doğan Aksan’ın Şiir Dili ve Türk Şiir Dili kitabından; anlam ve söz sanatları, günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş, imgenin kullanımından yararlanılırken yine imgenin kullanımı için Muhsin Şener’in Şiirin Diyalektiği kitabından, yapı bölümünü ise İsmail Çetişli’nin Metin Tahlillerine Giriş 1 kitabından yararlanılarak şiirlerin incelenmesi tamamlanmıştır.

Tematik açıdan toplamda 153 şiir incelenmiş, tez çalışmasında ise 133 şiir kullanılmıştır. 133 şiirin 113’nü aktararak yapıлып geriye kalan 20 şiir ise alıntılanmıştır. Tezin dördüncü bölümünde 8 alıntı şiir ve 39 aktarılan şiir bulunmaktadır. Geriye kalan şiirler ise ikinci bölümde ya aktarılıp açıklanma yapılmış ya da sadece açıklamada bulunulmuştur.

Günümüzde şiirlere ulaşabileceğimiz yeterli kaynak yoktur. Bazı şiirler alıntılar yapılarak bazı şiirleri ise hocamın yardımlarıyla bulup Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktararak çalışmamı tamamlamış bulunmaktayım.

Bu çalışmayı bulmamda bana yardımcı olan, beni yönlendiren, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen başta sevgili danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi İsmail Turan Kallımcı’ye, tezimi okuyup eksik gördüğü yerleri benimle paylaşan arkadaşım Yasin Yavuz’a ve her koşulda yanımda olan sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

2019 MUĞLA

Ezgi KARSLI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
KISALTMALAR	IV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

I.KIRGIZ EDEBİYATI.....	6
1.1. Kırgız Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler	6
1.1.1. 1917-1945 yılları arasında Modern Kırgız şiiri.....	18
1.1.1.1. Oluşum Döneminde Kırgız şiiri (1917-1929).....	18
1.1.1.2. Gelişme Döneminde Kırgız şiiri (1930-1940).....	22
1.1.1.3. Savaş Döneminde Kırgız şiiri (1941-1945).....	27

İKİNCİ BÖLÜM

II. 1917 - 1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI.....	32
2.1. İhtilalde Kadın.....	32
2.2. Ürkün'de Kadın.....	34
2.3. Emekte Kadın.....	38
2.4. Toplumsal Hayatta Kadın.....	44
2.5. Eğitim Hayatında Kadın.....	56
2.6. Anne Olarak Kadın.....	58
2.7. Sevgili Olarak Kadın....	80
2.8. Evlat Olarak Kadın.....	100

2. 9. Birey Olarak Kadın.....	106
-------------------------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. 1917-1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ

EDEBİYATINDAKADIN TEMALI ŞİİRLERİN İNCELENMESİ.....	112
---	-----

3.1. Dil ve Üslup.....	112
------------------------	-----

3.1.1. Anlam ve söz sanatları.....	112
------------------------------------	-----

3.1.2. Günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş.....	126
--	-----

3.1.3. İmge.....	132
------------------	-----

3.2.Yapı.....	133
---------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. 1917 - 1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALI ŞİİRLERİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI.....	144
--	-----

4.1.Şiirler.....	144
------------------	-----

SONUÇ.....	202
------------	-----

KAYNAKLAR	205
-----------------	-----

ÖZGEÇMİŞ	
----------------	--

KISALTMALAR

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Ed.: Editör

Akt. : Aktaran

Çev.: Çeviren

S. : Sayı

s. : Sayfa

ss. : Sayfa Sayısı

vb. : Ve Benzeri

vs. : Ve Sayre

GİRİŞ

Kırgız Türkleri, Türk tarihinin bilinen en eski kavimlerinden biridir. Bugün büyük bir çoğunluğu Kırgızistan topraklarında yaşayan Kırgızlar, gerek tarihi gerek kültürel geçmişiyle bellekte kendini korumayı başarmış, kültür özellikleriyle de var olan geçmişi Milattan öncesine dayanan bir toplumdur.

Kırgız adına ilk olarak M.S. 735 de dikilen Orhun Kitabeleri'nde rastlanır (Ünal, 2010: 5). Kırgız adı hakkında çeşitli görüşler dile getirilmektedir. Bu konuda ilk görüşünü beyan eden Buryatli Dorji Banzarov'dur. Banzarov'un 12. yüzyılda ortaya çıkardığı Sanang-Setseng (Sokroveniye Skazaniya) adlı çalışmasında Kırgızları Oyrat kabilesi içinde yer alan Kargurtlar ismiyle göstermektedir. Bargudjin Tukum bölgesinde yaşamını sürdüren Orman kabilelerinin isimlerinin sayılarla ifade edildiğini öne sürer. Ona göre Kırgız ve Kargut kelimeleri Türkçe kırk sayısından, - ız ekinin ise çokluk eki olarak gösterildiğini kısacası yukarıda değinilen ismin kırk boydan meydana gelen "halk" anlamında olduğunu söylemektedir (Karayev, 2001: 201). Çin kaynaklarında ise çok önceden beri Kırgız adı geçmektedir. Çinlilerin Kırgızları tanınması M.Ö. 2. yüzyılın öncesine dayanmaktadır (Devlet, 1994: 361). Çin kaynaklarından edinilen bilgilere göre Kırgız Türkleri ilk devleti M.Ö. 3. yüzyılda kurmuş, adı ise "Ki-Ku, Kie-Ku" olmuştur. Kırgızlar bu devleti kurdukları zaman içinde Kırgızistan'ın Doğu'ya ve Kuzey'e uzanan yerlerinde yaşadıkları fark edilmektedir (Saray, 1993: 15-16).

Bu adın kökeni hakkında farklı görüşler vardır. İlk olarak Kırgız Oğuzhan'ın torunlarından ve onun soyundan gelenler bu ismi kullanmıştır. Efsaneye göre Türklerin Kalaçhan adında bir hakanı vardır, hakan çok zalim aynı zamanda yiğit biridir. Bu sebeple kendisine çok benzeyen oğluna sinirlenir ve oğlunun yanına "kırk kız" vererek onu kimsenin olmadığı bir yere gönderir, böylece Kırgızlar ortaya çıkar. Radloff'a göre Manas destanındaki Kırgız ismi "kırk soy"dan türetilmiştir. Bir başka fikir; Kırk sayısının Türkler açısından kutsal olması; Kırgız kelimesinin buradan geldiği yönündedir. Bir diğeri, Kırgız adının "Kır + giz" kelimelerinin

birleşmesinden yani “kır gezer” anlamında bir ifade olduğu belirtilir, bu da dağlık, kırsal alanlarda yaşamını sürdüren Kırgızlara bu ismin verildiği anlamındadır. Kırgızların “Kırk er” den oluştuğunu ifade eden bir görüşte vardır. Bu görüşlere ek olarak başka görüşler de mevcuttur. Genel inanişaya göre Kırgız isminin Kırk kızdan türetilmiş olduğudur (Yazı, 2007: 9-10).

Kırgız adı, Göktürk yazılı kaynaklarında “Kırkız”, Tibetçe kaynaklarda ise “Gir-kis” şeklinde geçmektedir (Kasapoğlu, 2002: 578). Çin kaynaklarında Hunların yıkılışından sonra Kırgızlar “Hakas” ismiyle de var olduğu bilinmektedir (Gömeç, 1999: 100).

Kırgızların İran, Sogd, Çin ve Doğu Türkistan halklarıyla tarihî ve kültürel alanda bağlantılar oluşturmuştur. M.S. 1. yüzyılda Hun imparatorluğa katılan Kırgızlar, imparatorluk yıkıldıktan sonra devlet kurdular (Dergâh Arşivi, 1992: 310-311). Kırgızların tarih sahnesine çıkışı, Göktürk kitabelerinden edindiğimiz bilgilere göre Kırgız halkının Göktürkler’in hâkimiyetine girmemek için çok çabaladıkları görülmektedir. Kırgızlar 510 yılında Mo-kan himayesindeki Göktürlere tabi olmuştur. Fakat 648 yılı dolaylarında Çin’in hâkimiyeti altına girmeye çalışan Kırgızlar, 699 yılında Göktürk himayesine girmek zorunda kalmışlardır (Gömeç, 1999: 101). Kırgızların Göktürlere karşı isyan hareketleri ve savaşta gösterdiği mücadeleci tavırlar Göktürk yazıtlarında yer alır. Hatta Suçi yazıtının Kırgız Beyi’ne dikildiği öne sürülmektedir. Yazıtta “Kırgız oğluyum, Boyla Kutlığ Yargan’ım” diye ifadeler mevcuttur (Dergâh Arşivi, 1992: 311). Bu ifadelerden Kırgız Beylerinin Uygur hakanının emrinde görev aldığı, dolayısıyla Kırgız Beyi’nin Uygur hakanı gibi Manihaist olduğu Süryanice “hoca ve üstat” anlamında kullanılan “mar” kelimesini ifade edilişinden anlaşılmaktadır (Türk Ansiklopedisi, 1975: 48).

8. yüzyılda, Göktürk hâkimiyetinden sonra Uygur Devleti’ne bağlanan Kırgızlar bu devlete son vererek Güney Sibiry’a da bir devlet kurdular (Özkan, 2014: 145). Böylelikle Kırgızlar, Kögmen ve Songayış’ın Kuzey’inde yaşamaya başladılar. Yaşadıkları yer aslında bugünkü Hakasların anavatanıdır (Gömeç, 1999: 103). Daha sonra Kırgızların ülkeleri Karahanlılara bağlı Karahitaylar tarafından ele geçirilince 10-12. yüzyıllar arasında Karahanlıların hâkimiyeti altına girdiler. Bu hâkimiyet sonucunda Kırgızların İslam dinini kabul ettikleri görülmektedir (Dergâh Arşivi,

1982: 311). Yukarı Yenisey'den bugünkü yerleşim alanı kurdukları yere gelen Kırgızlar, Sol ve Oñ (Sağ) olarak guruplara ayrılmışlardır (Devlet, 1994: 361).

13. yüzyılın ilk döneminde Cengiz Han himayesindeki Moğol saldırılarına dayanamayan Kırgızlar, Çağatay devletine dâhil oldular. Zaman içinde Moğollara direniş gösterebilirler bile bu direnme 1217 yılında kanlı bir şekilde ortadan kaldırıldı. 1399'da Oyratlarla birlikte çıkardıkları isyanda bağımsızlıklarına kavuşan Kırgızların özgürlüğü uzun sürmedi. Timur'un toprağına kattığı Kırgızlar, Moğol kabilelerin saldırıları yüzünden onlardan bazıları, Kazakistan bozkırlarına giderek Kazaklarla birlikte yaşamaya başladılar (Saray, 2002: 443). Aynı dönem içinde Oyratlarla da mücadele eden Kırgızların bu mücadeleleri, Manas destanının önemli bir kısmını oluşturmaktadır (Dergâh Arşivi, 1982: 311).

Arap kaynaklı coğrafya eserlerinde Kırgızların bugünkü yurtlarının Yenisey olduğu ifade edilse dahi Rus ve Batılı araştırmacılar bu konuda farklı görüşlere mensuptur. Araştırmacılardan bazıları, Kırgızların Tanrı Dağlarına 16-18. yüzyıllar arasında geldiğini öne sürerken Reşideddin ise Sibir'i anlatmaktadır. Yani bu bölgenin Kırgız yurdunun Kuzeydoğusunda olduğunu dile getirmektedir. Buna göre Kırgızların Tanrı Dağları ve çevresini kendilerine mesken seçmelerini tarihsel dayanak olarak Moğol istilasından sonra gösterilebilir (Yazı, 2007: 16).

16. ve 19. asır dönemlerinde Kazak Türkleri ile beraber yaşayan Kırgızlar sürekli Moğol ve Rus baskılarıyla karşı karşıya kalmışlardır (Ünal, 2010:6). Rusların bu baskıları sırasında Kazaklarla birlikte yaşayan Kırgızlara "Kazak Kırgızları", onlardan ayrılmasını diye asıl Kırgızlara ise "Kara Kırgız" denilmiştir (Saray, 2002: 443).

Moğol egemenliğin sonlanmasından sonra Kırgızlar 18. yüzyılda gönüllü olarak Hokand Hanlığı'na katılmışlardır. Daha sonra hem askeri hem de nüfus bakımında çoğunlukta olan Kırgızlar, Hokand Hanlığı'nı ele geçirdiler. Bu olay Kırgızlar için yeni, bağımsız bir devletin başlangıcını oluşturur (Yazı, 2007: 16). Bu sırada Türkistan Türklerinin gün geçtikçe güçlenmesinden memnun olmayan Çin, Doğu Türkistan'ı devamında Hokand Hanlığı'nı ele geçirmeye çalışmıştır. Hanlığı oluşturan Kırgız, Özbek, Kıpçak ve Kazak Türkleri sonraki yıllarda birbirleriyle sürekli olarak savaşmaktadırlar. Bu karışıklığı fırsat bilen Ruslar 1852'den itibaren

Türkistan Bölgesini işgale başlamıştır (Kasapoğlu, 2002: 578). Kırgızlar için asıl sıkıntılı dönem, bu işgalden sonrasdır.

19. yüzyıldaki Rus işgali sonrasında bu işgale karşı direnenler oldu. Fakat bu direnç acı bir şekilde bastırıldı. Kırgız Türkleri Rus hâkimiyetine kabul etmektense beş Osmanlı Türkü ile birlikte isyan hareketi oluşturdular (Özkan, 2014: 145). Bu isyanlar içinde en kanlı olanları 1897'deki Endican ve 1916'da patlak veren Ürkün olayıdır. Birçok Kırgız bu isyan sonucunda kıyıma uğramış, anayurtlarından sürülmek zorunda kalmıştır. Bu yüzden Kırgız nüfusu 19. yüzyılda sayı olarak epey bir azalma göstermiştir (Dergâh Arşivi, 1982: 311). Vambery'in yaptığı bir araştırmada 1873'te Kırgızların mevcut olan nüfusunun 400 bin, 1895'te 850 bin, Rusların emri altında yaşayan Kırgızların ise 300 bin dolaylarında olduğunu belirtmektedir (Devlet, 2014: 46-47).

1917 Bolşevik ihtilalinden sonra Moskova'daki hükümetin emriyle; Türkistan'daki Rus yöneticiler işçi, asker ve köylüden oluşan bir heyet kurarak ülkeyi yönetmeye başladılar. 1918-1930 yılları arasında Türkistan Sovyet Komiserliği'nin Güney'inde, içinde Kırgızların da yer aldığı, Türkistan Türkleriyle birlikte yerel ve milli bir hareket olan Basmacı Harekâtı teşkilatlandırıldı. 1918 yılında Sovyet Rusya'ya bağlı Türkistan Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu (Ünal, 2010: 7).

1923 yılına kadarki olan süreçte Kırgız Sovyet Devleti'nin temelleri atılmış, 1924'te Orta Asya Türklerini parçalama politikası güdülerek Ekim ayından sonra Rusya Sovyet Federatif Cumhuriyeti'ne bağlı Kara Kırgız Özerk Bölgesi kurulmuştur. 1926'nın Şubat ayında Kırgız Özerk Cumhuriyeti'ne, Rusya Federasyonu Kırgız Özerk Sovyet Sosyalist statüsü verilmiş, 1936 yılının Aralık ayında egemen bir cumhuriyet olarak Sovyetler Birliği'ne dâhil olmuştur (Saginbekov, 2007: 19).

1896 yılında Gorboçev'in başa gelmesinden sonra uygulanan açıklık ve yeniden yapılandırma politikası neticesinde 12 Aralık 1992'de bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti kurulmuştur (Kasapoğlu, 2002: 578). Bu cumhuriyetin başkenti Bişkek, kurucu başkanı, Cumhurbaşkanı Asker Akiyev'dir.

Günümüz Kırgızistan'ının kuzeyinde Kazakistan, güneyinde Tacikistan, doğusunda Doğu Türkistan, batısında Özbekistan bulunmaktadır.

Kırgızlar 1928'e kadar Arap alfabesini kullanmış, 1928'de Latin alfabesine geçiş yapmışlardır. Fakat bu durum uzun sürmemiş, Rusların baskıcı politikalarıyla Kiril alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Günümüz Kırgızistan Cumhuriyeti'nde halen bu alfabe kullanılmaktadır (Özgen, 2008: 21).

Kırgız Türkçesi Çağdaş Türk Lehçeleri tasnifinde Tatar ve Kazakların da yer aldığı Kıpçak Grubu içerisinde yer almaktadır.

Yazı dili geliştikçe; 1924 yılında Kırgızların ilk gazetesi Erkin Too yayın hayatına başladıktan sonra Kırgız edebiyatında çeşitli basım yayın organları çıkmaya başlamıştır. 1926 yılında Kızıl Kırgızistan, Erkin Tav, 1931'de Çabuul 1932'de Cañı Medeniyet Colunda dergileri yayınlanmıştır. Bişkek'de 1925 yılında açılan Kırgız Eğitim Enstitüsü devamında Kırgız Pedagoji Lisesi'ne dönüşmüştür. 1932'de Kırgız Devlet Pedagoji Enstitüsü kurulmuştur. 1943'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Bilimler Akademisinin bir şubesi açılmıştır. (Özgen, 2014: 89)

Güçlü bir sözlü kültürü olan Kırgızlarda destan geleneği önemlidir. Kırgızların Manas, Kocacaş, Cañl Mırza, Kurmanbek, Er Tabıldı, Olcabay menen Kişimcan gibi önemli destanları bulunmaktadır (Kayıpov, 2005: 16). Kırgız edebiyatının ilk şairleri Toktogul Satılğanov ve Togolok Moldo'dur. Kırgız Türkçesiyle yazılmış ilk eser Moldo Kılıç'ın Zelzele adlı eseridir. Kırgız edebiyatında dil bilim alanında çalışmasıyla Kasım Tınıstanov tanınmıştır. Kırgız edebiyatı denince akla ilk gelen isim Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov Kırgızların bilinen en önemli yazarlarından biridir.

İhtilalle başlayan baskı ve sindirme politikası İkinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüş birçok Kırgız sanatkarı bu tutumlar karşısında zor durumda kalmıştır. Kimi şair ve yazarlar rejime destek verip övücü sanat eserleri meydana getirseler bile kimileri ise gerçek fikirlerine beyan ettikleri için öldürülmüştür. Genel olarak Kırgız tarihi bu kapsamdadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. KIRGIZ EDEBİYATI

1.1. Kırgız Edebiyatı Hakkında Genel Bilgiler

Araştırmacılar çağdaş Kırgız edebiyatının başlangıcını, Kırgız yazılı edebiyatının başlangıcı olarak kabul ederler. Kırgız yazılı edebiyatını da 1917 Ekim ihtilaliyle başlatırlar. Kırgız yazılı edebiyatının Erkin Too gazetesiyle başladığı öngörülse de ilk yazılı eserlerin ihtilal öncesinde verilmiş olduğunu araştırmacılar belirtmektedir. Başlangıçta Kırgız edebiyatında, Ruslara karşı ve rejim karşıtı eserler verilmiş olmakla beraber özellikle yirmili yıllardan başlayarak Komünist Parti'nin ve Sovyet ideolojisinin propagandasını yapan bir edebiyata dönüşmüştür. Bağımsızlığa kadarki süreçte bir Kırgız-Sovyet edebiyatı oluşmuştur.

Şekil ve öz bakımından çok zengin bir kültüre sahip olan Kırgız edebiyatında yazılı eserlerin verilmediği dönemlerde şairler, büyük bir sözlü edebiyat geleneği ortaya çıkarmışlardır. Özellikle *comok* (kahramanlık destanı), *ır* (şiir, türkü), *şırıldan* (çoban türküsü), *makal* ve *lakap* (atasözü ve deyim), *tabışmak* (bilmece) ve hikâye türleri gelişmiştir (Türk Ansiklopedisi, 1975: 46). Bu türler arasında ilk akla gelen destan türüdür. Kırgızlar destan türünün en güzel örneklerini vermiştir: *Manas*, *Kurmanbek*, *Er Tabıldı*, *Kedeykan*, *Olcobay Menen Kişimcan* vs. (Öner, 2013: XLIV)

Kırgızlar arasında çok elverişli ortam içinde canlı olarak devam eden destanlar, bir taraftan Kırgızların yaşadığı mücadeleleri anlatırken, diğer tarafta ise dinleyicilere milli unsurları yansıtmıştır. Kırgızların bu türde vermiş olduğu, aynı zamanda dünyanın en uzun destanı olma özelliği taşıyan destan, *Manas*'tır. Kırgız Türklerinin tarihini, kültürünü anlatan bu eser, önemli bir edebi yadigârdır. Manas destanını anlatmak Kırgızlarda adettir. Manas destanını anlatanlara, Manasçı derler. Ayrıca bu destan sadece Kırgızlarda değil, Orta Asya ve Kazakistan'da da büyük bir şöhret kazanmıştır. *Manas* destanı birçok Türkolog tarafından incelenmiştir (Kazımoğlu, 1994: 119). Onu ilk defa kaleme alan ve ilim dünyasına tanıtan Kazak aydını Şokan Velihanov, tüm dünyaya tanıtan ise Almanca çevirisiyle W. Radloff'tur. Radloff,

destanla ilgili ilk çalışmayı 1869 yılında Kırgızistan'ın Tokmok vilayetinin güneyinde Sarı Bağış boyundaki bir Manaşçı'dan yapmıştır. Radlof'un derlediği bölümler 11.454 dizeden oluşmaktadır. Ama Manaşçıların okuduğu dize sayısı ise 16 bin dolaylarında olduğu söylenmektedir (Okumuş, 2009: 163). Destanın yazıya geçirilmesi 1922-1926 yılları arasındadır. *Manas* destanı beş yüz bin beyittir. Destanın birçok varyantı vardır. Günümüzde altmıştan fazla varyantı Kırgız Milli Bilimler Akademisi'nin El Yazmaları arşivinde bulunmaktadır. Yirminci yıllardan itibaren destan üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmış, en hacimli halini ünlü Manaşçı Sayakbay Karalayev'in derlemeleriyle yazılmıştır. Destan Kırgızlar ve Kalmuklar arasındaki mücadeleyi anlatır. Eserde Kırgızların hayat tarzı, Orta Asya'nın gelenek ve görenekleri anlatılmış, kahramanı Manas vasıtasıyla okuyucuya nakledilmiştir. Şokan Velihanov'a göre *Manas* destanı, tür olarak destan olmasının yanı sıra kendi içinde hikâye, efsane, masal türlerini birleştirmektedir.

Kurmanbek destanı Kırgızların destancılık geleneğinde Manas destanından sonra en çok varyanta sahip destanlardan biridir. *Kurmanbek* destanı Kırgızların yaşadıkları büyük bir coğrafyada geçen tarihi olayların içinde dil, din, sosyal, siyasi ve hayat tarzları gibi durumları yansıtan, özgürlüğü için mücadele eden halkın destanıdır (Köse, 1998: 83). *Er Tabıldı* destanında boylar arası mücadeleden bahsedilmektedir. *Er Tabıldı* ile *Kurmanbek* destanı konu ve düşünce bakımından benzerlik göstermektedir. Bu iki destanda toplum yapısı, Kırgızların kabile kavgaları, düşmanlarla olan mücadeleler anlatılır.

Kırgızlarda toplumsal yapıyı ele alan bir diğer destan ise *Kedeykan* destanıdır. Kırgız boylarının çeşitli dönemlerdeki çekişmesini anlatan destansa *Olcabay menen Kişimcan*'dır.

Destanların en çok beslediği kaynak ise şiiirlerdir. Şiiirler kendi içinde alt başlıklara ayrılır: Salt ırlar (Geleneksel şiiirler), Terme ırlar (Nasihat şiiirler), Lirikalık ırlar (Lirik şiiirler).

Kırgız şiiirinde salt ırlar oldukça yaygındır. Salt ırlar kendi arasında Koşoktor ve Toy ırları olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Koşoktor (Ağıtlar), Kırgız sözlü geleneğinde birinin ölümü üzerine yakılır. Toy ırları ise düğün esnasında, kız alma, kızın anne evinden çıkarılması sonucu kızın yakınları tarafından söylenen ağıt şeklindeki

şiiirlerdir. Salt ırların en bilinenleri, *Bekbekey*, *Saksakey*, *Şırıldan*. Bu şiiirler çoban şiiirleri olarak da adlandırılır (Kazımoğlu, 1994: 117).

Terme ırları eğitici ve oğretici bir niteliğe sahiptir. Aynı zamanda didaktik şiiirler olan terme ırları, Kırgızların sosyal hayatındaki aksaklıklara da değinir. Bu şiiirlerde insan, hayat, ölüm gibi konularda işlenmektedir.

Lirikalık ırları sözlü geleneğin önemli kısmını oluşturmuştur. İnsana dair; mutluluk, üzüntü, aşk, sevgi, insan ve doğa ilişkisini anlatan şiiirlerdir. Bu şiiir türüne emek şiiirleri, evlenme şiiirleri, üfürük şiiirleri, takvim şiiirleri, koşuklar, aytıstar (atışmalar) da girmektedir (Kallimci 2002: 7).

Yine Kırgız sözlü geleneğin ürünlerinden bilmeceler, atasözleri, deyimlerde Kırgız edebiyatında yerini almıştır.

Sovyet dönemi öncesi Kırgız edebiyatı, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında oluşan bir edebiyattır. İrticalen eserler verilen bu dönemde edebi tür olarak şiiir ön plandadır. Matbaa olmadığı için yazılı eserler ortaya konulamayan bu dönemde, Kırgızlar için sözlü gelenek önemli bir yer tutmuş, buna en büyük katkı sağlayan ise halk ozanları ve şairler olmuştur. “Sovyet Dönemi Öncesi Kırgız Edebiyatı’nın temsilcileri, kalem şairleridir. Bu nedenle bazı edebiyat tarihi kitaplarında bu dönem, ‘Kol Cazma Adabiyatı’/ *El Yazma Edebiyatı* olarak adlandırılmıştır.” (Özgen, 2014: 43).

Gerçek anlamda edebi eserler verilmeye başlanan bu dönemde yazınsal eserler veren şairlere cazgıç akındar (yazan aşıklar), şiiirlerini kopuz eşliğinde irticalen söyleyen şaire ise tökmö akın denilmiştir (Özgen, 2014: 45). Bu dönemin halk şairleri: Moldo Niyaz, Togolok Moldo, Toktogul Satılğanov, Isak Şaybekov, Osmonalı Sıdıkov’dur. (Kallimci, 2002: 8) Bu dönemde yaşanan siyasi ve sosyal gelişmeler şair ve yazarları etkilemiştir. Dönemin eserlerinde kullanılan temalarla sosyal olaylar iç içedir. Eserler el yazması halinde olup nazım şeklinde, Arap alfabesiyle yazılmıştır.

Bu dönemde en çok üzerinde durulan tema “zaman”dır. Şairler zaman teması içinde yoğunlaşarak dönemin gelişen olaylarını (Çarlık Rusya’nın Kırgızistan’ı işgali, Rus zulmünü), yaşananlardan hissettikleri hoşnutsuzluğu dile getirmişlerdir. Bu tema etrafında “Zamana Adabiyatı” (Dönem Edebiyatı) adlı bir edebi akım ortaya çıkarmışlardır (Özgen, 2014: 44).

19. yüzyılın başlarında Kırgız şairlerin içinde ilk defa zaman temasından bahseden kişi Kalıgul Bayuulu'dur. Bayuulu'nun Akır Zaman (Ahir Zaman) adlı manzumesinde Kırgızlar için gelecek günlerle ilgili kaygılarını dile getirmiştir (Özgen, 2014: 45). Bayuulu'nun bu eseri Kırgız halkı içinde büyük bir ilgi odağı olmuştur.

Bayuulu'dan sonra zaman temasına Tar Zaman (Dar Zaman) adlı manzumesiyle Arstanbek Baylaşuulu değinmektedir. Baylaşuulu bu manzumesinde Çarlık Rusya'sındaki yöneticilerin Kırgızlara yaptığı baskılar kaleme alınmıştır. Bu manzume, 1922'de K. Miftakov Narın'lı Koylu Tökölöyoğlu'ndan derlenmiştir (Artıkbayev, 2013: 29).

Diğer bir zaman şairi, aynı zamanda Kırgız edebiyatının ilk kalem şairi ve Zamane akımının en önemli temsilcisi Moldo Kılıç Şamırkanuulu'dur. Bu temada yazdığı eseri ise Zar Zaman (Zor Zaman)'dır. Manzume gazel şeklinde yazılmıştır. Halk şairi Moldo Kılıç'ın bu manzumesi önemli bir yere sahiptir. Şair 32 yaşında manzumeyi yazmaya başlamış, zamanla manzumeye eklemeler yapmıştır. Kılıç, Zar Zaman manzumesinde Çarlık Rusya'sının yaptığı siyaseti ele almış daha sonra bu sömürge siyasetinin halkın adetlerine, gelenek ve göreneklerine olan etkisiyle bir değişim yaşandığını dile getirmiştir.

1860-1918 yılları arasında yaşamını sürdürmüş olan halk ozanı şair Cenicok (Ötö) Kökooğlu da zaman temasına değinmektedir.

Zaman temasına değinen bir diğer şair Moldo Niyaz'dır. 1820-1896 yılları arasında yaşayan şairin şiirlerinde sömürge siyasetine karşı duyduğu nefret duygusu baskın olarak hissedilir. Eserlerinde geleneğe en çok o yaklaşmıştır.

Bir diğer şair ise 1876 yılında doğan ve Sovyetler Birliği dönemine kadar yaşayan Aldaş Moldo'dur. Zaman temasını anlattığı eseri, 1914'te kaleme aldığı Hal Zaman (Zamanın Durumu) manzumesidir. Yine Aldaş Moldo'da diğer şairler gibi zaman teması çerçevesinde sömürgeciliği dile getirmiştir. Zaman içinde zaman teması da sosyal ve siyasi değişiklikler göstermiştir.

Zaman temasından sonra sıkça görülen bir diğer tema, feodal düzene karşı çıkmaktır. Çarlık Rusyası'nın zulmünü, çektikleri acıları, yaşanan zorlukları Arstanbek, Moldo Kılıç, Moldo Niyaz, Cenicok, Aldaş Moldo gibi şairler nasihat, gazel şeklinde

kaleme alırken Toktogul Satılğanov, Togolog Moldo, Kalık Akiyev ve Barpı kopuz eşliğinde dile getirmiştir. Onlar çocukluk dönemlerinden itibaren zengin kesimin eziyetlerini çekmiş ve zulüm gören halkın hürriyeti için ezenlere karşı duruş sergilemişlerdir (Artıkbayev, 2013: 35).

Toktogul Satılğanov şiirlerinde yönetici kesmin Kırgız halkını zorbalıkla sömürülmesine karşı duruş sergilemiştir. Bu temada en bilinen eseri “Beş Manap” (Beş Ağa)’ tır. Eserde aynı zamanda zengin zümrelerini eleştirir. Bu şiir yüzünden belli bir kısmın tepkisini çeken Toktogul, Sibirya’ya sürgün edilir (Kazımoğlu, 1994: 225). Togolog Moldo ise şiirlerinde köyündeki ağaların, beylerin gerçek yüzlerini gün yüzüne çıkardığı için Toktogul gibi sürgüne gönderilmiş ancak Çuy bölgesine kaçıp kendini kurtarmıştır. Moldo’nun şiirleri satirik şiir türüne örnek olarak gösterilebilir. Aynı zamanda şairin yazdığı şiirler alegorik olma özelliği de taşır. Toktogul’un geleneğini devam ettiren öğrencisi Kalık Akiyev de zengin kesminin tutumlarını ortaya çıkardığı ve yaşadıklarını anlattığı “Baskan Col” (Geçtiğim Yol) adlı şiirinde tarihi gerçeklere değinmektedir (Kulamshaev, 2007: 630).

Diğer bir tema ise Moldo Kılıç’ın “Kıssa-i Zilzele” (Zelzele Kısası) eserinde değindiği “zelzele” temasıdır. Bu eserde deprem konusu işlenmiş ve aynı zamanda dönemin nadirde olsa kullanılan temalarından olmuştur. Arap alfabesiyle yazılan eserde Allah “Kudret” olarak isimlendirilirken Kudret’in gücüyle depremin yaratıldığına, bununla kalmayıp deprem, soyut olarak idarecilerin yanlış uygulama şekliyle nitelendirilir.

Deprem temasına Isak Şaybekov da değinmiş, Moldo Kılıç gibi benzer ifadeler kullanmıştır. Kalık Akiyev’de deprem temasıyla şiirler yazmıştır.

Yazılı edebiyat 20. yüzyılın ilk çeyreğinde gelişmeye başlamıştır. İlk eserler Kırgız yazılı matbaa olmayışından Kazak ve Özbek Türkçesiyle yazılmıştır. Daha sonra Kırgız yazılı eserler verilmeye başlanmıştır. Bu alanda Kırgız diliyle yayımlanan ilk eser Moldo Kılıç’ın Zelzele adlı kitabıdır. Buna takiben 1913’te Esengali Arabeyev’in “Alfabe” hakkındaki bir risalesi, aynı yıl Osmanali Sıdıkov’un “Tarih-i Kırgızıyya”sı yine Manap Sabdan’ın 1914 yılında yayımlanan “Tarih-i Kırgız Sabdaniyye”si Kırgız yazılı edebiyatın ilk örnekleri teşkil eder (Akpınar, 1982: 313).

1916 yılında Kırgızların Ruslara karşı ayaklanması, bu isyanın kanlı bir şekilde bastırılması ve binlerce Kırgız'ın yurtlarından Çin'e sürülmesi, Ürkün olarak adlandırılan 1916'daki Milli Bağımsızlık Mücadelesinin başarısızlıkla neticelenmesi eserlerde zaman temasından sonra sıkça işlenen temalardan olmuştur. Isak Şaybekov "Kayran El" (Zavallı Halk); Aldaş Moldo'nun "1916. Cılkı Ürkündün Aldında" (1916 Yılından Ürkün Öncesine), "Ürkün Poemasınan" (Ürkün Manzumesinden), "Altı Şaar" (Altı şehir), "Ürkün" (Ürkme), "Kaç Kaç"; Kalık Akiyev'in "1916. Cıl-Ürkün Cıl" (1916 Yılı Ürkün Yılı) adlı eserler Ürkün temasını ele alır.

Ekim ihtilalinden sonra yazar ve şairler daha çok serbest konulara yönelmiştir. Dönemin olaylarına göre konular siyasi, sosyal, milli vb. şekilde kendini göstermiştir. Dönemsel özellikler özellikle temayı belirlemede en önemli etkidir.

19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında, basım, radyo, televizyon gibi iletişim araçlarının bulunduğu dönemde zengin zümreler şairleri propaganda amacıyla kullanmak istemişlerdir. Bu şairlerden biri Arzımat'tır.

1917 Ekim ihtilaliyle Kırgız edebiyatı yeni bir edebiyat oluşturma sürecine girmiştir. 1917-1930 yılları arasında Sosyalizm etkisinde Kırgız edebiyatı ilk modern ürünlerin, farklı türde eserlerin verildiği dönem olmuştur. Bu dönem ilklerin dönemidir. Kırgız edebiyatının oluşumuna en başta sözlü ürünlerin derlenmesiyle başlanılmıştır. 1922-1926 yılları arasında Kırgız sözlü kültürün en önemli edebi yadigârı Manas destanı yazıya geçirilmiştir. 1925 yılında ilk kez eğitim fakültesi Kırgız Pedagoji Okulu açılmış, bu okulda değerli Kırgız aydınları yetişmiştir.

Oluşum dönemi Kırgız edebiyatında genel olarak özgün düşünceye ve tenkide yer verilmemiştir. Proleter edebiyatı (İşçi edebiyatı) ve Sosyalist Realizm kavramlarının döneme yansıyan algısıyla ilgili yazan yazar ve şairler ihtilalin tellallığı, Sovyet rejimini öven ve destekleyen şiir, roman, hikâye, makale, piyes yazmaya mecbur edilmişlerdir (Özgen, 2014: 55). Dönemin konuları ise sınıf mücadelesi, ihtilal ve Lenin'i övme, kadın hakları, kolhozlaşma çalışmaları, 1916 yılındaki Ürkün olayı, Sosyalizme duyulan sevgi, saygı ve özlem, Kırgızistan'ın doğal güzellikleri, eski geleneği yerici eserler hakkında yazılmıştır. Dönemin eserleri Kırgız halkını Sovyetleştirme sürecinde gelişen ilk eserlerdir.

7 Kasım 1924 yılında Taşkent'te ilk Kırgız gazetesi olan Erkin Too (Hür Dağ) yayın hayatına başlamıştır. Gazetede yayımlanan ilk şiir ise Aalı Tokombayev'in Oktyabrın Kelgen Kezi (Ekim'in Geldiği Zaman) adlı eseridir. Tokombayev, bu şiirinde Ekim devriminden duyduğu mutluluğu anlatmaktadır. Şiirin Erkin Too gazetesinde yayımlanmasından sonra 1926 yılında Leninci Genç, Komünist; 1927 yılında Kızıl Kırgızistan; 1928 yılında Yeni Medeniyet Yolunda dergileri çıkmaya başlamıştır. Bununla birlikte 1926 yılında Kırgız Devlet Matbaası, Kırgızistan Müzik Drama Stüdyosu kurulmuştur.

1927'de Kızıl Kırgızistan gazetesiyle birlikte Kızıl Alev edebiyat derneği, Bişkek Pedagoji Yüksek Okulunun öğrencileri tarafından faaliyetleri artırılmıştır. Buna takiben başka üniversite ve enstitülerde bu şekilde dernekler kurulmuş, gelecekteki yazarlar birliğinin kurulmasına katkı sağlamışlardır. Kızıl Alev derneğini M. Elebayev, K. Bayalınov, K. Cantöşev, C. Bökönbayev, K. Malikov, C. Turusbekov, M. Tokobayev, U. Abdukaimov, C. Camgırçiyev, M. Abdukarimov, T. Samançin, A. Osmonov, T. Ümötaliyev, T. Sıdıkbekov, Ö. Cakişev, A. Ubukeyev, M. Dögdürov, S. Sasıkbayev, R. Şükürbekov gibi dönemin başlıca şair ve yazarları 20'li yılların (edebiyatta oluşum dönemi) sonlarına doğru kurulan Kırgızistan Proleter Yazarlar Derneği ile 30'lu yıllarda (edebiyatta gelişme dönemi) kurulan Kırgızistan Yazarlar Birliği'ne öncülük etmektedir (Özgen, 2008: 52).

1920'li yılların eserlerinde hala geçmişin izleri devam etmekteydi. Ekim devrimiyle beraber devrimin zaferi, bununla gelen yenilikler, değişimler, sosyalizmin birey üzerindeki etkisi ve sosyalizmin özellikleri işlenmiştir. Temalarda Komünist partinin istekleri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Dönem içinde Sovyet yanlısı olanların yanı sıra baskıcı rejimi, partiyi eleştirenlerde olmuştur. Bu şairler arasında Kasım Tınıstanov, Sıdık Karaçev gibi aydınlar idam edilmiştir.

20'li yıllarda en çok üretilen tür şiir olmuştur. Şiir edebiyatın oluşum döneminde daha çok propaganda amacıyla kullanılmış, bunu en iyi şekilde yapan kişi ise Aalı Tokombayev olmuştur.

20.yüzyılda Kırgız şiirinde konu bakımından artış görülmektedir. Aynı zamanda şiirin biçiminde değişikliğe gidilir. Kırgız şiirinin önemli temsilcilerinden Kasım Tınıstanov, Aalı Tokombayev, Kubançkov Malikov gibi şairler Rus edebiyatının

önemli şairleriyle (Puşkin, Lermantov, Mayakovskiy gibi) tanışınca onların etkisinde kalarak şiir türünü geliştirmeyi öğrenirler. Rusça öğrenmenin etkisiyle Dante, Shakespeare, Sent-Ezyuperi, Maupassant, Jack London gibi şair ve yazarların eserleriyle tanışma imkânı kazanmışlardır (Kazakova, 2014: 166).

Dönemin şairleri Çarlık rejiminin yıkılıp Ekim ihtilalinin yaşanmasını sevindirici ve kurtarıcı bir gelişme olarak görmüş, bunu da Ekim ihtilaline karşı sevgi dolu şiirler yazarak göstermişlerdir. Hatta ihtilalin tellallığını yapmış, şiir diline Parti, Lider, Lenin, kitle gibi Sosyalizm’le gelen kelimeler yerleşmiştir. Sovyet dönemi öncesi şiirler yazan Toktogul Satılğanov’da bu dönemde yaşamış, bu doğrultuda şiirler kaleme almıştır. Sosyalist ihtilaline ilk kez değinen halk şairi Toktogul Satılğanov’dur (Özgen, 2014: 58). Satılğanov’la beraber Sovyet dönemi öncesi şiirler yazan diğer şairlerde ihtilalin etkisiyle yazmaya devam etmiştir.

Oluşum döneminde her ne kadar sözlü gelenekten gelen şiir türü ön planda olsa dahi nesirde de gelişmeler yaşanmıştır. 20’li yıllar nesir türünün ilklerinin verildiği yıllardır. Yine ilk eserler Kırgız yazılı matbaa olmayışından Tatar ve Kazak Türkçesiyle yazılmış ve bu dillerde basımı yapılmıştır. İlk nesir türü 1919 yılında Kömök gazetesinde yayımlanan Sıdık Karaçev’in “Üylönüüdön Kaçtı” (Evlendikten Kaçtı) adlı hikâyedir. Hikâye Tatarca kaleme alınmıştır (Ükübayeva, 2007: 641).

1914’te Kasım Tınıstanov’un kaleme aldığı “Marıyam Menen Köl Boyunda” (Meryem ile Göl Kıyısında) modern anlamda Kırgız edebiyatında Kırgız Türkçesi’yle yazılan ilk hikâyedir. Tınıstanov hikâyede sosyal eşitsizliğe karşı çıkar.

Dönemin en başarılı nesir örneği Kasımalı Bayalinov’un “Acar” (Hacer) adlı uzun hikâyesidir. 1927’de yazılan hikâye 1928 yılında kitap halinde basılmıştır. Hikâyede 1916 yılındaki Ürkün olayı anlatılırken sosyal sınıf mücadeleleri dile getirilmiştir (Artıkbayev, 2013: 107). Acar, Rusça, Fransızca, Almanca, İngilizce ve Çek diline çevrilmiş Kırgız edebiyatında ilk eserlerdendir (Ükübayeva, 2007: 641).

1926 yılında Kırgız Devlet tiyatrosunun açılması tiyatro türünün gelişimine katkı sağlamıştır. Tiyatronun ilk adımları, Kırgız halkının hayatına değinen aynı zamanda sergilenen ilk tiyatro eserini yazan Moldogazi Tokobayev’in “Kaygılıu Kakey” (Kaygılı Kakey) adlı piyesiyle atılmıştır. 1928 yılında Kasımalı Cantöşev tarafından

kaleme alınan ve 1929 yılında sahnelenen “Karaçaç” piyesi de Kırgız edebiyatında önemli bir yere sahiptir (Türk Ansiklopedisi, 1975: 46).

20’li yıllarda görülen edebiyattaki ideolojik temizlik ve Komünist Parti’ye hizmet mücadelesi 30’lu yıllarda da tüm hızıyla devam etmiştir. Kırgızistan’daki medeni ve ekonomik hayattaki gelişmeler edebiyata yenilik kazandırmıştır. Halkın okuma seviyesinin yükselmesi edebiyatın gelişimine katkı sağlamıştır. Ekim devrimine kadar Kırgızların eğitim düzeyi nüfusun %0,6’sını belirtiyorsa 1939’da bu sayı %70’e ulaşmıştır. Böylece eğitim düzeyinin bir hayli yükselmesiyle beraber halkın kültür birikimi de giderek artmıştır. Kızıl Uçkun sanatkarlar derneğinin faaliyetleri çoğalarak derneklerin sayısı 23’e çıkmıştır. 30’lu yıllarda bu dernek Kırgızistan Yazarlar Birliği’ni ortaya çıkarmıştır. 23 Nisan 1932 yılında edebi dernekleri yeniden yapılandırmaya dair kararlar Kırgız Bölge Komitesi tarafından Haziran 1932’de Kırgızistan Proleter Yazarlar Birliği yeniden yapılandırma konusunda karar almıştır. Bunu takiben Yazarlar Birliği 25-26 Nisan 1934’te ilk kurultayını gerçekleştirmiş, şair ve yazar Aalı Tokombayev birliğe başkan seçilmiştir. Komünist Parti çatısında Yazarlar Birliği gelişimine devam etmiştir (Ükübayeva, 2007: 641-642).

30’lu yıllar Gelişme Dönemi Kırgız edebiyatında en önemli konu yazarların edebi çeviriye yönelmiş olmaları ve bu konuda faaliyet göstermeleridir. “Bu dönemde Puşkin, Mayakovski, Tolstoy, Şolohov, Gogol, Ostrovski gibi yazar ve şairlerin eserleri Kırgız Türkçesine çevrilmiştir.” (Kallimci, 2009: 16). Özellikle şiirde bir sıçrayış yaşanmış, 60’dan fazla şiir kitabı yayımlanmıştır. Şiirlerdeki tema genellikle emek’tir. Emek teması etrafında hayat, aşk, sevgi, dostluk temaları birleştirilip kaleme alınmıştır. Aalı Tokombayev, Alıkul Osmonov, Cusup Turusbekov, Mukay Elebayev, Temirkul Ümötaliyev, Kubanıçkov Malikov dönemin önemli şairlerindendir.

Nesir türünde otobiyografik denemeler oldukça yaygındır. Aalı Tokombayev’in “Biz Balapan Kezderde” (Biz Palazken), Mukay Elebayev’in “Kitep İzdegende” (Kitap Ararken) ve “Boroonduu Kün” (Fırtınalı hava) adlı eserler otobiyografi türünde verilmiş örneklerdendir. Coomart Bökönbayev ise “Toktoguldun Ömürü” (Toktogul’un Yaşamı) eserler biyografi türünün ilk örneklerini oluşturur (Özgen,

2014: 113). Ayrıca Mukay Elebayev'in 1936 yayınlanan "Uzak Col" (Uzak Yol) adlı otobiyografik roman, Kırgız edebiyatında realizm etkisinde yazılan ilk romandır.

30'lu yıllar Kırgız edebiyatında roman türünün ilk örnekleri verilmiştir. T. Sıdıkbekov Kırgız köylerinin Kollektifleştirme çalışmaları hakkında yazdığı "Keñ Suu" (Geniş Su) romanı, edebiyat eleştirmeni Keñeşbek Asanaliev'e göre Kırgız edebiyatı tarihinde sosyal hayatı edebi imgede gösteren ilk psikolojik romandır (Ükübayeva, 2012: 13). Romanın ilk cildi 1937, ikinci cildiyse 1938 yılında yayımlanır. Aynı yıl K. Malikov'un "Azamattar" (Yiğitler) adlı uzun hikâyesi, K. Cantöşev'in "Kanibek" adlı romanının ilk cildi 1939 yılında yayımlanır (Kallimci, 2002: 15). Eserler içinde Kanibek romanı realizme geçiş aşamasında önemli bir eserdir (Ükübayeva, 2007: 645). Yine bu yıllarda nesirde görülen önemli bir yenilikte kısa, mizahi hikâyelerin gazete sayfalarında yer bulmaya başlamasıdır. Mizahi hikâyelerin ortaya çıkmasında mizah ustası Şarşen Termeçikov'un tesiri büyüktür (Özgen, 2014: 115).

C. Bökönbayev, C. Turusbekov, K. Eşmambetov, K. Malikov, R. Şükürbekov gelişme dönemi Kırgız edebiyatına tiyatro türünde vermiş oldukları eserlerle damga vurmuştur. 1938 yılında Cusup Turusbekov, "Acal Orduna" (Ecel Yerine) adlı bir dram yazmıştır. Bu dramda 1916 yılındaki Ürkün olayında Kırgız halkının Çin'e kaçıışı anlatılmıştır. Dram, "Maldıbay" tarafından bestelendiğinden müzikal bir piyestir. (Türk Ansiklopedisi, 1975: 46) Ayrıca ilk klasik tiyatro eseridir. Yine bu yıllarda Kasım Tınıstanov'un "Akademiya Keçeleri" piyes serisi sergilenir. Eser hem tema hem de Sovyet ideolojisiyle bağdaşmadığı için ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Özellikle Komünist Parti taraftarı Aalı Tokombayev, Kızıl Kırgızistan gazetesinin 24 Şubat ve 6 Mart 1932 tarihli sayısında Kasım Tınıstanov'un bu piyesiyle ilgili "Akademiya Keçeler Turaluu" (Akademi Geceleri Hakkında) adlı eleştiri makalesini yazar. Bu dönem edebi tenkit türünde büyük bir ilerleme yaşandığı görülür (Özgen, 2014: 121-122). Piyeste Tınıstanov geçmişin yüceliğinden bahseder ve işçi ile ağa arasında bir ayırım olmadığı belirtir. Piyese ideoloji açısından zararlı görülür. 1938 yılında Tınıstanov'dan bir haber alınamaz (Gürsoy Naskali, 1996: 60).

1940'lı yıllarda Kırgız edebiyatı kendini İkinci Dünya Savaşı'na bırakmıştır. Dönemin bütün türlerine yansıyan en önemli konu "savaş"tır. "Uлуу Ata Mekendik

Soguş”u olarak adlandırılan İkinci Dünya Savaşı’nı şair ve yazarlar eserlerinde halkı vatani müdafaaya çağırılmış, vatan sevgisi temalı eserler vermişlerdir. Kimi sanatçılar; T. Ümötaliyev, U. Abdukayimov, R. Şükürbekov, C. Aşubaye, T. Şamsiyev, Y. Şivaza, H. Çokmenov, C. Turusbekov, M. Elebayev, K. Esenkocoyev savaş meydanında savaşarak kimi sanatçılarsa; A. Tokombayev, K. Bayalinov, C. Bökönbayev ve T. Sıdıkbekov cephe gerisinde faaliyet göstermişlerdir (Ükübayeva, 2007: 647).

İkinci Dünya Savaşı Kırgız edebiyatına büyük bir etki yaratmıştır. 20’li ve 30’lu yıllardaki propaganda üslubuna kahramanlık, vatan sevgisi, vatan için mücadele gibi ifadeler eklenmiştir. Şiire mektup tarzı, nesre ise belgesel tarzında deneme yazıları eklenerek vatan sevgisi dile getirilmiştir (Kayıpov, 2005: 22). Her ne kadar savaş tesirinde gelişen bir edebiyat dönemi olsa dahi İkinci Dünya Savaşı Kırgız edebiyatında yine edebi metinler açısından oldukça verimli bir dönemdir.

Kırgız şiiri, bu dönemin eserlerinde, vatana duyulan sınırsız aşkı anlatmanın yanı sıra vatani koruma, politik çağrı ve görev alma fikri verilmek istenmiştir. Şiirde vedalaşma, yemin, uğurlama, mektuplaşma, savaşa yardım, hediye gönderme, aşk, dostluk, mizah gibi konular işlenmiştir. Politik çağrı şiirlerine A. Tokombayev’in “Cürgülö” (Yürüyün), M. Elebayev’in “Uulu Marş” (Ulu Marş), C. Bökönbayev’in “Ata Curt Üçün Maydanga” (Ata Yurt İçin Savaşa), T. Ümötaliyev’in “Maktanbagın Karakçı” (Övünme Soyguncu), K. Malikov’un “Kanga Kan” (Kana Kan), C. Turusbekov’un “Cok Bolor Kezi” (Yok Olacağı Zaman), A. Osmonov’un “Kayda Kaçat” (Nereye Kaçacak?) şiirler; yemin içerikli şiirlere A. Tokombayev’in “Al Mınday Dedi” (O Böyle Dedi), C. Bökönbayev’in “Antım” (Yeminim), T. Ümötaliyev’in “Enege Bergen Ant” (Anneye Verilen Yemin), vedalaşma ve uğurla şiirlerine A. Tokombayev’in “Koş!” (Hoşça kal!), M. Elebayev’in “Uzatkanda” (Uğurlarken), mektup şiirlerine T. Ümötaliyev’in “Cigittin İrı” (Yiğidin Şarkısı), K. Malikov’un “Ayılga Kat” (Köye Mektup), B. Alıkov’un “Canıbekke Kat” (Canıbek’e Mektup) gibi şiirler örnek gösterilebilir (Artıkbayev, 2013: 175).

Halk şairleri savaş sırasında askere moral vermek ve onları övmek için diyar diyar dolaşarak şiirlerini irticalen kopuz eşliğinde dile getirmişlerdir. Alımkul Üsönbayev’in “Ölümgö Ölüm” (Ölüme Ölüm), “Baatırdın Antı” (Kahramanın

Yemini), Kalık Akıyev'in "Ündöö" (Öğüt), Osmankul Bölöbayev'in "Baatır Çolpanbay" (Kahraman Çolpanbay) adlı şiirlerini şairler cephede askerlere moral vermek için söylemişlerdir. (Ükübayeva, 2007: 648).

1943 yılında Coomart Bökönbayev'in Ölüm ve Gayret, 1945 yılında Alıkul Osmonov'un yazdığı Kimdir Bu? ve Muhabbet şiirleri dönemin en iyi eserleri olarak nitelendirilir (Kazımoğlu, 1994: 238). 1945 yılı ve sonrasında artık profesyonel anlamda şiirde bir yükseliş yaşanmaktadır.

Şiir kadar olmasa da nesir alanında Savaş Dönemi Kırgız edebiyatında eserler verilmiştir. Nesir türü, şiirde olduğu gibi savaş döneminin etkisini yansıtan vatan temalarını içermektedir. T. Sıdıkbekov'un "Eköo" (İkisi), K. Bayalınov'un "Ot İçinde" (Ateş İçinde) hikâyeleri, A. Tokombayev'in "Aşırbay", K. Cantöşev'in "Çolpanbay", C. Bökönbayev'in "Düyşönkul" fıkraları bu dönemde kaleme alınmıştır (Ükübayeva, 2007: 649).

İkinci Dünya Savaşı'nın ilk günlerinde kendini edebiyat ordusu diye adlandırılan Sovyet yazarları diğer türlerde olduğu gibi tiyatrodaki da savaş temasını işlemiştir. Piyeslerin sergilendiği alanlar cephe sahasına dönüştürülmüştür (Özgen, 2014: 145). Savaş yıllarında verilen en önemli piyesler şunlardır: K. Cantöşev'in "Kurmanbek", C. Malikov'un "Cañıl", A. Osmonov'un "Çolpanbay" ve "Ekinçi Brigida" (Gürsoy Naskali, 1996: 36).

İkinci dünya Savaşı'ndan sonra sözlü gelenekten gelen Manas destanı gibi eserler, milli duygular aşıyor diye ideolojik temizlik açısından yasaklanmıştı. Tazabek Samancın, Taşım Bayayev, Zıyaş Bektenov gibi yazarlar "1924'ten önce yazılı eser verilmemiştir" görüşünü kabul etmedikleri için sürgüne gönderilerek cezalandırılmıştır (Karakaş, 1996: 302).

1950'li ve 1960'lı yıllarda Kırgızistan'ın ekonomi ve kültür hayatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1951 yılında Kırgız Mamlekettik Üniversitesi, 1954'te Kırgız İlimler Akademisi ve Politeknik Enstitüsü kurulmuştur. Manas destanının varyantları kısaltılarak birleştirilip yayınlanmaya başlamıştır. 1954'te Kırgızistan Yazarlar Birliği'nin ikinci kurultayı gerçekleştirilmiştir. 1956'da Kırgız sinema stüdyosu çalışmalarına başlamış, 1958 yılında Kırgız Edebiyatı ve Sanatı'nın on günlük sergisi gösterilmiştir.

1960 ve 1990'lı yıllar Kırgız edebiyatı artık dünyaya açılan bir edebiyat olmuştur. Kırgız yazar ve şairlerin eserleri artık dünya dillerine çevrilmeye başlanmıştır. 1950'li yıllara kadar siyasi propaganda amaçlı eserler verilirken sonrasında barış teması yoğunlukta eserler verilmeye başlandı (Kayıpov, 2005: 22-24). “Yine bu dönemde dünyanın sekiz yüzden fazla klasik yazarının eserleri, Kırgız Türkçesine tercüme edilmiş ve başta Kırgız edebiyatın önemli şahsiyeti Cengiz Aytmatov olmak üzere Kırgız yazarlarından bazılarının eserleride yetmiş ülkenin diline çevrilmiştir.” (Akar, Deniz, Bilecik, 1994: 116).

1947 yılında Kasımalı Bayalınov'un yayınlanan “Bakıt” (Vakit) adlı hikâyesine eklemeler yaparak ikinci kitabı “Köl Boyunda” (Göl Boyunda) adıyla değiştirerek tekrar yayımlamıştır. Savaş döneminde cephe gerisindeki yaşamı konu edinen T. Sıdıkbekov “Bizdin Zamandın Kişileri” (Bizim Zamanın İnsanları) 40'lı yılların en önemli eseri seçilerek 1949 yılında SSCB Devlet ödülüne layık görülmüştür (Ükübayeva, 2007: 649)

1991 yılındaki bağımsızlık sürecinden günümüze değin Tölögön Kasımbekov, Cengiz Aytmatov, Kazat Akmatov, Süyünbay Eraliyev, Alıkul Osmonov, Turar Koconberdiyev, Toktobolat Abdmomonov, Begsultan Cakeyev, Calil Sadıkoy, Nuri'a Cetikaşkayeva, Mayramkan Abılkasımova, Subayılda Abdıkadırova, Kubat Cusupaliyev, Ramiz Rızklov eserler vermiştir. Bağımsızlık sonrasında şair ve yazarlardaki özgürlük etkisi eserlerde görülmeye başlanır. Öncelikle sözlü gelenekten gelen mirasa sahip çıkarak yasaklanan eserlerin tekrar yayımlanması konusunda çalışmalar yapılmıştır. Geçmişe ait tarihsel olaylar tekrar eserlerin konusu olmuş, bazı eserlerde ise Sovyet baskısının insanlar üzerinde etkisi dile getirilmiştir (Karakaş, 1996: 302-303).

1.1.1. 1917-1945 yılları arasında modern Kırgız şiiri

1.1.1.1. Oluşum döneminde Kırgız şiiri (1917-1929)

Çağdaş Kırgız şiirinin temelleri Ekim İhtilali'yle başlar. 1926 yılında Özerk Kırgız Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Kırgız yazar ve şairler eserlerini basma olanağı bulurlar. Eserlerin basımı rejimin istekleri doğrultusunda gerçekleşmektedir. Bu durumun etkisiyle Kırgız-Sovyet edebiyatına zemin hazırlanır. Yalnız Kırgız Sovyet

edebiyatında “her Türk topluluğuna yeni bir dil ve edebiyat” anlayışı çerçevesinde örnek aldıkları Sovyet edebiyatının seçtiği ortak konu, hayal dünyası, mazmun vb. şiir özellikleri, kendi kimliklerinden gelen edebi dünyadan uzaklaştırmıştır. Bu dönemin Kırgız şiirinde gelenekten gelen ürünlerin yalnızca özelliklerini taşınmaya izin verilmiştir (Cicioğlu, 2015: 127) .

Oluşum dönemi Kırgız şiirinde sözlü gelenek devam ettirilerek Sosyalist sistemin halka yaymak, tanıtmak amaçlanmıştır. Sözlü gelenekte eserler veren Aldaş Moldo, Ceñicok, Abılkasım Cutakeyev, Toktoralı Talkanbayev, Isak Şaybekov gibi şairler Sovyet devrimini yaşamıştır (Özgen, 2014: 57). Bu dönem “Tamamen Marksist-Leninist ideolojinin diktası altında ‘sosyalist realizm’ ile sıkışan Kırgız edebiyatı ve sanatı yeni bir bakış açısı ve felsefi yaklaşımla, yeni tür ve tarzlar çerçevesinde gelişmiştir.” (alıntılayan Cicioğlu, 2015, s.127)

“Toktogul Satılganov ile Togolok Moldo Sovyet Kırgız edebiyatının ilk şairlerindedir.” (Gürsoy Naskali, 1996: 998) Toktogul, bu dönemde ihtilale kadarki süreçte duyduğu memnuniyetsizliği, adaletsizliği, eziyeti yaşamış biri olarak ezilen halkın temsilciliğiyle 1917 Ekim İhtilali’ni sevinçle karşılayan şiirler yazmıştır. Halk ozanı Togolok Moldo’nun 20.yüzyılın başlarında yazdığı “Nasıykat” (Nasihat) ve “Erkindik” (Özgürlük) şiirlerinde Toktogul’un şiirlerinde olduğu gibi ezilen halkın durumunu yansıtmıştır. Bilhassa “Nasıykat” şiiri canlı bir üsluba sahiptir. “Nasıykat” şiiri 1925 yılında Moskova’da basılmıştır (Artıkbayev, 2013: 67-68).

Oluşum dönemi ilk şiirleri en çok Tatar, Kazak ve Özbek şairlerin şiirlerinden etkilenilerek yazılır. Sadece etkilenmekle kalınmamış dönemin şairlerinin eserlerine benzetme amacı da gütmüşlerdir. Ama Sovyet etkisinde gelişen Tatar, Kazak ve Özbek şairlerin tüm şiirleri Rus edebiyatının da etkisi altındadır. Böylece bu dil vasıtasıyla Kırgız şairlerde Rus edebiyatının etkisine girmiştir (Cigitov, 2006: 19). Dönemin aydınları ilk şiirleri Kazak ve Tatar Türkçesinde yazıp, bu dillerde yayınlanan Kömök, Uşkın, Tilşi, Öris, Ak Col gibi gazete ve dergilerde yayınlarlar. Böylece çağdaş Kırgız şiirinin oluşumuna zemin hazırlayan şairler, Almatı, Taşkent sonra da Kırgızistan’ın sınırları içerisindeki eğitim gören öğrencilerden oluşur (Aşlar, 2012: 69). Oluşum döneminin ilk temsilcileri Sıdık Karaçev Tatar Türkçesiyle, Kasım Tınıstanov Kazak Türkçesiyle yazmıştır (Özgen, 2014: 63).

1920'li yıllar Kırgız edebiyatı ve kültürünün büyük ismi Kasım Tınıstanov'dur. Tınıstanov Kırgız edebiyatında ilkleri veren şair ve yazardır. Ekim ihtilali sonrasında Kırgız yazı dilinin temeli atan, Arap alfabesine dayanan, ilk Kırgız alfabesini hazırlayan önemli bir şahsiyettir. Tınıstanov, 1922 ve 1924 yıllarında "Cañıl Mırza" adlı manzumesini Kırgız Türkçesi yazmıştır. Kırgız Türkçesiyle yazdığı ilk şiir ise "Ala Too"dur (Ükübayeva, 2007: 639). Şairin ilk şiir kitabı 1925'te "Kasım Irlar Cıynağı" (Kasım'ın Şiirler Antolojisi) ismiyle yayımlanan eser, Sovyet döneminde basılan ilk şiir antolojisidir. (alıntılayan Özgen, 2014, s.61) Tınıstanov'un milliyetçi duyguları ele aldığı aynı zamanda ideolojik suç işlediği iddia edilen şiiri "Alaçka" (Alaş'a) dır. Şiir içerisinde Alaç kelimesi içerdiği anlam bakımından rejim yanlılarının tepkisini çekmiştir (Kallimci, 2005: 5). Sıdık Karaçev ilk şiirlerini Tatarca kaleme almış olmasına rağmen ihtilalden sonraki eserleri derlenememiştir (Özgen, 2014: 61). Günümüze kadar gelebilen "Ötkön Kündü Sağınp" (Geçen Günleri Özlerken) şiirinde Türk halklarının kahramanlıklarından bahsetmiştir (Cigitov, 2006: 99). Her iki şairde milliyetçi düşünceleri dolayısıyla Sovyet yanlıları tarafından halk düşmanı ilan edilmiştir.

1923'te Kasımalı Bayalinov'un "Maksadıma Cetemmi" (Amacıma Ulaştım mı?), "Biz Elek, Kim Bolduk" (Biz Kimdik, Kim Olduk?), 1924'te Kasım Tınıstanov'un 1920'li yıllarda yazdığı tüm şiirlerini topladığı "Tañ" (Şafak) adlı şiir kitabı Kazak Türkçesiyle basılmıştır (Gürsoy Naskali, 1996: 1001).

Kırgız edebiyatının Sovyet hâkimiyetindeki ilk yıllarından itibaren genellikle rejim yanlısı eserler verilerek rejimi halka anlatmak amaç edilmiştir. Bu durum İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar süregelmiştir (alıntılayan Cicioğlu, 2015, s.127).

7 Kasım 1924 tarihinde Erkin Too gazetesinin ilk sayısı yayımlanır. (Sonraki adı Sovetik Kırgızstan, şimdiki adı Kırgız Tuu) Arap harfleriyle Kırgız Türkçesiyle basılan gazete Kırgız halkı için önemli kültürel bir olaydır. Bu dönemin şairleri A. Tokombayev, K. Baylinov, M. Elebayev, M. Tokobayev, C. Bökönbayev, K. Malikov'dur (Gürsoy Naskali, 1996: 1004). Gazetenin ilk sayısında Aalı Tokombayev'in, Kırgız Sovyet edebiyatının ilk eseri "Oktyabrdın Kelgen Kezi" adlı şiiri yayımlanır. Gazetede sonraki zamanlarda şairin Ekim devrimi, Lenin ve çeşitli konulardaki şiirleri yayınlanmaya devam eder. "Kompartiya", "Kalamga", "Kün

Bügün”, “Ömürgö” şiirlerinde yeni yaşamı, Lenin’i ve Komparti’yi övgü dolu sözlerle dile getirerek Kırgız halkına Sovyet hükümetini savunmayı öğütler. Şiirlerinde “Çalkar” (Isırgan) sonrasında “Balka” (Çekiç) mahlasını kullanmıştır (Ükübayeva, 2007: 639-640). Ekim devrimini büyük bir sevinçle karşılayan şairin eserleri nasihat ve propaganda içeriklidir. Şiirlerinde Lenin ve Parti’yi över, ihtilalin tellallığını yapar (Özgen, 2014: 245). “Koşoyevge”, “Çalkar-Menmin”, “Benim Ünüm”, “On Çılık” adlı şiirleri propaganda üslubuyla yazılmış şiirlerdir. İlk şiir derlemesi olan “Lenin Tuuraluu” (Lenin Hakkında) kitabında Lenin’i övgü dolu sözlerle anlatmaktadır (Gürsoy Naskali, 1996: 1005).

1927 yılında Coldoşev’in Kızıl Gül adlı kitabı yayınlanmıştır. 1929’da kadınların dünü ve bugününü anlatan Tokombayev’in “Ayaldar Aynegi” (Kadınların Aynası) adlı kitabı basılmıştır (Ükübayeva, 2007: 640). İhtilal sonrası şiirlerde kadın hakları meselesine çokça değinilirken kadın haklarından bahsedilen şiirlerin özellikleri genel itibariyle çağrı ve hitap şeklindedir.

Bu dönem şiirlerinde halk edebiyatından gelen şiir biçimiyle ihtilal dönemin şiir anlayışı birleştirmek istenmiştir. Halk şiirini, gelenekten gelen türleri ve sanatları kullanan Mukay Elebayev “Zarıgam” (Arzuluyorum) şiirinde cahillikle mücadele eder. Gençlere bilgi sahibi olmayı öğütler. “Bizdin Caştar” (Bizim Gençler) şiirinde ise medeni devrim konusunu işler. Gençlerin Moskova, Almatı gibi şehirlerde eğitim almalarından duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir (Gürsoy Naskali, 1996: 1005). Bu tip şiirlere Cusup Turusbekov’un “Lenin Colu” (Lenin Yolu) da örnek gösterilebilir. Turusbekov bu şiirde edebi sanatlardan teşbih ve istiareyi çokça kullanmıştır (Ükübayeva, 2007: 640).

İlk dönem şiirlerinde genellikle gelenekten gelen kültürle yeniliğin çatıştığı görülür. Sosyal hayatın örf ve adetleri, gelenek ve görenekleri, yeni bir ideoloji içinde halka yayma iç içedir. Tokombayev’in “Çüy Boyu” (Çüy Boyunca), “Tokobayev’in Isık Köl Menen Balıkçı” (Isık Göl ile Balıkçı), Elebayev’in “Madaniyat Cañırdı” (Medeniyet Yenilendi) şiirlerinde bu çatışma görülmektedir (Özgen, 2014: 67).

Yine Moldogazi Tokobayev’in “Bay Ölördö” şiiri diyalog şeklindedir. Atışma şeklinde Kubanıçbek Malikov’un “Sen Koysoñ Da, Men Koysom”, “Taş Küzgünün Tübündö” şiirleri vardır (Ükübayeva, 2007: 640).

Geleneksel şiir anlayışı ile yeni tarz şiirin birleşmesinden oluşan şiire C. Bökönbayev'in "Cer Algan Kedeylerge" (1927) adlı eser eklenebilir. Şiir Sovyet yönetiminde Kırgızistan'ın yer su reformuna yönelik yazılmıştır (Artıkbayev, 2013: 87).

1917-1929 yılları Kırgız şiirinde içerik açısından iki durum cereyan etmiştir. İlki yeni toplum düzeni oluşturmak için Sovyet propagandası, diğeri ise eski toplumsal düzeni eleştiren ve bu düzenle mücadele teması olur (Aşlar, 2012: 71).

Kısacası 20'li yılların şiir anlayışında şiir genellikle şekil olarak değil konu olarak ön plandadır. Kimi şairler Sovyet ideolojisini halka yaymakta şiiri araç olarak kullanırken kimi şairlerse Sovyet hükümetini eleştirdiği için halk düşmanı ilan edilir. Şekil olarak sözlü geleneğe bağlı kalınan şiirde siyasi baskının etkisiyle kadın hakları, özgürlük, eşitlik, Lenin'e ve Parti'ye övgü dile getirilmiştir.

1.1.1.2. Gelişme döneminde Kırgız şiiri (1930-1940)

1934 yılında Sovyet yazarlarının Moskova'da yapılan kurultayda tüm edebiyatlarda olduğu gibi Kırgız edebiyatında da konu değişir. 30'lu yıllardan önceki konular önemini yitirirken yeni yazar ve şairlerin ortaya çıkmasıyla yeni konular oluşturulur. Bu yıllarda sanayi ve çiftlik, edebiyatta yeni işçi sınıfı sureti gelmesi, bilgisizliği ortadan kaldırmak için eski yeni adetlerin çatışması, kadınların özgürlüğü meselesi, kadınların cemiyetteki yeri, asi kadın tipi ve komsomolcu, paritiyacı kadın tipleri oluşmuştur. Komünist parti ruhu ve devamında Lenin'e ithaf edilen birçok eser verilir. Kurultayda alınan karara göre talep edilen ölçü ve biçimde ilk defa eser veren Kırgız yazarlarından Temirkul Ümötaliyev'dir. Ümötaliyev'in 1939'da yazdığı "Aysuluu" adlı şiirinde kolhoz kuruculuğunu geniş bir şekilde ele alır. "Aysuluu" Kırgız hayatındaki muhteşem ve güçlü bir kadın figürüdür. Halkının geleceğini güçlü ve parlak görme maksadıyla yaşar (Kazımoğlu, 1994: 233).

Gelime dönemi Kırgız şiiri şekil, üslup ve biçim bakımından oldukça zenginleşmiştir. Bu dönemde Kırgız şiirinde 60'dan fazla şiir kitabı yayımlanmıştır (Ükübayeva, 2007: 643). Kırgız yurdunda meydana gelen gelişmeleri şairler halkı bilgilendirmek amacıyla şiirlerinde dile getirmişlerdir. 30'lu yılların teması 20'li yıllardaki gibi Parti'nin istekleri doğrultusunda gerçekleşir. Şiirde ideolojik tema

bakımından gelişme yaşanır. 20'li yıllardaki şiir anlayışı, 30'lu yıllarda da sürdürülür. Gelişme dönemi Kırgız şiirinde nasihat ve çağrı şiirleri yoğunluktadır. Dönemin yeni şairleri şiirin görevini, verdiği hizmeti bu şekilde değerlendirmişlerdir. Bu yenilikleri değerlendirirken birbirlerine nasihat ve çağrı şiirleri yazmışlardır (Özgen, 2014: 94-95).

Gelişme döneminde partinin belirlediği temalardan biri de Sovyet Rusya'sının başkentinde yeni inanç, komünist ruhlu gruplar ve işçiler yetiştirmektir. Bu dönemde çeşitli şehirlerden başkente okumaya gençler gelirdi. Buradan mezun olanlar partiyacılık ruhuyla bu politikayı yürüttü. Bu da şairlerin dikkatini çekmiştir. Bu konuda eser veren en tanınmış şair ise Kubanıçkov Malikov'dur. Malikov'un 1934'te yazdığı "Capar Menen Şaripa" adlı şiirinde Moskova'da öğrenim gören Kırgız gençlerinin yaşamı ve yaratıcılığı anlatılmaktadır. Şiirde toplumun yapıtaşı ailenin eski düşünce tarzını bırakması gerektiğini mizahi bir tavırla anlatır (Kazımoğlu, 1994: 233-234). Malikov'un "Candıkka", "Men Kandaymın?", "Kanday Süygöm?", "Atası Menen Balası" şiirleri yergi ve mizahi unsurlar bulundurmaktadır. Malikov'un "Altın Too", "Cañı Ayıldın Erkesi" şiirleriyle Kırgızistan'daki sosyalizmin nasıl başladığını anlatır (Gürsoy Naskali, 1996: 1007).

30'lu yılların Kırgız şiir anlayışının ana konusu "emek" olmuştur. Tarladan ekilen mahsüle, yaşamdan edilen kazanımlar başlı başına emeğin kendisidir. Yayımlanan her şiir kitabının asıl noktası emek'tir. Hatta bazı şairler kitaplarının isimlerini dahi emekle ilgili kelimelerden seçmişlerdir. Örneğin: Aalı Tokombayev'in "Emgek Gülü" (1932), Coomart Bökönbayev'in "Emgek Tölü" (1933). Yeni sosyalist tipin oluşumunda olmazsa olmazlardan biri de emeğin şiirde övülmesidir. Kırgız şairleri buna doğrudan katılmışlardır (Özgen, 2014: 97). Otuzlu yılların şiir anlayışı emekçi adı altında insanların fikir dünyasındaki değişimlere, onların iç dünyalarına yönelir. Dönemin şairleri M. Elebayev, A. Tokombayev, T. Ümötaliyev, C. Turusbekov'un şiirlerindeki ideal tipler kendilerinden önce toplumun çıkarlarını düşünen insanlardır. M. Elebayev'in "Kırgızstan", "Isık-Köl", "Ot Araba" şiirleri az gelişen ülkenin sosyal ve ekonomik alanda gelişmesini anlatır. Elebayev'in 1931'de ilk şiir derlemesi yayımlanır. Bu derlemeyi 1933 ve 1938'de "Maydan" ve "İrlardın Toluk Cıynagı" takip eder. Bu şiirlerin başlıca konusu ihtilal öncesi Kırgız halkının kötü yaşam

koşullarıdır. Kötü yaşam koşulları içinde şair, iyimser bir bakış açısına sahiptir (Gürsoy Naskali, 1996: 1008).

Kırgız şiirinde bu dönem C. Bökönbayev “El Taalayı”, “Ölbös Lenin” eserlerinde ihtilali ve Komünist partisini ele alır. Bu iki şiirde “Lenin şans ışığı saçan, batmayan güneş” (Bakit nurun çaçkan batpas kün) olarak betimlenir (Gürsoy Naskali, 1996: 1007). Bökönbayev’in şiirlerindeki emek teması ve tabiat tasvirleri oldukça başarılıdır. Şairin “Emgek”, “Caz Koynunda Emgekçi”, “Emgek Marşı”, “Emgek Tölünö” gibi şiirlerinde emeğin hayata yenilikler getirdiğinden bahseder. “Kırgızstandın Al-Toosu”, “Caydın Keçi” gibi şiirlerinde de Kırgızistan’ın doğal güzelliklerini dile getirir. İşçi sınıfını ilk kez şiirde dile getiren Bökönbayev’dir (Ükübayeva, 2007: 643). Cumhuriyetin ilk beş yılında yaşanan gelişmelerle (sanayi, taş kömürü madenlerinin açılması vs.) Bökönbayev işçi sınıfını ele alan şiirler yazmıştır. Kızıl Kaya, Kök Cañak ve Sülüktü madenlerin bulunan şair, maden işçilerine ithafen “Sülüktü” şiirini yazar (Gürsoy Naskali, 1996: 1006).

Bökönbayev ile Malikov’un 30’lu yıllarda yazdıkları şiirlere bakıldığında sözlü kültüre yakın olan şiir tekniğini, profesyonel şiirle iç içe koyma çabası içinde olduğu görülür. Turusbekov ise Lenin Colu adlı şiirinde şiir tekniğini bulmaya çalışır. Turusbekov emeği anlatma çabası içinde emekçi halkın yanında yer alarak onların iç dünyasını yansıtır şiirlerinde kendini emek meydanlarında çalışan birisi olarak görürken okuyucuya da bu hissi verir. Şairin bu temadaki şiirlerine “Caştar” (Gençler), “Kızıl Coolukçan” (Al Yazmalı), “Terim Küüsü” (Hasat Ezgisi) gibi şiirler örnek gösterilebilir (Artıkbayev, 2013: 100-101).

1930’lu yıllarda da eserler veren Aalı Tokombayev’in bu dönemde kullandığı temalarda artış gözükmemektedir. Felsefi düşünüş, lirik kahramanların iç dünyasına açılabilme, geleceğe yönelik fikirler ortaya çıkarma, kesinlik gibi durumlar en başta yer alır. Bu şiirlere “Kırgızstan” (Kırgızistan), “Meykin Boroonu” (Kır Rüzgarı), “Altın Caştık” (Altın Gençlik), “Şamalga” (Rüzgara), “Ömürgö” (Ömre), “Eskerem” (Hatırlıyorum), “Sizge” (Size), “Til Alsa” (Dinlerse), “Keçirip Koy” (Affet), “Kıyaldı Tandaganda” (Hayali Seçince) örnek olabilir (Artıkbayev, 2013:100). 1920’li yılların sonuna doğru dini değerlere ve eskiye dair her şeye saldıran Tokombayev, 1929’da kaleme aldığı satirik türdeki “Caramazan” şiirinin yeni bir

varyantını 1930'da yazar. Tokombayev'in yanı sıra Kubanoçkov Malikov'da bu türde yazanlar arasındadır. "Teatralık İrlar" (Tiyatroluk Şiirler) şiir külliyyatında bulunan çoğu şiir satiriktir (Özgen, 2014: 100).

Dönemin en çok işlenen diğer bir teması da "sanayi"dir. Sanayi teması Büyük değişimler yılı (Ulu buruluş cılı) diye adlandırılır. Bu tema 1929'dan sonra artış gösterir. Fabrikaların kurulması, demiryolunun bazı şehirlere ulaştırılması, kömür madenlerinin açılması şairler için daha önce görülmedik olaylardır. Örneğin; bu dönemin en çok gelişen teknolojik ürünü olarak görülen tren, Kırgız şairlerini çokça etkilemiştir. Treni Ateş Arabası (Ot Araba) olarak adlandırırlar ve bu adla 1929'da Tokombayev, 1930'da Kubanoçkov Malikov, 1932'de Mukay Elebayev şiirler kaleme alırlar (Özgen, 2014: 99).

Gelişme dönemi Kırgız şiirinde insana dair; aşk, dostluk, hayat konularında da şiirler yazılır. K. Malikov'un "Akkepter", "Sizge"; C. Bökönbayev'in "Ömür", "Ayluu", "Tündö Göl Boyu"; T. Ümötaliyev'in "Otuz Caşma", A. Tokombayev'in Til Alsa, Üç Çındık, C. Turusbekov'un "Esimde" şiirleri Kırgız lirik şiirini felsefi açıdan geliştirmiştir. Bu yıllarda 30'a yakın manzume yazılmıştır: C. Turusbekov'un "Ötkön Kündö", "Enem", "Kırgızdar"; C. Bökönbayev'in "Kızdın Kanatı"; A. Tokombayev'in "Tutkun Murat", "Kanduu Cıldar" (I. Baskı); K. Malikov'un "Capar Menen Şaripa"; T. Ümötaliyev'in "Aysuluu"; A. Toktomuşev'in "Kakşaaldan Kat"; A. Osmonov'un "Tolubay Sınçı" vb. manzumeler dönemin önemli eserleri arasındadır. Manzumelerin konusu ise Kırgız halkının geçmişi, geleceği, rejimin ortaya çıkardığı değişimler, yeni insan figürü sorunudur (Ükübayeva, 2007: 643-644).

30'lu yıllarda Ata Yurt olarak gördükleri Sovyetler Birliği'ni koruma Kırgız şairlerinin en çok değindiği temalardandır. Cusup Turusbekov 1938'e kadar yazdığı bütün şiirleri topladığı kitabının adını Meken (Vatan) koyar. Bu dönemde vatani koruma ve kızıl asker temalarından bahsetmeyen şair yoktur. Bu temada Kalık Akiyev, Alımkul gibi halk şairleri ve Midin Alibayev, Kölbay Kümüşaliyev gibi edebiyat alanına yeni giren şairlerde şiirler yazar (Özgen, 2014: 101-102).

Kırgız Sovyet edebiyatında vatanperverlik çok güçlü bir temadır. Bu yıllarda yazılan eserlerde tema, vatanın doğal güzellikleri, tabiatı ve vatanın kurulmasıdır. Kırgız

şairlerinin işledikleri bu konularla Gürcü şair Tabidze'nin, Leonidze'nin, Azeri şair Vurgun'un, Ukrayna şairi Tıçinan'ın, Özbek şair Gulam'ın da üzerinde durdukları biçim ve konu bakımından benzerlik vardır. Bu benzerlik parti tarafından sağlanır (Kazımoğlu, 1994: 234). Sovyetler Birliği'nin siyasi hedef doğrultusunda vermiş olduğu zorunluluk burada oluşturulan edebiyatların “halkların dostluğu” ve “aynı hedefi paylaşan insanların birbirine yardımcı olacağı” konuları işlenir. M. Elebayev'in Sergo, A.S. Puşkinge şiirleri, C. Bökönbayev'in Kurbum şiiri, A. Tokombayev'in A.S. Çuykovgo, Moskva Colunda şiirleri Ruslara duyulan minnettarlığı ifade eder. Kırgız şairler, Ş. Rustaveli, T. Şevçenko, A. Kunanbayev, Navoy, Cambıl gibi Sovyet yazarları dile getiren şiirler yazarlar. S.D. Dunayev, V.M. Colonze, V.V. Vinnikov, N.S. Çekmenyov, G.P. Tuşkan gibi Sovyet yazar ve şairleri de eserlerinde Kırgızistan'ı anlatır (Gürsoy Naskali, 1996: 1011). Ayrıca yukarıda isimleri zikredilen Rus şairlerinin kaleme aldığı eserler Kırgız Türkçesine çevrilmiştir.

Dönemin Kırgız şairleri dünya siyasetinde meydana gelen gelişmelerle yakından ilgilenmiştir: C. Bökönbayev'in “Kökkö Kötör Tuuñdu” (Göge Kaldır Tuğunu), Y. Şivaza'nın “Yapon Soldatına Kat” (Japon Askerine Mektup), A. Osmonov'un “Kıtaydağı Eneme” (Çin'deki Anneme), M. Tokobayev'in “Indistandan Kat” (Hindistan'dan Mektup) (Özgen, 2014: 103).

Savaş döneminin önemli ismi Alıkul Osmonov, gelişme döneminde de eserler vermiştir. 1935'te ilk şiir derlemesi “Tañdağı Irlar” (Şafaktaki Şiirler) çıkar. Şair Kırgızistan'ın doğal güzelliklerini dile getirir, sosyalizmi anlayabilen sade insan tipini över (Gürsoy Naskali, 1996: 1009). Şair ikinci şiir kitabını 1937'de “Cıldızduu Caştık” (Yıldızlı Gençlik) adıyla, üçüncü şiir kitabı “Çolponstan” (Çolponistan) ise 1938'de çıkarır (Kallımcı, 2012: 3). Alıkul Osmonov, Aalı Tokombayev gibi Komünist partiyi benimseyen şiirler kaleme alır. Yalnız o, Tokombayev gibi gerçekten benimsediği için değil, dönemin koşulları yüzünden olduğu düşünebilir. O şiirlerinin çoğunda insanın iç dünyasını dile getirir (Gürsoy Naskali, 1996: 1011).

Osmonov 1938 yılında Gürcü şair Şota Rustaveli'nin “Colbors Terisin Kiygen Baatır” (Kaplan Derisi Giyen Kahraman) adlı destansı manzumeyi Kırgız Türkçesine çevirir. Bu Osmonov için hayatının dönüm noktası olmuştur. Bu manzumeyi halk o

kadar sevmiş ki doğacak çocuklarına destandaki kahramanların isimlerini vermiştir. Bu destan sonrasında Osmonov, Lirikada adıyla şiir kitabı hazırlar. Bu kitapta ideolojik açıdan eksik görülür ve yayınlanmaz (Kallimci, 2012: 3-4).

Dönem içinde epik şiirlerde kendini gösterir. Bilhassa insan hayatının çeşitli yönlerini anlatan hacimli epik eserler yaratılmıştır. Fakat lirik şiirler kadar istenilen dereceye ulaşamamıştır (Artıkbayev, 2013: 103).

30'lu yıllar nazmında sosyalist realizm ilkelerine uygun temalar ele alan şairler şekil açısından sözlü gelenekten gelen nazım şekillerini kullanmanın yanı sıra klasik ölçüleri yavaş yavaş bırakarak yeni nazım şekillerini denemişlerdir. Buna örnek olarak serbest şiir (erkin ırıt) gösterilebilir. Serbest şiir anlayışı 1920'li yılların sonu ile 30'lu yılların başında ortaya çıkar. A. Tokombayev, M. Elebayev, K. Malikov, M. Tokobayev serbest şiir anlayışı görülür. Bir diğer tür ise diyalogdur. Bu türün ortaya çıkışı 1930'lu yıllara aittir. Bu tür edebiyattaki ihtiyaçları karşılayamamıştır (Özgen, 2014: 105-106).

1939 yılında Moskova'da düzenlenen sanat toplantısında SSCB'nin Yüksek Sovyet Başkanlığı Sovyet edebiyatının gelişimine katkıda bulunan edebiyatçılara nişan verir. C. Turusbekov, A. Osmonov, A. Üsönbayev, K. Akiyev gibi Kırgız şairleri de nişan alan şairler arasındadır (Gürsoy Naskali, 1996: 1012).

Bu dönem Kırgız şiiri şekil ve biçim açıdan oldukça gelişerek şiir sayısında çok artış yaşanmıştır. Komünist Parti istekleri şiirde tamamen yer bulup yeni türlerle birlikte gelişim devam etmiştir.

1.1.1.3. Savaş döneminde Kırgız şiiri (1941-1945)

İkinci Dünya Savaşı döneminde Kırgız edebiyatında konu ve üslupta değişimler yaşanır. Sanatçılar Ata Meken (Ana Vatan) olarak gördükleri Sovyetler Birliği'ni müdafaaya çağırırlar. T. Ümötaliyev, U. Abdukarimov, R. Şükürbekov, C. Aşubayev, T. Şamşiyev, Y. Şivaza, N. Çekmenyev gibi şair ve yazarlar cephede mücadele örneği sergilerler. C. Turusbekov, M. Elebayev ve K. Esenkocayev savaş sırasında yaşamları son bulur (Gürsoy Naskali, 1996: 1012).

Gelişme dönemi Kırgız şiirinde işlenen vatanperverlik temalı şiirler, 1940'lı yıllarda da yazılmaya devam eder. Savaşın ilk günlerinden itibaren Kırgız şiirinde enternasyonal anlayış kuvvetlenir. Bu anlayış sosyalist realizm akımının Kırgız şiirinde daha çok etkili olmasını sağlar. Ana Vatan (Sovyetler Birliği) enternasyonalizm teması savaş döneminin ana konularını oluşturur (Özgen, 2014: 134).

Halk şairleri dönemin şiirlerini kopuz eşliğinde diyar diyar gezerek söylemişlerdir. K. Akiyev'in Ündöö (Öğüt) olarak adlandırdığı şiirinde halkı düşmana karşı savaşmayı ve tüm gücünü kullanmayı öğütler. Bir diğer şiiri Ar Kim Alına Caraşa (Herkes Gücüne Göre)' da ise halkın elinden geldiğince savaşlarda mücadele örneği sergilemesi gerektiğini anlatır. A. Üsönbayev'in Ölömgö Ölüm (Ölüme Ölüm), Aksakaldarga (Aksakallara), Baatırdın Antı (Kahramanın Yemini), O. Bölöbalayev'in Baatır Çolponbay (Kahraman Çolponbay) B. Alıkov'un Biz Düşmandı Cenip Alabız (Biz Düşmanı Yeneriz) gibi şiirlerinde de askerlerin vatani müdafaa yemini, savaşta kahramanlıkları ve halkın savaşlarda göstermiş oldukları hizmetleri dile getirmektedir (Artıkbayev, 2013: 173-174).

Savaş yıllarında Kırgız şiiri diğer türlere göre etkileyici olması yönünden farklılık gösterir. Şiirde çağrı, yemin, ant, vedalaşma, uğurlama, askere çağırılma, gibi türlerde yazmak çoğalmıştır. A. Tokombayev'in "Bargın Uulum", "Baktıluu Kel İniçek"; C. Bökönbayev'in "Cürögüm Menin Kızıl Tuu", "Koş, Ala Too", "Uulum Ketti Maydanga!"; T. Ümötaliyev'in "Kün Tutulbayt, Ay Batpayt", "Cer Küyüp Catat"; A. Osmonov'un "Koştoşuu"; C. Turusbekov'un "Kayda Kaçat", K. Malikov'un "Kanga Kan"; M. Alıbayev'in "Ant", "Iylabaçı", M. Elebayev'in "Tilek", "Kim Suluu", "Uluu Marş" şiirleri bu türlere örnektir (Ükübayeva, 2007: 648).

A. Tokombayev'in "Alkoo", "Kakteybiz", "Baktıluu Kel İniçek", "Süygönümö Kat" gibi şiirleri mektup tarzında yazdığı şiirlerdir. Şair bu yıllarda "Manastın Cerdesi" (1943) "Alkoo" (1994) şiir kitapları yayımlanır. Cephede savaşanlar için halk şiirlerinden derlediği "Cürök Küülörü" isimli antoloji çıkarır. Tokombayev 1945 yılında Kırgız SSC şairi seçilir (Gürsoy Naskali, 1996: 1013).

Savaş yıllarında bütün Sovyet halkını ve Sovyet topraklarında birlik içerisinde yaşamayı bir bütün olarak anlatma dönemin çağrı türündeki şiirlerine özgüdür.

Tokombayev'in "El Cürögü" (Halkın Kalbi) şiirinde Sovyetler Birliği'nin başkenti Moskova'yı Sovyet halkının kalbi olarak görür. Kalp atmadığı takdirde tüm halkın yaşayamayacağını dile getirir. Başkenti korumak için bu uğurda halkının mücadele edeceğine halkı adına yemin eder. Sosyalist realizm ilkelerinden hareketle düşman ile cephede mücadele eden gerçek kahraman sureti oluşturma ve onun galibiyetini anlatma yolları aranır. Bu şekilde önceki propagandacı üsluba kahramanlık teması da katılır (Özgen, 2014: 135).

Bu dönemin şairleri yaşananlardan hareketle manzumelerde yazmıştır. Bu şiirlerden biri de Cusup Turusbekov'un "Karakçının Tragediyası" (1941) adlı manzumenin konusu Alman asıllı Maks'ın kaderidir. Maks kendilerini aslan sanarak Sovyet insanlarını suçsuz yere öldürülmesinin hata olduğunu ayaklarını kaybedip, hayat arkadaşı ve evlatları yiyecek yemek bulamadıkları için ölürken kendi ise yapayalnız kalınca anlar. O an Hitlere nefret duyar ve vicdanıyla baş başa kalır (Ükübayeva, 2007: 648).

Savaş döneminde Kubaniç Akayev, Nasirdin Baytemirov, Nurkamal Ctikaşkayeva, Sımar Şimeyev, gibi genç şairlerde edebiyat dünyasına dâhil olur. (Özgen, 2014: 134) Bu dönemde C. Bökönbayev'in sözlü edebiyattan esinlenerek yazdığı "Çepten Erdin Küçü Bek" ve lıro-romantik şekildeki "Acal Menen Ar-Namıs" manzumeleri, T. Ümötaliyev'in "Üç Baatır Cönündö Ir"ı, A. Osmonov'un "Ölöp Tirilgender", "Üç Ayak", "Eşimkandın Teregi" vb. manzumeler bu dönemde yazılmıştır (Ükübayeva, 2007: 648).

Savaş dönemi Kırgız şiirin usta ismi Alıkul Osmonov, "Kim Boldu Eken?" (1945), "May Künü" (1948) manzumelerinde savaş temasını ele alır. Özellikle bu manzumeler savaş sırasında yaşanan olaylarda insan figürünü inceleyen en iyi eserlerdir (Ükübayeva, 2007: 648). Osmonov 1944'ün Kasım ayından 1945 yılının Nisan ayına kadar yazdığı şiirleri Mahabat (Sevgi) adı altında toplamıştır. Bu şiir kitabı şairin sanatı ve Kırgız şiirine getirdiği yenilik açısından dönüm noktası olmuştur (Artıkbayev, 2013: 177). Şair bu eser için otobiyografisinde "1945 yılı hayatımın ve sanatımın olgunlaştığı dönemdir" diye söylemektedir (Kallimci, 2012: 5).

Türki Cumhuriyetleri'nde birçok aile savaş nedeniyle yaşadıkları yerlerden, yurtlarından ayrı kalır. Ayrıca birçok çocuk ise yetim kalır. Osmonov'un bu temada yazdığı şiir ise Rakıya'dır (Naskali, 1996: 1014). Birçok şairin yine bu temada eserleri mevcuttur.

Halk şiirinin yeni şiirlerle kaynaştığı savaş dönemi şiir anlayışında şairler, Sovyet askerlerini kartala, doğana, şahine, arslana, kaplana, parsa; düşman askerlerini ise kuduz bir köpeğe, karayılan, aç bir kurda, canavara benzeterek onların iticiliğini, iğrenti âlemini göstermeye çalışır (Özgen, 2014: 135). Bu iğreti âleminin içinde düşman saf dışı bırakılmak istenirken halkın gücü ve kudreti Sovyet askerleriyle daha çok perçinleştirilerek şiirlere yansıtılmıştır.

K. Malikov'un "Kanga Kan" şiirinde düşmanın acımasızlığını, "Rossiya" ve "Kreml" şiirlerinde de Sovyetler Birliği'ndeki tüm halkların birliği konu edilir. T. Ümötaliyev Sovyet insanın güçlü duruşunu, cesaretliliğini ve geleceğe yönelik umut dolu beklentilerini "Kün Tutulbayt, Ay Batılbayt", "Akırkı Ok", "Cer Küyüp Catat" şiirlerinde dile getirir. Şairin "Üç Baatır Cönündö Ir", "Kubat Cumatayev" şiirlerindeki kahraman modeli, Komünist Gençlik Birliği'nin Calal Abad eyaleti komitesi eski sekreterinden esinlenerek oluşturulmuş bir kişiliktir. Ümötaliyev savaş yıllarında yazdığı şiirleri Ceñis Irları (1943) ve Ceñiş (1946) adıyla antolojilerde yer almıştır (Gürsoy Naskali, 1996: 1013).

Savaş yıllarında halk dostluğu konusunda birçok şiir kaleme alınmıştır. C. Bökönbayev'in "Tarastın Beyitinde, T. Ümötaliyev'in "Oksanaga", A. Tokombayev'in "Bul Moskva", K. Malikov'un "Kavkazım", "Kart Dnestr Ün Salat" başlıklı şiirler örnek verilebilir (Ükübayeva, 2007: 648-649).

Bu dönemde sadece savaş meydanları değil, savaşın arka planı da şiire konu olmuştur. Kırgız Sovyet vatandaşı Rus General Panfilov ile onun emri altındaki Kırgız ve Kazaklardan oluşan ordular 1941 yılında başkenti müdafaa sırasında yaşamları son bulur. Sovyet tarihinde Panfilovcular diye anılan bu asker hatıralardan silinmeyen kahramanlıklarının anısına epey şiir yazmıştır. Bu konuya T. Şamsiyev'in "Panfilovçular Cönündö Ir", A. Tokombayev'in "28 Baatır", A. Osmonov'un "Çoñ Çüy Kanalı", "Kim Boldu Eken?", "May Tünündö" şiirleri gösterilebilir (Gürsoy Naskali, 1996: 1014).

Sonuç olarak bu dönemin şiir anlayışında Sovyetler Birliği'ne tabi olan halkların başarılı olacağı, halkı coşturmada ve halka savaştaki mücadelecî tavrı aşılama da şiirler bir araç olarak kullanılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. 1917-1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ ŞİİRİNDE KADIN TEMASI

2. 1. İhtilalde Kadın

Yazılı temelleri 1917 Ekim ihtilaliyle başlayan Çağdaş Kırgız şiirinde hemen hemen bütün temaların ortak noktası “ihtilal” olmuştur. Oluşum döneminde, gelenekten gelen sözlü kültürün ürünleri konu olarak rejim yanlılığı ile birleşerek halka benimsetmek şiiri ele almaktan daha önemliydi. Şiirin edebi bir tür olarak yansımaları ise İkinci Dünya Savaşı’na kadar sürmektedir.

1917 Ekim ihtilaliyle Orta Asya’ya çıkarma yapan Ruslar işçi, asker, köylü grupları kurarak baskıcı bir yönetime başladılar (Ünal, 2010:7). Aydınlardan rejimi öven eserler yazmaları istendi. Amaç; ihtilali halka yaymaktır. Bu doğrultuda yazmayan aydınlar idam edildi. Kimi şairler ihtilali büyük bir sevinçle karşılayarak bu doğrultuda eserler verirken kimi şairler ise baskıcı rejim yüzünden ihtilali övmek zorunda kaldı.

Çarlık döneminde şiirler yazan, Kırgız edebiyatının halk edebiyatı alanındaki en önemli şahsiyetlerinden Toktogul Satılganov, Ekim ihtilalini büyük bir sevinçle karşılar, aynı zamanda dönemin en belirgin temalarından Lenin’e övgü dolu şiirler yazar. Ayal Tuuldu Eken Lenindey Uuldu (Nasıl Bir Kadın Doğurdu, Lenin Gibi Bir Oğlu) şiirinde Lenin’in doğmasıyla karanlık hayatlara ışık olduğunu, karanlıkta insanların çevresini görmelerini sağlayan “panarday” (fener gibi) benzetmesi yaparak Lenin sayesinde özgürlüklerine nasıl kavuştuklarını anlatmaktadır.

Basıp çergen kalkımdı,

Halka zulmedip yiyen,

Bay-manaptar kuuldu.

Zengin beyler kovuldu.

Panarday canıp boştonduk,

Fener gibi yanıp özgürlük,

Baktıbizga tuuldu.

Bahtımıza gün oldu.

Kanday ayal tuudu eken,

Nasıl bir kadın doğurdu ki,

Lenindey uuldu!

Lenin gibi oğlu!

On cetinçi cılında,
Öktöbürdün tanı attı.
Carkıldagan Bolşevik
Cakşı zaman carattı.
(...)

*On yedi yılı Ekim'de,
Devrimin aydın tanı attı.
Parıldayan Bolşevik,
Güzel zaman yarattı.*

(Artıkbayev, 2013: 68)

Şiirin “Nasıl bir kadın doğurdu, Lenin gibi oğlu?” dizelerinde aslında bir anne sadece doğurmakla değil, besleyip büyüttüğü evladının ilerde büyük işler ortaya koyacağını bilemez. Kadın öğrendiklerini evladına verir. Şiirde, Lenin’i doğuran kadın o kadar yüce bir varlıktır ki Lenin gibi bir evlat dünyaya getirir. Kadın her ne kadar şiirde anne olarak karşımıza çıksa da aslında o, Ekim devrimini gerçekleştiren, tarihte iz bırakan Lenin gibi bir şahsı doğurduğu için övülmüştür.

Oluşum dönemi Kırgız şiirinde, dönemin şairleri milli yayın çıkarmadan önce Kazak ve Tatar gazetelerinde şiirler yazmaktaydı. Bu gazetelerde Ekim ihtilalinin haklılığı, Parti, Lenin’e övgü ve Sovyet hükümeti hakkında şiirler bulunmaktaydı. Bu konuda yazan şairlerden Zıyna Elepesova’nın Caş Kızdar (Genç Kızlar) şiiri Sovyet hükümetinden duyulan kıvancı, yine genç kızların Ekim ihtilali olmadan önce Çar II. Nikolay devrinde çektikleri sıkıntıları ve eziyetleri dile getirmiştir. Şiirin içeriğinde görüldüğü üzere Çar döneminde türlü işkencelere uğrayan Kırgız kızlarına Sovyet hükümetinin sahip çıktığı anlatılmıştır. Bu da şaire göre; Ekim ihtilalinin haklılığını ortaya koymaktadır.

Nikolaydın tuşunda
Satılğanbız caş kızdar,
Zalimderge cem bolup
Zarlaganbız caş kızdar.
Adilçilik col kurup
Cañı zaman ornodu.
Bizge okşogon kızdardı

*Nikolay’ın devrinde
Satılmışız genç kızlar,
Zalimlere yem olup
Ağlamışız genç kızlar.
Adaletli düzen kurup
Yeni zaman yerleşti.
Bize benzeyen kızları*

Keñeş ökmöt korgodu.

Sovyet hükümeti korudu.

(Özgen, 2008: 62-63)

Gelişme döneminin önemli isimlerinden Temirkul Ümötaliyev’de parti konusunda şiirler yazan şairlerden biridir. Ümötaliyev, Partiya Sen (Partisin Sen) şiirinde partinin hizmetleri doğrultusunda gözle görülen değişimleri dile getirir. Şiirin ilk kıtasında eskiden karnını doyurmaya yiyecek bulamadığını, at yavrusundan daha zor durumda yaşadığından bahsederken partiyi onu şefkatle sarıp sarmalayan annesine benzetmektedir.

Kursak açsa içüügö aş cetpegen,

Kursağı aç, yemeye yemek bulamamış,

Kulunçaktan kurugan cetim elem.

Kulunçaktan¹ daha müşkül yetimdim.

Cetimdikten kutkarıp, bapes menen

Yetimlikten kurtarıp, bakmakla

Erkeletken enemdey, partiya sen!

Şefkat gösteren annem gibi, partisin sen!

Şairin Lenindin Uлуу İşi Üçün (Lenin’in Büyük İşi İçin) şiirinde ihtilalin sunduğu ayrıcalıklarla kadınların siyasette yer almaya başladığını göstermektedir. Milletvekili olarak meclise giren kadın figürü devrimin yankılarını ortaya koyar.

Uulu, kızı elimdin

Oğlu kızı halkımın

Deputatka kattaldı.

Meclise milletvekili oldu

Dañktuu atı kelindin

Şöhretli adını gelinin

Bardık oygo cattaldı.

Herkes ezberden söyledi.

İhtilal teması çerçevesinde kadın daha çok gelişen toplumsal düzenin farklı göstermesiyle bu düzene ayak uyduran ve yönlendiren bir şahıs olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. 2. Ürkün’de Kadın

Ekim ihtilalinden önce Kırgız kabileleri konargöçer bir toplumdur. Bu suretle yaşamlarını yazın yaylada kışınsa güzlük denilen yerlerde sürdürerek hayvanlarını buralarda otlatıp geçimlerini bu şekilde sağlamışlardır. Bunların içinde bir göç vardır

¹ Taycık.

ki Kırgız yaşamının acı dolu olaylarının yaşandığı Ürkün'dür. 1916 yılında gerçekleşen acı dolu hadise, milyonlarca Kırgız'ın Rus Çar'ının baskı ve zulmüne dayanamayıp Çin'e kaçışları sırasında yaşadıkları sıkıntılı yaşamın öyküsüdür. 1916 yılında gerçekleşen bu isyan hareketinin kanlı şekilde bastırılması devamındaki göç olayı birçok şairi etkilemiş, eserlerin önemli konularından birini oluşturmuştur.

Kelime anlamı olarak ürkün; telaş, panik kargaşalık, intizamsız bir şekilde kütle halinde kaçmak demektir. Bir diğer anlamı da yine Yudahin'in sözlüğünde kaçanlar (korkarak ve şaşırarak) şeklinde ifade edilir (Yudahin, 2011: 796).

1916 yılındaki Milli Bağımsızlık Mücadelesi "Ürkün"ün başarısızlıkla sonuçlanması ve bu başarısızlığın acı neticesini birçok Kırgız şairinin ele almaktaki amacı; bu olay sonucunda ihtilalin ortaya çıkması ve ihtilalle birlikte sosyalist düzenin oluşması, bu düzen içinde ihtilalin bayraktarlığını yapan bir model meydana getirip Kırgız halkına özgürlük ortamı oluşturduğu kanıtlamaktır. Ayrıca şairler kadınları Ürkün hadisesi içinde anlatırken kadınların göçe katkısı ve göçün kadınlar üzerindeki tesiri şeklinde ele almışlardır.

Eserleri partinin istekleri doğrultusunda kaleme alındığı ve bütün şiirlerinde didaktik tarzda yazıldığı görülen Orozakun Lepesov 1917 yılında Kan Tögüldü (Kan Döküldü) şiirini yazmıştır. Şiirde, yerini ve yurdunu terk etmek zorunda kalan Kırgızların acı dolu yaşamına değinen şair, şiirin beşinci dördlüğünde eziyete uğrayan Kırgızların içinde zenginlerin hiçbir çaba göstermeden parayla kurtulduklarını, fakir Kırgızların ise öldürüldüklerini ifade eder. Belayla karşı karşıya gelen Kırgız kadın ve çocuklarının feryat figan ettiklerini söyler. O an kadınların bağarmaktan başka ellerinden hiçbir şey gelmez.

Baylar körüp baykuş küçün duuladı,

Zenginler görüp miskin gücünü harcadı

Bakır Kırgız başın satıp kuuradı.

Fakir Kırgız başını satıp kurudu,

Miñ türdü dart duuşar bolup Kırgızga

Bin türlü bela duçar olup² Kırgız'a

Balalar men katın kızdar çuuladı.

Çocuklarla kadın kızlar figan etti.

(Özgen, 2008: 289)

---

² Çatmak.

Kırgızların ünlü şairi Aalı Tokombayev Ürkün olayına bizzat tanık olmuştur. Şair 1916 yılındaki Ürkün olayında canlarını kurtarmaya çalışanlarla beraber Çin'e kaçır. 1917 yılında ülkeye dönüşü sırasında anne ve babasını kaybeder (Kulamşayev, 2005:391). Şair ve yazar Aalı Tokombayev, halkının çektiği acı ve ıstırapları Kanduu Cıldar adlı manzum romanında ele almaktadır. Yazımını 1940 tarihinde tamamlanan roman, şairin ilk romanıdır. Şiir şeklinde yazılmıştır. Romanda olayların somut şekilde sunulması parti taraftarlarının tepkisini çekmiştir. Tokombayev romanda savaşın yaşattığı dehşeti gözler önüne sermektedir.

Soldattar karışkırday kırgın salıp, *Askerler bir kurt gibi kırıp geçirip,*
Erdemsip akkan kanga mooku kanıp. *Böbürlenir akan kana tatmin olup.*
Oynoşot tilgileşip, ayal için, *Oynaşır parçalar, kadının karnını,*
Boorunan caş baldarın ilip alıp. *Bağrından küçük çocuklarını alıp asar.*

(Özgen, 2008: 304)

Yukarıda örnek olarak verilen dörtlükte savaşın kanlı izleri kadınlarda işkenceye varan yollar, hamile kadınların zorla karınları kesilerek daha doğmamış bebeklerinin alınmaları savaşın dehşet verici yüzünü gösterir. İki bölümden oluşan romanın devamında bu vahşetten kurtulmaya çalışan birçok Kırgız yerini yurdunu terk edip Çin'e kaçır. Çin'e gelen halk, açlık ve sefalet yüzünden hastalıklarla boğuşmaya başlar. Bu durum sonrasında 1917 Ekim ihtilalin gerçekleştiğini öğrenen halk, büyük bir mutluluk yaşar. İhtilalin getirdiği özgürlük, halkın çıkış noktası olur.

Göçebe hayat, bazı durumları da beraberinde getirir. Şairliğin yanı sıra bir etnograf da olan Belek Soltonoyev göçebe yaşam tarzının getirdiği; hayvancılık, giyim tarzı, at takım gereçleri, avcılık gibi konularda şiirler yazmaktadır. Şair, Kırgızların göç ettiklerinde yaşadıkları zor durumları anlattığı şiirinde, göç yaşamındaki Kırgız kadınında değinir. Şiirde kadınların kışın zorluğunda bile yılmadan yıkılmadan evi topladıkları, atı eyerledikleri bu duruma gençlerinde tepkisiz kalmadıkları belirtilmektedir.

Kızıl uuk boluşup üyün çeçken, *Çadır çıtası gibi birleşip ev toplayan,*
Kışındağı kıyındık oydon ketken. *Kışın zorluklarını çoktan unutan.*

Kız-kelinder kulaktap atın tokup,
Közün salıp boz bala andıp neçen.

*Kadınlar hızlıca atı eyerlerken,
Gençlerse bakınırlar göz ucundan.*

(Artıkbayev, 2013: 79)

Göç yaşamında kadınların üzerine düşen birçok görev olduğundan kadınların göçteki rolü büyüktür. Bir başka dörtlükte şair, kızları göçün süsü olarak tabir eder ve garibanların yardımına koştüğünü belirtir. Şiirde zengin ve fakir çatışması görülmektedir. Ayrıca göçe rastlayan çobanların kızların içinde olduğu bir göç görünce yükleri düşmesin diye yardım ederler.

Arta salıp cüktörün köç cönögön ,

Sırtlanarak yükünü göç yola çıkardı,

Baydın külük atarı boş cönögön.

Zenginin yürük atları boş adımlardı.

Cardı baykuş üşkürüp cata kalıp,

Fakir gariban iç çekerek yıkılınca,

Köçtün körkü bulaktap kız cönögön.

Göçün süsü kızlar yardıma koşardı.

Cılkı aydagan cılkıçı közün salıp,

At çobanları etrafa göz gezdirirler.

Ukurugun süyrötüp canday kalıp.

Kementlerini ellerinden indirmezler.

Kız- kelindüü köç körsö koşomatka,

Genç kızlı göç görünce yaklaşarak,

“Oop barat cügün” dep ondoy salıp.

Yükünüz düşmesin, diye düzeltirler.

(Artıkbayev, 2013: 79)

Dönemin işlevsel konularından biri de Kırgızistan’ın doğal güzelliklerini anlatmaktır. Neredeyse Kırgız şairlerin tamamı bu konuya değinmiştir. Kırgız şairleri arasında Temirkul Ümötaliyev’in Ala Too (Ala Dağ) şiirinde Ala Too’daki yaşam ve Ala Too’nun güzellikleri anlatılmaktadır. Şairin doğup büyüdüğü yeri, Ala Too’yu ikinci dörtlükte sevdiği yer olarak tanımlamış, binlerce kişinin mücadelesine tanık olan bu yere Kırgız halkının ve o halktan biri olan annesinin de göç sırasında gelip yerleştiklerini ifade eder.

Sensiñ çergem süyüktüü menin köptön,

Sensin toprağım sevdiğim epeydir,

Kırtışına kırgızım terin tökkön.

Toprağına Kırgız'ım terini dökmüş.

El köçköndö te-tigi kaşka coldon

Halk göçtüğünde ta öteki kestirme yoldan

Arça beşik öñörüp enem ötkön.

Atın üzerinde ağaç beşikle annem geçmiş.

Yaşanılan acı hadise sonucundan yurdundan olan milyonlarca Kırgız'ın çektiği sıkıntıların Ürkün teması çerçevesinde dile getirilirken kadınların bu sıkıntılı süreçte göçe katkısı ve Ürkün hadisesinin kadınlar üzerindeki etkisi ele alınmaktadır.

2. 3. Emekte Kadın

Emeğin bir kutsiyeti vardır. Zaten kutsal olan kadın, gösterdiği emekle birlikte bu kutsallığını daha da perçinleştirmektedir. Kadın hem toplum hayatında hem de aile hayatında emek vermektedir. Gerek iş hayatında çalışırken, gerek evlilik hayatında eşinin üzerindeki sorumluluk gerekse çocuk sahibi olup anne olarak çocuğun üstünde sınırsız bir emek söz konusudur. Bu suretle emek ve kadın kelimeleri maneviyat bakımından özdeştir. Kelime anlamı olarak emek: Bireyin bir amaç uğruna toplumsal ve doğal çevrede yapmak istediği uzun soluklu değişim sürecidir. Kırgız şairleri, bu değişim sürecine doğrudan katılıp şiirlerinde anlatarak Sosyalist düzeni halka yaymayı amaçlamıştır.

Emeğin Kırgız şiirinde ayrı bir önemi vardır. Ekim ihtilalin etkisiyle şiirin ana temalarından birini oluşturur. Hemen hemen her eserde emek ve emekçi konuları işlenmiştir (Turdumambetova, 2005:19). Genellikle aşk, tabiat, dostluk, kadın gibi konularda bu tema etrafında gelişme göstermektedir. Şairler emekçi adı altında sosyalist tip oluşturmada bu temayı kullanmaktadırlar. Ayrıca emekte kadın ele alınırken kadının psikolojik durumu, fikir dünyasındaki değişimlerle verilmektedir.

İhtilalin yılmaz savunuculuğunu yaparak eserlerinde emeği sürekli dile getiren Aalı Tokombayev Carıma (Yârime) şiirinde; sevdiği kadını rüyasında gören şair onu her zaman genç halinde hatırlamasını isteyip, kalbinin temiz, namuslu kazanç elde

ettiğini dile getirerek sevgilisine yaşamdaki emeğini anlatmasını, emek haricinde batıl inançlarla yaşasa bile haklılığını kanıtlamasını istemektedir.

Caşıldı körsöñ ar kaçan,	<i>Yeşili görürsen her zaman,</i>
Elesi oşol öñümdün,	<i>Görüntüsü o yüzümün,</i>
Cürögüm taza, işim ak,	<i>Yüreğim temiz, işim namuslu,</i>
Oyloboym: “elden bölündüm”,	<i>Düşünmedim: “Halkımdan ayrı kaldım”,</i>
Emgegin aytat ömürdün.	<i>Emeğini söyle ömrünün.</i>
Cartı col ırım caşasa,	<i>Yarı yol afsun yaşasa,</i>
Aktığın aytat köñüldün.	<i>Haklılığını söyle gönlünün.</i>

Şiirlerinin çoğunda emeğe verdiği değeri ifade eden şair yukarıda verilmiş olan örnekte görüldüğü üzere emeği yüceltmıştır. Halkından ayrı kalsa da emeğin her şeyden üstün olduğunu neredeyse bütün şiirlerinde hissedilir. Oluşum döneminin son yılları ile gelişme döneminde bu düşünce yapısı bütün şiirlerde görülmektedir.

30’lu yıllarda özellikle “sevgi” temalı şiirler emek temasıyla iç içedir. Çalışmaya adanmış hayat süzgecini, benimsediği emeği, şiirlerinde sıkça dile getirildiği görülen Cusup Turusbekov’un 1935 yılında Cusuptun Irları (Cusup’ın Şiirleri) şiir kitabında yer alan Kızıl Coolukçan (Al Yazmalı) şiirinde sevgi temasıyla emek temasının bir arada olduğu görülmektedir. Şair, emekçi kadın olarak tasvir ettiği Al Yazmalı’yla beraber çalışıp, beraber yiyip içip, emeklerinin karşılığını aldıklarından bahseder. Şair Al Yazmalı’ya olan hayranlığı da dile getirmektedir.

Tolkugan bizdin erkibiz,	<i>Dalgalanan özgürlüğümüz,</i>
Al zuulagan tempibiz.	<i>O hızlı tempomuz.</i>
Al tigi, kızıl coolukçan,	<i>Uzaktaki, al yazmalı,</i>
Emgektin kızıl selkibiz!	<i>Emeği al, güzel kızımız.</i>
Oy, kızıl coolukçan,	<i>Ah, al yazmalı,</i>
Kanday turmuş cayınız.	<i>Nasıl dirliğiniz düzeniniz?</i>

Kursak açıp ketti go,

Karnımız acıkmıştır,

Kaynadı beken çayınız!

Kaynadı mı çayınız?

Al Yazmalı'ya olan hayranlık sadece güzelliğinden değil, aynı zamanda kızın marifetli oluşu şairde güzel bir intiba uyandırmaktadır. Şiirde, şairinde emek meydanlarında çalıştığı görülmektedir. Aşağıda örnek olarak verilen dizelerde Al Yazmalı'ya verdiği emek sonucu çok terlediğini söyleyen şair, emek meydanlarında çalıştığı izlenimi vermektedir.

Oy, kızıl coolukçan,

Ah, al yazmalı,

Men dağı caman terdedim.

Ben de çok terledim.

«Terifdi aarçıp cürgün» dep,

“Terini temizle” diye

Kanakey cooluk bergeniñ!

Nerede verdiğin yazma?

1930'lu yılların yarısında sanatında ve hayatında başarılı çalışmalar yapan Temirkul Ümötaliyev'in 1939'da yazdığı Aysuluu adlı poemada³, Aysuluu isimli genç bir kızın okul ve aile hayatı, arkadaş ilişkilerinden bahsetmektedir. Poemada şair Aysuluu'nun dış güzelliğini sözlü kültürün etkisiyle anlatmıştır.

Aysuluu çımında da bir suluu kız,

Aysuluu gerçekten de güzel bir kız,

Bir körsöñ köpkö çeyin unutulguş.

Bir gördüysen bir süre kadar unutamazsın.

Carkıldap, adep menen külüp süylöp,

Işık saçıp, edeple gülümseyerek konuşup,

Sözü bar ne bir sılık oydon çikkıs.

Üslubu o kadar nazik ki aklından çıkaramazsın.

Sonraki dizelerde Aysuluu'nun okul yaşamından ve Avazbek adında birine âşık olmasına değinilmektedir. Avazbek'le Aysuluu sürekli mektuplaşırlar. Aysuluu bir gün Avazbek'i sınamak için kolhoz başkanının yanına gider. Kolhoz başkanından Avazbek'in çalışkan biri olup olmadığı öğrenir. Tembel cevabını alan Aysuluu Avazbek'e: “On ayda sadece kırk günlük bir emek vermişsin. Tembel biriyle evlenir miyim?” der ve Avazbek'i çalışmaya yönlendirir. Bu şekilde sevgi teması emek temasıyla birleşmiş olur.

³ Manzum hikâye.

30'lu yılların önemli satirik şairlerinden Kubanıçbek Malikov, emeğe şiirlerinde yer veren isimlerden biridir. Malikov'un Esep Berçi Özüñö (Hesap Ver Kendine) şiirinin ilk kıtasında hayatın güzelliğinden bahseden şair, devamında ise kadınların tarlaya emek verdiğinde sonbahar gelse dahi tarlanın daha çok bereketleneceğini ifade eder.

Altın kelin, ötö süysöñ ceriñdi, *Altın gelin, çok seversen toprağın,*
Canday görsöñ seni östürgön elindi. *Canın gibi görürsen seni büyüten halkın.*
Küz kelgende kızıl kırman kır bolor, *Güz geldiğinde harmanlar tarla olur,*
Ergip çıkıp, özgöçö bak egindi. *Koşa koşa gidip bir başka bak ekinine.*

Yukarıda verilen örnekte “Altın kelin” tasviri öylesine kullanılmış değildir. “Altın kelin” tasviriyle belki de şair, kadının değdiği her yerin güzelleştiğini, bereketlendiği, iyileştiğini dile getirmiş olabilir. Ayrıca şair, kadının mutlu günleri hatırladığında geçmişe dönük ne işler yaptığını sorgulamasını ister, sürekli çalışmayı, mücadele etmeyi, zorluklara göğüs germeyi öğütler. Aşağıda verilen örnekte şair, mücadelecî kadın tipini göstermek istemektedir.

Tüşör bolso taalayluu çaş esiñe, *Gelirse mutlu günler aklına,*
Körüngönsüp eles-bulas közüñö. *Hayal meyal görünür gözüne.*
Şerdin carı, emne emgek bütkördüñ, *Aslanın yâri, ne emek bitirdin,*
Şaanilenip, esep berçi özüñö? *Güzel bir şekilde, hesap ver kendine?*

Emgek körsöt kıyındıkka boy berbey, *Emek ver zorluğa yenilme,*
Kurbuñ kelet, bul ketpesin esiñden. *Dostun geliyor, bunu çıkarma aklından.*
Canım sen da col bastıñ dep cookerdey, *Canım sen de savaşçı gibi yola çıktın diye,*
Asılkeçiñ arzıp öbör betiñden? *Sevgilin, öpmek ister yüzünden.*

Emek en değerli şeydir. Tarlaya ekilen mahsulün insanından hayvanına verilen emeğin hepsi yücedir. Mücadeleye dayalı hayatını eserlerinde dile getiren ve şiirini modernleştiren Alıkul Osmonov'un 1933 yılında yazdığı Emgek Kızı (Emek Kızı) adlı şiirinde çalışmanın önemi vurgulanırken emek de övülmektedir. Şair, ilkbaharın

gelmesiyle toprağın çiçeklendiğini, böylece insanların çalışmaya başladığını ifade etmektedir. Emek sonucu elde edilen mahsulü günümüzün en değerli madeni, altına benzeten şair, yapılan işler doğrultusunda Bolşevik’inde bu mücadeleden güç aldığını belirtir.

Caz kelip, emgek ceri talaa güldöp,

İlkbahar gelip emek toprağında çiçek açarken,

Ertelep işke kirdi bizdin cürök.

Sabahları çalışmaya başladı kalbimiz.

Traktor cer koñtorup kızuu tempte

Traktör toprağı kazarken hızlı tempoda

Carkırap bolot mizdüü ketmen kürök.

Parladı keskin kazma kürek.

Atılıp koñtorulup çımı cerden,

Kazıp kopararak otları yerden,

Küç taşıp bargan sayın kara kerdin.

Güçlenmiş her öküz.

Birikme epkindikte baş kötörböy,

Hep birlikte özenle çalışarak,

Kamı üçün keleşekte emgekçi eldin.

Derdi için gelecekte emekçi halkın.

Kurç mizin er traktor tegetetip,

Traktörün keskin ucunu delikanlı çevirerek

Danı altın neçen türdüü altın egip,

Altın ekini, kaç türlü altın ekerek

Caynasın bizdin talaa al altınga,

Kaynasın bizim tarla beyaz altından,

Küç alıp üçüncü caz bol’şeviktik.

Güç aldığı üçüncü ilkbahar Bolşevik’in.

Emeğe verilen önem, değer her dizede kendini hissettirir. Aşağıda verilen şiirin son kıtasında emeğin kutsiyeti, birlikten doğan kuvvet ve gerçek kolhozcu emeğiyle bağdaştırılır. Hem el gücüyle ortaya konulan emeğin altın olarak vurgulanması, hem de çalışmak için yaratıldığı ifade edilen bilek gücünün altın olması tesadüfü değildir. Emeğin, gayretin ve çabanın değeri paha biçilemezdir.

Carışıp kombayndar talaa cirep,

Yarışan biçerdöverler tarlayı biçerken,

Artında şayman menen kolhoz miñdep,

Arkasında tesisat ile binlerce kolhoz,

Küçük öp çın kolhozçu emgeginde,

*Büyük bir güçle gerçek kolhozcu
emeğinde,*

Caralğan emgek üçün bizdin bilek.

Yaratılmış emek için bizim bilek.

Osmonov'un 1935 tarihli Süyüü (Sevgi) adlı şiiri üç bölümden oluşmaktadır. Sevgi ile emek temasının bir arada kullanıldığı Süyüü şiirinde şair, sevdiği kıza duyduğu hisleri ifade eder. Emekçinin duyduğu sevginin yanı sıra şiirde emekçinin verdiği mücadelede anlatılmıştır. Şairin Süyüü eserinin yanı sıra diğer sevgi konulu eserlerinde görülen geleneğin etkisi inkâr edilemez.

Sovyet yönetimin eserlerdeki baskıcı tutumu işçi ve işçi sınıfını yakından ilgilendirmiştir. Ekim ihtilaliyle çalışma hayatında erkeklerin yanı sıra kadınların da bulunması gerektiğine kanaat getirilmişti. Çoğu şair emek meydanlarını dolaşp çalışmalara doğrudan katılmaktadır. Osmonov'da işçi sınıfının hâkim olduğu bu ideolojiyi yaşayan birisiydi. Şair, kolhoz çalışmalarında bulunmuş, kadınları bu çalışma hayatında yakinen gözleme fırsatı bulmuştur. Dönemin en belirgin özelliği Orta Asya topraklarının önemli geçim kaynağı olan pamuğun şiirlerde yer bulmasıdır. 1935 yılında Osmonov'un yazdığı Pahta Talaası (Pamuk Tarlası) şiirinde pamuğun ekiminden elde edilen zenginliği altın olarak tasvir eden şair, Külayım ile Asılkan aldı iki genç kızın pamuğu özenle topladıklarını, canla başla çalıştıklarını anlatmaktadır. Ayrıca şair; şiirde Zuurakan adlı kızında Külayım ile Asılkan'ın temposuna yetişmesi gerektiğini söyler. Böylece şair kadınlar arasındaki mücadelenin izlerini yansıtmış olur.

Savaş döneminde Temirkul Ümötaliyev'in emek konusuyla ilgili şiiri bulunmaktadır. Şair Alima Koldöyeva'ya ithafen Tabılbayt Go (Bulunmaz Ya) şiirini yazmıştır. Şiirde bu bayanla Aravan'ın kolhozunda beraber çalıştıklarını belirtmiş ve daha önce Kırgız halkının bilmediği, yapmadığı şeyleri bu bayanla yaptıklarını ifade etmektedir.

Kurt baktırdık kırgız murun körbögön,

*Kurt baktırdık Kırgızlar eskiden
görmemiş,*

Pahta ektirdik kırgız murun bilbegen.

*Pamuk ektirdik Kırgızların eskiden
bilmemiş.*

Kızdardı da oturguzduk çakırıp

Kızları da çağırıp oturttuk

Traktorgo kırgız murun minbegen.

Traktöre Kırgızlar eskiden binmemiş.

Kadınların çalışma hayatındaki yeri, tarladan ekinine kadar öğretimi sağlayan, daha önce görülmemiş gelişmeleri uygulattıran kişi olması bakımından onları önemli kılar. Şair şiirin sonunda geçmiş günlerin geriye gelmeyeceğini, özleyerek hatırladığını söylemektedir.

Öttü cıldar, öttü kaça müşkül tün,

Geçti yılar, geçti ıstıraplı gece,

Tagdırga da köz çaptırdık üstürtön.

Kaderi gözden geçirdik üstünkörü.

Emi izdesek tabılbayt go külgün kez

Şimdi arasak bulunmaz ya pembe düşler

Pahtasının arasınan tüştüktün?

Pamuğun arasında öğle yemeği.

Her ne kadar ilk öğrenilen zamanın geçtiği mutlu anlar geriye gelmese dahi hatırlanmaya değerdir. Şair bayanla birlikte öğrendiği bilgileri yad ederek hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını farkındadır.

Şiirlerde, emekte kadın temasına değinilirken kadının çalışkan, mücadeleci tavrı emeğin kutsallığı ile birleşerek şiirlerin ana noktası oluşturulmaktadır.

2. 4. Toplumsal Hayatta Kadın

Kadın toplumsal hayatın en belirleyici figürüdür. Aile ve toplum arasındaki bağı kuran, güçlendiren köprüdür. Sosyal işleyişi göz önünde bulundurduğumuzda kadının bu işleyişe katkısı büyüktür. Atatürk'ün “Şuna inanmak lazımdır ki, dünya üzerinde gördüğünüz her şey kadının eseridir.” sözü kadının toplumsal hayata katkısını en iyi şekilde özetlemektedir.

Kırgız şairleri de ihtilalle birlikte baskıcı rejimin etkisiyle ihtilalin getirdiği yenilikleri şiirlerde ele alırlar. Özellikle yirmili yılların ana konusu ihtilalinin şiirlerde yansıdığı; Parti, Lenin, Sosyalizm gibi temaların içinde kadınların sosyal hayattaki yeri, sosyal hayattaki eşitsizlik, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği gibi konular siyasi propaganda amacıyla kullanılmıştır.

Kadın erkek eşitliği doğu ülkelerinin en önemli problemlerinden birini oluşturmuştur. Parti kurultayında, Merkez Komitesi 11 Mayıs 1923 yılında “Doğu

Kadınlarının Arasında Parti İşlerini Güçlendirme İle İlgili” kararı çıkarır. 13 Şubat 1923’te de SSCB Merkez Komitesi, Sovyetler hâkimiyetinde doğu ülkelerini kapsayan bütün halklara “Doğudaki Emekçi Sovyet Kadınlarının Hakları ve Ekonomik, Aile Hayatındaki Tüm Eşitsizlik İle Mücadelenin Gereksinimi Hakkında” başlıklı dosyayı takdim eder. A. Tokombayev’in Kul Emespiz (Köle Değiliz), Men ermegin emesmin (Ben Eğlencen Değilim), Ayımbübü, Toguz topçu tört çöntök (Dokuz Düğme, Dört Cep), Bul tendik deyt (Buna Eşitlik Denir); K. Tınıstanov’un Kız Karındastarıma (Kız Kardeşlerime); M. Tokobayev’in Ömürkul menen Gülnar (Ömürkul ile Gülnar), Kızdar Ay! (Kızlar Hey!), On Saamay (On Örgülü), M. Elebayev’in Canılık (Yenilik); C. Camgırçiyev’in Kızdarga (Kızlara), Talpıngın (Mücadele Edin), Kırgız Ayalı (Kırgız Kadını), Bübükan, Ayaldar Mayramı (Kadınlar Bayramı), Kol Sungun Tendik Gülünö (El Uzatın Eşitlik Gülüne); K. Malikov’un Kanday süygön (Nasıl Sevmiştim?), Taş Küzgünün Dübündö (Taş Aynanın Dibinde) gibi şiirler hükümet ile partinin sunduğu görevler çerçevesinde Kırgız kadınlarının yaşamından izler taşımaktadır (Artıkbayev, 2013: 91-92).

Nasihat tarzı yazılan şiirlerindeki propaganda üslubuyla dikkat çeken Cuma Camgırçiyev’in Talpıngın (Mücadele Edin) şiirinde kadın hakları anlatılmaktadır. Şiirde kadınlara verilen hakkı, kadınların bayramı olarak ifade eden şair, ihtilalin getirdiği bu yeniliği kadınların kızıl bayrağı tutarak kutladıklarını söyler.

Bugünkü kün ayaldardın mayramı, *Bugün kadınların bayramı*
Kolunda türlü kızıl bayrağı. *Ellerinde çeşitli kızıl bayrağı.*
Kuttuktap kubangandan bul kündü, *Kutlayıp sevindikleri bu günü*
Neçender tilin bezep sayradı. *Kaç kişi içten haykırıyordu?*

Şair, ihtilalle birlikte kadınların haklarına kavuştuklarını kızıl bayrakla sembolize etmektedir. Kadınların haklarını aldığı günü, sabah güneşinin ilk ışığının gökyüzünü aydınlatmasıyla bir tutan şair, eski zamanın karanlığından yakınmaktadır. Eski zaman yani ihtilal öncesi dönemde tam olarak özgürlük ortamının olmadığı düşünüldüğünde karanlık zindana hapsolan kadınlar için ihtilal özgürlüğe çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bul kündö ayal teñdik algan kün. *Bu gün kadınların eşitlik aldığı gün,*

Taň atıp, kündün nuru çalgan kün.

Şafak sökünce güneş ışığının çarptığı gün.

Ezelde şoola tüşpös zındanga,

Eskiden beri şule düşmez zindana,

Çıragı erkindiktin cangan kün.

Meşalenin özgürlüğe yandığı gün.

Yukarıda örnek olarak verilen dörtlükte; meşalenin yanması kadınlara tanınan özgürlüğün ilk adımı olarak nitelendirilir. Şairin meşale olarak gördüğü aslında ihtilalin bu duruma öncülük etmesidir. İhtilalin gelmesi kadınlara birçok hak tanınmıştır. Şair kadınların haklarını aramaları gerektiğini vurgular.

Ayaldar minday kündö talpıngın,

Kadınlar böyle bir günde mücadele edin,

Ezilip ötkön kündö çarpıldıñ.

Zulümle geçen günde çarpıldın.

Erikpey izdep barıp algıla

Üşenmeden arayın

Aldıñda keni catat altındın!

Önünde madeni duruyor altın!

Hak insanlığa tanınmış en özel şeydir. Eskiden köle olarak yaşayan kadınların bu hakkı iyi değerlendirmesi gerekir. Şair, kadınlara, haklarını aramaları gerektiğini madende altın arar gibi vazgeçmemeleriyle ifade eder. Çünkü hak paha biçilemeyen, vazgeçilmesi mümkün olmayandır.

Kırgızların milli şairi Kasım Tınıstanov'un Kırgızistan'a olan özlemini anlattığı Kız Karındaştarıma (Kız Kardeşlerime) şiirinde Kırgız kadınına seslenmektedir. Kadınların köle gibi satıldığını bu zulümden kurtulmak için geçmişte çekilen ısdırapları ve tutsak hayatın içinde dökülen gözyaşlarını unutmadan kadınların uyanış hareketinin timsali olmaları istenir.

Tur, oyan, karındaştar, catpa uktap,

Kalkın, uyanın kardeşler, yatmayın,

Kutulup tutkunduktan coluñdu tap!

Bir yol bulun, silkinin esaretten.

Kulça ustap, tutkın kılıp, malça satkan,

Köle eden, esir gören malca satan,

Korligı mınav turmıs aynandan ak!

Kurtulun hayattaki bu zulmetten.

Kapkan men torgo ilinip, bolduñ tutkın,

Tuzağa, ağa düştün oldun tutsak,

Baralmay teñ kurbuña kaygı cuttuñ.

Varamadın dostlarına yutkundun.

Zar ıylap, közüñ caşı betiñ cuugan
Keşeki köp korluktu nege unuttuñ?

*Yıkardı gözyaşların tüm yüzünü,
Geçmişteki acıları nasıl unuttun?*

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Modern Kırgız edebiyatının kurucuları arasında yer alan, Kırgız dram sanatının kurucusu ve aynı zamanda şiirleriyle de tanınan Moldogazi Tokobayev 1927'de Kızdar Ay! (Kızlar Hey!) eseriyle kadınların özgürlüğü temasına değinmiştir. Şiirde çiçeklerin açılıp çevreyi güzelleştirdiğini ve Türk mitolojisinde önemli bir yer tutan kayın ağacının kıvrılışını kızlarla bağdaştırır. Şiirde, Kırgız halkı anne kuş olarak görülüp, kuş yavruları ise Kırgız kızlarına benzetilmiştir.

Caşıl güldöy caykalıp,

Açık çiçek gibi sallanıp,

Ayıldı sonun türlöntkön.

Köyü türlü şekillere sokmuş.

Caş kayınday buralıp,

Küçük kayın ağacı gibi kıvrılıp,

Balapanday teñ öskön.

Kuş yavrusu gibi eşit büyümüş.

Baskanı sonun sımbattuu,

Görünüşü iyi, güzel,

Baktıluu eldin kızdaray.

Şanslı halkın kızları hey!

Şiirin devamında sosyalist düzenden izler bulunmaktadır. Şair 1926 yılında parti çalışmalarına çok sık katıldığı için sosyalist düzeni anlatmaktaki amacı şiirde kullanmıştır. Şair ihtilalin aydınlığıyla kızların güzelliğini aynı şekilde yansıtır. Şiirde kızların görünüşü atmacaya benzetilir. Bilindiği gibi atmacanın vücuduna göre bacakları uzundur. Bu özellikleri ile atmacalar avlarına hızlıca erişebilmektedirler.

On beşinde ay tolup,

On beşinde dolunayın,

Carıgı toonu capkanday.

Işığının dağı kaplaması gibi.

Tañ sögülüp carkırap,

Şafak sökülünce parlayarak

Carık nurun çaçkanday.

Aydınlığını saçması gibi.

Kızıl-tazıl elesi,

Kırmızımı, endamlı,

Kırgıy müçö kızdaray.

Atmaca görünüşlü kızlar hey!

Sonraki dizelerde beyaz sungurun ilk uçuşu olan özgürlüğe başlangıcı, Kırgız kızlarının özgürlüğü olarak ele alınmıştır. Şair, yeni düzenle gelen hakların ve ayrıcalıkları halkın özgürlük şarkıları söylediği bayramı olarak görür.

Tülögü cetip uyadan, *Tüyünü dökerek yuvadan,*
Ak şumkar sızıp uçkanday, *Beyaz sungurun süzülerek uçması gibi,*
Tuu kötörüp, küü çalıp, *Bayrağı kaldırıp, melodi çalıp,*
El mayramdap çıkkanday. *Halkın bayram etmesi gibi.*
Erdin carı erketay, *Yiğidin yâri nazlı gibi,*
Eldin körkü kızdaray. *Halkın güzel kızları hey!*

Sosyalist sistemle gelen yeni hayatın güzellikleri kızlar aracılığıyla şiirde ele alınmıştır. Şair sonraki dizelerde kadınların özgürlüğünü vapurun yolculuğa çıkıp kaz ve ördeğin denizin üstüne serbestçe dolaşmaları şeklinde ifade etmektedir.

Tokobayev'in On Saamay (On Örgülü) eserinde de Kızdar Ay! şiirinde olduğu gibi benzer ifadeler bulunmaktadır. Şiirde arkadaşını tarif eden şair, arkadaşının görünüşünü atmacaya, arkadaşının boynunu kayın ağacına ve arkadaşını saflığın simgesi olarak dolunaya benzetmektedir.

1930'lu yıllara ait Coomart Bökönabayev'in Erik Kızı (Hürriyet Kızı) şiirinde hürriyetin kızıdaki yansıması görülmektedir. Şiirin ilk dizelerinde şair, hürriyet rüzgârının etkisiyle kuş yavrusunun kanatlarını çırptığını, gökyüzünü kaplayan kara bulutların hürriyetin ışığıyla dağıldığını söyler. Kuşun bu felaket sürecini atlatarak göklere yükseldiğini ifade eder.

Tañ sürüp, carık atkanda, *Şafak sökerken, hava aydınlandığında,*
Erik cel oynop çapkanda, *Hürriyet rüzgârı oynarcasına çarptığında,*
Uyada catkan ürgülöp, *Yuvada uyuklayarak,*
Balapan kanat kakkanda, *Yavru kuş, kanatlarını çırptığında,*
Kaptap turgan sur bulut *Kaplayan kara bulut*
Ketskende kalbay asmanda, *Gittiğinde kalmadı gökyüzünde,*
Kökölöp uçtun şaň menen, *Şahlanarak uçtun ihtişamla,*

Nur cutup ergip asmanga.

Nur içerek sıçrayıp gökyüzüne.

Kuş insan ruhunun derinliklerine inen timsaldir. Birçok şiirde özgürlük ele alırken kuşlara değinildiği görülmektedir. İnsanın iç dünyasındaki derinliğe temas eden kuşların uçuşu, özgürlüğün simgesidir. Her insan bir kuş gördüğünde kuş gibi her yere uçmak ister. Şiirde kuşun tüyünü bırakması geride kalan toplumlar için şifa oluşturucu özelliğe sahiptir. Şair onlarında özgürlüklerine kavuşmalarını arzu eder. Hürriyetin eğitimi de beraberinde getirdiği görülmektedir.

Çark aylanıp, çark urup,

Çark dönüp, çark vurarak,

Barabandı tars urup,

Davula tak vurarak,

Kızılga boydu bezediñ,

Kızıla boyu bezedin,

Beliñe kayrat tartıñp,

Belini cesaretlendirip,

Bilimdi cuttuñ bulaktay

Eğitimi içtin pınar gibi

Sezimiñ oyuñ artılıp.

Hissiyatım, asıl fikrim üzerine.

Kanatiñ östü cibektey,

Kanadın büyüdü ipek gibi,

“Ak sargıl cünün” kaltırıp.

“Beyaz renkli tüyünü” bırakıp.

Hürriyetin ışığıyla açılan yolda her şey düzene girer. Bayram havası içinde özgürlük şarkıları çalınır. 30’lu yılların şiir anlayışında eskiden kalma adetlerin yerildiği, yeni düzenin övüldüğü düşünce anlayışıyla çok karşılaşırız. Aşağıda örnek olarak verilen dizelerde kızın, al yazmayı örterek aydınlandığını ve yeni düzenin getirdikleriyle eski düzeni yıktıklarını söylenmektedir.

Şaşıtıp çalıp komuzdu,

Güzel çalarak kopuzu,

Sayrattıñ bulbul dobuştı.

Öttün bülbül sesli.

Saymalap turat cañılık

Nakışlarla bezedi yenilik

Şiberdüü, cañı konuştı.

Gür otlı, yeni obada.

Cibek saamayı akak tiş,

İpek kâkül, bembeyaz diş,

Salındıñ kızıl cooluktu,

Örtündün al yazmayı,

Cañının saltın koldonup, *Yeninin âdetini kullanarak,*
Cogottuñ eski coruktu. *Kaybettin eskiden kalma âdetleri.*
Tuş-tuş caktan dobulbas *Her tarafta davul*

Özenle ve sıkı bir çalışmaya ortaya çıkan yenilik ortamında özgürlük, sadece kızla sınırlı kalmamış çevreyi de etkilemiştir. Özgürlüğün olduğu her yer güzelleşerek şenliğe dönüşür. Son dizelerde halk yürekten sevinçle şarkılar söyleyip özgürlük bayramını kutlarlar.

Çıgardı sonun körküñdü. *Çıkardı iyiliği, güzelliği.*
Mömödöy bolup möltüröp, *Meyve gibi olup parlayarak,*
Caştardın şañı öörçüdü. *Gençlerin şanı arttı.*
Kuttuktap, maktap toyuñdu, *Kutlayarak överek şenliği,*
Cüröktün küüsü çertildi. *Yüreğın ezgisi çalıñdı.*

Kadınların özgürlüğü temasına değinen bir diğeri isim Alıkul Osmonov'dur. Osmonov'un 1933'te yazdığı Erkin Kız (Hür Kız) şiirinde kızın hürriyetinden duyduğu mutluluk şu dizelerle ifade edilir:

Betiñde erkin bakıt nuru nurlangan, *Yüzünde hürriyetin mutluluk ruhu*
ışıldayan,
Beliñdi kör emgekte elpek buralgan. *Belini emeğe hamaratça doğrultan,*
Erkin kız ay, külüp berseñ şıñkıldap, *Hür kız ay, gülüversen kahkaha atıp,*
Koyçu degi çıday albaym, kubanam. *İnan ki dayanamam, uçarım mutluluktan.*

(Kallimci, 2002: 190)

Şair bir sonraki dördlükte kızın hürriyetiyle kendi sanat anlayışını birleştirdiği görülür. Kızı çalışkanlığından dolayı takdir ederek ona daha çok güç kuvvet sahibi olsun diye kızıl gül takar. Şairin burada ihtilale ithafta bulunduğu görülmektedir.

Seni maktaym aalam uksun, ün salam, *Seni överim âlem duysun, haykırırım,*
Ün saluudan talantıma küç alam. *Haykırmayla sanatıma güç katarım.*
Epkiniñe menin bergen belgim dep, *Kuvvetin için verdiğim nişan olarak*

Kelçi erkin kız, kelçi kızıl gül tagam.

Gel hür kız, gel de kızıl gül takayım.

(Kallimci, 2002: 190)

Şiirin devamında hürriyete kavuşmuş kız ile şair el ele verip yeni dünya düzeni oluşturulmak istenir. Osmonov son kıtada ise hür kıza seslenir. Bu özgürlük yolunu komuta etmesini söyleyerek lider kadın figürünü karşımıza çıkarır. Lider kadın figürü güçlü kuvvetli pehlivanın eliyle sadece geleceği güzelleştirmekle kalmaz aynı zamanda hürriyet yolunda en iyi olmaya çalışır, gayretiyle dokunduğu her yeri baştan yaratır.

Kubattanıp balbanduu bul koluñdun,

Güçlensin pehlivanlar gibi ellerin,

Cazaçı erkin turmuştun bir sonunun.

Oluştur hür hayatın en güzelini.

Kelçi erkin kız, gelçi birge külödü.

Gel hür kız, gel de birlikte gülelim.

Keliştirip dünüyönün forumun.

Oluşturalım yeni dünya düzenini.

Ey, erkin kız, sen komandir bolup al!

Hey, hür kız, sen komutan ol!

Kel erkin kız avangardın rolün al!

Gel hür kız, öncü askerin yerini al!

Aalam uksun, erkin kız dep bilişsin,

Âlem duysun, hür kız diye bilsinler,

Aloolongon kızıl tuunu koluña al!

Alevlenen kızıl bayrağı eline al!

(Kallimci, 2002: 190-191)

1920'li ve 30'lu yılların şiir anlayışında Lenin'e ithaf söz konusu olmuştur Lenin'i şiirlerinde anlatan şairler, bu sayede sosyalist yapılanmayı halka tanıtmak istemiştir. Böylece şairler sosyalist düzeni anlatmayı vazife olarak görmüştür. Temirkul Ümötaliyev'in Lenindin Uлуу İşi Üçün (Lenin'in Büyük İşi İçin) şiirinde sosyalist düzenin şairin gözünden halkta nasıl yankı bulduğu anlatılmaktadır. Şiirin üçüncü kıtasında kızları masumiyeti simgeleyen beyaz güle benzeten şair, ihtilalin etkisiyle kızların sevgi ve eşitlik bulduğunu ifade eder.

Okşoyt suluu kız gülgö,

Benziyor güzel kız güle,

Süyüü, teñdik tabılğan.

Sevgi, eşitlik bulunmuş.

Cırgap ömür sürüügö

Rahat bir yaşam sürmeye

Uлуу col dañgır çabılğan.

Büyük adım atılmış.

İhtilalin getirdiği özgürlük ortamı kadınlara birçok ayrıcalık tanımıştır. Kadınların siyasete girmesi, siyasi faaliyetler sürdürmesi kadınların hem toplumsal hem de siyasi hayatta ne derece etkin olduklarını göstermektedir.

Uulu, kızı elimdin

Oğlu kızı halkımın

Deputatka kattaldı.

Meclise milletvekili oldu.

Dañktuu atı kelindin

Şöhretli adını gelinin

Bardık oygo cattaldı.

Herkes ezberden söyledi.

Alıkul Osmonov kadınların sosyal hayat içindeki rolüne şiirlerinde sık sık değinmiştir. Şair kadınların kolhoz çalışmaları içinde mücadelelerini, başarılarını, çalışkanlıkları güçlü bir anlatımla yorumlar. Bunda en önemli pay, şairin kolhoz çalışmalarının içinde bizzat bulunmasıdır. Bu şiirler arasında 1944 yılında yazılmış şairin Tüp Suusu (Derin Dere) eserinde çalışmak öğütlenip, çalışan bireyin doğru yolda olduğu, toplumda saygı gören, sevilen bireylerinde bu kişilerden oluştuğu ifade edilir. Şiir, kahramanın sevdiği kızın çalıştığı yere gitmek için dereden geçmek istemesiyle başlar. Devamında dereyle konuşmaya başlayan kahraman, dereye sevdiği kızıdan bahseder. Sevdiği kızın ona yüz vermemesinden yakınan kahraman, iş gününde başıboş gezdiği için kızın kendisine onu yakıştırmadığını söyler.

Carım deymin, birok meni kız süyböyt,

Yârim diyorum, fakat beni kız sevmiyor,

Sınbasın deyt, süyböstüğün bilgizbeyt,

Kırılmasın diye, sevmediğini göstermiyor,

Bul kaydagı emgek küni çok neme,

O nerede iş günü çalışmayan,

Dep, külöt da meni özünö teñsinbeyt.

Diyerek gülüyor ve beni kendine yakıştırmıyor.

Şiirin devamında kahraman, kızın kalbine girebilmek için mücadele edeceği şu dizelerle verilmektedir.

...

...

Kolhoz kızı Kanımküldün dartı üçün

Kolhoz kızı Kanımkül'ün derdi için

Kolhozuna müçö bolup albasam.

Kolhozuna çalışmaya başlasam.

Şair, Kanımkül üzerinden dönemin kızlarında görülen özelliği, erkeklerin kızların kalbini kazanma yolunun, şartının çalışmak olduğunu ifade eder.

Şairin bu konudaki bir diğer şiiri, Saançı Ceñe (Sağıcı Yenge) yi 1945 yılında yazmıştır. Şiirde kolhoz çalışmalarındaki bir kadından bahsedilmiş, kadının çalışkanlığı üzerinde durulmuştur. Osmonov şiirde kadının kolhoz çalışmalarındaki düzenine dikkat çeker.

Saatta saanın bütürgön, ceñe.

Saatte sağmayı bitiren, yenge.

Tabakka kuygan sütüñön, ceñe.

Tabağa koyduğun sütünden, yenge.

Kalkıña bergen mayıñan, ceñe,

Halkına verdiğin yağından, yenge,

Planıñ aşkan ayıñan, ceñe.

Planını fazlasıyla uyguladığın ayından, yenge.

Çaçgagin ucu şırp etet, ceñe,

Saçığının ucu kımıldıyor, yenge,

Şırt etse, cürök zırt etet, ceñe.

Kımıldayınca kalp çarpıyor, yenge.

Zırp etken cürök şaaniñan, ceñe,

Çarpan kalp ihtişamından, yenge,

Ertelep saagan saaniñan ceñe.

Sabahları sağdığın sağmalından, yenge.

Şiirde şairin idealize ettiği çalışkan, kolhoz kadın tipini verdiği görülmektedir. Şairin aynı yıl diyalog biçiminde yazdığı Kızılça Kazgan Keliñçek (Şekerpancarı Kazan Gelin) şiirinde kadınların çalışma hayatı anlatılmaktadır.

Güçlü bir kadın örneği veren diğer bir isim Temirkul Ümötaliyev'dir. Şair savaş dönemin en belirgin nazım biçimlerinden ithaf söz konulu Bübüynaga (Bübüyna'ya) eserini, Bübüyna Oruzbayeva'nın Filoloji biliminde doktor oluşu şerefine ona ithafken yazmıştır. Şiirde kadını meşale olarak nitelendiren şair, Oruzbayeva'nın doktor olmasını kutlar. Şair bu başarıya şaşırıldığını belirtir ve herkesin onun kadar azimli olmadığını ifade eder.

Ak düynö küygön çırağım,

Beyaz dünyada yanan meşalem,

Adırda çiyde buragım!

Tepede hüñnap burağım!

Kut bolsun dañktuu ceñişiñ!

Kutlu olsun şöhretli zaferin!

Kubanıp ırdap turamın.

Sevinerek şarkı söylüyorum.

Sen tüşüp ilim soñunan,

Sen ilim yoluna girdikten sonra,

Toskondoy bakıt coluñan.

Bekler gibi şans yolundan.

Ukmuştay iş bütürdüñ,

Şaşılacak derece iş yaptın,

Ar kimdin kelbes kolunan.

Herkesin gelmez elinden.

Şair, kadın aracılığıyla Manas destanına gönderme yapar. Destanda Manas'ı deviren Saykal'ı Oruzbeyava olarak tanımlar. Bilindiği gibi Saykal'ın destanda çok güçlü bir karakteri vardır. Saykal Manas'ın düşmanlarından Er Yoloy'un eşidir. Aynı zamanda Saykal güzelliği simgeleyen ince işlenmiş taş anlamına gelmektedir.

Körbögön dep çığıştan,

Görmedim diye doğudan,

Tañırkap bir söz ırğıtsam,

Hayretle bir söz çıksa ağzımdan,

«Manastı cıkkın kız Saykal

“Manas'ı deviren kız Saykal

Çıkkın deşet kırgızdan!»

Çıkmış desinler Kırgız'dan!”

Sonraki dizelerde kadının araştırmacı yönünü ortaya koyulur. Şiirde Oruzbayeva'nın tuttuğunu koparan biri olduğu görülmektedir. Şair bu yönüyle kadını dişi atmacaya benzetmektedir.

Közdögönün karmagan,

Aradığını şıp diye bulan,

Kaçırsa cetpey kalbagan

Kaçırsa da ulaşmadan bırakmayan

Urgaaçı tuygun kuşta bar,

Dişi atmaca kuşunda var,

Uçkandan kanat talbagan.

Uçtuğunda kanadı uyuşmayan.

Ümötaliyev'in bir pancar işçisi olan Şayırbübü Tezekbayeva'nın çalışkanlığını örnek gösterdiği Kuttuu Talaa (Kutlu Tarla) ve Baatır Kelin (Kahraman Gelin) şiirleri de bulunmaktadır.

Mektup tarzı nazım biçimi savaş dönemin işlevsel kullanılan türlerinden biridir. Şairler cepheden ailelerine, arkadaşlarına ve sevdiklerine karşı özlem duygularını bu türle ifade ederler. Mektup türünün bir örneğini de Cuma Camgırçiyev yazmıştır.

Şairin Ala Toogo Kat (Ala Too'ya Mektup) adlı cepheden yazdığı mektubunda Ala Too'daki yaşamı anlatmaktadır. Şiirde kolhoz çalışmalarına da değinen şair; genç, yaşlı demeden herkesin çalıştığını söyler. Savaş dönemi kadınlarının cephe gerisinde, savaşımaya giden eşlerini bekledikleri ifade edilirken kadınların mücadeleciler tarafları ön olana çıkmaktadır. Eşleri savaş meydanlarında kendileri göstermekte, kadınlarsa cephe gerisinde aktif rolde çalışmaktadır.

Cayloosunda düñgüröp	<i>Yaylasında uğuldayarak,</i>
Kolhozun malı catkandır.	<i>Kolhozun hayvanları yatıyordur.</i>
Talaaların tolturup,	<i>Tarlaları doldurup,</i>
Kolhozçu egin çaçkandır.	<i>Kolhozcu ekin serpiyordur.</i>
Karıyalar kayrattuu	<i>İhtiyarlar gayretli</i>
Belsenip işke girendir.	<i>Gayretle işe koyulmuştur.</i>
Kız-kelinder tıldağı	<i>Kadınlar cephe gerisindeki</i>
Tehnika cayın bilgendir.	<i>Teknikleri bilmiştir.</i>
Ar kimisi bir-birden	<i>Herhangi biriniz</i>
Traktordu mingendir.	<i>Traktöre binmiştir.</i>
Fronttoğu carların	<i>Cephegedeki yarenlerini</i>
Sagınışıp cürgöndür.	<i>Özlemişlerdir.</i>

Şairin otuzlu yılların en önemli sanayi konularından biri olan traktörden bahsettiği görülmektedir. Çünkü büyük değişimlerin yaşandığı dönem içinde akla hayale sığmayan gelişmeler yaşanır. Yenidünya düzenin bir parçası olan sanayinin gelişmesi dönemseller konular içinde şiirde de görülür. Sanayinin bir parçası olan traktör ise tarladaki üründen mahsüle kadar oluşumda en önemli etkenler arasındadır. Kırgız şiirinde kadınların traktör kullanmaları, cephe gerisindeki teknikleri bilmeleri savaş döneminde çizilmeye çalışılan güçlü kadın formunun göstergesidir. Sosyalist sistem yapılanmasında geçmişte olduğu gibi kimse kadın istem ve hareketlerine karşı duruş sergilemiyordu. Savaş boyunca üretim faaliyetleri doğrudan kadınların elindeydi.

Toplumsal hayatta kadın temasının dönemsel olarak şiirlere yansması daha çok hak, özgürlük, çalışma hayatında kadınların tutum ve davranışları şeklinde olduğu görülmektedir. Şiirlerde güçlü kadın figürü gösterilerek geleceğin kadınlara örnek davranışlar oluşturulmak istendiği düşünebilir.

2. 5. Eğitim Hayatında Kadın

Eğitim ve kadın kavramları birbiriyle ilişkilidir. Kadınların eğitim gördüğü bir toplumda, gelecek nesillerin de eğitilmesi anlamına gelir. Geçmişten günümüze toplumsal olarak kalkınmanın gerçekleşmesi kadınların eğitim düzeyiyle ilgilidir. Kadın sadece toplumsal olarak değil bir anne olarak kadın da en önemli bir eğitimcidir. Kadınların eğitim almadığı toplumlar çöküşe mahkûmdur. Birçok aydın bu konuya dair fikirlerini dile getirmiştir. Tevfik Fikret “Elbette sefil olursa kadın, alçalır beşer.” demiştir. 1100’lü yıllarda yaşamış olan İslam düşünürü İbn-i Rüşd’de dünyayı kurtarmanın tek çaresi olarak kadınları görmüştür. Öte yandan dini açıdan ele aldığımızda ilk emrin “oku” olması, “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” ayetleri kadın erkek bakılmaksızın bütün insanlığa gelmiştir. Kadınların eğitim görmesi toplumsal refah düzeyini artırır. Nesillerinde bu doğrultu bilinçli yetiştirilmesi sağlanmış olur (Aybek, 2017). Eğitimli bir kadın, eğitimli bir toplum demektir.

Kırgızların milli şairi Kasım Tınıstanov’un geçmişe duyduğu özlemi dile getirdiği şiiri Alaçka (Alaş’a)’ da kadın erkek, genç yaşlı demeden herkesin eşit olduğu söylenir, bu eşitlikle kadın hakları hatırlatılmaya çalışılmıştır. Şiirin devamında ise eğitim hakkı savunulmuş, eğitim alınmazsa başka ellere mahkûm olunacağı belirtilmiştir.

İras al; caksı zaman - niyeti keñ:	<i>Çok doğru o; iyi zaman, temiz niyetli:</i>
Karı-cas, ayal-erkek baarına teñ.	<i>Genç-ihthiyar kadın-erkek, herkes eşit.</i>
Birdey dep okuu okumay beker catma	<i>Aynı diye, okumadan boşa yatma,</i>
Baskaga okumasañ bolorsuñ cem.	<i>Okumazsan olursun ellere yem.</i>

(Özgen, 2008:279)

Bir sonraki dörtlükte şair, eski zamandan yakınlıkla eğitimsizliği karanlık olarak görürken günümüzün eğitim, bilim çağı olduğunu ifade etmektedir. Bilimin etkisiyle çalışmanın önemi vurgulanır.

Alaşım, kaday idi burıngı şak, *Alaş'ım nasıldı önceki zaman,*
Ol kaday kara ortagı tap! *Nasıl bir şeydi her yanı karanlıktı!*
Bul zaman-oku, bilim zamanası, *Şimdiki zaman eğitim, bilim zamanı,*
İske kir, belindi buu bekem ustap. *İşe gir, bel bağını sıkı bağla.*

(Artıkbayev, 2013: 141)

Kasım Tınıstanov'un Kız Karındaştarıma şiirinde kadınların çektiği eziyetlerden ve işkencelerden kurtulmak için eğitim yolundan giderek hürriyet kapısını aramaları istenir. Geleceğin annesi olan kadınlar, böylece yarınların kapısını da aralamış olacaklardır.

Mına endi aşık, kötergil bas! *İşte şimdi âşık, kalk ayağa yürü!*
Köz salgın baskalarga bilimdi çaş! *Göz gezdir başkalarına bilimli genç!*
Kilitin erkindiktin izdep tavıp, *Hürriyet kilidini arayıp bulurken*
Ezilgen sorlu apaña esigin aç! *Zulüm gören zavallı anana kapıyı aç!*

(Akt. İsmail Turan Kallımcı)

Temirkul Ümötaliyev'in Aysuluu adlı poemasında Aysuluu'nun çok çalışkan bir kız olduğu vurgulanmaktadır. Aysuluu dersten çıktıktan sonra çalışmaya devam eder. Hiç durmaz. Şair ömründe o kadar akıllı bir kız görmediğini dile getirirken hatta Aysuluu'nun çalışkanlığa hayran kaldığı görülmektedir.

...

Aysuluu okup cüröt, köp cıl boldu, *Aysuluu okuyor, çok yıl oldu,*
Ömürdö kız körbödüm estüü minday. *Ömrümde böyle kız görmedim akıllı.*
Sabaktan çıkandan soñ iş kılışat *Dersten çıktıktan sonra çalışıyor.*
Kolhozun bağında uşul keçke tınbay. *Kolhozun bahçesinde o, akşama kadar dinlenmiyor.*

Böylece şair Aysuluu üzerinden güçlü, çalışkan, eğitimli bir Kırgız kadını formu çizmiş olur. Eğitim, düzeni de beraberinde getirir. Kadınların okul yaşamında aldığı eğitim toplumsal yaşamın da gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Ümötaliyev'in kızı için yazmış olduğu Kubanıçım (Mutluluğum) şiirinde, kızını ışığıyla karanlığı aydınlatan meşaleye benzetirken, kızı Çınar'ın dersten beş alması şair için mutluluk kaynağıdır.

Çınartayım, çiragım,

Çınar'ım, meşalem,

Çünçüsöm al-cay surarım!

Yorgun olsam da durumunu sorarım!

Sen çertken ukmuş küülördü

Sen çaldığında güzel ezgileri

Can erip, cırgap ugamın.

İçim eriye eriye, rahat dinliyorum.

Sen «beş» alsañ sabaktan,

Sen “beş” alınca dersten

Men saltanat kuramın.

Ben saltanat kuruyorum.

Kubanıçım, berekem,

Mutluluğum, başarım,

Açılğan ak gül kebeten!!

Açılmış beyaz gül gibi şeklin!!

Şiirde şairin kızı da olsa eğitime ne denli önem verdiği anlatılmaktadır. Kızı masumiyeti, el değmemiş güzelliği temsil eden beyaz güldür. Meşale öncülüğünde, aldığı eğitimle geleceğin başarılı Kırgız kadınının simgesidir. Ümötaliyev'in eğitimli, güçlü kadın tasvirlerinin bulunduğu birçok şiiri kızlarına ithafen kaleme almıştır.

2. 6. Anne Olarak Kadın

Bir kadının anne olmasıyla birlikte evladıyla arasında kurduğu bağ kadının yeni bir karaktere bürünmesini sağlar. Annelik vasfıyla birlikte gelen sorumluluklar kadını normalde olduğundan daha fazla fedakâr yapmaktadır. Anneler; insanoğlunun tanıdığı, bildiği, gördüğü ilk kadındır. Aynı zamanda anne çocuğunun ilk öğretmeni olduğu için bireyler üzerindeki etkisi oldukça fazladır. Bu sebepten ötürü; anne olarak kadın toplumun en önemli formunu oluşturmaktadır. Zira toplumsal olaylarda belirleyici rol oynayan her birey, bir annenin terbiye süzgecinden geçmiştir. Bu

özelliklerinden dolayı anne; gerek sevgisi ve şefkati gerek fedakârlığı ve cefakârlığı gerekse yetiştirdiği bireylerle toplumsal hayattaki belirleyiciliği açısından birçok Kırgız şiirine konu olmuştur. Kırgız şairleri de bu temayı yaşadıkları toplumsal olaylarla ele alarak anlatmışlardır.

Toktogul Satılğanov'un Lenin'e ithafen yazdığı Ayal Tuuldu Eken Lenindey Uuldu (Nasıl Bir Kadın Doğurdu, Lenin Gibi Bir Oğlu) şiirinde Lenin'i doğuran anne, toplumda belirleyici bir rol oynamaktadır. Lenin'in Ekim ihtilalini gerçekleştirmesi milyonlarca insana umut ışığı olmuştur. Lenin'in büyük işler başarısında en büyük pay onu doğuran, yetiştiren kişi, annesindedir. Bu yüzden şiirde Lenin'i doğuran kadın övülmektedir. Yine Temirkul Ümötaliyev'in Partiya Sen (Partisin Sen) şiirinde şair, partiyi onu şefkatle kucaklayan annesine benzetir. Bu şiirde de Toktogul Satılğanov'un şiirinde olduğu gibi annenin toplumda belirleyici tarafını göstermektedir.

Aalı Tokombayev Eneke (Anneciğim) isimli şiirinde annesine duyduğu özlemi dile getirmiştir. 1916 yılının Ürkün olayında annesini kaybeden şair, annesini geleceğini yönlendiren ışık olarak görmüş, annesinin güçlü duruşunu vurgulamıştır.

Oy, eneke! Senden carık tañ barbı! *Ah, anneciğim! Senden daha aydın tan var mı?*

Senin şoolañ tübölökkö bütpögön. *Senin şuan ebediyen bitmeyen*

Oy, eneke, senden küçtüü can barbı! *Ah, anneciğim, senden güçlü can var mı?*

Kanday küç bar senden cardam kütpögön! *Nasıl güç var senden yardım beklemeyen!*

(Kulamşaeve, 2005: 392)

Sonraki dizelerde şairin çocukluğundan izler görülmektedir. Şair zor zamanlarında annesinin yanına koşar, mutluluğunu, sevincini onunla paylaşır. Annesinin vefalı yönünü, kendisiyle olan ilişkisi aslında her anne çocuk arasında doğan, olağan bir tutumdur. Bir anne için evladı kaç yaşına gelirse gelsin bulunduğu yaşın bir önemi yoktur.

"Ene" desem, elesi da enemin

Kele kalat köz aldıma kerilip.

Kõñül menen çurkap kana kelemin,

Ene senin kuçağıña berilip.

Kıynalganda ünüm çıgat apalap,

Kubançımdı aytkanımça şaşamn.

Cılmaygansıp ötüp ketseñ cakalap,

Kuunap ketem, izi kalbay kapanın.

Çoñoysom da ak çaçıñdı sıypalap,

Uyalbastan, bala bolgum kelet da!

"Oy uulum!" - dep çaçtarımdı uypalap,

Erkeletseñ, baa cetpegen belek da!

"Anne" desem, hayali de annemin

Hemen gelir göz önüme gerilip

Gönül ile koşa koşa gerilim

Anne senin kuçağına verilir.

Zorlandığında sesim çıkar ana diye,

Sevincimi söyleyene kadar acele ederim

Gülümseyip geçip gidersen kenardan,

Sevinirim izi kalmaz cefanın

Büyüsem de beyaz saçını okşayıp,

Utanmadan, çocuk olasım gelir de!

"Ah oğlum!" - diye saçlarımı okşayıp,

Şımartsan, paha etmeyen hediye ya!

(Kulamşayev, 2005: 392)

Anne olarak kadın sadece anne değil, hem dost hem arkadaş hem de sırdaştır. Şiirin devamında şair annesinin yaşlılığından dertlenir. Annesini zamana kaptırmak istemeyen şair, ondan nasihat dinlemek ister. Tokombayev'in annesinden duydukları onun için vazife niteliğindedir. Şair küçüklüğünden beri annesinden duyduğu masalları, öğütleri, ninnilerin özlemine çeker. Erkek evladın annesine olan düşkünlüğü şiirde görülmektedir.

Oy, apake! Baratasıñ ulgayıp,

Karılıkka bergim kelbeyt özünü.

Birok ömür zırkırgan cel kayık

Şaşıp aytçı daanışmandık sözüñü.

Süylö, süylö, dağı süylö, apacan,

Ah, anne! Gitgide yaşlanıyorsun,

Yaşlılığa vermek istemem kendini.

Ama ömür hızlı uçan yel gemi,

Acil söyle bilgelik sözüñü.

Konuş, konuş, daha konuş, anneciğim,

Saginganda eskereyin bardığın.

Özlediğimde hatırlayayım hepsini

Atkarayın, tapşırma dep apaman",

Uygulayayım, "vazife diye annemden",

Aytkın, apa, barbı maga cardıgıñ?

Söyle, anne, var mı bana ilanın?

(Kulamşaev, 2005: 392-393)

Tokombayev'in 1930'lu yıllara ait hayatı felsefi açıdan değerlendirdiği Til Alsa (Söz Dinlese) şiirinde insanoğlunun yaşamı ile evrendeki yaşamı karşılaştırmaktadır. Şairin derin düşünceler içinde olduğu Til Alsa eserinde; huzuru ve sükûnu aramakta olduğu görülmektedir. Temiz bir dünya dileğini ifade eden Tokombayev, bu dünya içinde bebeğin anne karnındaki saflığını, masumiyetini tekrar yaşamak ister. Bebekler kirli dünyada temiz kalan tek canlıdır.

Künöösüz, kirsiz düynögö

Günahsız, kirsiz dünyaya

Eneden kayta törölsöm.

Anneden tekrar doğsam.

Kök çıbık kırkıp, at kılıp,

Gök çubuk kırkıp⁴, isim vererek,

Köpölök izdep cönösöm.

Kelebeklerin peşinden gitsem.

Şairin kesin kararlar içinde, kelebeklerin peşinden gitme isteği olduğu görülür. Bilindiği üzere kelebeklerin ömrü bir gündür. Bu bir günde bile kelebekler birçok yeri dolaşmaktadır. Bir başka dörtlükte şair ölüm üzerinden toprağı, yaşamın biricik annesi olarak görüp, yeniden insanları diriltmesini ve üretmesini istemektedir.

Candıktın calgız enesi,

Varlığın yalnız annesi,

Kara cer bolsom kaldaygan.

Yüksek, kara toprak olsam,

Candıktı kayra caratıp,

Varlığı geri yaratıp,

Cabdısam, süysöm mañdaydan.

*Gerekli şeyleri yetiştirsem, öpsem
alnından.*

⁴ Ant içerken çubuğu parça parça etmek, andın bozulmama özelliği; son ve bozulmaz bir (hâkim) kararı çıkarmak. (Yudahin, 2011:263)

Şairin bir diğeri Meken Ene (Vatan Ana) de anne ile vatan kavramlarının birbiriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Anne gibi vatanda gerek korunan gerek koruyan gerekse canımızı feda edebileceğimiz, çıkarsız sevginin ürünleridir.

Meken dese ene tüşöt esiñe,	<i>Vatan derse anne gelir aklına,</i>
Enesinen cakın cok go balaga.	<i>Annesinden yakın yok ki evladına.</i>
Ene dese meken tüşöt esiñ,	<i>Anne derse vatan gelir aklına,</i>
Meken üçün kimder bolboyt sadaga.	<i>Vatan için kimler kurban olmaz.</i>

Meken ene! Ene Meken! Silerdi	<i>Vatan ana! Ana Vatan! Sizleri</i>
Kökölötüp kötöröbüz tübölük.	<i>Yükseklere kaldırırız ebediyen.</i>
Asıragan, alpeştegen, kuunatkan	<i>Terbiye veren, eğiten, eğlendiren</i>
Silersiñer kerek emes kübölük!	<i>Sizlersiniz lazım değil şahitlik!</i>

(Kulamşayev, 2005: 393)

Temirkul Ümötaliyev'in Meken (Vatan) şiiri Aalı Tokombayev'in Meken Ene şiirinde olduğu gibi anne ve vatan kelimeleri özdeşleşerek karşımıza çıkar. Şair vatani ninni söyleyen annesi gibi görmektedir.

Tügölbay Sıdıkbekov'un Kayrılıu (Dönme) manzumesinde Ala benek olarak tanımlanan kuşun, insan eliyle mahvedilen tabiattaki yaşamı anlatılmaktadır. Kuşun bu süreçte mücadele etmesini ister. Şair insanlığın varoluşunun en önemli kaynağı, toprağı Cer Ene (Toprak Ana) diye ifade ettiği görülür. Toprak üreten, besleyen bir anne gibidir.

(...)

Akaktagan balapanday	<i>Bitkin yavru kuş gibi</i>
Cay sermelip kanatıñ	<i>Yerde çırparak kanadını</i>
Talpınasıñ, talpınasıñ	<i>Çırpın, çırpın yoksa</i>

Car boorunda kalasıñ...

Uçurumun göbeğinde kalırsın...

Caloorugan cer enebiz.

İçler acısı durumda Toprak anamız.

(...)

Günlük yaşamda görülen değişimler ve yenilikler 30'lu yıllarda Cusup Turusbekov'un şiirlerinin ana konusunu oluşturmaktadır. Şairin 1933 yılında kaleme aldığı Enem (Annem) şiirinde gerek siyasi gerek sosyal hayattaki değişimlerin insanoğlundaki yansıması görülür. Manzume anne ile oğlunu anlatmaktadır. Eskiden haylaz, tembel, şımarık, saygısız, kaba davranışlar içinde olan çocuk şiirin kahramanıdır. Uzaklara okumaya giden çocuğu merak eden annesi onu düşünmeden, kaygılanmadan bir gün geçiremez. Çocuk aldığı eğitim sonucu yenilendiğini, değiştiğini ve annesine duyduğu özlemi ifade etmektedir.

Tentek ele,

Yaramazdı,

Emne boldu dediñbi?

Nasıl oldu şimdi dedin mi?

Kündö oylop.

Her gün düşünerek,

Asan kaygı cediñbi?

Merakından öldün mü?

Kimder tildep.

Kimler azarladı,

Kimder şağıñ sındırıp.

Kimler dalını kırdı,

Muñ ayttı dep.

Azarladı diyerek,

Keyittiñbi zeeniñdi?..

Yüreğın yandı mı?...

Biröö da çok,

Birisi de yok,

Özün bilgen çağımdan.

Senin bildiğın çağımdan.

Bayağı men, bugün bölök cañırdım.

Ben artık eski ben değilim, değiştim.

(Özgen, 2008:345)

Şiirin devamında yeni eğitim sistemiyle büyüyen kahraman, yeni hayat tarzında feodalizmi savunan, feodallerin her faaliyetine koşulsuz katılan kişilerden hoşnut

değildir. Kahramanın “Dünkü bizi ezenlere acıyorsun.” sözünden annesinde eski düşünce tarzının izleri görülmektedir. Anne feodallere acımaktadır. Merhamet duygusunun sarmalandığı anne faktörü kim olursa olsun hiçbir canlının zarar görmesini istemez.

C. Turusbekov’un anne konulu bir diğer şiir şeklinde hikâyesi Eneme (Anneme) dir. Şair manzumeye annesinin mezarında, çocukluğundan itibaren yaşadığı bir anısını anlatmasıyla başlar. Şair küçüklüğünde köpeklerle oynamaktadır. Annesini kızdırdığı zamanlarda annesi ona bağırıp çağırır, bir sürü söz söylemektedir. Bir anne evladına çok kızmış olsa dahi; gerek annelik vasfının vermiş olduğu aşırı merhamet duygusunda gerekse anne ile evlat arasında kurulan bağdan evladına hiçbir şey olmamış gibi davranabilir. Bu suretle hem evladını doyurur hem de evladının gözyaşına dayanamayan anne, onu sarıp sarmalayabilir.

Sen da tildep, keede kargap,

Sen de bağırıp çağırarak, bazen de lanetleyip,

Caş baştı kağıp-sogup cılança arhap.

Başıma vurup yılan gibi fısıldayıp.

Artınan tokoç berip, caşımdı aarçıp,

Ardından ekmek verip, gözyaşımı silerek

Soorotup koyuçu eleñ birdeme aldap.

Teselli edendin bir şeylerle kandırıp.

Şair çocukluk anıları anlatmaya devam eder. Küçüklüğünde yaramaz olduğu anlaşılan şair, hatalarını annesinin kabrinde dile getirmektedir. Şairin annesinin mücadelecisi bir kadın olduğu görülmektedir. Şiirin devamında şairin babası borçları yüzünden tasalanır. Annesinin babasıyla olan moral verici sözleri, sonrasında amirin gelmesi, amirle annesi arasındaki diyalog, annesinin amire kafa tutuşu güçlü anne figürünü göstermektedir. Bütün bu olumsuz gelişmeler, annesinin ölmesi sonrasında hayat şartlarının değişmesi şairi etkilemiştir. Annesinin mezarı başında bu durumu şu ifadeler dile getirmektedir.

Al düynö çeksen boldu,

Bu dünya mahvoldu,

Çırmalğan emgeçiler üzdü tordu.

Felakete uğrayan emekçiler kesti tuzağı.

Baş koşup cañı turmuş kurup catat,

Hep birlikte yeni hayat kurdu,

Ezilgen al kündögü öñköy şorduu.

İstisnasız o günde ezilen talihsizler.

Bökönbayev'in Enemdin Mürzösü (Annemin Mezarı) şiirinde şair annesinin mezarı başında annesine seslenir. Annesinin ölüm acısı ve ona duyduğu özlem şairi çocukluğuna götürmektedir. Çocukluğunda kelebek peşinde koştuğu o yerler, adeta şairin derdine ortak olmaktadır.

Ezelten een catkan eski mürzö,

Ezelden yalnız uzanan eski mezar,

Ezilip topurağı ketken küngö,

Üstündeki toprak yok olmuş azar azar,

“Aynegim, ardagım” dep erkeletgen

“Aynam, gururum” diye şımartan

Apake, baş kötörçü, balañ keldi!..

Anam, başını kaldır, bak oğlun geldi!...

Üstündö çım aralaş boz topurak,

Üstünde ot karışık boz toprak,

Üşkürdüm, közdörümdön çaş tamçılap,

İç çektim, gözlerimden yaş damlayarak

Çaşımda köpölöktü kuugan cerim,

Çocukken kelebek kovaladığım mekân,

Kaygımdı bölüşköndöy karap turat.

İzler gibi beni, kederimi paylaşarak.

Ümötaliyev'in Apama (Anneme) adlı şiirinde annesinin öncülüğünde yola çıktığını, her ne kadar şair kocadığını belirtse de hala küçük bir çocuk gibi anılarında annesinin göğsünü kokluyordur. Şair böyle yaparak umudunu yitirmemektedir.

Apakebay, akiñ köp mende senin.

Anneciğim, hakkın bende senin.

Dañgır colgo çıgardıñ...cetelediñ...

*Sağlam işlek yola çıkardın...
güçlendirdin...*

Kartaysam da uuluñmun, kelet menin

Kocasam da oğlunum, geldim

Cıttap senin töşüñdü, erkelegim.

*Koklayarak senin göğsünü, umut
bağladım.*

Şair son dörtlükte annesini unutmadığını dile getirir ve annesini ışık saçan güneşe benzetmektedir. Güneşi ışığının vermiş olduğu etkiyle şair, annesini hatırlar.

Apakebay, tırüüsün köñülündö, *Anneciğim, yaşıyorsun kalbimde,*
Carık saçkan kündöysün tiyip köktön. *Işık saçan güneş gibisin değerek gökte.*
Men enelüü balamın ali küngö, *Ben anne sahibi evladım henüz güneşe,*
Eske tüşsö meerimiñ maga tökkön. *Aklıma gelse şefkatin bana değmiş.*

Temirkul Ümötaliyev'in Frunze Şaarı, Menin Şaarım (Frunze Şehri, Benim Şehrim) şiirinde yaşadığı şehrin güzelliklerine değinen şair, şiirin ilk kıtasında yaşadığı şehri yeni doğmuş, kundaktaki bebeğe benzetmektedir.

Sensiñ menin beşiğim cumşak, kenen, *Sensin benim beşiğim rahat, geniş,*
Saga bölöp termetken kırgız enem. *Seni kundaklayan, sallayan Kırgız annem.*
Aldan kütkön taalaydı cıttandırıp *Önünde beklediği talihi koklatıp*
Orop-çulgap köp gülgö: "Öksün!" degen. *Her yeri kuşatmış birçok gülle "Büyüsün!" demiş.*

Yukarıda verilen şiir örneğinde şair birçok Kırgız'ın yaşadığı şehri, Frunze'ye Kırgız annelerinin büyüttüğünü söylemektedir. Şehrin birçok gülle kaplı olduğunu belirten şair, sonraki dizelerde sevdiği şehri, anne gibi yakın gördüğünü ifade eder.

Kök şiberdüü keñ tördöy salkın şaarım, *Yeşil buğdaylı geniş yayla gibi soğuk şehrim,*
Öz enemdey cürökkö cakın şaarım. *Öz annem gibi cana yakın şehrim.*
Turgan cayı ısmınday Frunze erdin *Durduğun yer ismin gibi Frunze yiğidi*
Çañ cukpagan taptaza altın şaarım. *Toz değmemiş tertemiz altın şehrim.*

Yukarıda verilen örnekte yaşadığı şehri annesine benzeten şair, bunun benzer bir örneğini de Tuugan Cergem (Doğduğum Yer) şiirinde vermiştir. Şair doğduğu yeri, Ala Too'yu anlattığı Tuugan Cergem'de doğup büyüdüğü yeri evladına bakıp büyüten bir anneye benzetmektedir.

Özüñ bolduñ erkindik tapkan cerim, *Kendin oldun özgürlük bulduğum yerim,*
Cetim beni toyguzup bakkan cerim. *Yetim beni doyurtup baktığın yerim.*
Ene olup alpeçtep, gözüm açıp, *Anne gibi bakıp, gözümü açarken,*
Taalayımdın çırarın cakkın cerim. *Şans ışığının yandığı yerim.*

Bebeğin ilk doğduğı yerde, anne kucağında oluşu ve talihinin başlangıcını şair şans ışığı olarak belirtmektedir. Doğduğı yerdeki şans ışığı şairin anne kucağında gözlerini dünyaya açmasıyla başlar. Bu dörtlükten sonraki dizelerde bir anne gibi toprağın evladına nasıl sahip çıktığı, besleyip büyüttüğü anlatılmaktadır.

Bala bolup koynunda erkeledim, *Çocuk olup koynunda şımarım,*
Bardığına cetkirdiñ eñsegendin. *Hepsine ulaşmayı istettin.*
Bak içinde gül cıttuu ömür sürdüm, *Bağ içinde gül kokulu yaşam sürdüm,*
Keregi çok mından köp eçtemenin. *Gereği yok bundan çoğu şeyin.*

Bir diğeri şiiiri Tyan Şandıktarga (Tyan Şan'lıklara) da ise onu besleyip büyüten, düşmanla mücadele etmesini sağlayan Kırgız halkını annesi gibi görmektedir.

Kırgız şiiirinde tabiat konusu ağırlıklı olarak işlenmektedir. Bunlar arasında T. Ümötaliyev'in Caz (İlkbahar) şiiiri ilkbaharın gelişiyile topraktaki verimli çalışmayı anlatmaktadır. İlkbahar güzelliğininin yanın kelimelerin kiyafetsiz kaldığı söylenen şiiirde, bu güzelliğın oluşması ayrı bir gösterişi ortaya çıkarır. Şair ilkbaharı güzelliklerin annesi diyerek ifade etmektedir.

Aytuu kıyın münözün, *Anlatması zor görünüşün,*
Tartuu kıyın sürötün, *Çekmesi zor suretin,*
Suluuktun enesi *Güzelliğın annesi*
Törögöndöy bir özün! *Doğurmuş gibi yalnızca kendin!*

Alıkul Osmonov'un 1933 yılında yazdığı Tap Korgooçu Bolobuz (Güçlü Müdafaacı Olacağız) şiirinde geçmişle bugün sorgulanmaktadır. Şiirin ilk kıtasında şair küçüklüğünden beri annesine asker olmak istediğini dile getirmektedir.

Oynop-oynop men bir kezde kelçü elem. *Oynaya oynaya ben bu yaşa kadar geldim.*

Enekelep ak sütüñdö emçü elem. *Anneciğim ak sütüñdö emdiğim.*

Esiñdedir unutupasañ eneke, *Aklındadır unutmadıysan anneciğim,*

Men er cetip, asker bolsom deçü elem. *Ben büyüyünce asker olacağım diyordum.*

Şiirin devamında amacına ulaştığını belirten şair eskisi gibi tavır ve davranışlarda olmadığını ifade etmektedir. Annesinin de bu duruma şaşırmasını söyler.

Münözünö tañ kalba ene balañdın. *Tavrına şaşırma anne evladının.*

Maydanga oynor, eneke özüm balbanmın. *Meydanda oynar, anneciğim ben pehlivanım.*

(...)

Şiirde eski tutum ve davranışlara rastlanmaması Kırgız şiirinde sıkça görülen eski düşünce dünyasını yıkmakta gelir Şair karşı olduğunu baskıcı sistemin etkisinde kalarak az da olsa sisteme uymaya çalıştığı görülebilir. Şairin annesi evladının asker olmasını istemektedir. Şair bunu kendine vazife olarak görmüş ve başarısından dolayı dönemin en önemli ödülleri olan kızıl nişan ödülünü almıştır.

Bir başka dizede Kırgız yaşamında görülen hayvanların şiirler de yansıması, annesinin küçüklüğünde onu "tayım" diye sevdiğini vurgulayan şair bu görevin altında yazılı olduğunu belirtmektedir.

Ee, eneke, katası çok anıñdın. *Ah, anneciğim hatası yok onun.*

Mına mına men baatırı tabımdın. *İşte işte ben kahramanım güçlüyüm.*

Kulunum dep erkeletip sılagan, *Kulunum diye okşayarak sevdiğin,*
Mañdayıma kızıl cıldız tagındım. *Alnıma kızıl yıldız takındım.*

Şiirde annesinin şairi küçüklüğünden beri onu bu uğurda yetiştirdiği ifade edilmektedir. Çocuğu yetiştiren anne figürü onun geleceğini tayin etmede önemli bir semboldür.

Şairin bu konudaki bir diğer şiiri Cañı Uul (Yeni Oğul) dur. Şairdeki değişim rüzgârları şiirde görülmektedir. Annesi oğlunu kahraman olsun diye yetiştirmektedir. Şiirin lirik kahramanı Komünizm uğruna mücadeleci tavrın yansıtıldığı bir karakterdir.

Alıkul Osmonov'un 1937 yılında yazdığı Akırkı Balalığa (Son Çocukluğa) şiirinde çocukluğuna duyduğu özlemi anlatmaktadır. Çocukken her şeyin daha farklı olduğunu ifade eden şair çocukluğundaki anne kokusunda artık olmadığını dile getirir.

(...)

Ene cıttar balalığım cıtım cok,

Anne kokuları çocukluğumun kokusu yok.

(...)

Osmonov'un 1940'da yazdığı Ata Menen Ene Eñ Kiçüü Balasın Cakşı Köröt (Baba ile Anne En Küçük Çocuğunu Seviyor) şiirinde istikbalin yolu olarak gördüğü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ni bütün halkların öz annesi yerine koyar. Bu anneden Belarus (Beyaz Rusya) ile Ukrayna doğmaktadır.

Töşögü ak mamıktay, cumşak cıluu,

Döşeği beyaz, kuş tüyü gibi, yumuşak rahat,

Boloçok taalay colu dayardaluu.

İstikbalin şans yolu hazırlanmalı.

SSSR, emgekçi eldin öz enesi,

SSCB, emekçi halkın öz annesi,

Közdörü asmanday kök, eki uul tuudu.

Gözleri gökyüzü gibi mavi, iki oğul⁵ doğurdu.

---

⁵ Batı Belarus ile Batı Ukrayna.

Sonraki dörtlükte SSCB'nin bir anne gibi evlatlarına sahip çıktığı belirtiliyor. Anne olarak SSCB dönem üzerindeki etkisini bu Őirde hissediliyor. Anne evladı üzerinden ne kadar baskın bir karaktere sahipse SSCB aynı Şekilde evladı Kırgız için o kadar baskındır.

Kuçaktayt aldına alıp erkekeletet, *Sarılıyor, önüne alıp okşuyor,*
Cetilgen baldarına ceteletet. *Büyüyen evlatlarına yedekliyor.*
Oşondo bizdin kırgız tilek kılat, *O anda bizim Kırgız dilek diliyor,*
Enebiz bizge da uul tuup berse eken dep. *Annemiz bize de oğul doğursaymış diyerek.*

Şairin 1945 yılında yazdığı Rossiya (Rusya) Şiirinde ise Rusya'yı ikinci annesi olarak görmektedir. Şair Rusya'nın herkesi bağrina bastığını ifade ederek onunla halk olduklarını söylemektedir.

Ey, Rossiya, Rossiya, bir boor enem! *Ah, Rusya, Rusya diğer annem!*
Men nd too kuşuna koynun kenen, *Benim gibi dağ kuşuna yetecek kadar yerin,*
ın szd tuura aytuudan taymana albaym *Gerçeği doğrudan söylemekten korkuyorum*

Biz elbiz, biz kişibiz, seni menen. *Biz halkız, biz insanız seninle.*

Osmonov'un Cayloo (Yayla) Şiirinde yeşil rengin yaylayı sarıp sarmalaması annenin evladını kucaklayışıyla zdeştirilmektedir. Yeşil renk doğayı nasıl güzelleştiriyor ve gçlendiriyorsa aynı Şekilde anne evladına sarıldığında evlat bir o kadar güçlenmektedir.

Sagingan kzg sonun, caşıl iran, *zlenen güzel gözüken, yeşil renk,*
Enevey, erkeletip kuaktagan. *Anne gibi sevgiyle kucaklamış.*
Kulpungan bala akta culgan gldr *Rengârenk olan ocuk çağda koparılan gller*

Oyuñdan köp attarı unutulgan.

Düşüncenden çok adları unutulmuş.

Alıkul Osmonov anne sevgisinden mahrum büyümüştür. Daha kundaktayken annesini kaybeden şairin doğrudan annesine ithafen yazmış olduğu bir şiiri yoktur. Her ne kadar anne sevgisinden yoksun olsa dahi birçok şiirinde annelik vasfını kavradığı görülmektedir. Bu da şairin fikir dünyasının, bilgi birikiminin zengin olduğunu göstermektedir. Şairin 1944 yılında yazdığı Menin Enem (Benim Annem) manzum hikâyesinde anneliğin kutsiyeti anlatılmaktadır. Şiirde Ukraynalı bir anne, oğlunun ona emanet ettiği bayrağı ölümü göze alarak Alman askerlerine vermez. Savaş döneminde Sovyet annelerini örnek kişilik olarak gösteren bu şiir Sovyet annelerini korkusuzca mücadele etmeye teşvik etmiştir.

Savaş döneminde halkların kardeşliği konusunda şiirler yazılmaktaydı. Osmonov'un 1945 yılında yazdığı Kayıñdı (Huş Ağacı) şiirinde; Kazak, Kırgız ve Rusları şair kendisine anne olarak görüp bu halkların herhangi birinde daima evi barkı olduğunu ifade etmektedir.

Cok tuura emes, kayda barsam, aylım bar *Hayır doğru değil, nereye gidersem gideyim köyüm var*

Maga ene, kazak, kırgız, orustar.

Bana anne, Kazak, Kırgız, Ruslar.

Kim ömürdö, kan keçişse biz menen,

Ömründe kim, bizle mücadele etmişse,

Oşol bolot maga kurdaş, maga car.

O zaman olur bana kardeş, bana yar.

Şair savaşta beraber mücadele örneği sergiledikleri insanların, kardeş ve yar olacağını belirtmektedir. Buna dayanarak o insanları anne kadar kendisine yakın görebilmektedir. Şairin aynı tarihli Kurdaştık Sözüm (Kardeşlik Sözüm) eserinde zamandan yola çıkarak annenin tüm evlatlarına eşit davranma yönünü vurgulamaktadır.

Eñ kalıs, eñ adilet, eñ uluu zaman,

En tarafsız, en adaletli, en büyük zaman,

Ene dey baarığa teñ köñül salgan.

Anne gibi herkese eşit davranmış.

(...)

Savaş yıllarında meydanlarda mücadele eden şairler cepheden sevdiklerine mektup şeklinde şiirler yazmaktaydılar. Sesleniş üslubuyla yazılan mektup nazım biçimi doğrudan doğruya kişinin psikolojik yönünü ortaya çıkarır. M. Elebayev'in Enesi Menen Koştoşuu (Anne ile Vedalaşma) ve Soguştan Kat (Savaştan Mektup) eserlerinin kahramanı, savaş yıllarında cephe gerisinde kalan çaresiz annesini hatırlamaktadır.

Soguşka ketken berekem,

Savaşa giden bereketim,

Tüşümden ketpey kölököñ.

Düşümden gitmez gölgen.

Dep unutpayt ar dayım

Diye unutmaz her zaman

Cebesten saktap may sayın

Yemeden saklar azığını

Cürgöndür baykuş enekem.

Geziyordur zavallı anacığım.

(Özgen, 2008:177)

Lirik kahramanın annesi evladını her daim hatırlamaktadır. Evladı savaşta olsa dahi gelecek gözüyle bakıp onun haklarını korumaktadır.

Savaşa katılan şairlerden Temirkul Ümötaliyev'in Enege (Anneye) yazdığı şiirde bu türe örnektir. Şiir 4 bölümden oluşur. İlk bölümde şair, annesine ve Kırgız halkına seslenir. İkinci bölümde şair annesinden aldığı cesareti ve ondan öğrendikleriyle mücadele etmeye başlamaktadır. Şair annesinin önderliğinde zafere doğru ilk adımı atar.

Çaçıla çaçtıñ çoluma,

Saçılarak saçın yoluma,

Tuu karmattıñ koluma.

Bayrak tutturdun elime.

Tomogomdu şıpırıp,

Tomogomdu⁶ sürüklüyerek,

Üyröttüñ, kökkö uçurup.

Öğrettin, gökyüzüne uçurup.

Cürök berdiñ, eneke,

Cesaret verdin, anneciğim,

⁶ Alıcı kuşların başlarını kaplamak için giydirilen, kayıştan yapılan başlık.

Korkpoy zoogo çıksın dep,

Korkmadan kayalığa çıksın diye,

Kanat berdiñ çalgınduu,

Kanat verdin germeye,

Ayga-asmana uçsun dep,

Göklere uçsun diye,

Karçıgaday aylanıp,

Atmaca gibi dönerek,

Ak şumkarday sızsın dep.

Sungur gibi sızsın deyip.

Üçüncü bölümde şair annesinin söz ustasına dil, bülbüle ahenkli ses, güneşi görmeye alevli göz, bilmek için akıl, Tulpara⁷ yürümesi için tırnak, son olarak düşmanla savaşmak için kılıç verdiğini söyler. Yol gösteren anne formuyla şair son bölümde elinde bayrakla zafere ulaşmaktadır. Şair bu zaferi annesinin bahçesinde güllerin açmasıyla açıklarken güllerin açmasını da zafer sonucunda toprağın neşelenmesi ve güneşin gülmesi diye tabir etmektedir.

(...)

Aytasıñ bugün, eneke:

Söyle bugün, anneciğim:

“Kızıl tuunu kökölöt!”

“Kızıl bayrağı göklere çıkardı”

Men aytamın: “Er uuluñ

Ben söyleyeceğim: “Kahraman oğlun

Celbiretip kötöröt!”

Bayrağı dalgalandırıyor”

Bağında gül açıldı,

Bağında gül açıldı

Cer kubanıp, kün külöt!

Toprak sevinerek, güneş gülüyordu!

Savaş döneminin türlerinden “ant” nazım biçiminin asıl amacı Komünist Parti’nin hâkimiyetinde düşmanla mücadelede, korkmadan yılmadan bu gaye altında halkı bilinçlendirmektir. Ant nazım biçiminin temel özelliği realist bir bakış açısıyla yazılmasıdır. Ümötaliyev’in Enege Bergen Ant (Anneye Verilen Yemin) şiiri bu türe girmektedir. İkinci dünya savaşında savaşmış biri olarak şair şiirde savaşa gidecekken annesiyle vedalaşmaktadır. Annenin evladını zafer yolunda savaşa göndermeye hazır olduğu görülmektedir.

⁷ Mitolojide kanatlı at.

Maydanga süygön uulun cönöttü ene: *Savaşa sevdiği oğlunu yolladı anne:*
“Bar balam coonu ceñbey üygö kelbe!” *Git evladım, düşmanı yenmeden gelme!”*
Korgoyt dep konuşuñdu el işenet *Müdafaa et diye duruşuna halk inanıyor*
Özüñdöy alp kökürök baatır erge. *Kendin gibi bahadır yürekli, kahraman delikanlıya.*

Şair cesareti, korkusuzluğu annesinden öğrenmiştir. Şiirde anne evladını ne emeklerle büyütürse büyüsün bir o kadar da vatan uğruna feda etmeyi göze alacak bir kadındır. Bu şiirde güçlü kadın tasviri önem kazanır.

Er cetip el baksın dep törögömün, *Yiğit olup halka baksın diye doğurdum,*
Altınday beşik casap bölögömün, *Altın gibi beşik yaparak kundakladım.*
Emizgen ak sütümdü akta, balam! *Emzirdiğim ak sütüm helal, evladım!*
Karmaşta kayra kaçıp cönöbögün!” *Kapış geri çekilme!”*

Son dizelerde ise şair annesine vatani koruyacağına dair söz vermektedir.

(...)

“Kelemin kastaşkanga kırgın salıp, *“Geleceğim düşmanlarla savaşıp*
Men conu cakınıña colotpoymun, *Düşmanı yakınına yanaştırmayacağım,*
Sen tikken çoñ ak üydü tonotpoymun!” *Senin diktiğin büyük beyaz obayı yağma ettirmeyeceğim!”*

T. Ümötaliyev’in realisttik bakış açısıyla yazdığı ant nazım biçimli Atkaram Bergen Antımdı (Andımı Yerine Getireceğim) da şairin savaş meydanlarında olduğu görülmektedir. Şair düşmana geçit vermeyeceğine belirtirken düşmanın amacının da annesini kuma yapmak olduğunu söyler. Savaşın en trajik yanlarından biri de kadınların köle olarak kullanılıp satılmasıdır. Şair bu duruma dikkat çeker ve annesi olarak ifade ettiği durum, aslında tüm kadınları ilgilendirmektedir.

Eneke, karakçılar kol salıştı, *Anneciğim, haydutlar saldırdı,*

Tartınbay colun tostum çıgıp karşı,
Men emes namısı cok korkok öskön
Baş iyip kün körgüdöy bolup calçı,
Düşmandın oyu maga belgilüü da:
Ceñişse, seni özünö küñ kılmakçı.

*Korkmadan yollarına karşı çıktım,
Ben değilim, namussuz korkak büyümiş
Baş eğerek yaşayan ırgat kadar,
Düşmanın düşüncesini besbelli ve:
Kazanırlarsa, seni kendilerine kuma
yapmak istiyor.*

Sonraki dizelerde çocukluğunda annesinin nasıl fedakârca baktığını dile getiren şair, anasının ak sütünün verdiği güçle savaşağını belirtmektedir. Anasının ak sütü şaire güç kuvvet vermektedir. Yeni doğmuş bir bebeğin yediği içtiği tek şey anne sütüdür. Anne, sütüyle birlikte evladına gücücü ve kuvvetini iletmiş olur.

Bilemin tün uktabay emizgeniñ,
Kant koşup ak bulamık cegizgeniñ,
“Sadagañ, kimdin uulu!” degizgeniñ.

*Biliyorum geceleri uyumadan
emzirdiğini,
Şekerle sütlü bulamaç yedirdiğini,
“Kurban olduğum, kimin oğlu!”
dediğini.*

Bilemin, taza bagıp, kiyindirip
Er cettim, uçur keldi aktay turgan,
Eneke, ak sütündü emi senin.

*Biliyorum temizce bakıp, giydirerek
Delikanlı oldum, zamanı geldi ak gibi
duran,
Anneciğim, ak sütündü şimdi senin.*

Şairin Ene (Anne) adlı şiirinde yönlendirici bir anne imajı çizilmiştir. Annesinin sözlerini dinlemek şair için boynunun borcudur.

Enekebay, eger sözüñ keçpeseñ,
Eç ubakta kutuluu cok karzımdan.
Maga tökkön meerimiñdi estesem,
Korunamın sıyladım dep aytuudan.

*Anneciğim, eğer sözün geçmezse,
Hiçbir zaman kurtulamam borcumdan.
Bana gösterdiğin sevgini hatırlasam,
Sakındım ağırladım diye söylemekten.*

İkinci ve üçüncü kıtada şair, annesinin vefakârlığına ve cefakârlığına değinmektedir. Emdiği ak sütü uğuru olarak ifade edilir. Bir annenin evladı için göze alamayacağı hiçbir şey yoktur.

Kança cılı koyunuñdan çıkpardım,

Kaç yıl koynundan çıkmadım,

Kança cılı kökürögüñ cıttadım.

Kaç yıl göğsünü kokladım.

Tañ atkança on aylanıp emizip,

*Şafak sökene kadar etrafımda fır
dönerek emzirirken,*

Kan sölüñdü maga berdiñ, kutmanım.

Kanıñdı bana verdiğın, uğurum.

Arnap maga cörölgösün ötkürdün,

Bana ithafen geleneği bıraktın,

Kuştay taptap kanatımdı östürdüñ.

Kuş gibi sapasağlam kanadımdı büyüttün.

Cel tiygizbey kıştan saktap tay-taylap,

*Yel değdirmeden soğuktan koruyup
besleyip büyüterek,*

Carık nurduu uşul küngö cetkirdiñ.

Aydınlık, nurlu o güne ulaştırdın.

Şair şiirin devamında annesinin öğrettikleriyle çalışmayı, mücadeleye etmeyi sevdiğini belirtmektedir. Dördüncü kıtada ise annesinin rehberliğinde düşmanın dahi onun yüzüne bakmaya cesareti yoktur. Annesinden güç alan şair düşmanla ettiği mücadeleyi kazanacağı düşünmektedir.

Ak sütüñdön bilegime küç toldu,

Ak sütünden bileğime güç doldu

Maga tike karay albayt düşmanım.

Bana dik dik bakamıyor düşmanım.

Sen körgözdüñ alga barar tüz coldu,

Sen gösterdin ön, düz yolu,

Enekebay, aylanayın kutmanım!

Anneciğim, kurban olduğum uğurum!

Şair Ene şiiriyle aynı temada yazdığı bir diğer şiiri Apa Apa (Ana Ana) dır. Şiirde anne sevgisi ve şefkati, annenin evlat üzerindeki emeği anlatılmaktadır.

Ümötaliyev'in Apake (Anneciğim) şiirinde şairin annesi elindeki varını yoğunu evladıyla paylaştığını, elinden gelse dünyanın bütün zenginliğini evladının önüne sereceğini dile getirmektedir. Şiirin sonunda annesini şanslı olarak görür.

Koluñdan kelse bermeksiñ *Elinden gelse vermek istiyorsun*

Altın kazına açkıçın *Altın kazına anahtarını*

Argımak attın cakşısın, *Argımak atının susu iyidir.*⁸

Baktılıunun baktısın. *Şanslının şansısın.*

Apake, bolboyt şaştırıu, *Anneciğim, şaşırılmıyorum*

Özüñ bar men baktılıu! *Senin varlığın benim için şans!*

Temirkul Ümötaliyev'in eleştirel bakış açısıyla yazdığı Cüröt Ölböy (Ölüme Yaklaşmaz) şiirinden mücadele etmeden kahramanlık gösterisi yapan gençleri yermektedir.

Ene tuusa uuldardı arstanday, *Anne doğurursa oğulları aslan kadar,*

Kastaşkanga nayza sungan caltanbay, *Düşmana mızrak fırlatmaktan korkmayan,*

Kim tuudu eken koyon cürök korkoktu? *Kim doğurmuş tavşan yürekli korkağı?*

Şiirde anne evladını doğurduktan sonra zamanla çocuklar üzerindeki mücadelecilik tavrın yok olduğu, evde kalan ihtiyaçlardan bir farklarının olmadığını ifade edilmektedir.

Şiir şeklinde yazılmış olan şairin Enenin Cürögü (Annenin Yüreği) adlı destanı dört bölümden oluşmaktadır. Şair ilk bölümde doğuda kahramanlık destanlarının çok anlatıldığını ve bu destanlardan birini anlatacağını söyleyerek destana giriş yapmaktadır. İkinci bölümde asıl olaya değinilmektedir. Doğudaki memleketlerden

⁸ Atasözü: argımaktın cakşısı çapsa külük, satsa bul. (Argımağın susu iyidir ki bilirse koşu atı olur: satılırsa para eder.) (Yudahin, 2011:43)

birinde güzel bir kız ile yakışıklı delikanlı birbirlerine âşık olurlar. Delikanlı kızın onu sevdiğine inanmaz. Kız delikanlıya olan aşkını ona kanıtlamak ister. Kız delikanlıya “İnanman için yapabilirim?” der. Delikanlı annesinin kalbini yerinden çıkarıp getirmesini ister. Kız evine doğru yol alır. Üçüncü bölümde kız hançerle annesinin kalbini söküp alır ve koşarak evden çıkar. Yolda sanki gözüne bir şey görünmüşçesine yere düşer ve elindeki anne yüreğini de düşürür. Toz içindeki kalp onla konuşmaya başlar. Kalp kıza “Canım kızım, taşa değen dizin acıdı mı?” der. Kızın dili düğümlenir ve sevdiği için yaptığını söyleyemez. Dördüncü bölümde delikanlının umursamaz tavrı dikkat çeker. Sevdiği kıza bir şey oldu mu diye düşünmez. Annesinin kalbi çok üzülür. Annesinin nazik sesi kızın aklından hiç gitmez. Her gece o sesi hatırlamaktadır. “Gümüş kızım, ışıldayan Çolpan’ım. Sonbahardaki gül gibi solacaksın, diye korkuyorum.” der ve şair dördüncü bölümü noktalar. Son bölüm annesinin sözleriyle devam etmektedir. Annesinin delikanlılarında annesi olduğu ve kalbinin sesini dinlediklerinde oğlum, kızım diye çarptığı belirtilip, bu durumun ise altın gibi büyük zenginlik olduğu söylenmektedir. Şair bu destanda anne olarak kadının ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır. Hiçbir insan bir anne gibi; evladını düşünen, evladının her koşulda yanında olan değildir. Anne olmak koşulsuz şartsız sevgi, merhamet, fedakârlık demektir.

Şairin Eñ Kıyını Kimisi (En Cesur Hangisi?) manzumesi iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde asıl olay anlatılır, ikinci bölüm ise sonuç bölümüdür. Manzumede bir kız ve üç oğlu olan yaşlı bir kadının oğullarından hangisinin daha cesur olduğunu görmek ister. Oğullarının gün içinde yaptıkları tek şey avcılıktır. Bir gün üç oğlunu yanına alan yaşlı kadın, onlara uğraşlarının ne olduğunu sorar. Büyük oğlu gözünden hiçbir şey kaçmadığını, uyanık olduğunu; ortancası kuşları hiç sektirmeden vurduğunu; en küçükleri ise gökyüzünden ne düşse vurduğunu söyler. Anneleri bu duruma çok üzülmemektedir. Onları belli testlerden geçirmeye başlar. İlk oğlu kız kardeşini devenin elinden kurtarmaya çalışır. Ama başaramaz, kurtardığını sanırken deve gelip kız alarak gökyüzüne uçar, bunu gören ortanca kardeş deveye doğru nişan alır. Deve vurulduktan sonra kız yere düşecekken en küçükleri kız tutar. Annesi çocuklarının cesaretinden mutluluk duyar. Keçeden onun tabiriyle su geçirmek, ok değmez, yanmaz bir kıyafet yapmıştır. Kıyafeti kime vermek istediğini sorar. Her bir oğlu kendisinin hak ettiğini ifade eder. Çocuklarının hepsinin cesur

olduğuna kanaat getiren anne, kıyafeti kime vereceğine karar veremez, komşularıyla danışsa da bir sonuca varamaz. Evlatları da hepimize yetecek kadar hediyen yok mu diye sorarlar. Annelerinin eşit davranacağını bilmektedirler. Bu hikâyede anne olarak kadın öğretici yönüyle karşımıza çıkmaktadır.

şairin Ayalga (Kadına) şiirinde sevdiği kadını büyük kahramanların annesine benzetmektedir.

Savaş döneminin kendine has türlerinden biri de koştuşuu (vedalaşma) dur. Savaşmaya giden Kırgız gençlerinin ana vatanıyla, aileleriyle, dostlarıyla; halkın ve vatanın bağımsızlığı ve özgür yaşam için vatani müdafaa edişi bu şiirlerde ifade edilmektedir. Kořtuřuu tarzındaki Coomart Bökönbayev'in Koş, Ala Too Uuluñ Ketti Maydanga (Elveda Ala Too, Oğlun Gitti Savaşa) şiirinde özellikle Ala Too'nun güzelliği ve cepheye giden Kırgız gençlerini vatan sevgisi konusunda güdülemek istenmiştir. şiirde şair, annesinin "korkma" sözünü hatırlar. Savaş meydanında annesinin güç kuvvet veren bu sözüyle kahraman düşmanı yenmektedir.

"Aylanam korkok bolbo" dep, *"Kurban olduğum korkma" diye*
Aytkanın esteym enenin. *Söylediğini hatırlıyorum annenin.*

Ay çarpıp suoday tolkugan, *Ay çarpıp sus gibi dalgalanmış*
Artımda kalkım turganda *Arkamda durduğunda*

Ayığışkan coonu ceñemin. *Güçlü düşmanı yeniyorum.*

Bir başka dizede şair Ala Too'yu annesi yerine koyar. şairim vatani bu şekilde dile getirmesi boşuna değildir. Ana vatanından yoksun olan bir millet annesiz kalan, öksüz bir çocuk gibidir.

Eselek kezden toroltup, *Çocukluktan yetişkinlik aşamasına,*
Esiñde cürdüm men dediñ, *Aklındaydım ben dedin,*
Enekem sensiñ Ala-Too, *Annem sensin Ala-Too,*
Emçeđiñ sorup emgemin *Memeni emmişim.*

Caşımdan köönüm şat bolup,

*Çocukluğumdan itibaren gönlüm
neşelenerek*

Caltanbay cürüp köngömün.

Korkusuzca gezip, dolaşmışım.

Bu suretle anne olarak kadın gerek yönlendirici gerek eğitici gerekse karşılıksız sevginin mimarı olarak kimi zaman yaşanan, asla vazgeçilemeyen vatan gibi kimi zamanda özlenen, evladının her koşulda yanında olan bir kadın olarak şiiirlerde karşılaşmaktayız

2. 7. Sevgili Olarak Kadın

Aşk, insanlığın varoluşundan beri ya da insanlığın duygularını ifade etmeye başladığından bu yana üzerine çokça söz söylenmiş çokça düşünülmüş çokça tanım yapılmış, bireylere ait içsel bir duygudur. Kişilerin aşkı algılayışı, bu duygunun belirlenmiş şeklini ortaya koymaktadır. Kişilere göre farklılık gösteren bu duygu toplumsal olaylarda değişiklik arz edebilir.

Değişen toplumsal düzen, yaşanan siyasi olaylar Kırgız şairlerinin şiiir anlayışında yol gösterici olmuştur. 20'li yıllarda şiiir, daha çok ihtilali yaymakta kullanılmış biçime ve konuya önem verilmemiştir. 30'lu yıllar şiiir anlayışı daha çok emek üzerine kurulmuş, emek teması içinde kadınların sevgiye yönelişi gösterilmeye çalışılmıştır. 40'lı yıllarda savaş etkisindeki Kırgız nazmında şairler vatani sevgili olarak görmektedir. Tüm bu konular içinde kadından sevgili olarak bahseden şiiirler de bulunmaktadır. Bütün bunlardan yola çıkarak Ekim devrimiyle başlayan yazılı dönem Kırgız şiiirinde sevgili; kimi zaman bir anne kimi zaman bir eş kimi zamansa vatan olarak kaleme alınmaktadır.

Kasım Tınıstanov'un İrdaba Suluu, Kıynaba (Şarkı Söyleme Ezizet Etme) şiiirinde sevdiği kişiye aşkını ilan eden kahraman, kadının aşkına karşılık veremeyeceğini anladıktan sonra ona bir kez daha kanmayacağı belirtilmektedir.

İrdaba, suluu, kıynaba,

Şarkı söyleme, güzel, ezizet etme,

Aldanbasmın, süybösmün.

Aldanmam sana, sevemem.

Sayraba, suluu, caynama,

Şakıma, güzel, gülümseme,

Ekinci otko küybösmün.

İkinci kez aşk ateşiyle yanamam.

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Sevdiği kızla geç vakte kadar zaman geçirip ayrılık zamanı çatinca bundan duyduğu üzüntüyü anlattığı şiiri Ayrılıu (Ayrılma) da kahramanın çektiği acı şu şekilde ifade edilmektedir.

Selki ketti uuru adımdap kayrılıp,

Dilber gitti hızlısız adımıyla geri dönüp,

Bozoy kaldı ukmagınan ayrılıp.

Yiğit kaldı sevgilisinden ayrılıp.

Aydı içinen sır berbesten cek körüp,

Aya içinden çaktırmadan nefret edip,

Isık caşka betin cuudu kaygırıp.

Sıcak gözyaşı yüzünü yıkadı üzülip.

(Kulamşaeve, 2005:377)

Kahraman, sevdiği kıza duyduğu aşkın verdiği güçle aydan nefret etmektedir. Ay karanlığın çökmesi anlamına gelir ve bu acıyla kahramanın kaderin buyruğuna boyun eğmekten başka çaresi yoktur.

Külgön külbös, ömürlükkö kaygırbay,

Gülen gülmez, ömürlüğe üzülmeyip,

Süygön süybös ömürlükkö ayrılıbay.

Seven sevmez ömürlüğe ayrılmayıp.

Külüü, süyüü- küç aydagan cazıksız,

Gülmek, sevmek - güç yöneten günahsız,

Tagdır çirkin booru açıbay oşondoy!

Kader yazık acımasız öyledir!

(Kulamşaeve, 2005:377)

Şairin bir diğer aşk temalı eseri Aldangan Güzel (Aldanan Güzel)'de çaresiz kalan şiirin kahramanı bahtına küser ve intihar etmeyi düşünür.

Ters aydap bakıt kemesin,

Terse sürüp baht gemisini,

Ezelden tentek cel oynayt

Ezelden hınzır rüzgârla oynar

Cüröksüz, cansız denesin

Yüreksiz, cansız bedenini

Taştoogo suuga suluu oyloyt.

Güzel, suya atmayı düşünür.

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Bu şiirde aşk yüzünden kaderine küsen, sevdiğini bekleyen kadın figürü çizilir. Şair sabırlı olmayı öğütlediği şiirde beklemenin önemine vurgu yapar. Sabrın sonunun selamet olduğunu sorunların çözülebileceğine işaret eder.

Sabırdın tübü, sarı altın,

Sabrın sonu, sarı altın

Sabır kıl, tokto, çaş suluu

Sabret, bekle, taze güzel

Tüyündün çeçpey cön saltın,

Düğümün çözmeden sorunun

Çakşı emes canga kas kılıuu.

Yanlış canına kastetmen.

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Şair şiirin son kıtasında şiirdeki diğer bir kahramının kendisi olduğunun sinyalini verir. Kızın canına kıymasını istemeyen şair, gönlüne söz geçiremez ve bu gizemli hadiseyi çözebileceğine inanır.

Tolkunduu cürök, taşkın oy,

Dalgalı yürek, taşkın düşünce,

Erkin bar calgız, çaş akın.

Yalnız gücün var, genç şair.

Cürökkö, canım, başıñ koy,

Başını koy, canım, yüreğime,

Çeçiler tüyün, kel cakin!...

Gel yakınım, düğüm çözülür!...

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Cusup Turusbekov'un emek konulu sevgi temasını içinde barındıran Esimde (Aklımda) eserinde şair sevgilisini hatırlamaktadır.

Caydın bir toluk kezinde,

Yazın tam zamanında,

Adırluu toonun betinde.

Tümsekli dağın yüzeyinde.

San güldön tandap birdi üzgön

Binlerce çiçek arasından birini seçtiğim

Caydarı selki esimde.

Güler yüzü dilber aklımda.

Şair kızın sözünün eri olduğunu hatırlayıp, hayal kırıklığına uğramadığını ifade eder. Şimdiki neslin de böyle bir kız almasını istemektedir.

Antiñdı estep tañdagı, *Şafaktaki yemini hatırlayıp,*

Köñülüm senden kalbadı. *Gönlüm sende kalmadı.*

Azırkı şayır çaştardın *Şimdiki neşeli gençlerin*

Özüñdöy bolso alganı. *Senin gibi olsa aldığı.*

Gelişme döneminde emek temasıyla sevgi temasının birlikte kullanıldığı Kubanıçbek Malikov'un Esep Berçi Özüñö (Hesap Ver Kendine) nazmında sevgiliyle kadının aşklarını yaşadıkları toprakta, yavru aslanı dahi kendilerine yakın görüp bir ömür boyu emek verip, çalışarak yaşamalarını istemektedir.

Kız künüñde boylop başkan köldörüñ, *Kız zamanında derinliğini ölçtüğün gölleri,*

Kurbuñ menen köñül açkan cerleriñ. *Sevgilin ile gönül açtığın toprakları.*

Caş arstandı cakın körüp canıñday, *Yavru aslanı yakın görüp canın gibi,*

Cal-cal karap ömürdük kol bergeniñ. *Aşkla bakıp ömür boyu el verdiği.*

Şiirin devamındaki dörtlükte kadının sevgiliyle geçirdiği mutlu mesut günleri düşündüğünde geriye dönük baktığında, ne emek verdiğini sorgulaması istenir. Sevgiyle emeğin aynı doğrultuda açıklandığı düşünülebilir.

Tüşör bolso taalayluu caş esiñe, *Gelirse mutlu günler aklına,*

Körüngönsüp eles-bulas közüñö. *Hayal meyal görünür gözüne.*

Şerdin carı, emne emgek бүtkördüñ, *Aslanın yâri, ne emek bitirdin,*

Şaanilenip, esep verçi özüñö? *Güzel bir şekilde, hesap ver kendine?*

Coomart Bökönbayev 'in T.. isimli, büyük ihtimalle sevdiği kadına yazmış olduğu şiirinde kızla gülü bağdaştırmaktadır. Güzel kızın bir yâre sahip olması istenip, hayatının en parlak yıldızı olarak gördüğü şans ışığı Çolpan'ın yanması dilenirken,

âşık olduğu kızın sesine kulak vermesini ister. Şair “gül ve bülbül” hikâyesine gönderme yapmaktadır.

Açılıp turgan kızıl gül	<i>Açılan kızıl gül</i>
Cel sokso korkün çıgarat.	<i>Rüzgâr değse güzelliğini ortaya çıkaracak.</i>
Tolukşup turgan süyküm kız	<i>Tam özünde duran hoş kız</i>
Car bolso köönü kubanat.	<i>Yar olsa mutlu olacak.</i>
...	
Altinduu nuru balkıgan	<i>Altın ışığı parlayan</i>
Çolponu sensin cıldızdın.	<i>Çolpanı sensin yıldızın.</i>
Akinga çolpon cakpaybı,	<i>Şaire Çolpan yanmaz mı,</i>
Ardagı bolup turmuşun.	<i>Şımarığı olup hayatın.</i>
Butakta turgan bulbuldun	<i>Dalda duran bülbülün</i>
Gül bolso tili çıkpaybı?..	<i>Gülü olsa konuşmaz mı?</i>
Buralıp turgan carkın kız	<i>Alımlı güzel kız</i>
Bulbuldun ünün çıkpaybı?..	<i>Bülbülün sesini duymaz mı?</i>

Şiirin devamındaki dizelerde ise Kırgız şiirinde dilberin vasıfların “çürök” ifadesi kullanılarak kız yabani dişi ördeğe benzetilir. Şairin arzusu eşliğinde akşamdan sabaha kadar âşık olduğu kızın dönmesini istemektedir.

Asmandap uçkan çüröksüñ,	<i>Gökyüzünde havalanan çüröksün⁹</i>
Aldımda carkın tileksiñ.	<i>Önümde güzel dileksin.</i>
Ay carık ukmuş kümğö okşop	<i>Ay ışığı şaşırtıcı güneşe benzeyince</i>
Aylasın tapçı cüröktün.	<i>Dönsün rehber yüreğın.</i>

⁹ 1.Yabani ördek dişisi. 2. Dilberin vasfı olarak kullanılır. (Yudahin, 2011: 289)

1938 tarihli şairin Kezigişüü (Karşılaşma) şiirinde sosyalist ideolojinin etkileri görülmektedir. Şiirde çocukluk yıllarından beri sevgili olan iki gencin yıllar sonra tekrar karşılaşma anları anlatılmaktadır. Şiirin ilk kıtası iki gencin ilk kez birbirlerine karşı aşkı hissettikleri anla başlar. Şair kadını kendine göre daha olgun görmektedir.

Al kezekte men çırımtal, sen kırçın,

O anda ben çocuk, sen genç.

Al kezekte men balapan, sen kızsıñ.

O anda ben kuş yavrusu, sen olgun bir genç kızsın.

(...)

Şiirin devamında beraber yiyip içtiklerini, beraber oynadıklarına değinilmektedir. Yıllar geçtikçe çocukluklarından eser kalmamıştır. Bu dizelerde sosyalist ideolojinin sloganları açıkça verilmiştir.

Cıldar öttü. Balalıktı cönöttük,

Yıllar geçti. Çocukluğu bitirdik,

Cazgı güldöy caş sabına teñeştik.

İlkbahardaki gül gibi gençlik saflığını eşitledik.

Tañ çarbagında sayrandap,

Şafağın eğlence kalesinde keyif çekip,

Tal çıbıktay taalay menen teñ östük.

Ağacın dalları gibi şans ile eşit büyüdük

Erkek yolculuğa çıkınca kadın geride kalır ve bu gidiş ikisine de aşk acısı çektirmektedir. Sevdiğini bekleyen kadının özleminden beti benzi solar.

Tütünü cok örtkö tüşkön cürögüm,

Dumanı yok yangına düşen yüreğimin,

Sen da mendey calındaysıñ, bilemin,

Sen de benim gibi alev alıyorsun, biliyorum,

“Kaçan kelet saparınan?” dep cürüp,

“Ne zaman gelecek yolculuğundan?” diye yaşayarak

Sagıngandan sargaygandır ireñiñ...

Özlediğinden sararmıştır benzin...

Aşk acısı kadını daha fazla etkilemiş, sararıp solmuştur. Yolculuktan dönen şair, kadınla karşılaşır. Kadının tavırları ona değişmiş olarak görünmektedir.

Keldiñ dagı, taaringanday sıyagıñ *Geldin de, darılmış gibi konuşuyorsun*
Kekeer menen amandıgım suradıñ. *Nefretle nasıl olduğumu soruyorsun.*
Otko salsañ, suuga salsañ özüñ bil, *Ateşe döksen, suya döksen sen bilirsin,*
Mañdayımda balbıdagan ırıgım. *Alnımda alevlenen mumum.*

Şair kadına ruh ikizi olduğu söyleyip, geçmişte birbirlerine verdikleri sözü hatırlamasını ister ve artık gücünün kalmadığını ekler.

Sen tügöyüm, sen ömürdün koşogu, *Sen diğer yarımısın, sen ömrün birleşimi,*
Antıbız bar, estep körçü oşonu. *Yeminimiz var, hatırla onu.*
Muruñkuday kuçağıma cıgılçı, *Eskisi gibi kuçağıma gel,*
Muñaybaçı, müldö muunum boşodu! *Üzülme, büsbütün kuvvetim kalmadı!*

Şair bir anne şefkati olarak gördüğü sevdiği kadının kucağından ayrılmaz, onu koruyup kollar. Sevdiği kadınla eskisi gibi olmak istemektedir.

Isık kündö kölököñdö uktayın, *Sıcak zamanda gölgede uyuyorum,*
Suuk kündö söölötüñdön ıkpayın. *Soğuk zamanda yanından ayrılmıyorum.*
Beri kelçi kadimkidey canıma, *Beri gel eskisi gibi yanıma,*
Bek kuçaktap alkımıñdan cıttayın. *Sımsıkı sarılarak gerdanını koklayayım.*

Temirkul Ümötaliyev'in Frunze Şaarı Menin Şaarım (Frunze Şehri, Benim Şehrim) şiirinde şair sevdiği ve yaşadığı şehir olan Frunze'nin güllerle dolu olmasını istemiş, onu bağın içindeki güzel bir kıza benzeterek şehre âşık olduğunu belirtmiştir.

Caşara ber, Frunze, gül oronup, *Gençleşiver, Frunze, güllere sarılarak,*
Sayray bersin bağıña bulbul konup. *Ötüversin bağına bülbül konarak,*
Bak içinde oturan sen bir suluu, *Bağın içinde oturan sen bir güzel,*
Men aşığıñ kanbagan kumar bolup. *Ben aşığın kanmayan vurgun olarak.*

Ümötaliyev'in Cıldızga (Yıldıza) adlı şiirinde yıldızlara olan hayranlığını dile getiren şair, yıldızları türlü şekillerde görmek isterken yıldızların aynı şekilde durmasından hoşnut değildir.

Meni sen mınça nege köp karaysıñ *Beni sen niye bu kadar çok yoruyorsun*
Bozoygo aşık bolgon suluu kızday? *Yiğide âşık olmuş kız gibi?*
Kozgolboy bir orundan caldıraysıñ, *Kımıldamadan bir yerde parlıyorsun,*
Turasıñ oşol boydon türüñ buzbay! *Duruyorsun o boyda şeklini bozmadan.*

Şairin Ayalga (Kadına) şiirinde sevdiği kadına duyduğu aşkı anlatmaktadır. Şair bu aşkı benzetmeler yaparak kaleme almıştır. Şiirin ilk dördlüğünde sevdiği kadının yaşadığı yer beyaz sungurun yuva yaptığı yere, yüreği duygu yüklü şairlere, güzelliği ise bahçedeki ıtırli çiçeklere benzetilmiştir.

Iyksiñ ak şumkardın tünögündöy, *Kutsalsın beyaz sungurun tüneği gibi,*
Naziksiñ akındardın cürögündöy, *Kibarsın şairlerin yüreği gibi,*
Suluusuñ cıpar cıttuu bak gülündöy, *Güzelsin mis kokulu bağdaki çiçek gibi,*
Körkömsüñ uzdun sokkon kilemindey. *Görkemlisin ustanın ördüğü kilim gibi.*

Şiirin diğer dizelerinde, şair sevdiği kadının kimi özelliklerini yukarıda verilen örnekte olduğu gibi benzetme yaparak devam ettirmektedir. Son kıtada ise sevdiğinin yaşadığı yer, şairin hayat bulduğu, mutluluğun yaşadığı yer olarak görüp, onu yaşamın sönmeyen ışığı olarak ifade etmektedir.

Turmuş bar sen bar cerde, kubanuu bar, *Hayat var senin olduğun yerde, mutluluk var,*
Ömürdün çiragısıñ canıp turar. *Ömrün ışığısın yanıp duran.*
Düynödö can bir bolso, carmı sensıñ, *Dünyada tek bir kişi kalsa, yârim sensin*
Emgekteş, men aşığıñ, sen suluu car. *Emektaş, ben aşığın, sen güzel yâr.*

Özbek Türkçesi ve Kırgız Türkçesi karışık bir dille yazılmış olan Özbek Kızı (Özbek Kızı) şiirinde Özbek kızına duyulan aşk anlatılmaktadır. İlk dörtlükte şair Özbek kızını hiç beklemediği bir vakitte yakalayacağını söyler, devamında ise yüreğinde ona duyduğu aşkın nasıl bir sözle başladığını anlatmaktadır.

Cürögümö çok saldı kara közüñ, *Yüreğime kor saldı kara gözün,*

Kaydan cürüp tuş boldum, gözöl, saga? *Nereden karşılaştım, güzel senle?*

Tolkundattı cüröktü şirin sözüñ, *Heyecanlandırđı yüreğđi şirin sözün,*

Kandaylıkyan al sözdü ayttıñ maga. *Niçin o sözü söyledin bana?*

Onu her gördüğünde aşkının arttığını ifade eden şair son dizelerde ise kendini Mecnun'a benzetir. Mecnun'un Leyla'ya kavuşmak için yaptıkları, şairin de Özbek kızını elde etmek için gerçekleri duymasını, hiçbir erkeğin cesaret ederek yoluna çıkmadıklarını söylemektedir. Özbek kızının güçlü karakteri Leyla ile karşımıza çıkmaktadır.

Cindi bolup ketpeyin Macnun okşop, *Arzumdan gitmiyorum Mecnun'a benzeyip,*

Aya meni, dilbar kız, çın söz ukşañ. *Acı bana, dilber kız, gerçekleri duysan.*

Bakka çıkşañ eç biröö coluñ toşpos, *Bahçeye çıksan hiçbiri yoluna çıkamaz,*

Balbıldagan közüñdön tassaduhman! *Alev saçan gözünden perişanlar.*

Temirkul Ümötaliyev'in Suluu Kız (Güzel Kız) şiirinde kızın kaşından gözüne, gülüşünden bakışına, giyiminden kuşamına çeşitli benzetmeler yapılarak sevdiği kızın güzelliği anlatılmaktadır. Son dizelerde artık sevdiği kızın aşkından kor gibi yandığını, onun tavır ve davranışları yüzünden elma gibi olgunlaşarak vedalaştığını, artık çaresinin tükendiğini ve suçun kızda olmadığını dile getirmektedir.

Körçü çoktoy küygönün, *Bak kor gibi yaktığına,*

Kööhar barbı közündö! *Gevher var mı gözünde!*

Kütüp turat süygönün *Yanıyor sevenin*

Koş alma bışıp töşündö!

Hoşça kal elma olgunlaştı kucağında!

Amal kaçna çaştıkka,

Çaresi ne gençliğe,

Eç künöo çok özündö...

Hiç günah yok sende...

Bir diğeri eseri Isık Köldük Bir Kızga (Isık Göllü Bir Kıza) şirinin kahramanı bütün erkeklerin beğendiği bir kadın seçici yönüyle karşımıza çıkmaktadır. İlk dörlükte şair göldeki girdabı oluşturan kadına hangi delikanlıyı seçeceğini sorar. Delikanlılar kız yüzünden göle atlarlar. Şair ikinci dörlükte ona bu kez kimi sevdiği sormaktadır.

Bardığı kölgö çömülöt,

Hepsi göle daldı,

Baarınan bal söz tögülöt.

Herkesten tatlı söz döküldü.

Köbü şayır, köbü oyçul,

Kimi neşeli, kimi düşünceli,

Kimisi cakşı körünöt?

Hangisini seviyorsun?

Son dörtlükte ise kızın kararsızlık içinde artık bir seçim yapmak istediği görülmektedir.

Külbösön da ırsaktap,

Gülmesen de sırtarak,

Karaysın turbay sır saktap.

Bakıyorsun durmadan sır saklayıp.

Kay cigittin cürögün

Hangi yiğidin yüreğinde

Kalsam deysiñ kılaktap!

Kalsam diyorsun sırıkla tutarak!

Bir Selkige (Bir Güzele) şiirinde ise şair sevdiği kızı ilham kaynağı olarak görmektedir. Ona ilham veren kadın aynı zamanda yeryüzünü aydınlatan güneşe benzetilir. Güneşin sıcaklığı yeryüzüne canlılık verirken kadındaki ışıltı ise şairin duygularında hareketlilik yaratmaktadır.

Sensiñ baa cetpegen kümüşüm,

Sensin benim paha biçilmeyen gümüşüm,

Sensiñ künüm carık kılğan cüzün

Sensin güneşim ışığı saçan yeryüzüne

Büt düynönün cırgalına barabar

Bütün dünyanın huzuruna denk

Kubandırıp gülzar bakta cürüşüñ.

Sevindirir gül bahçesinde yürüyüşün.

Karap koysoñ, ırlar caza baştaymın,

Bakarsan şiiri yazmaya başlayacağım,

Külüp koysoñ, erip kete cazdaymın!

Gülürsen eriyip gidivercem.

Calcal Köz Bir Keling (Aşkla Bakan Bir Kıza) eserinde şair, kızı unutmadığını ve gençliğinde dahi böyle bir kız görmediğini ifade etmektedir.

Kezikseñ kaşın keresiñ

Karşılaşsan kaşını kaldırırsın

Közümdön ketpeyt elesiñ.

Gözümden gitmiyor silüeti.

Men cigit kezde körbödüm,

Ben gençken görmedim

Deği sen kanday nemesiñ?

Daha sen nasıl bir şeysin?

Şair kızdan gerek duygularını öğrenmek gerek şiir yoluyla seslenmek gerekse sözle değil de bir bakışıyla ona gel demesini istemektedir.

Aytsañçı mafa çınındı,

Söyle bana gerçeği,

Aytsañçı katpay sıırındı.

Söyleme saklama sırrını

Süyösüñbü calındap,

Yana yakıla seviyor musun,

Ugasıñbı ırımdı?

Duyuyor musun şiiri mi?

Közüñdön seket keteyin!

Gözünden sevgilim!

Kel deçi, çurkap ceteyin!

Gel de, koşarak geleyim.

Temirkul Ümötaliyev'in Aysuluu poeması aşkın en güzel halini anlatan manzum hikâyelerdendir. Derslerinde başarılı olan Aysuluu, çalışkanlığıyla da herkes tarafından sevilen biridir. Aysuluu'nun babası Kurbanbay Sovyet rejimini destekleyen insanlar arasındadır. Babası Aysuluu'nun evlilik konusunda seçimi kızına bırakır. Aysuluu kendi sevdiği, beğendiği birisiyle evlenme konusunda özgürdür. Aysuluu'ya dönemin gençleri hayrandır. Bunu bilen Aysuluu kimseye dönüp bakmaz. Bir gün bahçede elma toplarken Avazbek adında bir delikanlıya elma

fırlatır ve oradan hemen uzaklaşır. Bu durum Aysuloo'nun kimseye duymadığı aşkın ilk belirtisidir. Avazbek'in hoşuna giden bu olayın sonrasında Avazbek Aysuloo'ya mektup yazmaya karar verir. Çünkü Avazbek de Aysuloo'ya boş değildir. Akıllı ve ciddi bir duruşa sahip olan Aysuloo Avazbek'i sınamak istemektedir. Bu yüzden Avazbek'in çalışkan ya da çalışkan olmadığını öğrenmek amacıyla kolhoz başkanının yanına gider. Avazbek'in çalışkan biri olmadığını öğrenen Aysuloo, onu çeşitli işlerle sınamaya başlar. Avazbek çalışkanlığını Aysuloo'ya kanıtlar fakat Aysuloo ona hemen evet demez. Avazbek askere gidince ona olan sevgisini, aşkını ifade eder. Avazbek'in savaştaki mücadelecilik tavrını ve düşmana göğüs gerdiğini duyan Aysuloo Avazbek'e evlilik teklif ettiği bir mektup yazar. Bu manzumede aşk; rejim, iş ve aile hayatı, eğitim bağlantılı olarak anlatılmıştır. Eserde dönemin kızlarında görülen en belirgin özellik kızların erkekleri sınamasıdır. Bu doğrultuda Aysuloo da eşi olacak kişinin çalışkan ve başarılı olmasını istemektedir.

Şairin sevdiği kadından ayrı kalmanın acısını Bir Suluuga (Bir Güzele), Kanakey (Nerede?), Sen Çok Bolsoñ (Sen Olmazsan) şiirleri, gerçek sevginin önemi vurguladığını Süyüü poeması bulunmaktadır.

Alıkul Osmonov'un üç bölümden oluşan Süyüü eserinde aşkın saf hali ortaya çıkar. Şair Pedagoji Enstitüsünde eğitim almaktayken sevdiği kıza ilk aşk dizelerini cesurca ifade ettiği görülmektedir.

Osmonov'un 1935 yılında yazdığı Tört Cıldan Kiyin (Dört Yıldan Sonra) şiirinde dört yıl ayrı kaldığı, özlemini çektiği ve sevdiği bir kadın olduğu görülmektedir. Aşağıdaki dizelerde kadın ve erkeğin hayat yolunda birleşme arzuları şairi çokça düşündürmektedir.

Kim da bolso, çaş kezinde

Kim olursa olsun gençliğinde

Çaş kününö maktanar.

Gençliğinden kıvanç duyar.

Mından baştap, ne bir sonun,

Bundan itibaren, ne bir iyi,

Kızık kündör baştalar.

İlginç günler önceleri.

Gül eerçitip, celge minip

Gülün ardından, rüzgâra kapılıp

Tuura ayga alparar...

Doğruca aya götürür...

Cigit, kız da eköo birdey

Yiğitle kız aynı

Kurar turmuş, taptalar...

Kurar hayat, zamanlar...

Maga uşunday köp oy kelet,

Böyle düşünceler bana fazlasıyla gelir

Kanday eken başkalar?

Nasılmış diğerleri?

Şairin 1936 tarihli Gül Menen Kuş (Gül ile Kuş)' ta gül ile kuş arasındaki bağı özel bir şekilde yansıtıldığında şiirinde sanki gül ile kuşun aşkı, erkekle kadının aşkı gibidir. Bu şiir A diye birine ithafen yazılmıştır. (Ayday Cigitaliyeva)

Güldün çasıl şağı eken

Gülün yeşil küçük dalıymış

Öskönü salkın, bağı eken,

Büyüğü serin, bağıymış,

Uşul kuşka ılayık:

O kuşa layık:

Güldün da tolgon çağı eken...

Gülün de dolgun çağıymış...

Şair altıncı kıtada güzel kuşun yiğit, kızı ise gül diye ifade eder. Şair gül deyince içinin cız ettiğini belirtmektedir. Belki de şair gül derken sevdiği kadını, bülbülde ise kendini kastetmiştir.

Suluu kuş; cigit, gül; bir kız

Güzel kuş; yiğit, gül; bir kız

Gül desem cürök etet tız,

Gül desem yürek ediyor cız,

Kuştu minça talpıntıp.

Kuşu bu kadar çırpındırıp.

Minçalık capa kıldınız!

O kadar cefa çektirdiniz!

Şairin sevgili konusunda yüzü bir türlü gülmemiştir. Yukarıdaki son iki dizede bu durumu kuşa cefa çektirmeleriyle açıklamaktadır. Bir başka dörlükte sevmek özgürlüğü de beraberinde getirir.

Bizdin kızık gündör bar,

Bizim güzel günlerimiz var,

Biz kızıkkan güldör bar.

Bizimle ilgilenen güller var.

Süyüü menen erdikke,

Sevmekle özgürlüğe,

Dayarbız, kız ulanlar!

Hazırız, kızlar erkekler!

Savaş yıllarında Kubanıçbek Malikov'un Men Kayrılıp Kelgençe (Ben Dönünceye Kadar) şiiri cepheye giderken sevgiliyle vedalaşan kahramanın duygularını anlatmaktadır. Kahraman gerek denizin dibinde balık olarak gerekse savaşta mücadele ederek daima fikirdaşının sevgilisi olduğu belirtilmektedir.

Ak buluttu aralap,

Ak bulutu aralayarak,

Aydı karay sızsam da,

Aya doğru uçsam da,

Ak deñizdin túbünde,

Ak denizin dibinde,

Ak balık bolup süzsöm da

Ak balık olup yüzsem de

Kızıl çekte karmaşıp,

Kızıl sınırdı tutuşup,

Kırgın salıp cürsöm da,

Kırgın yaparak gezsem de,

Sanaalaşım kurdaşım,

Fikirdaşım, akranım,

Sen boloursuñ oyumda

Sen olursun aklımda.

(Özgen, 2008:358)

Carıma (Yârime) şiiriyle Aalı Tokombayev batıl inançları yermiştir. Şiir şairin sevdiği kadını rüyasında görmesiyle başlamaktadır. Kendini öldü gibi gören şair sevdiğine ölmediğini ifade edip ölümün ise hayatın bir parçası olduğunu söyler.

Tüşümde carım köründün,

Rüyama girdin yârim,

Men ölgöndöy köründüm.

Ben ölmüş gibiydim.

Öldü dep meni işenbe,

Bana öldü derlerse inanma,

Esesi bolot ölümdün!

Hissesi olur ölümün!

Bolbosom da men tirüü,

Olmasam da ben, yaşıyorum,

Sıykısı çıgat tögündün.

Anlaşılan çıktı yalanın.

Şiirin sonunda ise rüya ile gerçek ayırt edilmek istenmiştir. Yaşanılmayan batılıkların olmadığı, gerçeğin kendisidir.

Caşabay turgan ırım çok,

Yaşanılmadık afsun yok,

Çındıktan başka sıırım çok.

Gerçekten başka sıırım yok.

Şair Zaybıma (Eşime) şiirinde bülbül gül aşkını hatırlatmak istemektedir.

Kurbalım, esiñdemi, esiñdebi,

Sevgilim, aklında mi, aklında mı,

Işkınday solkuldagan keziñdegi?

Aşkın gibi gençlik zamanındaki?

Bulbuldar güldü maktap ün alışkan

Bülbüller gülü öve öve ötmüş

Cıldızduu, tolgon Aydın keçindegi?

Yıldızlı, dolunayın akşamındaki.

Şiirin devamında geriye dönüp baktığında geçen zamanı anımsarken geçmişin acımasızlığına gam vurur.

Kelginder eçen kelip ketken menen

Göçmenler birkaç kez gelip gitmekle

Çekkendey mramor taşka esimdegi.

Sürüklemiş gibi mermer taşta aklımdaki.

Oylosom okuganday eske tüşöt,

Düşünsem okumuş gibi aklıma geldi,

Kıyışpay kılçaktaşkan kezimdegi.

Acımasızca geriye baktığım zamandaki.

Son kıtada şair eşinin saçını Kırgız folklorunda güzelliğin simgesi olan mavi parlak siyah tüylü tilki, mavi tilkiye sarmışçasına kadının gösterişliliğini vurgulamaktadır. Geçen zamanla birlikte ilkbaharın gelmesine yakın farklı şiirde bir bakış açısı görülmektedir.

Başıñdı kaltar menen orogondoy,

Başını mavi tilkiyle sarmış gibi,

Saçtarıñ közdü tartat, kanday suluu.

Saçların gözü çeker, nasıl güzel.

Mömölüü, zalkar darak bolgon kezde,

Meyveli, olgun ağaç zamanında,

Köktömgö köz ciberiş kanday ciluu.

İlkbahara gözden geçiriş nasıl sıcak.

1943 yılında Aalı Tokombayev Süygön Selki (Sevdiğim Dilber) şiirini yazmıştır. Sevdiği kızı rüyasında çeşitli şekillerde gören şair, onun yanından bir dakika dahi ayrılmak istemez.

Süygön selki kıyalına tüşköndö, *Sevdiğim dilber hayalime girdiğinde,*
Oygongonsup oynoyt tentek cürögü. *Uyandırıp oynuyor delice yüreği.*
Süygön cardın kalı, meñi baykalıp, *Sevdiğim yârin hali, beni gözetleyerek,*
Çaykalgansıyt kümüş iymek küböğü. *Sallandırıyor gümüş küpe, madalyonlar.*
Talsız gana cürök kayta şıbrayt. *Dalsız yalnız kalp tekrar fısıldıyor.*

“Cakın kelçi acıraşpay cürölü”. *“Yakına gel ayrılma haydi.”*

Şiirin devamında bu kez sevdiği kızın ne yapmak istediğine anlam veremeyen şair, kızın davranışları yüzünden kalbine bıçak darbesi yemiş gibi hissetmektedir.

Süygön selki kıyalına tüşköndö, *Sevdiğim dilber hayalime girdiğinde,*
Cürök anı kıtıgılap turgansıyt. *Yürek onu gıdıktıyor.*
Köñülünö kanday eles keldi eken? *Gönlüne nasıl şekilde göründü?*
Cılmayat da, toktoyt, kütüp turgansıyt? *Gülümsüyor ve duruyor, bekletiyor.*
Kayda selki, anın oyun kim bilsin, *Nereye dilber, onun düşüncesine kim bilir,*
Kan çıkarbay kayta kancar urgansıyt? *Kan çıkarmadan tekrar hançer vuruyor.*

Savaş döneminde yazılmış bir şiir olmasına rağmen ihtilalin etkisi şiirde kendini ele verir. Savaştaki mücadeleyle tüm engelleri aşan şair sönmeyen bir aydınlığın fitilini ateşlemektedir.

“Süygön selki, telmirbeçi muñaytıp, *Sevdiğim dilber, imrenme üzümlere,*
Mina cariñ unutupastan baratat. *İşte yârin unutmazsan gidiyor,*
Kargaşanı ogu menen kalbırlap, *Engeli okuyla aşarak,*

Mina saga şayırılıktı caratat.

İşte sana neşeliliği yarattı.

Sen sıyaktuu kütüp turgan car üçün,

Senin gibi bekleyen yar için

Çabuulumdan batpay turgan tañ atat.”

Hücumumdan batmayan tan attı.”

Kat Kütüü (Mektup Bekleme) şiiri Temirkul Ümötaliyev’in savaş meydanlarında mücadele ederken sevdiğinden ayrı kalan birçok insanın duygularına hitap ettiği şiiridir. Şiirde aşk ateşiyle yanan şair sevdiğine yazdığı mektupta sevgilisini sürekli düşündüğünü anlatırken kızın ise özlemin etkisiyle tavır yaptığını ifade etmektedir.

Süyüü otun candırgan karegiñdi

Aşk ateşini yaktıran gözündü

On miñ karat almazga bereminbi.

On bin kez baktırmayacak mısın?

Uşul küngö unutpay kele catam

O günü unutma geleceğim

“Sendey cigit kayda bar?” degeniñdi.

“Sen gibi yiğit nereye gitti?” dediğindi.

Orolgonsuyt moynuma señsel çaçñ,

Sarıyor boynuma dalgalanan saçın,

Oydon ketpey kıynadı senin atñ.

Akıldan gitmez eziyet etti senin adın.

Sagındırdıñ mıñçalık öçüñ barday,

Özlettirdin o kadar kinin var gibi,

Tañda çıkkın çolpondoy perizatım.

Tanda çıkan Çolpan gibi peri kızım.

Unutpasañ söz berip anttaşkandı,

Unutmadıysan söz verip, yemin ettiğini,

Kur değende taştaba kat cazgandı.

Yersiz diyerek atma yazdığım mektubu.

Emi Kayda (Şimdi Nerede?) şiiriyle on iki yaşlarında sevdiği kızın söylediği sözleri unutmadığını belirten şair, birbirlerine ettikleri yeminleri hatırlatarak aralarında anlaşmazlık yaşanmadığını söylemektedir. Şiirin devamında sevdiği kızın çocukken ki saflığını vurgularken onu peri kızına benzetmektedir.

Buzgan tilge kirbegen,

Birbirimizi kırmadan

Kalp aytkandı bilbegen,

Yalan söylemeyi bilmeyen

Çak-çelekey turmuşun

Uygun zamanda hayatın

Çatagın közgö ilbegen

Kavgaya yanaşmayan

Naristedey tap-taza

Masum çocuk gibi tertemiz

Perizat eleñ başkaca!

Peri kızıldın bambaşka!

Şairin Ubagında (Zamanında) şiirinde eskiden sevdiği kızla ayrıldıktan bir süre sonra tekrar karşılaşınca kızıdaki değişimi fark eden şair, kendi kendine her şeyin zamanında güzel olduğunu ifade etmiştir. Duhtari Ziba şiirinde sevdiği kızı; Bir Kızga (Bir Kıza) adlı poemasında Aydarbek ile bir kızın aşkını; Koş (Hoşça kal) şiirinde ise savaşmaya giderken Sayrakan adlı genç bir kızla geçmiş günleri yad ederek vedalaştığı anlatılmaktadır.

Alıkul Osmonov'un 1940'da yazdığı Biz şiirinde Ala Too'daki günlük yaşama değinilmektedir. Günlük hayatın yanısıra o dönemde sevilen kızların özelliği de verilmek istenmiştir.

Boorunda Ala-Toonun oynop-küldük.

Bağrında Ala Too 'nun oynayıp güldük.

Alkıntıp azoo külük atın mindik.

Hücum edip vahşi yüvrük atına bindik.

Etin cep, kımızın içip kıyaldanıp,

Etini yiyip kımızını içerken düşünüp,

Asılkeç uyañ, suluu kızın süydük.

Şakacı, nazik, güzel kızını sevdik.

Osmonov'un kızı Cıpar'ın ölümü üzerine 1944 yılında yazdığı Böbökkö (Bebeğe) şiirinde duyduğu acıyı dile getirmektedir. Şair Cıpar'ın ölümü sonrasında eşinden ayrılır. Bu şiirin Enesindey essiz emes boluçu (Annesi gibi akılsız olmayacaktı) dizesinde eşinden ne derece soğuyup uzaklaştığı anlaşılmaktadır (Kallimci, 2002: 150).

Şairin 1945 yılında yazdığı Suluuga (Güzele) adlı eserinde hayatında kötü giden aşklar sonucunda kadınlara karşı hissettiği güvensizlik duygusu kendini göstermektedir. Güvensizlik duygusunun yanısıra kızgınlığında olduğu görülmektedir.

Tattuusuñar, açuusuñar suluular,

Tatlısınız, acımanız güzeller,

Aldaysıñar bizdi opoñoy kurgular, *Aldatırsınız bizi kolayca kahrolasılar,*
Kañça bolso senin cibek köynögüñ *Kaç olursa olsun senin ipek gömleğın*
Dal oşonço cürögüñdö süyüü bar. *Tam da o kadar yüreğınde aşk var.*

Şairin yaşadıkları yüzünden kadınlara karşı güvensizliğin neticesinde içe dönük olduğu görülür. Kendi muhabetiyle baş başa kaldığını ifade eder.

Birok menin mahabattım bir gana, *Fakat benim yalnız muhabbetim,*
Birok al çok, eger bolso al gana? *Fakat o yok, eğer olursa o yalnız.*

Maga işenbe, eles kılıp bardıgın, *Bana inanma, hayal kurarak hepsine,*
Külüp cüröm özüñö okşop aldana. *Güleceğim senin gibi aldatarak.*

Osmonov'un Kelsem Coksun (Gelsem Yoksun) şiirinde sevdiğini arayan şair arasa da onu bulamamaktadır. Aşktan düşene acınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ulam ulam kattar cazıp calbardıñ, *Zaman zaman mektuplar yazıp*
yalvardın,

Nege mınça meni kütüp sargardıñ? *Niye bu kadar beni bekleyip sarardın?*

Süyüü degen, keede pasta, keede öydö, *Aşk denen, bazen düşman, bazen de dost,*

Ayoo kerek, cerge tüşüp kalğanın. *Acımalı, yere düşene.*

Dagı Saga (Daha Sana) şiirinde dilberin olmadığı yerde güneşin gittiği ve dilberin güzelliği ifade edilmiştir.

Sen çok cerde ak selki *Senin olmadığı yerde saf dilber*

Köykölö basıp buralat. *Gölgeye dönüyor.*

Körkөmündө ayıp çok, *Güzelliğınde suç yok,*

Köz kandırıp sunalat. *Göz alıyor endamın.*

Şairin Belgiler (Belkiler) şiirinde genç kızın vefalı yönünü ortaya koymuştur. Genç kızın delikanlıya göre daha olgun olduğu vurgulanmıştır.

Eñ aylaker, eñ kıldat,

En kurnaz, en mahir,

Anın ışık cürögü;

Onun sıcak yüreği;

Uyalıp kalsa caş selki

Utansa genç kız

Buda seni süygönü.

O da seni sevdiğin.

şair 1938 yılında ayrıldığı Ayday Cigitaliyeva ile Pedagoji Enstitüsünde birlikte okumuştur. A. Cigitaliyeva şairin hayatına giren ikinci kadındır. şair 1944 yılında yazdığı Süyüü Cana Men (Aşk ve Ben) şiirinde bu durumu şöyle açıklamıştır (Kallimci, 2002: 149).

Ekinçisi: andan suluu, andan caş,

İkincisi: ondan güzel, ondan genç,

Calınına cana turgan cansız taş,

Ateşinden yanmış cansız taş,

Anın körkü miñ bir türdüü körünüş,

Onun güzelliği binbir türlü görünüşü,

Men andıktan: kayra kumar, kayra mas.

Ben bu yüzden: yine vurgun, yine sarhoş.

şair yukarıdaki dörtlüğün devamında aşkın zehirden beslendiğini ifade edip, hayatına giren üçüncü kişi Zeynep Sooronbayeva'nın ise ona zehir saçtığını belirtmiştir. Böylece hayatına giren üçüncü kadınla ilişki durumu iyi gitmeyen şair, kızı öldükten sonra bu bayanla da yollarını ayırmıştır.

Mende ayıp cok, tömönsünböym en kimge, *Bende kabahat yok, kötülük yapmadım hiç kimseye,*

Anday bolso, “Künöö özüñdö” dep bilbe,

Öyleyse “Günah kendinde” diye bilme,

Birok süyüü uudan bütkön nerse eken,

Fakat aşk ağudan oluşan şeymiş,

Üçüncüsü, zaar saçtı betinme.

Üçüncüsü, zehir saçtı yüzüme.

Sevgili olarak kadın hem bir kadın olarak hem de vatana duyulan aşk olarak tasvir edilmektedir. Kadının güzelliğinin yanı sıra kadına duyulan aşktan yola çıkarak kimi zaman bir mutluluk kimi zaman da acı kültürel öğelerle ele alınmaktadır.

2. 8. Evlat Olarak Kadın

Evlat sahibi olmak annelik kavramını en güzel şekilde açıklar. Anne olan kadın kız çocuğu sahibi olunca hem geleceğin annesini hem geleceğin ablasını hem de geleceğin kardeşini yetiştirmeye başlar. Bu döngü bu şekilde süregelir. Ebeveynler kızlarını güçlü yetiştirdikleri takdirde o kız dünyayla, kadınlıkla ve kendisiyle barışık biçimde yaşayabilir. Güçlü toplumun temeli de bu şekilde oluşmaktadır. Geleceğin anneleri olacak kız çocuklarının düzenli bir eğitim alması sonrasında gelen neslin, toplumun gelişmesine katkıda bulunması adına büyük bir önem arz etmektedir. Kırgız şiirinde yer bulan kız çocukları konusuna şairler daha çok kendi kızlarının doğumundan duyduğu mutluluktan ölümünden duyduğu acıya dek yaşamlarını anlatmaktadırlar.

Oluşum dönemi Kırgız şiirinde Moldogazi Tokobayev'in On Saamay (On Örgülü) eserinde tahminen onlu yaşlardaki bir kız çocuğunun profilini çeşitli benzetmeler yaparak anlatmaktadır. Diğer Kırgız şiirlerinde olduğu gibi ihtilalin etkisi bu şiirde de görülmektedir. Şair kızın endamını ihtilal dönemi şiirlerinde sıkça kullanılan atmaca figürüne benzetir.

...

Oymok ooz, kır murunduu cazı mañday,   *Küçük ağızlı, düz burunlu, geniş alınlı,*
Kalı bar, cüzü kızıl, cangan şamday.   *Beni var, al yanaklı, yanan mum gibi.*
Beş salaa, çımır bilek, keñ alakan,   *Beş parmak, güçlü bilek, geniş avuç,*
Müçösü tabındağı caş kırğıyday.   *Endamı zamanın küçük atmacası gibi.*

...

Şair sonraki dizelerde kızın yaşı hakkında ipucu vermekte gibidir. Yine bu dizelerde de ihtilalin etkisi belirgindir.

...

Küzgüdöy, carkırağan tunuk beti,   *Ayna gibi, parlayan saf suratı,*

Kiri çok on beşinde tolgon ayday.

Kiri olmayan on beşinde dolunay gibi.

Kızı saf ve temiz olarak adlandıran şair bu saflığı ve temizliği dolunayla bağdaştırmaktadır. Şiirin son dizelerinde ise şair on örgülüğü çok özlediğini ifade eder.

...

Canınan cakın körgön çaş kurbusun,

Canımdan can gördüğüm küçük dostumsun,

On saamay köptön beri saginganday.

On örgülü çoktandır özlemiş gibi.

Temirkul Ümötaliyev'in kızının ölümü üzerine yazdığı "Altın Kızın, Çınar'ın" (Altın Kızım, Çınar'ım) şiirinde kızını karakuşa benzeten şair, ondan ayrılmanın verdiği acıyı nasıl ki bir kuş kanatından ayrı kalarak yaşamayazsa evlat acısı da ona göre bu şekilde açıklanmaktadır.

...

Bürkütü eleñ askanın.

Karakuşuydun gökyüzünün.

Kanatımdı kayrılıtp,

Kanadımı ayırıp,

Kan cutkurup kaygırtıp,

Kan yutturup düşündürüp,

Kanteyin meni taştadıñ.

Ne yapacağım beni bıraktın.

Şair kızıyla kendini bülbül gibi görerek Parnas dağına uçup ondan ilham aldıklarını belirtir. Parnas dağı Yunan mitolojisinde yüksek tanrıçaların bulunduğu bir yer olması bakımından önemlilik arz etmektedir.

Bir üngö salıp ırdaşkan,

Hem şarkı söyleyen,

Bir gülgö konup sayraşkan

Hem güle konup ötüşen

Bulbul elek okşoşkon,

Bülbüldük benzeşen,

Parnaska uçup baruuga,

Parnas dağına uçup gitmeye,

Parnastan ır, küü aluuga

Parnas dağından şarkı, türkü almaya

Talapker elek kol sozgon.

Talepkardık el çeken.

Şair kızının hayattan zamansız kopmasına dayanamaz ve artık konuşulan hiçbir şeyi duymadığı söylemektedir. Çektiği acıyı şu şekilde ifade etmektedir:

Çak tüştö tiygen kün eleñ,

Tam öğle vaktindeki güneştin,

Mezgilsiz battıñ: bu emneñ,

Zamansız battın: bu şeyin

Başıma toodoy kaygı üyüp

Başıma dağ kadar tasa yığıp

Nes boldum kulak ukpay söz.

Sağır oldum kulak duymadı söz.

...

Kızının ölümüne alışmak istemeyen şair kendini çoğu kez kandırmaya çalışır fakat bunda başarılı olamaz. Şair bu durumun farkında olduğunu aşağıdaki dizelerde göstermektedir.

Cok, cok, men köp cañılıp,

Yok yok ben defalarca yanılıp,

Cürögüm kanap sabılıp,

Yüreğim kanarak yalvarıp

Botodoy bozdoym kur-beker,

Deve yavrusu gibi böğürüyorum boşuna,

Özüñ cazgan ırlarıñ,

Senin yazdığın şiirleri,

“Altın kızın”, “Çınarıñ”

“Altın kızım”, “Çınar’ım”

Mürzöñdün üstün güldötör!

Mezarının üstünü çiçeklerle donattım!

Ümötaliyev’in Arık Kız (Zayıf Kız) şiiri sanki şairin kızlarından birine ithafen yazılmıştır. Şiirin ilk dörtlüğünde erkek olmadığı için kızı küçük gördüklerini dile getirmiştir.

Kiçinekey arık kız

Küçücük zayıf kız

Beşenesi carık kız.

Talihi aydınlık kız.

Uul bolboy kaldı dep

Erkek olmadı diye

Uşunu beker çanıppız...

Onu boşuna hakir görürüz.

Sonraki dörtlükte şair kızın hünerlerine değinmektedir.

Üyröndü tilin kırgızdın,

Öğrendi dilini Kırgız'ın,

Ünü biyik bul kızdın.

Ses tonu yüksek bu kızın.

Tañşıp turat bulbulday,

Ahenkle ötüyor bülbül gibi,

Atın bilet cıldızdın.

Adını biliyor yıldızın.

Şiirin son dörtlüğünde şairin kıza duyduğu sevginin izleri ve tarifi görülmektedir.

Degenine könömün,

Dediklerine inanıyorum,

Çekesinen öbömün.

Şakaklarından öpüyorum.

Öpkön sayın ömürdün

Her öptüğümde yaşamın

Öçpös cazın körömün.

Sönmez ilkbaharını yaşıyorum.

Şairin Kız Bala (Kız Çocuğu) şiirinde kız evladı merhem gibi yara iyileştirici olarak ifade etmektedir.

Oylop seni boldu cürök cış cara,

*Düşüne düşünene sen oldu yürek derin
yara,*

Özüñ bolduñ, anı tilgen ustara.

Sen oldun, onu dilen ustura.

Muzday toñboy, carık çaçsañ kün bolup,

*Buzlanmadan, aydınlık saçsan güneş
olup,*

Ayıktırçu daba sensiñ, kız bala.

İyileştirmeye deva sensin, kız çocuğu.

T. Ümötaliyev Menin Kızım (Benim Kızım) şiirinde kızını övgü dolu sözlerle anlatmaktadır.

Büt düynönü kıldırıp uçkan kızım,

Bütün dünyayı dolaşarak uçan kızım,

Büt düynönün abasın cuykan kızım.

Bütün dünyanın havasını alan kızım.

Büt düynönün kartasın catka bilip,

Bütün dünyanın haritasını ezbere bilerek

Büt bardığın talaşta utkan kızım.

Bütün hepsini oyunda kazanan kızım.

Ümötaliyev'in Camaltayga (Camalcığıma) şiiri Camaltay adlı kızına ithafen yazılmıştır. Şiirin ilk kıtasında umudu olarak gördüğü Camal'ın namı şaire güç kuvvet vermektedir.

Mederim menin, kubatım,

Umudum benim, gücüm,

Aylanayın kubançım!

Kurban olduğum sevincim!

Karaanıñ şañduu körünüp,

Şanlı namın duyulunca,

Kaygımdı alış kubasıñ.

Kaygımı uzağa atıyorsun.

Bir sonraki dörlükte şair kızının çalışkanlığına değinerek onu sürekli düşündüğünü söylemektedir.

Caydarı sonun münözüñ,

Yazları güzel görünüşün,

Carkıldap iştep cürösüñ.

Parlayarak çalışıyorsun.

On balağa barabar

On çocuğa denk

Oylop körsöm bir özüñ!

Düşünürsem bir seni

Şair Kaaloo (İsteme) şiirinde de Camal'a değinerek kızı konusunda geleceğe olan inancını yansıtmıştır. Kızını sönmeyen Çolpan yıldızına benzeten şair şiirde Camal'ı diğer kızlarıyla da karşılaştırmaktadır.

Tınarday uçkun, çimçigim,

Tınar gibi uç, kuşum,

Çınarday öskün, çirpıgım!

Çınar gibi büyü, çirpım.

Çınartayga (Çınarcığıma) şiirinde şair kızının çınar ağacı gibi uzun ömürlü olmasını istemektedir.

Çınar öñdüü uzak ömür sürö kör,

Çınar gibi uzun ömür sür,

Bak-taalaydın gülzarında cürö kör.

Şansın gülzarında yaşa.

Şair son iki dizede ise çınar ağacı gibi kızının da namıyla yaşamasını istemektedir. Çınar ağacı bilindiği üzere asırlık olduğundan adından sıkça söz ettirmektedir.

Çınar öñdöö şañduu çaşa, cıldızım, *Çınar gibi şanlı yaşa, yıldızım,*
Ayday appak, kündöy carık, nur kızım! *Ay gibi bembeyaz, güneş gibi aydınlık,*
nurlu kızım!

Iylaba, Çürpöm, Iylaba! (Ağlama, Çocuğum, Ağlaba!), Kubanıçım (Mutluluğum), Çınar Oorugandagı Irlar (Çınar Hastalığındaki Şiirler), Kuttuktoo (Kutlama), Çınartayga (Çınarcığıma), Üyümdün Carık Çıragı (Evimin Aydınlık Işığı), Turgunbekke Sekiz Ay (Turgunbek'e Sekiz Ay), Sırgaktı Eskerüü (Küpeyi Hatırlama) de şairin kızı Çınar için yazdığı şiirleridir.

Alıkul Osmonov'un 1944 yılında kızının ölümü üzerine yazdığı Böbökkö (Bebeğe) şiirinde Kırgız Türkçesinde güzel koku anlamına gelen cıpar kelimesi aynı zamanda şairin kızının adı olan Cıpar'la özdeşleştirilmiştir. Şair onca koku içinde ona en güzel gelen yavrusunun kokusu olduğunu ifade etmektedir.

Suluu toolor körköm köldör çetinde, *Güzel dağlar, şahane göller boyunda,*
Köp güldör bar, kızıl-caşıl türlördö, *Çok güller var, kızıl yeşil tonunda,*
Cer añkıgan oşonço cıt içinen *Yeryüzünü saran bunca koku içinde*
Atası üçün Cıparday cıt cok ele. *Babası için Cıpar gibi koku yok idi.*

(Kallimci, 2002:181)

Şairin Bükön adlı şiirinde savaşta babasını kaybeden üç yaşlarındaki kız çocuğunun savaştan nasıl etkilendiği konu edilmektedir.

...”Sagındım atakemay kelse eken deyt, *“Özledim babacığım gelseymiş diyor,*
Al ceñip tilegimi berse eken deyt.” *O yenip dileğimi yerine getirseymiş diyor.”*

Karılar bunu ukkada cım boluşat, *İhtiyarlar bunu duyduklarında kalakalırlar,*

Közünön caş, çuurutuşup burçak-burçak. *Gözlerinden yaş, damla damla dökülür.*

Şairler çoğu zaman kendi evlatlarına hitaben kaleme aldıklarında şiirlerde kız çocuklarını geleceğin ışığı olarak görmektedir.

2. 9. Birey Olarak Kadın

Birey, insanoğlunun ruhsal, duygusal yönlerini şahsî anlamda temsil eden, bir araya gelmesiyle toplumu oluşturan en küçük parçadır. Toplumun bir parçası olması dolayısıyla toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Bu sebeple toplumda meydana gelen olaylar bireyleri doğrudan etkilemektedir. Yaşanılan her siyasi ve toplumsal olay bireyler üzerinde farklı etkiler gösterse de her birey bu olayların doğrudan veya dolaylı muhatabı olmaktadır. Bu değişim sürecinde kadınlar en belirleyici faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Kırgız şiiri için de geçerlidir. Çağdaş Kırgız şiirinde birey olarak kadın konusunda daha çok kadınların güzelliği üzerinde durulmuştur.

Kasım Tınıstanov'un Isık Göl'ün güzelliklerini anlattığı Isık Kölgö (Isık Göl'e) şiirinin dördüncü kıtasında Kırgız kızlarının zarifliğini dile getirmiştir.

Cıldırıp taudan akkan suuñ kanday? *Parıldayıp dağdan akan suyun nasıl?*

Balapan konup, uçkan Kuuñ kanday? *Yavru kuş konup, uçan Kuğun nasıl?*

Say-saydan keçke turam ançırkagan, *Dereelerde akşama dek beklerim akan,*

Burañ bel, aruularıñ senin kanday?! *İnce bel, dilberlerin senin nasıl?*

(Kulamşaev, 2005:376)

Tınıstanov'un Suykanganga (Nazlanana) şiirin kahramanı kadın kendini çok beğenen biridir. Şair kadına kendini çok beğenmemesi gerektiğini, boş sözlerle kendini kandırmamasını söyler.

...

Suluumun dep kubanıp,

Güzelim diye sevinip,

Kuru sözgö cubanıp.

Boş sözlerle avunup.

Kol iştegen küzgüdön

El yapımı aynadan

Körösüñ da özündü.

Seyrederken kendini.

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Kırgız şiirinde kadınlar siyasi objeler dışında sosyal hayatta gerek kolhoz çalışmalarında meşguliyetleri gerek yaşanan düzen içindeki meşguliyetleri şiirlerin konusu olurken bunun dışında bazı şairler yukarıda verilen örnekte olduğu gibi kadınların bazı yönleri eleştirmiştir. Şair eleştirilerin yanı sıra aşağıda verilen örnekte olduğu üzere güzelliğine aşırı derecede önem vermemek gerektiğini ikaz eder.

...

Birok da, suluu, estetüü,

Ama güzel, aklından çıkmasın,

“Bolsun elden es ketüü”

“Halkın aklını başından alsın”

Dep oylobo ançalık,

Diye düşünme o kadar,

İş boluuçu ters ketüü!

Sonra ters gider bak işin!

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Şair bu ikazdan sonra daha da ileri giderek sert bir üslupla bu gidişatın ona hayır getirmeyeceğini ve halk tarafından eleştirilere maruz kalabileceği konusunda uyarılarda bulunmaya devam etmektedir.

Eger de ötö boyosom.

Abartarak söylersem.

Akun bolot, belin kıl,

Akın çelik, belin kıl,

Orosoñ da, kulasañ.

Takılsan da, düşsen de.

Anda sıra iş oñbos!

O işten hayır gelmez!

Cakşılıktuu söz konbos!

İyi bir söz söylenmez!

“Durustu – buruş kıldı” dep,

“Doğru yoldan şaşırđı” diyerek

Kalk ösögü kem bolbos!...

Halkın yergisi eksik olmaz.

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Coomat Bökönbayev Tañ Kızı (Tan Kızı) şiirinde şafağın ilk ışıklarının gecedeki yansımaları ve açılmış akasya çiçeğini kıza benzetmektedir. Akasya, güzelliğın, zarafetin ve inceliğın sembolüdür. Şair kızın güzelliğini akasya vasıtasıyla vurgulamaktadır.

Ay carık memiregen tüngö okşoysuñ,

*Ay ışığının aydınlattığı geceye
benziyorsun,*

Açılğan akatsiya gülgö okşoysuñ.

Açılmış akasyaya benziyorsun.

Betiñden taalay nuru balkıp tursa,

Yüzünde şans ışığı donuverse,

Bezentip bulbul salğan üngö okşoysuñ.

*Süsleyerek öten bülbülün sesine
benziyorsun.*

Şairin burada şans ışığı derken ihtilalin kendisini kastetmek istemiştir. İhtilalle gelen ayrıcalıklar dünyası kızın yüzündeki şans ışığıyla açıklanmıştır.

Temirkul Ümötaliyev’in Bölünmösün (Bölünmesin) şiirinde güzel bir kadında bulunması gereken en önemli özelliğın edeplilik olduğunu vurgulamıştır.

...

Sırtı suluu suktantpayt tük eç kimdi,

*Görünüşü güzel imrendirmiyor hiç
kimseyi,*

Süyböyt eç kim suluu dep adepsizdi.

Sevmiyor hiç kimse güzel diye edepsizi.

Adeptüülük, suluuluk eköo birge

Edeplilik, güzellikle beraber

Arkandabay¹⁰ tutkunga alat bizdi.

Arkanla bağlamadan esir aldı bizi.

Adeptüülük suluudan bölünbösün,

Edeplilik güzelden ayrılmasın,

Kündü bulut capkanday körünbösün.

Güneşi bulut kaplamış gibi görünmesin.

El Vračı Gülayımga (Halk Doktoru Gülayım'e) şiirinde Gülayım isimli eczacının çalışkanlığına değinmektedir. Şairin Gülayım yoluyla güçlü ve eğitilmiş Kırgız kadını gösterilmek istenmektedir.

Kırgız kızı, ak halatça Gülayım,

Kırgız kızı, namuslu Gülayım,

Darıger kız, ömürlördün sakçısı!

Eczacı kız, ömürlerin bekçisi.

Alıkul Osmonov'un 1944 yılında yazdığı ve kadını birey olarak gördüğü Küzgüğü Karangan Ceñeme (Aynaya Bakan Yengeme) şiirinde sürekli aynaya bakan yengesinin yaşlı insanlar gibi bir davranış sergilemediğini anlatmaktadır.

Köñülü cay, eç cerinde kemtik coktoy,

Gönlü yaz, hiçbir yerinde ihtiyarlığın belirtisi yok gibi,

İçinde, menden suluu kim degen oy.

İçinden benden güzel kim var demiş vah.

Lıpıldap arı ketet, kayra kelet,

Çabucak uzağa gider, geri gelir,

Tik taka, cibek köynök, ortoço boy.

Derli toplu, ipek gömlek, orta boy.

Şair, yengesinin bu davranışını kendini kandırmasıyla açıklar. Yaşlandığını kabul etmeyen yengesi aslında tüm kadınları yansıtmaktadır.

Sebebi: adam özün özü aldayt,

Sebebi: insan kendi kendini aldatıyor,

Andıktan karılığın moynuna albayt.

Bu yüzden ihtiyarlığı kabul etmiyor.

Cer tozot, tulpar kariyt, uçkul taliyt,

Seneler geçer, at kocar, zaman akar,

Birok da ayal köñlü eç kartaybayt.

Fakat kadın gönlü hiç yaşlanmaz.

¹⁰ Arkanla (kıldan, yünden örülen kalın ip) bağlamak. (Yudahin, 2011:46)

Şair Camandoo (Kötüleme) şiirinde resmi dairede çalışan kadınların güzel giyimli, bakımlı, makyaj yapmış, Rusça ve Kırgız Türkçesi karışık bir şekilde konuştuğundan bahsetmektedir. Ayrıca o kadınların hem bu şekilde olup hem de dedikodu yapmalarını şair hoş karşılamaz. Şiirde bu konudaki fikirleri beyan etmektedir.

1945 yılında yazılmış olan Cibek Kiygen Erke Kız (İpek Gömleklili Nazlı Kız) şiirinde şair, sıradan bir olayı farklı çağrışımlar uyandırarak anlatmıştır. Şiirde yağmur sonrası gömleği kirlenen kızla, ekinin verimliliğini düşünen babanın yağmura nasıl farklı açıdan baktıkları dile getirilmiştir.

Şair Sen Aytpa (Sen Söyleme) şiirinde bir kadında bulunması gereken önemli özelliğin akıl olduğunu vurgulamaktadır.

Sen aytpa da, men ukpaym,	<i>Sen söyleme de, ben duymayayım,</i>
Essiz kızın köpkönün,	<i>Akılsız kızın çokluğunu,</i>
Kiyse kiysin cibektin	<i>Giyerse giysin ipeğin</i>
Kızıl, sarı, köktörün.	<i>Kızıl, sarı, yeşillerini.</i>

Osmonov Calcalım Oy! (Dilberim Ah!) şiirinde Balıkçı gölün kızlarının özelliklerini anlatmıştır.

Balıkçı köldün başı eken,	<i>Balıkçı gölünün başıymış,</i>
Bozorgon adır, taş eken,	<i>Sararmış tepeler, taşlıymış,</i>
Taş bolso da bul verdin	<i>Taş olsa da bu yerin</i>
Kızdarı suluu naz eken.	<i>Kızları güzel, nazlıymış.</i>
Nazdığına mas bolup,	<i>Nazlılığına mest olup,</i>
Oy, calcalım oy,	<i>Ah, dilberim ah,</i>
Bir cürör künüm az eken.	<i>Yaşayacak zamanım azmış.</i>

Sonuç olarak kadın teması dokuz tema çerçevesinde incelenebilir. Bu temalar içinde kadının Kırgız şiirinde yeri ve önemine göre sınıflandırmalar yapılmaktadır. Oluşum dönemiyle başlayarak Savaş dönemine kadar olan süreçte; toplumsal ve siyasi gelişmeler, sosyal hayattaki etkenler şiirlerde hissedilir. Bu suretle kadının toplumdaki yeri, kazanılan hakları, kadının eğitimdeki rolü, anne, sevgili, birey ve çocuk olarak farklılık göstermektedir. Kırgız şairleri de değişen düzen ve koşullara uyarak kadın faktörünü çeşitli kullanımlarla şiirlerde ele almaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. 1917-1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALI ŞİİRLERİN İNCELENMESİ

3.1. Dil ve Üslup

Şiir sanatının ana unsurlarından biri olan dil ve üslup, şiiri meydana getiren muhteva ve yapının bireysellik içinde aslını bozmadan çözümlenme olayıdır. Zengin sözlü kültüre sahip olan Kırgız şiirinde, yazılı edebiyata geç ulaşma suretiyle yazılı dilin üslup zenginliğinin oluşması da uzun yıllar almıştır. Yazılı edebiyata geçiş aşamalarında, yazı dilini tam olarak kavrayamayan Kırgız şairleri genellikle konuşma diline yakın bir anlatımla şiirlerini yazmıştır. 1917-1945 yılları arasında modern Kırgız edebiyatında kadın temalı şiirlerin dil ve üslubu üç alt başlık etrafında incelenebilir.

3.1.1. Anlam ve söz sanatları

Şiir dilinde en önemli role sahip olan anlam ve söz sanatları, konuşulan dilin yazıdaki canlılığını, üslubun zenginliğini ve şairin bilgi dünyasındaki yaratıcılığın izlenimlerini ortaya koymaktadır. Anlam ve söz sanatları vasıtasıyla şiirdeki her bir kelimenin anlam değeri, çağrışım değeri, duygu değeri ve ses değeri farklılık kazanır. Şairden şaire değişen bu farklılıklar şiirin müzikalitesini artırmaktadır. Kırgız şiirinde anlam ve söz sanatları dönemin gerek siyasi gerek sosyal yaşamın getirdiklerinden gerekse sözlü gelenekten gelen unsurlardan oluşmaktadır.

Ekim devriminin etkisiyle Kırgız şiirinde, ihtilale ithafen şiirler yazmak dönemin başlıca görevlerinden biridir. İhtilal temalı şiirlerin genel özelliği şiirde bir anlam kaygısının olmayışıdır. Anlam ve söz sanatları bakımından şiirler birçok eksiklik içermektedir. Şiirlerde devrim, sabahın ilk dakikalarında doğmak üzere olan güneşin saçtığı ışıkla bir tutulur. Oluşum dönemi Kırgız şiirinde bu tarz benzetmelere çok sık rastlanır. Çarlık döneminin önemli isimlerinden Toktogul Satılğanov'un yazdığı Ayal Tuuldu Eken Lenindey Uuldu şiiri Ekim ihtilalinden duyulan mutluluğu anlatmaktadır. Satılğanov'un bu şiirinde yalnızca devrimin etkisi üzerinde durularak ihtilali gerçekleştiren Lenin gibi şahsına münhasır biri övülmek istenmiştir. Şair

karanlıkta çevreyi aydınlatan “panarday” benzetmesiyle Lenin’i hem yönlendirici hem de umut vadeden bir lider olarak görmektedir. Gereksiz övgülere yer verilmeyen şiirde bağımsızlığın, özgürlüğün önemi vurgulanmaktadır.

Zıyna Elepesova’nın Caş Kızdar şiiri geçmişle gelecek arasında bağlantı kurularak sert bir üslupla yazılmıştır. Sosyal yaşamdaki kadınların koruyuculuğunu üstlenen Sovyet hükümeti “yeni zaman”ı doğurmuştur. Anlam kaygısı taşımayan şiirde, yeni zamanla beraber eski zaman karşılaştırılıp, yaşanan devrimin getirdiği yeni zaman içinde özgürlüğün önemi ifade edilmektedir.

İhtilalin getirdiği özgürlük ortamı şiirlerde sesleniş üslubuna dayalı ifadelerin doğmasına sebep olmuştur. Cuma Camgırçiyev’in Talpıngın şiiri özgürlük ve eşitliğin devrimin etkisiyle Kırgız kadınına gelen en büyük hediye, özgürlüğün ise zindanın penceresine düşen ilk ışık ve aydınlığın kendisi olduğu söylenmektedir.

Bul kündö ayal teñdik algan kün,

Bu gün kadınların eşitlik aldığı gün,

Taň atıp, kündün nuru çalğan kün.

Şafak sökünce güneş ışığının çarptığı gün.

Ezelde şoola tüşpös zındanga,

Eskiden beri şule düşmez zindana,

Çıragı erkindiktin cangan kün.

Meşalenin özgürlüğe yandığı gün.

Şiirde Çarlık Rusyası’nın Kırgız halkına çektiği zulmü devrimin yok ettiği, özgürlüğü arama yolundan vazgeçmemek gerektiği vurgulanmıştır. Devrimle gelen özgürlük hareketi, zulümden kurtuluş altın madeni olarak ifade edilip mücadele etmenin gerekliliği belirtilmektedir.

Moldogazi Tokobayev’in Kızdar Ay! adlı altı dize şeklinde yazılmış olan şiirin her altıncı dizesinin sonunda kızları niteleyerek “kızdar ay” şeklinde tekrarı ile her ne kadar son dizelerde ahenk yansıtılmaya çalışılsa dahi her altı dize arasında anlam bütünü söz konusu değildir. Ayrıca şiirinde kızdaray ifadesiyle nida sanatına başvurulmuştur. Şairin On Saamay eserinde ise On örgülü diye on ya da on iki yaşlarındaki bir kızın görünüşü anlatılmaktadır. Kız tasvir edilirken ihtilalin kızdaki yansımaları; şair kızın ayna gibi parlayan saf suratını ayın ortasındaki dolunayın çevreyi aydınlatmasına benzetir. Bu durum ihtilal dönemi şiirinde çok sık rastlanmaktadır.

Kasım Tınıstanov'un Ayrıluu şiirinde, kahramanın ayrılık neticesinde çektiği ıstırap anlam bakımında dönemin yansıması gibidir. Bir gece vakti sevgilinin kapısına dayanan kahraman şulenin gitmesini dahi düşmanca görürken şule ise karanlıktan korkanlara heybetini iki kat attırmaktaydı. Dönemin koşullarını düşünecek olursak şairin bu kullanımı sevdasının peşinden giden kahramanın, işgal içinde vatanını korumaya çalışan birçok Kırgız gibi düşmandan kurtulmaya çalışması olarak açıklanabilir. Ne var ki düşman heybetlidir. Kahraman ay ışığının gitmesine rağmen korkmaz ve sevdiğinin kapısında beklemeye başlar.

Kas kılğanday: ay şoolasın aşırđı, *Düşmanlık etmiş gibi; ay şulesini aşırđı,*
Korkkondorgo koş köründü, çaşındı. *Korkanlara çift gözükütü, saklandı.*
Eptep selki bozoyuna cetkende, *Zar zor dilber yiğide yettiğinde,*
Ün uguldu, üy eşiğı açıldı. *Ses duyuldu, ev kapısı açıldı.*

(KulamşaeV, 2005: 377)

Şair en son kıtada kadere veryansın eder. İnsan yaşamının vazgeçilmezlerinden gülmek, sevmek, ağlamak, üzölmek gibi öğelerin güçlülerin elinde olduğunu belirterek yine dönemin koşullarıyla bu durumu eş değer tuttuğı görülür.

Külgön külbös, ömürlükkö kaygırbay, *Gülen gülmez, ömürlüğe üzölmeyip,*
Süyğön süybös ömürlükkö ayrılıbay. *Seven sevmez ömürlüğe ayrılmayıp.*
Külüü, süyüü- küç aydagan cazıksız, *Gölmek, sevmek - güç yöneten günahsız,*
Tagdır çirkin booru açıbay oşondoy! *Kader yazık acımasız öyledir!*

(KulamşaeV, 2005: 377)

Oluşum dönemi Kırgız şiirini ele alacak olursak şiirler anlam ve söz sanatları bakımından yazma amacı güdümediğı ve tamamen ideoloji üzerine yazıldığı için, bu şiir dönemin şiirlerine göre müzikalite açısından güçlü bir şiirdir. Şiirde bazı kalıplar ve söz sanatları kullanılmıştır. Örneğın: “Bir tabış çok... calgız gana car taştan, Akkan bulak ömürdükkö ün salgan..” dizelerinde akan suyun çıkardığı sesin sonsuz yaşamın izlerini taşıdığı şeklindeki ifadenin kullanılması insanın sudan var olma sebebini üstü kapalı bir anlatımla ortaya koyar. “Ertesinde eki cürök ayrılmak” dizesinde ise açık istiareye başvurulmaktadır.

Devrimin gerçekleşmesiyle şiire yeni kalıpların ve yeni ifadelerin geldiği görülür. Oluşum döneminde başlayan bu gelenek gelişme döneminde de devam etmekteydi. Parti, kitle gibi sosyalizm öğretileri gelişme dönemi şiirlerinde en çok rastlanılan durumlardan biridir. Temirkul Ümötaliyev'in Partiya Sen şiirinde partiyi kendi istekleri doğrultusunda sevgisiyle evladını sarıp sarmalayan anneye benzetilmektedir. Kırgız yaşamının günlük işleyişinden izler ve Kırgız gelenek ve görenekleri yansıtılarak şiirin anlam değeri artırılmaya çalışılmıştır. Her dördüğüün sonunda, şiire anlam katan “partiya sen” ifadesinin tekrarıyla ahenk sağlanmaktadır.

Cat biröönün koylorun kaytarıp men, *Yabancınn koyunları güderken ben,*
Cılañayak too-taşta cürör elem. *Yalın ayakla dağda taşta yürürdüm.*
Koyçuluktan kutkarıp, cölöp-süyöp, *Çobanlıktan kurtulup, tutuna tutuna,*
Erkin colgo çıgargan, paritya sen! *Özgürlüğün yoluna çıkararak partisin sen!*

Şairin Lenindin Uлуу İşi Üçün şiirinde; Ekim devrimiyle gelen hem özgürlük ve eşitlik gibi kelimeler hem de kadınların milletvekili olup meclise girerek seçme seçilme hakkı üzerine Ekim ihtilalin verdiği ayrıcalıklar dile getirilmektedir. Şiirin dil ve üslubunda Kırgız halkına sesleniş hâkimdir.

Söz uk, elim akından, *Dinle halkım şairinden,*
Süyün, elim, kırgızım! *Sevin, halkım, Kırgız'ım!*
Bargan sayın cakından *Gittiğin her yerde*
Balbildayt çolpon cıldızıñ. *Parlıyor Çolpan yıldızın.*

Geçmişteki acıların Lenin'in öncülüğünde atlattıklarını anlatan şair bebeğin hayatının şanslı olduğunu dile getirir. Şair bebek vasıtasıyla gelecek nesillere vurgu yapmaktadır.

Carkıldap külöt caş böbök, *Kahkahalarla gülüyor bebek,*
Büt ömürü baktıluu. *Bütün hayatı şanslı.*
Kuunap oynop cürgön köp, *Eğlenerek oynayan çok,*
Kaygı orduna katkıruu! *Kaygı yerine kahkaha.*

Ümötaliyev'in Sovyet ideolojisini yansıttığı kadın tipi Aysuluu manzumesinde Aysuluu'nun tasviri önem kazanır. Aysuluu'nun güzelliği, ince beli, hilal kaşları anlatılır. Birçok folklor eserlerinde görülen, eserin başında kahraman hakkında bilgiler verme üslubuna bu şiirde karşılaşıyoruz. Ayrıca halk edebiyatımızda önemli söylemlerden biri olan kahramanların yalnızca dış güzelliğine bakılmaksızın iç güzelliğinin dış güzelliğini de tetiklediği görülmektedir. Yani iyi kalpli, yardımsever, güzel bir kahramanın iç güzelliği görünüşünü de etkilemektedir. Aysuluu sadece görünüş itibarıyla güzel değildir, o fiziksel güzelliğinin yanı sıra ruh dünyası da okuyucuya sunulmaktadır. Şiirde dikkat çeken bir diğer ayrıntı ise Aysuluu'nun Avazbek'i sınamak için türlü işler çıkarmasıdır. Bu durum dönemin kızlarında görülen bir özelliktir. Folklor eserlerinde sık sık karşımıza çıkan bu olay, birçok sınava tabii tutulan erkeklerin yarenlerine dört gözle kavuşmayı bekleyişleri dile getirilmektedir.

Birçok Kırgız eserinde görüldüğü üzere olaylar gidiş sırasına göre verilmez. Konu bütünlüğünün bulunmadığı şiirde Avazbek tasviri Aysuluu'da olduğu üzere şiirin başlarında verilmektedir. Şair Avazbek'i anlatırken kaplan olarak isimlendirir ve savaşlarda galip gelen, cesur, korkusuz, şaka yapmayı seven, esmer, orta boylu yakışıklı olarak ifade eder. Avazbek'in savaşçı tavrı o kadar abartılır ki, şiir sanki destan havasındaymış gibi yansıtılır. Birçok kız Avazbek'in peşinden koşsa dahi ihtiyatlı duruşu sayesinde o Aysuluu'yu seçer.

Şairin annesi için yazdığı şiiri Apama'da annesinin sözlerinin onun çok değerli olduğunu altına ve annesinin yönlendirici yönünü ise güneşe benzetmiştir. Şiirinde şair anne açısından şanslı olduğunu sade, yalın bir anlatımla ifade etmektedir.

Genel olarak Kırgız şiirinde doğup büyülen özlem çekilen vatana ithafen şiirler yazılmaktaydı. Temirkul Ümötaliyev'in Frunze Şaarı, Menin Şaarım şiirinde şairin şehre duyduğu hem sevgi hem de şehrin kimi özellikleri benzetmeler kullanılarak anlatılır. Yine şairin Tuugan Cergem şiirini doğup büyüdüğü toprağı çeşitli benzetmelerle sürdürür. Bunlar arasında bebeğin anne karnına düşüşü şans ışığının yansıması olarak belirtilir. Şair anne gibi toprağında insanoğlunu sarıp sarmalamasına dikkat çeker. Tyan Şandıktarga şiirinde Tuugan Cergem şiirinde olduğu gibi benzer kullanımlar mevcuttur. Şairin Ayalga şiirinde sevdiği kadına

duyduğu aşkı, sevdiği kadının yaşadığı yeri beyaz sungurun yuva yaptığı yere, yüreğini duygu yüklü şairlere, güzelliğini ise bahçedeki mis kokulu çiçeklere benzeterek tasvir etmiştir. Özübek Kızı şiirinde Leyla ile Mecnun hikâyesine atıfta bulunarak telmih sanatını icra etmiştir.

Cindi bolup ketpeyin Macnun okşop, *Arzumdan gitmiyorum Mecnun'a benzeyip,*

Aya meni, dilbar kız, çın söz uksaň. *Acı bana, dilber kız, gerçekleri duysan.*

Bakka çıksaň eç biröö coluň tospos, *Bahçeye çıksan hiçbiri yoluna çıkamaz,*

Balbildagan közüñdön tassaduhman! *Alev saçan gözünden perişanlar.*

Şair Issık Köldük Bir Kızga, Bir Selkige, Calcal Köz Bir Keling ve Suluu Kız şiirlerinde de sevdiği kızı türlü benzetmeler kullanarak anlatmıştır.

Coomart Bökönbayev'in genel anlamda ihtilalin getirdiği özgürlüğü bütün dizelerinde hissettirdiği Erik Kızı şiirinde ihtilal kızla aynı tutulur. İlk dizelerde ihtilale duyulan sevgi sözcüklerinin abartıya yakın bir üslupla anlatıldığı görülmektedir. Şiir özgürlük rüzgârının yuvada uyuklayan kuşa çarpması, kuşun rüzgârın etkisiyle gökyüzüne doğru uçuşması ve gökyüzünü saran kara bulutların kuş vasıtasıyla dağılması şeklinde devam eder. Devrimin bütün felaketleri üstesinden geldiğini anlatan şair, aldığı eğitim sonucu kuşun büyüdüğünü zamanın değiştiğini bu şekilde ifade etmektedir. Kuşun şiirde anlatılması tesadüfî değildir. Kuş, özgürlüğü nitelemektedir. Değişim rüzgârları doğada olduğu gibi kızda da görülmektedir. Al yazmayı örtünen kız böylece devrimin getirdiği hak, adalet, özgürlük ve eşitlik gibi konuları da benliğinde hissetmeye başlar. Bu durum bütün insanlığın bayramı haline gelir.

Şaňşıtıp çalıp komuzdu, *Güzel çalarak kopuzu,*

Sayrattıñ bulbul dobuştı. *Öttün bülbül sesli.*

Saymalap turat cañılık *Nakışlarla bezedi yenilik*

Şiberdüü, cañı konuştı. *Gür otlı, yeni obada.*

Cibek saamay, akak tiş, *İpek kâkül, bembeyaz diş,*

Salındıñ kızıl cooluktu, *Örtündün al yazmayı,*
Cañının saltın koldunup, *Yeninin âdetini kullanarak,*
Cogottuñ eski coruktu. *Kaybettin eskiden kalma âdetleri.*
Tuş-tuş caktan dobulbas *Her tarafta davul*

T. isimli şiirinde Bökönbayev, hayat ışığının aydınlık yıldızı olarak gördüğü Çolpan'ı yani sevdiği kadını sorgulayarak “Gül ve Bülbül” hikâyesine atıfta bulunur.

Akinga çolpon cakpaybı, *Şaire Çolpan yanmaz mı,*
Ardagı bolup turmuştun. *Şımarığı olup hayatın.*
Butakta turgan bulbuldun *Dalda duran bülbülün*
Gül bolso tili çıkpaybı?.. *Gülü olsa konuşmaz mı?*

Başka bir dizede ise şair, sevdiği kadını “çürök”e benzetir. Çürök Kırgız Türkçesinde yabancı ördek olarak adlandırılır. Şairin böyle bir kullanımı tercih etmesini yabancı ördeklerin bin bir çeşit güzellikte oluşuyla örtüşebilir. Şiirde bu kullanımı şair aşağıdaki dizelerde açıklamaktadır.

Asmandap uçkan çüröksüñ, *Gökyüzünde havalanan çüröksün*
Aldımda carkın tileksiñ. *Önümde güzel dileksin.*
Ay carık ukmuş kümgö okşop *Ay ışığı şaşkırtıcı güneşe benzeyince*
Aylasın tapçı cüröktün. *Dönsün rehber yüreğın.*

Sosyalist ideolojinin tesiriyle yazdığı Kezigişüü şiirinde şair, Kırgız halkının önemli efsanelerinden biri olan Sütak kuşuna değinmektedir. Efsaneye göre gelinine kızan bir şaman onu kuşa dönüştürünce kuşa çevrilen gelin de bazı geceler ortaya çıkıp “Sütak, sütak!” diye ötüverirmiş. Zavallı kadıncağız Sütak derken “Süt gibi akım, hiç günahım yok” demek istiyormuş. Böylece halkta dilden dile dolaşan bu efsane sonucunda bir gelenek haline gelmiş. Bu kuşun sesini duyan halkın bir kâse sütü kuşun öttüğü yere bırakması ve üç defa “Seni affettim” demesi adet olmuş (Uncu,

2016: 4). Şair aşağıda verilen dörtlükte Sütak'ın acı sesinin durmasını sevdiğinden ayrı kalan kahramanın acısı olarak görür.

Tañ mezgili çolpon bakıt çıgarda	<i>Şafak zamanı Çolpan şansa çıkarda</i>
Tün küzötkön sütak ünü tınarda	<i>Gece bekleyen Sütak sesi diner de</i>
Too cañırtıp şırkırağan dayranın	<i>Dağı yankılatıp şakırdayan nehrin</i>
Boyundagı uypalagan ırañda.	<i>Kenarındaki karmaşık duran yeşil otlarında.</i>

Coomat Bökönbayev Tañ Kızı şiirinde şafağın ilk ışıklarının gecede yansımaları ve açılmış akasya çiçeğini kıza benzeterek kızın güzelliğini vurgulamaktadır. Akasya, güzelliğin, zarafetin ve inceliğin simgesidir.

Şairin sade bir üslupla yazdığı Enemdin Mürzösü şiirinde, annesinin mezarı başında duran şair, sanki toprağın onunla konuştuğu izlenimi verir. Gerek büyüdüğümüz, emek verdiğimiz ve ürettiğimiz gerek ömrümüzü geçirdiğimiz gerekse her türlü cefayı çeken toprak o an şairin bir dostu gibidir.

...

Apake, baş kötörçü, balañ keldi!	<i>Anam, başını kaldır, kalk oğlun geldi.</i>
----------------------------------	---

Üstünde çim aralaş boz toprak,	<i>Üstünde ot karışık boz toprak,</i>
Üşkürdüm, közdörümdön caş tamçılap,	<i>İç çektim, gözlerimden yaş damlayarak</i>
Caşımda köpölöktü kuugan cerim,	<i>Çocukken kelebek kovaladığım mekân,</i>
Kaygımdı bölüşköndöy karap turat.	<i>İzler gibi beni kederimi paylaşarak.</i>

Anlam ve söz sanatı değerinden uzak olan Aalı Tokombayev'in Carıma şiiri aşk üzerine yazılmış olsa da tam olarak o duyguyu veremez. Aalı Tokombayev'in ihtilal üzerine kurulu hayatının bir parçası, dönemin şiirlerinin de en belirgin özelliği; anlam kaygısı taşımaması, Tokombayev'in neredeyse tüm şiirlerinde görülmektedir. Carıma şiiri düz anlatımın şiirsellikle buluşmamış halidir. Şiirde hiçbir ahenk unsuru bulunmamaktadır. Tokombayev'in Carıma şiirine nazaran az da olsa aşkı hissettiren Zaybıma'da şair tasvir ederken, dönemin değerli ürünü olan mavi tilkinin yünüyle

sevgilinin başına sarılmış biçimine benzetip sevgilinin saçının güzelliğini gözünü çekmesiyle dile getirir.

Şairin annesine duyduğu özlemi dile getirdiği Eneke şiirinde düz ve sade bir anlatım tercih etmiştir. İlk dizesi soruyla başlanılan şiirde şair, annesinden daha aydın bir şafağın olup olmadığını sorgulayarak son dizelere doğru yine bu ifadeyi tekrarlamaktadır. Böylece şair anne figürünün yönlendirici yönünü vurgulamış olur.

Oy, eneke! Senden carık tañ barbı! *Ah, anneciğim! Senden daha aydın tan var mı?*

Senin şoolañ tübölökkö bütpögön. *Senin şuan ebediyen bitmeyen*

Oy, eneke, senden küçtüü can barbı! *Ah, anneciğim, senden güçlü can var mı?*

Kanday küç bar senden cardam kütpögön! *Nasıl güç var senden yardım beklemeyen!*

(Kulamşaeve, 2005: 392)

Şiirin anlam ve söz sanatı açısından yoksun oluşu dönemin Kırgız şiirlerinin en temel özelliğidir. Dönemin şiirleri sanatsal açıdan önem verilmeksizin siyasi ideolojinin etkisi altında kendine yön bulmuştur. Tokombayev'in bir başka şiiri Til Alsa'da felsefi yönü ağırlıklı olan bir şiirdir. Şiirde "Günahsız, kirsiz dünyada, Anneden tekrar doğsam." dizelerinde şair bebeği sembolize eder. Bebeğin anne karnında var olup doğduktan sonra dünyayla tanışır. Bebeğin masumiyeti, saflığı, henüz tanışmadığı kirli dünya düzeninde şaire yol gösterici olur. Şair huzuru aradığı Til Alsa şiirinde kelebeklerin ardından gitmek ister. Bu kullanımın tercih edilmesi rastlantı olarak göremeyiz, bu kullanım insanların hissettiği huzurun ta kendisidir. Şair kelebeklerin ömrünün bir gün olduğunun farkında olsa dahi tüm dünyayı dolaşmak, görmek arzusuyla heyecanlanmaktadır. Bir diğer dürtlükte ise şair, toprağı yaşamın annesi olarak ifade ederek şiiri felsefi boyuta taşır. Yaşamın anası olan toprak tüm canlıların vazgeçemediğı bir unsur olarak görülmektedir. Şiir dönemin diğer eserlerine göre şiirsellik açısından ayrılmaktadır.

Şairin bir başka şiiri Meken Ene'de vatan ve ana kelimesi özdeşleşir. Düz bir anlatımın tercih edildiğı şiirde her evladın annesine olan yakınlığı milletin vatanına

duyduğu sevgi gibidir. Hem anneye hem de vatana birçok kişi kendini feda edebilir. Annenin eğitim süzgecinden geçtiği evlat aynı zamanda yaşadığı toplumun parçası olarak da vatanına hizmet etmektedir.

Aşkın emekle buluştuğu şiir, C. Turusbekov'un Kızıl Coolukçan'ında, müzikalite değerinin yüksekliğinden halkın bu şiiri şarkı biçiminde söylemesine neden olmuştur. Her dizesinde emeği hissettiren şiirde, Kırgız çalışma hayatını ve iş gücünün insanlar üzerinde uyandırdığı etkiyi sezme mümkündür.

Som temirim bata tüş,

Büyük demir parçam batıver,

Dagı azıraak kaza tüş,

Biraz daha kazıver.

Arı dagı, arıraak,

Uzakta, daha uzakta,

Daa kiçine basa tüş!

Taa küçücük basıver!

Yukarıda verilen örnekte “Som temirim bata tüş” dizesinde büyük demir parçam diye kastedilen toprağı kazmakta kullanılan bel küreğidir. Şiirde kullanılan dilin kıvraklığı verilen örnekte görülmektedir. Şiirde Al Yazma kızın taktığı başörtüsüdür. Şair kıza Al Yazmalı diye hitap ederken kızın tarlada çalışıp emek süzgecinden geçmesini ise “Emektin al selkibiz!” (Emeği al, güzel kızımız) şeklinde söyleyerek kızın güçlü kuvvetli oluşunu vurgulamaktadır.

Kubaniçbek Malikov'un Esep Berçi Özüñçö şiiri gelişme dönemi emek teması üzerine kurulan şiirlerindedir. Şiirde çalışan, türlü emekler veren kadının güçlü yönü vurgulanarak eşi gibi kuvvetli oluşu “aslanın yârı” ifadesiyle karşımıza çıkar. Aslında doğada yaşayan tüm canlılar bu uyuma dâhildir. Toprağın üretkenliği kadınla bağdaştırılarak “altın gelin” söylemiyle şiirde yer bulur. Altın gelin ifadesinin yanı sıra insanlara bahşedilen bu yaşamın güzelliği, doğanın insana sunduğu ayrıcalıklara “altın hayat” olarak rastlarız.

Emgek Kızı şiiriyle Alıkul Osmonov emeği yücelten şairler arasındadır. Anlam ve söz sanatları açısından eksik olan şiire dönemin önemli gelişmelerinden sanayi konusunun bir unsuru traktör girer. Şiirde toprağı ekip biçmek için hem traktörün kullanıldığı hem de makine gücüyle beraber insan gücünün de etkili olduğu vurgulanmaktadır. Tarladan elde edilecek olan mahsulün İlkbahardaki Bolşevik'in gücüyle birleşerek saf altına dönüşeceği ifade edilmektedir.

Kurç mizin er traktor tegetip,

*Traktörün keskin ucunu delikanlı
çevirerek*

Danı altın neçen türlüü altın egip,

Altın ekini, kaç türlü altın ekerek

Caynasın bizdin talaa ak altinga,

Kaynasın bizim tarla beyaz altından

Küç alıp üçünçü caz bolşeviktik.

Güç aldığı üçüncü ilkbahar Bolşevik'in.

Şairin Pahta Talaası şiiri düz bir anlatım tercih edilerek yazılmış, ayrıca şiirselliğe önem verilmemiştir. Emek üzerine kurulan şiir, kadınların tarlayı ekerken verdikleri emek sürecini ve pamuk toplamada birbirleriyle rekabetine değinmektedir. Arapça kökenli ‘amaçlanan, niyet edilen’ anlamında kullanılan “maksut” kelimesi şiire farklılık kazandırmamıştır. Gelişme dönemi şiirinde temayı iletmede araç olarak kullanılan şiir anlayışına bu şiir dâhil edilebilir. Pamuk toplama sırasında pamuk toplayıcıları işleyişe göre sınıflandırılırken askerî bir terim olan “tugay”ın kullanılışı yersizdir. Genel itibariyle şiir ahenk yapısından uzak bir şekilde kaleme alınmıştır.

Osmonov’un Erkin Kız şiirinde kızın hürriyetiyle övünülürken şair sanatının en büyük nişanı olarak gördüğü hür kıza kızıl gül takar. Sosyalizm öğretilerinde temel bir anlam taşıyan kızıl gül nişanı özgürlüğe atılan en büyük adımdır. Şiirde genel itibariyle sesleniş hâkimdir.

Seni maktaym aalam uksun, ün salam,

Seni överim âlem duysun, haykırırım,

Ün saluudan talantıma küç alam.

Haykırmayla sanatıma güç katarım.

Epkiniñe menin bergen belgim dep,

Kuvvetin için verdiğim nişan olarak

Kelçi erkin kız, kelçi kızıl gül tagam.

Gel hür kız, gel de kızıl gül takayım.

(Kallimci, 2002: 190)

Hürriyet yolunun öncülüğünde kızın herkes tarafından tanınması ifade edilerek Rusça “komandir” ve Fransızca “avangard” kelimeleri kullanılmıştır. Kızın komandir olup avangardların yanında olması istenmektedir. Komandir “askerleri yönlendiren kişi” olarak birbirine yakın anlam taşıyan avangard kelimesinin bir alt dizede kullanımı şiirde söz oyununa işaretir.

Ey, erkin kız, sen komandir bolup al!

Hey, hür kız, sen komutan ol!

Kel erkin kız avangarddın rolün al!

Gel hür kız, öncü askerin yerini al!

Aalam uksun, erkin kız dep bilişsin,
Aloolongon kızıl tuunu koluña al!

*Âlem duysun, hür kız diye bilsinler,
Alevlenen kızıl bayrağı eline al!*

(Kallimci, 2002: 191)

Kayırluu şiiriyle özgürlük temasına değinen Tügölbay Sıdıkbekov, insanın çok da farklı olmayan yüzünü gözler önüne sermektedir. Şair insanların övgüden hoşlandığını ve insanların elinde bulunduğu gücü göz önünde bulundurarak en üst yerlere geldiğinde bile hayata acıdığını dile getirmektedir. Dönemin koşullarına bakacak olursak şairin insanlığı bu şekilde aktarması boşuna değildir. Mevki makam sahibi birçok insanın hırsları uğruna her şeyi göze aldıkları, hırslarına yenik düşen insanların acınası duruma gelmeleri halinde birçok hile ve hurdaya başvurmaları olayı adaletsizliğe sürükler. Şair Ala kanadın akbaba gibi adaletsizliği yağmalamasını isteyerek sembolik bir kullanımla Kırgız halkının özgürlüğünü ele almak istemektedir. Eziyet ve işkenceye maruz kalan Kırgız halkı aslında kuşun ta kendisidir.

Ey adamdar, çenemdeylik,
Çeksiz maktanç, “Ura”sın.

*Ah insanlar, hepsi aynı,
Sınırsız övgü, söyleyesin.*

Küç sınavlı, tez ördöylük,
Albuut turmuş kıyasın.

*Güç deneme, hemen yükseklik,
Heyecan hayata acısın.*

Ala kanat kon coruday
Adilsizdik kıyrasın!

*Benekli kanat kon akbaba gibi
Adaletsizlik yıkılsın!*

Şair yukarıda verilmiş olan örneğin sebebini şiirin üst dizelerinde açıklar. Şair ulaşılacak istenen hedefe önünde engeller olsa dahi kuşun azmederek çalışarak varmasını arzular. Kuşun mücadele etmemesi durumunda ise kayalıklara takılacağını ifade ederek bu azmi Toprak Ana'nın zor durumda olmasıyla dile getirir. Asıl olan milyonlarca Kırgız'ın “Ana Yurt”larının işgal edilişi kuş vasıtasıyla anlatılmak istenir.

Talpınasıñ, talpınasıñ
Car boorunda kalasıñ...

*Çırpın, çırpın yoksa
Uçurumun göbeğinde kalırsın...*

Caloorugan cer enebiz.

İçler acısı durumda Toprak anamız.

Şair bir sonraki dizede “Ene sütün, cer ırısın, murasın.” (*Anne sütü, toprağın şiirisin, muradısın.*) diyerek anne sütüyle beslenen bebeklerin yine toprağı ekim sürecinde insanlığa duyulan ihtiyacın önemi vurgulanır.

Savaş dönemi eserlerinden Temirkul Ümötaliyev’in Kubanıçım şiirinde şairin kızına duyduğu sevgi dile getirilmektedir. Şair yanan meşale öncülüğünde kızın aldığı eğitimle çevreye ışık olduğunu ayrıca kızın saflığını beyaz güle benzeterek masumiyetini ve gizemli yönünü sembolize eder. Efsanelere göre ilk gülün beyaz renkte olduğu diğer bütün güllerin ise beyaz gülden oluştuğu ifade edilmiştir. Hem efsaneyi hem de meşale kelimesini ele alacak olursak şiirde böyle bir tabirin kullanılması boşuna değildir. Şairin kızı aldığı eğitim sonucu birçok kıza örnek teşkil eder. Şiirde bu detay meşale tabiriyle anlatılmak istenmektedir.

Şairin dört bölümden oluşan Enege şiirinde annesinin öğrettikleriyle savaşmaya gittiğini şöyle ifade eder:

Çaçıla çaçtıñ columa,

Saçılarak saçın yoluma,

Tuu karmattıñ koluma.

Bayrak tutturdun elime.

Düz bir anlatımın tercih edildiği şiirde yer yer sanatsal kullanımlar vardır. Annenin evlat üzerindeki bütün sorumluluğu şiirde farklı bir dille ortaya konulmaktadır.

Bildiñ anık, eneke!

Bildin muhakkak, anneciğim!

Bir özüñdö bereke...

Bir sende başarı...

Çeçenge kızıl til berdiñ,

Çeçene dil verdin,

Bulbulga mukam ün berdiñ.

Bülbüle ahenkli ses verdin.

Balbıdatıp köz berdiñ

Alev alev göz verdin

Kündün nurun körüügö!

Güneş ışığını görmeye!

Artık akıl-es berdiñ

Fazla akıl verdin

Aldıñkını bilüügö.

Önündekini bilmeye.

Tulpara tuyak carattıñ

Tulpar’a turnak yarattın

Alıs coldo cürüügö.

Uzak yola gitmeye.

Baatırğa kılıç karmattıñ

Yiğide kılıç tutturduñ

Kaçpay coogo kirüügö.

Kaçmadan düşmanla savaşımaya.

Mitolojik bir unsur olan Tulpar'ın kullanılışı yersiz değildir. Bir simge olarak Tulpar'a, yiğidin binmesi kazanılmayacak zaferin olmadığına işarettir. Şiirde annenin Tulpar'a tırnak yarattığı belirtilir. Atlar tırnakları olmadan yürüyemezler. Annenin bu işleyişe katkısıyla zaferler kazanılır. Şair eleştiri yüklü Cüröt Ölböy şiiriyle “Ene tuusa uuldardı arstanday” (Anne doğurursa oğulları aslan kadar) söylemiyle mübalağa sanatını icra etmektedir.

Alıkul Osmonov'un Ata Menen Ene Eñ Kiçüü Balasın Cakşı Köröt şiirinde SSCB'nin kurduğu özgürlük ortamı ve bu ortamdan iki ülkenin ortaya çıktığını şair aşağıda verilen örnekte göstermektedir.

Töşögü ak mamıktay, cumşak cıluu,

Döşeği beyaz, kuş tüyü gibi, yumuşak rahat,

Boloçok taalay colu dayardaluu.

İstikbalin şans yolu hazırlanmalı.

SSSR, emgeççi eldin öz enesi,

SSCB, emekçi halkın öz annesi,

Közdörü asmanday kök, eki uul tuudu.

Gözleri gökyüzü gibi mavi, iki oğul doğurdu.

Dönemin şiir anlayışında Komünist Parti'nin isteklerinden biri olan SSCB'ye övgü dolu şiirler yazmak vardı. Şairin İkinci Dünya Savaşı zamanında yazdığı bu şiirde gelişen siyasi ve sosyal meseleleri annenin şefkatli bağıyla yaklaşan SSCB olarak tanımlar. SSCB Türki yurtların ana vatani olarak görülmektedir. Şairin Russiya şiirinde benzer kullanımlar vardır.

Osmonov'un Böbökkö şiirinde kızı Cıpar'ı aynı zamanda güzel koku anlamında kullanılan “cıpar” kelimesiyle tevriye yapmıştır.

Suluu toolor körköm köldör çetinde,

Güzel dağlar, şahane göller boyunda,

Köp güldör bar, kızıl-caşıl türlördö,

Çok güller var, kızıl yeşil tonunda,

Cer aňkıgan oşonço cıt içinen

Yeryüzünü saran bunca koku içinde

Atası üçün Cıparday cıt çok ele.

Babası için Cıpar gibi koku yok idi.

(Kallimci, 2002:181)

Şairin 1945 yılında yengesi üzerinden anlattığı Kırgız kadınının günlük yaşamından izler taşıyan Saançı Ceñe şiirinde şairin yengesinin tasviri önem kazanmaktadır. Şair yengesini anlatırken tüm Kırgız kadının özelliklerini içinde barındıran anlatım üslubunu tercih etmektedir. Şiirin her dizesinde “ceñe” kelimesinin tekrar edilişi gereksiz bir anlatıma yol açar. Bu durum ahenk sağlamak amacıyla yazılmış olsa dahi şiir estetik ve sanatsal açıdan yeterli değildir. Şiirde belli başlı kalıplar yer almaktadır. Örneğin; yengenin suratu beyaz elmanın görünüşüne, yengenin kılığı kadındaki güzelliğin simgesi olan kuğuya benzetilmektedir. Küzgügö Karangan Ceñeme şiirinde nida sanatı kullanılmıştır.

3.1.2. Günlük dilin kullanımı ve doğal söyleyiş

Şiir dilinin kullanımında doğal ve içten söyleyiş, konuşulan dilden faydalanma şiir diline etkileyicilik ve kalıcılık katar. Şiirin işleyişine büyük katkı sağlayan bu kullanım günlük dile yerleşmiş anlatım formlarından ve kalıplaşmış öğelerden faydalanılarak ortaya çıkarılır. Bu formların ve kalıplaşmış öğelerin direkt olarak kullanıldığını söyleyemeyiz. Günlük dilde kullanılan yakın ifadelerde kimi zaman benzer kullanımlar mevcut olsa dahi arada farklılıklar da bulunmaktadır (Aksan, 1993: 47). Bu farklılıklar gerek şiirin üslubuna gerekse şiir dilinin kıvraklığına içtenlik ve samimiyet kazandırır. Ayrıca şiir dilinde kullanılan günlük dilin yaygınlaşması şiirin anlaşılabilirlik oranını artırarak halktan kopmayan edebi bir ürün oluşturulmasını sağlar.

İhtilal etkisinde yazılı edebiyata ulaşan Kırgız şiirinde sözlü kültürün ürünlerinden de faydalanılmıştır. Çok yönlü sözlü kültür ürünlerine sahip olan Kırgız şairleri doğal söyleyiş ve kalıplaşmış öğeleri şiirlerinde sıkça dile getirdiklerini görmekteyiz. Böylece şairler halktan uzaklaşmadan gelenekten gelen zenginlikleri eserlerinde anlatarak kalıcılığı sağlamayı başarmışlardır.

Kasım Tınıstanov'un cümleler şeklinde yazılan Alaçka şiiri uyarı mahiyeti içerir. Şiir daha çok öğüt verme amacı güttüğü için açık, anlaşılır ve söz oyununa çok başvurmadan dile getirilmiştir. Şairin bazı kısımlarda kendiyile konuşurcasına sorgulamalar yapar.

Alaşım, kaday idi burıngı şak, *Alaş'ım nasıldı önceki zaman,*
Ol kaday kara ortagı tap! *Nasıl bir şeydi her yanı karanlıktı!*

....

(Artıkbaev, 2013: 141)

Şairin Ayrıluu şiirinde sevgiyle ayrılma anındaki konuşma ifade edilmektedir:

Kolun berdi “koş bol, canım, mına” dep, *Elini uzattı “elveda, canım, işte” diye,*
Kolun aldı, “koş bol, canım, köröm” dep. *Elinin aldı, “elveda, canım, görüşürüz” diye.*

Ayrılıştı, kol silkişti, ömürlük... *Ayrıldılar, el sıkıştı ömürlük...*
Öbüşüügö ortodo tam berbedi erk... *Öpüşmeye arada el vermedi erk...*

(Kulamşae, 2005: 377)

Tınıstanov'un Isık Kölgö şiirinde sürekli sorular soran şair Isık Göl'ün güzelliklerine değinmektedir. Doğal bir söyleyişle anlatıldığı yerin güzelliği zaten dillere destandır. Kırgız Türkçesiyle yazılan şiir, Kazak Türkçesinden izler barındırmaktadır.

Ah, cerim! Cañıldırđıñ meni esimen, *Ah, yerim! Şaşirttin sen beni aklımdan,*
Tayanıp túsken kesde kün besinnen. *Dayanıp geçtiği an gün öğleden.*
Keñ dalañ körünçü edi beyiske oksap, *Geniş bozkırın gözükürdü cennet gibi,*
Makmal cel, koñurgakpen samak esken!.. *Kadife yel, serinlikle rüzgar esen!..*

(Kulamşae, 2005: 376)

Moldogazi Tokobayev'in Kızdar Ay! şiirinin her dizesinde özgürlüğün günlük hayattaki yansıması; çiçekten böceğe, hayvandan insana anlatılarak her altı dizenin sonunda ise “kızdaray!” ifadesi tekrar edilmektedir. Şiirdeki tekrarlatılan bu ifade günlük hayattaki seslenme üslubunun şiirdeki coşkuyu vermek için kullanıldığını

göstermektedir. Şairin On Saamay adlı şiirinde ise bir kızın tasviri yapılmaktadır. On saamay kelimesi Kırgız Türkçesinde tahminen on, on iki yaşlarındaki kız çocukları için kullanılmaktadır. Şiirde küçük bir kız çocuğunun tasviri de on saamayla bağdaşır. Yine Kırgız yaşamında küçük kız çocuklarının saçlarını on örgülü şekilde örülmesi de şiirdeki kullanımlar açısından önem arz eder.

Aalı Tokombayev'in hayata felsefi açıdan yaklaştığı şiiri Til Alsa'da Kök çibık kırkmak deymi kullanılmıştır. Bu deyim şairin temiz bir dünya isteğini, yeniden doğarak isteğini gerçekleştirmek uğruna yemin etmeyi ve bu yemin uğruna her şeyin üstesinden geleceğini vurgulamaktadır. Tokombayev'in babaannesinden öğrendiği Kırgız sözlü kültür ürünleri, günlük dilde konuşulan öğretiler ve ihtilal bakış açısıyla harmanlanarak eserlerinde yer bulur.

Coomart Bökönbayev'in özgürlük temalı Erik Kızı şiirine canlılık ve kıvraklığı bazı yansıma seslerle sağlanmak istenmiştir.

Çark aylanıp, çark urup,	<i>Çark dönüp, çark vurarak</i>
Barabandı tars urup,	<i>Davula tak vurarak</i>
Kızılga boydu bezediñ,	<i>Kızıla boyu bezedin,</i>
Beliñe kayrat tartınıp,	<i>Belini cesaretlendirip,</i>

....

Yukarıda verilmiş olan örnekte “Kızılga boydu bezediñ,” deymi kızın olgunlaştığını vurgulamaktadır. Şiirin son dizesinde yer alan “Cüröktün küüsü çertildi” deyiminde ise özgürlük ortamının sağladığı bayram havası içinde yaşayan, gençlerin yüreğinden dökülen duyguların türkü ve şarkılarla ifade edilmesidir.

Çıgardı sonun körküñdü.	<i>Çıkardı iyiliği, güzelliği.</i>
Mömödöy bolup möltüröp,	<i>Meyve gibi olup parlayarak</i>
Caştardın şaını öörçüdü.	<i>Gençlerin şanı arttı.</i>
Kuttuktap, maktap toyuñdu,	<i>Kutlayarak överek şenliği,</i>
Cüröktün küüsü çertildi.	<i>Yüreğin ezgisi çalındı.</i>

Partiya Sen şiirinde Temirkul Ümötaliyev Kırgız yaşamının önemli geçim kaynaklarından biri olan hayvancılığı partilik doğrultusunda ele almaktadır. Şair Komünist Parti'nin olmadığı dönemlerde Kırgız Türkçesinde süt emen tay yavrusu için kullanılan “kulunçak” ifadesini kendisine benzeterek henüz dünyaya gözlerini açtığında yemek bulamayacak kadar çok vahim bir durumda olmasını partiyle bağdaştırır. Kendini yetim görerek partinin gelmesiyle anne sahibi olduğunu dile getiren şair, ikinci dörtlükte özgürlüğe doğru adımlarını ise partinin Kırgız yaşamında var olup çobanlıktan kurtulmakla açıklar.

Cat biröönün koylorun kaytarıp men, *Yabancınn koyunlarını güderken ben,*
Cılañayak too-taşka cürör elem. *Yalınayak dağ taş yürür idim.*
Koyçuluktan kutkarıp, cölöp-süyöp, *Çobanlıktan kurtarıp, severek*
destekleyip,
Erkin colgo çıgargan, partiya sen! *Özgürlük yoluna çıkarann, partisinn sen!*

Şair nalı olmadığı için ayakları zedelenmiş tayla kendisini aynı görüp bu yüzden çobanlık yaparken zorlandığını ve tarlaları dolaşıp şans ışığını aramaya çalıştığını belirtip, bu çalışmanın partinin destekleriyle olduğunu açıklamaktadır.

Taşırkagan kulunday bücürögön, *Nalsız tay gibi bükülen,*
Basalbagan alı cok naçar elem. *Yürümeye hali olmayan eksik idim.*
Talaasında bakıttın çabıttadım, *Tarlasında talihi arayıp dolaştım,*
Kanat bergen kubattuu, partiya sen! *Kanat verdiği kuvvetli, partisinn sen!*

Cusup Turusbekov'un Kızıl Coolukçan şiiri Kırgız yaşamından izler barındırırken emek temalı bu şiir Sovyet ideolojisi doğrultusunda ele alınmıştır. Konuşma havası şeklinde yazılan şiirde traktör, kürek, inek, kazma, alet çantası gibi tarıma ait kelimelerin kullanılması hem Kırgızların tarlayı ekim sürecindeki şartları hem de dilinin günlük dile yakınlığıyla ölçülebilir.

Kubanıçbek Malikov'un Esep Berçi Özüñçö şiirinde dikkat çeken ayrıntılı kurgusal olan şiir dilinin günlük konuşma diliyle harmanlanarak işleyişidir. Kırgız doğal yaşamının güzelliği hayata bakış açısı değeriyle örtüştürülen şiir dilinin etkisi hissedilmektedir.

Anık süysöñ altın ömür canıñdı, *Şüphesiz seversen, altın hayat canın olur,*

Alda kayda, coo betinde cariñdı. *Uzaklardan, düşman karşısında yârin olur.*

Cazday güldöp, baktay bürdöp, türlönüp, *İlkbahar gibi çiçek açıp türlü şekillere girer,*

Cayloolorgo cayıp çıkkın malıñdı! *Yaylalarda yayılan hayvanların!*

Yukarıda verilmiş olan örnekle Alıkul Osmonov'un Emgek Kızı şiiriyle benzer kullanımlar mevcuttur. Şair tarlayı ekim sürecinden kullanılan malzemeye kolhozdan tesisata, biçerdöverden traktöre, kazmadan küreğe, tarladaki mahsulün elde edilme aşamalarını ele alır. Günlük hayatın bir parçası günlük dille birlikte şiirin kurgusal dünyasında yer bulmuştur. Şairin Pahta Talaası şiirinde Külayım ile Asılkan adlı iki kızın pamuk toplama sürecini konuşma diline yakın ifadelerle dile getirmektedir. Şairin Erkin Kız şiirinde ey, al, kel gibi daha çok günlük dilde mevcut olan söyleyiş tarzının kullanıldığı görülmektedir.

Ey, erkin kız, sen komandır bolup al! *Hey, hür kız, sen komutan ol!*

Kel erkin kız avangarddın rolün al! *Gel hür kız, öncü askerinin yerini al!*

Aalam uksun, erkin kız dep bilişsin, *Âlem duysun, hür kız diye bilsinler,*

Aloolongon kızıl tuunu koluña al! *Alevlenen kızıl bayrağı eline al!*

(Kallimci, 2002: 191)

Alıkul Osmonov'un Tap Korgooçu Bolobuz şiirinde Kırgız kültüründe önemli bir yer tutan hayvancılığın edebi eserlerdeki katkısı görülmektedir. Şairin annesi evladını "Kulunum" (Tay yavrusu) diye saçını okşar ve onu sever. Kırgız kültüründe bu kullanımlar çok sık görülür. Geniş otlak ve yaylak alanlarına sahip olan Kırgızlar, şiirsel kültürlerinde bu güzel çevreyi anlatmakla kalmamış dillerinde kemikleşerek bu şekilde kullanımlarla sürdürmüşlerdir. Şairin Kızılça Kazgan Kelinçek şiiri karşılıklı konuşma üzerine kurulmuştur. Şairin Bükön şiirinde konuşma kalıpları mevcuttur.

Temirkul Ümötaliyev'in Tabılbayt Go şiirinde Kırgız yaşamında görülmeyen gelişmeleri dile getiren şair, gelişmelerden duyduğu mutluluğu, özlemi sade ve konuşma havası içinde ifade etmektedir.

...

Pahta ektirdik kırgız murun bilbegen. *Pamuk ektirdik Kırgızların eskiden bilmemiş.*

Kızdardı da oturguzduk çakırıp *Kızları da çağırıp oturttuk*

Traktorgo kırgız murun minbegen. *Traktöre Kırgızlar eskiden binmemiş.*

Şairin Enege Bergen Ant şiirinde annenin düşmanla mücadele etmeye giden evladına verdiği öğüt konuşma şeklinde sunulmaktadır.

Maydanga süygön uulun cönöttü ene: *Savaşa sevdiği oğlunu yolladı anne:*

“Bar balam coonu ceñbey üygö kelbe!” *Git evladım, düşmanı yenmeden gelme!”*

Korgoyt dep konuşuñdu el işenet *Müdafaa et diye duruşuna halk inanıyor*

Özüñdöy alp kökürök baatır erge. *Kendin gibi bahadır yürekli, kahraman delikanlıya.*

Er cetip el baksın dep törögömün, *Yiğit olup halka baksın diye doğurdum,*

Altınday beşik casap bölögömün, *Altın gibi beşik yaparak kundakladım.*

Emizgen ak sütümdü akta, balam! *Emzirdiğim ak sütüm helal, evladım!*

Karmaşta kayra kaçıp cönöbögün!” *Kapış geri çekilme!”*

Ümötaliyev'in Apake şiirinde annenin geleceğin ışığı olarak gördüğü evladına en güzel şeyleri vermek istediği, aşağıda verilen “Argımak attın cakşısın.” atasözünde ise şanslı ve değerli olduğu ifade edilir.

Koluñdan kelse bermeksiñ *Elinden gelse vermek istiyorsun*

Altın kazına açkıçın *Altın kazına anahtarını*

Argımak attın cakşısın,

Argımak atının susu iyidir.

Özübek Kızı eserinde âşık olduğu Özbek kızına duygularını anlatan şair, kızın aşkından körkütük yandığını “Cürögümö çok saldı.” deyimiyle açıklar. Şair sonraki dizelerde kendi kendisiyle konuşuyormuş hissi verir.

Cürögümö çok saldı kara közüñ,

Yüreğime kor saldı kara gözün,

Kaydan cürüp tuş boldum, gözöl, saga?

Nereden karşılaştım, güzel senle?

Tolkundattı cüröktü şirin sözüñ,

Heyecanlandırdı yüreği şirin sözün,

Kandaylıkyan al sözdü ayttıñ maga.

Niçin o sözü söyledin bana?

3.1.3. İmge

Şairin dış dünyada yaptığı gözlemleri kendi hayal süzgecinden geçirerek ortaya koyduğu uyumlu görüntüye imge denir. Sanatçı imgeyi kendine has yaşamından izler barındırarak somut sözcüklerle meydana getirdiği renkler bütünüyle oluşturur. Sanatçının oluşturmak istediği somutluk, imgenin somutlaşmasıdır (Şener, 1996 :32). İmgelerde birden çok unsurun meydana gelmesiyle okurun bilgi dünyasında kendine has ve etkileyici, gerçek olmayan görünümeler ortaya çıkarır. Böylece imge görselliği canlandırmada şiirin önemli yapılarından birini oluştur. Bu bağlamda Kırgız şairleri şiirlerinde kalıplaşmış manevi değerleri, efsaneleri ve Türk mitolojisini, örf-adetleri ve yaşam tarzlarının etkisiyle imgeyi kullanmışlardır.

Moldogazi Tokobayev’in Kızdar Ay şiiriyle Türk mitolojisinde önemli bir yer tutan kayın ağacı motifine değinilmektedir. Şiirdeki bu kullanım tesadüfi değildir. Kayın ağacı motifi Türk mitolojisinde “ağaçtan yaratılma” ve “kayın ağacı tarafından doğrulmuş olma” şeklinde ifade edilir. Bu bağlamda kayın ağacı kutsiyet barındırırken doğurganlığın simgesi “kadın” anlamına gelerek insanlığın varoluş kaynağı olarak gösterilmektedir (Çobanoğlu, 2010: 245). Şiirin ilk dizelerinde kullanılan kayın ağacı motifiyle kızların kayın ağacı gibi özgür yaşadıkları anlatılmaktadır. Ayrıca şiirde kızlar atmacaya benzetilmektedir. Atmacaların bacakları vücutlarına göre uzun olduğu için bu yönüyle atmacalar avlarını hızla yakalayabilirler. Şair bu imgeyi kullanarak kızların uzun boylarına ve güzelliklerine

dikkat çekmek ister. Tokobayev'in On Saamay şiirinde Kızdar Ay şiirinde olduğu gibi benzer kullanımlar mevcuttur. Bir diğer şair Temirkul Ümötaliyev ise atmacaların çeviklikleri sayesinde; avlarını hızlıca yakalayabilmelerini, Bübüynaga şiirinde Oruzbayeva'nın tuttuğunu koparan yanını dişi atmaca kuşunun bu özelliğinden yararlanarak ifade eder. Ümötaliyev Enege şiirinde annesinin ona öğrettikleriyle yol aldığını ifade eden şair, atmacaların çevikliğiyle bu durumu vurgular. Şairin Lenindin Uлуу İşİ Üçün şiirinde kızları masumiyetin simgesi olan beyaz güle benzetmektedir. Şairin bu kullanımı Kubanıçım şiiriyle, kızının güzelliğini ve saflığını beyaz güle benzetererek sürdürür.

Coomart Bökönbayev'in Erik Kızı şiirinde gelecek toplumlara ümit ışığını olarak "Ak sargıl cünün kaltırıp." (Beyaz renkli tüyünü bırakıp.) ifadesi kullanılmaktadır. Kuş tüyü sembolü Şamanizm'den gelmektedir. Şamanizm'e göre kuş tüyü özelliklere kartalın tüyü göğe yükselme, toplumlara şifa kaynağı olarak görülür.

3.2. Yapı

Şiirin biçim özelliklerinden biri olan yapı, şiiri oluşturan unsurlar arasındadır. Yapı; kelimelerden başlayıp, şiir şekline ve şiirin tamamını kapsayan sürece varmada, dilin kullanımına kadarki aşamayı barındırmaktadır. Şiirde yapıyı oluşturan unsurlar; kelime veya kelime grupları, cümle, ölçü, kafiye, mısra, beyit ve benttir (Çetişli, 2004: 56). Yukarıda yazılan unsurlar şiir biçimde hayat bulur. Şiirdeki biçimin oluşumu doğrudan yazarla alakalıdır. Yazarın şiirin içeriği ve yapısı arasında kurduğu bağlantı şiirin estetik açıdan değerini artırmaktadır. Bu durum Kırgız şiirde değişen koşullar ve yaşam tarzı nedeniyle farklılık gösterir. Yazılı Kırgız edebiyatının neşredilmesinden başlayarak ilk şiirler sözlü kültürün getirdiği nazım şekilleriyle yazılmış olsa dahi zaman geçtikçe siyasi ideolojinin etkisinde gelişen Kırgız şiiri, eski kalıpları terk ederek yönünü Rus edebiyatına dönmüştür. Sonrasında Rus edebiyatından gelen şiir türlerini ve şekillerini kullanan şairler kimi zaman bu türlere kendileri yenilik katarak yeni türler meydana getirmişlerdir.

Oluşum dönemi Kırgız şiirinde, tematik açıdan ihtilal etkisinde gelişme gösteren şiirler, yapısal açıdan eskiye yani sözlü kültür ürünlerine başta Tatar ve Özbek şiirlerine bağlı kalınarak oluşturulmuştur. İhtilal öncesinde Toktogul Satılğanov

sözlü edebiyatın etkisiyle şiirler yazmaktaydı. İhtilal sonrasında da şiir yazmaya devam eden şair; gazel şeklinde yazdığı Ayal Tuuldu Eken Lenindey Uuldu şiiri henüz bir oluşum içinde gelişmeye başlayan Kırgız şiirinde tematik açıya ne denli önem verilerek yapıya verilmeyen önemi göstermektedir. Bunun sebebi olarak yeni bir rejimin baskısıyla halka rejimi anlatmak en büyük paya sahiptir. Dönemin en önemli problemi sanatsal açıdan şiir yazılmazken şiirin tamamen ideoloji etkisinde oluşudur. Bu durumun en büyük savunucusu ise Aalı Tokombayev'dir. Tokombayev'in 6-7-2'lik bentler şeklinde yazdığı Carıma şiiri aşk üzerine yazılmış gibi görünse de şiirde ihtilal etkisi belirgindir. Aşağıda şiirin son iki dizesinde verilen örnekte şair “-ırım çok” ile tunç kafiye oluşturmaktadır.

Çaşabay turgan **ırım çok,**

Yaşanılmadık afsun yok,

Çındıktan başka **sırım çok.**

Gerçekten başka sırrım yok.

Kırgızların milli şairi Kasım Tınstanov sözlü edebiyatın etkisinde yetişmiş ve şiirlerinde sözlü ürünlerin etkisini hissettirmiş bir şairdir. Dörtlük nazım birimiyle yazdığı Alaçka şiiri aaba, ccdc, eefe.. şeklinde aynı zamanda mani tipi kafiye şeması olarak da bilinen düz kafiye kullanmıştır. Şiirde zengin, tunç, tam ve yarım kafiye açısından zengin kullanımlar mevcuttur. Aşağıdaki dörtlükte şair “-tagan” ekiyle redif, “-s” ekiyle yarım kafiye oluşturmuştur.

(e) Batırın cauga karşı nayza **ustagan,**

Yiğidin düşmana karşı ok hazırlardı,

(e) Kösemin curtın cıyıp col **baştagan.**

Bilgeler halkı toplayıp öğüt verirlerdi.

(f) Şeşenin söz söyleyтин bulbulga okşap,

Söz ustası söz söylerdi bülbül gibi,

(e) Artına ölgennen son iz **tastagan.**

Ölünce arkasına iz bırakan.

(Artıkbayev, 2013: 141)

Şairin İrdaba Suluu, Kıynaba şiiri dokuz kıtadan oluşmaktadır. Şair düz kafiye ve çapraz kafiye şemasını kullandığı şiirinde redif ve kafiye kullanımı mevcuttur. Örnekte görüldüğü üzere şiirin ilk kıtasında çapraz kafiye şemasını kullanan şair “-yna-, -üy-” ekleriyle zengin ve tam kafiye, “-aba (-ama), -bösmün” ekleriyle redif oluşturmuştur.

(a) İrdaba, suluu, kıynaba,

Şarkı söyleme, güzel, eziyet etme,

(b) Aldanbasmın, süybösmün.

Aldanmam sana, sevemem.

(a) Sayraba, suluu caynama,

Şakıma güzel, gülümseme,

(b) Ekinci otko küybösmün.

İkinci kez aşk ateşiyle yanamam.

(Akt. İsmail Turan Kallımcı)

Tıstanov'un beş kıtadan oluşan Isık Kölgö şiiri düz kafiye şeması şeklinde yazılıp redif ve kafiye ile zenginleştirilmiştir. Örnekte “-n(-ñ)” ekiyle yarım kafiye, “kanday?” sorusuyla redif oluşturulmuştur.

(a) Cıldırıp taudan akkan suuñ **kanday?** *Parıldayıp dağdan akan suyun nasıl?*

(a) Balapan konup, uçkan Kuuñ **kanday?** *Yavru kuş konup, uçan Kuğun nasıl?*

(a) Say-saydan keçke turam ançırkagan, *Dereelerde akşama dek beklerim akan,*

(b) Burañ bel, aruularıñ senin **kanday?!** *İnce bel, dilberlerin senin nasıl?*

(KulamşaeV, 2005:376)

C. Camgırçiyev'in Talpıngın şiiri dördlük nazım birimi şeklinde yazılıp düz kafiye şeması şeklinde yapılmıştır. Şiirde yarım kafiye, tam kafiye ve zengin kafiye, redif kullanılmıştır. “-kün” ile redif, “-gan” ile zengin kafiye oluşturulmuştur.

(c) Bul kündö ayal teñdik **alğan kün.** *Bu gün kadınların eşitlik aldığı gün,*

(c) Tañ atıp, kündün nuru çalğan **kün.** *Şafak sökünce güneş ışığının çarptığı gün.*

(d) Ezelde şoola tüşpös zındanga, *Eskiden beri şule düşmez zindana,*

(c) Çıragı erkindiktin cangan **kün.** *Meşalenin özgürlüğe yandığı gün.*

M. Tokobayev'in Kızdar Ay! şiiri dördlü altılık bentler şekilde yazılıp, çapraz kafiye şeması kullanılmıştır. Şiirin ilk dört dizesi çapraz kafiye düzenini (bazı dizelerde üç) yansıtırken diğer bütün dizelerde ise son iki dize birbirinden bağımsızdır. Şiirde redif, tam ve zengin kafiye kullanılmaktadır.

Coomart Bökönayev'in Tañ Kızı şiiri dört dize şeklinde olup düz kafiye biçimde yazılmıştır. “-ü- yarım kafiye, “-gö okşoysuñ” redif kullanılmıştır.

(a) Ay carık memiregen **tüngö okşoysuñ**, *Ay ışığının aydınlattığı geceye benziyorsun,*

(a) Açılğan akatsiya **gülgö okşoysuñ**. *Açılmış akasyaya benziyorsun.*

(b) Betiñden taalay nuru balkıp tursa, *Yüzünde şans ışığı donuverse,*

(a) Bezentip bulbul salğan **üñgö okşoysuñ**. *Süsleyerek öten bülbülün sesine benziyorsun.*

Gelişme dönemi Kırgız şiirinde şairler eskiye dönük her şeyi atmaya çalışıp yeni dönemin özelliklerini bilhassa Rus edebiyatından giren nazım şekillerini kullanmışlardır. Daha çok gelişme döneminin sonlarında şiire giren yeni türler etkisini en çok savaş döneminde göstermektedir.

Tokombayev'in çapraz uyak biçiminde yazılan Eneke şiiri gazel şeklindedir. Aşağıda verilen örnekte “barbı, -pögön” ile redif, “-an (-añ), -üt-” ekleriyle de tam kafiye oluşturulmuştur.

(a) Oy, eneke! Senden carık **tañ barbı!** *Ah, anneciğim! Senden daha aydın tan var mı?*

(b) Senin şoolañ tübölökkö **bütpögön**. *Senin şuan ebediyen bitmeyen*

(a) Oy, eneke, senden küçtüü **can barbı!** *Ah, anneciğim, senden güçlü can var mı?*

(b) Kanday küç bar senden cardam **kütpögön!** *Nasıl güç var senden yardım beklemeyen!*

(Kulamşaeve, 2005: 392)

On bir kıtalık Kızıl Coolukçan şiiriyle C. Turusbekov tam anlamıyla bir kafiye şemasına bağlı kalınmamış şiirin belirli dörtlüklerinde düz kafiye ve çapraz kafiye şeması kullanılmıştır. Aşağıda şiirin son iki dörtlüğünden verilen örneklerde “-a tüş, -a kel” ile redif, “-a-, -n” ekleriyle de yarım kafiye oluşturulmuştur.

(a) Som temirim **bata tüş**, *Büyük demir parçam batıver,*

(a) Dağı azıraak **kaza tüş**. *Biraz daha kazıver.*

(x) Arı dağı, arıraak, *Uzakta, daha uzakta,*
(a) Daa kiçine basa **tüş!** *Taa küçücük basıver!*

(b) Oy, kızıl coolukçan, *Ah al yazmalı,*
(c) Ketmenimdi **ala kel.** *Kazmamı alıp gel.*
(b) Kömürköydün içinen, *Alet çantasının içinden,*
(c) Kerkimdi da **taba kel!** *Keserimi de bulup gel!*

Şairin Eneme şiiri genel itibariyle dördlük şeklinde yazılmış fakat şiirin her üç ya da iki kıtasında bir “eneke” sözcüğü tekrar edilerek seslenme üslubuna dönüşmektedir. Şiir şairin ve annesinin başından geçen bir hikâyeyi anlattığı için sesleniş yadigarı olmayabilir. Şiirde düz kafiye şeması, redif ve kafiye kullanımı mevcuttur. Verilen örnekte “-a-” ile yarım kafiye, “-dım” ekiyle redif oluşturulmuştur.

(a) Al kezdi bıyıl bir kün köñülgö **aldım,** *O anı bu yıl bir gün memnun oldum,*
(a) Çogulup seni kögön cerge **bardım.** *Toplanarak seni gömdüğüm yere geldim.*
(b) Mürzöndün tıyagında koş aydagan, *Mezarının kenarında çift sürmüş,*
(a) Erlerdi kördüm dağı sırğa **kandım.** *Yiğitleri gördüm daha bir sırğa kandım.*

Şair Esimde şiirini dördlük nazım birimiyle ve düz kafiye şeması şeklinde yazmıştır. Örnekte görüldüğü üzere “-e-” ile yarım kafiye, “-inde” ekiyle redif oluşturulmuştur.

(a) Caydın bir toluk **kezinde,** *Yazın tam zamanında,*
(a) Adırluu toonun **betinde** *Tümsekli dağın yüzeyinde.*
(b) San güldön tandap birdi üzgön *Binlerce çiçek arasından birini seçtiğim*
(a) Caydarı selki **esimde.** *Güler yüzlü dilber aklımda.*

M. Elebayev’in Esep Berçi Özüñö şiirinin ilk dördlüğünden itibaren düz kafiye şeması kullanılarak yazılmış, redif ve yarım kafiye oluşturulmuştur. Aşağıda şiirin ilk dördlüğünde verilmiş olan örnekte “-ıñdı” ile redif, tek ses benzerliği “-a-” ekiyle yarım kafiye yapılmıştır.

(a) Anık süysöñ altın ömür **canıñdı**, *Şüphesiz seversen, altın hayat canın olur,*

(a) Alda kayda, coo betinde **carıñdı**. *Uzaklardan, düşman karşısında yârin olur.*

(b) Cazday güldöp, baktay bürdöp türlönüp, *İlkbahar gibi çiçek açıp türlü şekillere girer,*

(a) Cayloolorgo cayıp çıkkın **malıñdı!** *Yaylalarda yayılan hayvanların!*

Alıkul Osmonov'un Emgek Kızı şiiri dördlükler şeklinde yazılmıştır. Şiirde yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Düz kafiye şemasıyla yazılmış olan şiirin aşağıda verilmiş olan örnekte görüldüğü üzere “-ü-, -ö-” ekiyle yarım kafiye yapılmıştır.

(a) Caz kelip, emgek ceri talaa **güldöp**, *İlkbahar gelip emek toprağında çiçek açarken,*

(a) Ertelep işke kirdi bizdin **cürök**. *Sabahları çalışmaya başladı kalbimiz.*

(b) Traktor cer koñtorup kızuu tempte *Traktör toprağı kazarken hızlı tempoda*

(a) Carkırap bolot mizdüü ketmen **kürök**. *Parladı keskin kazma kürek.*

Osmonov'un Erik Kızı şiiri dördlükler şeklinde düz kafiye şemasıyla yazılıp yarım kafiye ve redif kullanılmıştır. Örnekte “-a-” ile yarım kafiye “-am” ekiyle redif oluşturulmaktadır.

(a) Seni maktaym aalam uksun, ün **salam**, *Seni överim âlem duysun, haykırım,*

(a) Ün saluudan talantıma küç **alam**. *Haykırmayla sanatıma güç katarım.*

(b) Epkiniñe menin bergen belgim dep, *Kuvvetin için verdiğim nişan olarak,*

(a) Kelçi erkin kız, kelçi kızıl gül **tagam**. *Gel hür kız, gel de kızıl gül takayım.*

(Kallimci, 2002: 190)

Şairin dördlük nazım birimiyle yazdığı Tap Korgooçu Bolobuz şiirinde düz kafiye şemasını kullanılarak örnekte görüldüğü üzere “-e-” ekiyle yarım kafiye ve “-çü elem” ile redif oluşturulmuştur.

(a) Oynop-oynop men bir kezde **kelçü elem**. *Oynaya oynaya ben bu yaşa kadar geldim.*

- (a) Enekelep ak sütündü **emçü elem.** *Anneciğim ak sütündü emdiğim.*
- (b) Esiñdedir unutpasañ eneke, *Aklındadır unutmadıysan anneciğim,*
- (a) Men er cetip, asker bolsom **deçü elem.** *Ben büyüyünce asker olacağım diyordum.*

Temirkul Ümötaliyev' in Partiya Sen ve Lenindin Uлуу İşi Üçün şiirleri dörtlükler şeklinde yazılmıştır. Lenindin Uлуу İşi Üçün şiirinde çapraz kafiye şeması şeklinde kafiye düzeni oluşturulmuştur. Şiirde redif, zengin kafiye, tam kafiye, tunç kafiye kullanımı mevcuttur. Örnekte “-akın” ile tunç kafiye, “-ızı-, -ken,” ekleriyle zengin kafiye, “-ar-“ ekiyle tam kafiye ve “-dan, -ınan” ekleriyle redif oluşturulmaktadır.

- (a) Söz uk, elim **akından,** *Dinle halkım şairinden*
- (b) Süyün, elim, kırgızım! *Sevin, halkım, Kırgız'ım!*
- (a) Bargan sayın **cakından** *Gittiğin her yerde*
- (b) Balbildayt çolpon cıldızıñ. *Parlıyor Çolpan yıldızın.*

- (c) Baktıbiz bizdin çoñ **eken** *Büyük şansımız varmış*
- (d) Ala-Too, Alay baarınan, *Ala Too'dan Alay'a, herkes,*
- (c) Kuunak küngö çal cetken, *Mutlu günlere ulaşmış,*
- (d) Kutulup kaygı-zarınan. *Kurtularak tasa kaygıdan*

Şairin Partiya Sen şiirinde düz kafiye şemasını kullanıp genelde yarım kafiye ve tam kafiye kullanılmıştır. On Saamay eserinde ise çapraz kafiye şeması kullanılmış ve gazel şeklinde yazılmıştır. Frunze Şaarı Menin Şaarım şiirinde düz kafiye şeması kullanılan şiir, dörtlükler şeklinde yazılmıştır. Örnekte görüldüğü üzere “-ın” ekiyle tam kafiye, “şaarım” kelimesiyle redif oluşturulmuştur.

- (a) Kök şiberdüü keñ tördöy salkın **şaarım,** *Yeşil buğdaylı geniş yayla gibi soğuk şehir,*
- (a) Öz enemdey cürökkö cakın **şaarım.** *Öz annem gibi cana yakın şehir.*

(b) Turgan cayı ısmınday Frunze erdin *Durduğun yer ismin gibi Frunze yiğidi*

(a) Çañ cukpagan taptaza altın şaarım. *Toz değmemiş tertemiz altın şehrim.*

Tuugan Cergem şiiri de dörtlükler şeklinde olup düz kafiye şeması kullanılarak yazılmıştır. Verilen örnekte “-a-” ekiyle yarım kafiye, “-kan cerim” ekiyle redif oluşturulmuştur.

(a) Özüñ bolduñ erkindik tapkan cerim, *Kendin oldun özgürlük bulduğum yerim,*

(a) Cetim beni toyguzup bakkan cerim. *Yetim beni doyurtup baktığın yerim.*

(b) Ene olup alpeçtep, gözümü açıp, *Anne gibi bakıp, gözümü açarken,*

(a) Taalayımdın çiragin cakkan cerim. *Şans ışığının yandığı yerim.*

T. Ümötaliyev’ in altı kıtalık Ayalga şiirinde aaab, cccd, eeef.. şeklinde düz kafiye şemasını kullanılmıştır. Zengin kafiye, tam kafiye, yarım kafiye ve redif kullanılan şiirde, ilk kıtasından verilen örnekte görüldüğü üzere “-ün-” ekiyle tam kafiye, “-döy” ekiyle redif oluşturulmuştur.

(a) Iyiksiñ ak şumkardın tünögündöy, *Kutsalsın beyaz sungurun tüneği gibi,*

(a) Naziksiñ akındardın cürögündöy, *Kibarsın şairlerin yüreği gibi,*

(a) Suluusuñ cıpar cıttuu bak gülündöy, *Güzelsin mis kokulu bağdaki çiçek gibi,*

(b) Körkömsüñ uzdun sokkon kilemindey. *Görkemlisin ustanın ördüğü kilim gibi.*

Savaş döneminde Kırgız şiirinde Ata Meken’e duyulan sonsuz aşkın anlatıldığı şiirler olmuştur. Şairler hem cephede hem de cephe gerisinde mücadelelerini sergilemiştir. Bu yüzden savaş dönemi Kırgız şairleri zorunluluk olsa dahi savaşta mücadele etmeyi, birlik beraberliği, vatanı sevmeyi, çalışmayı, vedalaşma, yemin, mektuplaşma biçimiyle dönemin koşullarını anlatmaktadırlar.

A. Osmonov’un dört kıtadan oluşan Saançı Ceñe şiirinde abba, cccx, eeff, gghh şeklinde sarmal ve düz kafiye şeması kullanılıp tam kafiye, zengin kafiye, tunç kafiye ve redif oluşturulmuştur. Aşağıda şiirin son kıtasından verilen örnekte “-ır-,”

ekiyle tam kafiye, “-aan-” ekiyle zengin kafiye ve “etet, ceñe” kelimeleri ve “-iñan” ekiyle de redif yapılmıştır.

- (g) Çaçgagin ucu şırp **etet, ceñe,** *Saçığının ucu kimildiyor, yenge,*
(g) Şirt etse, cürök zırt **etet, ceñe.** *Kimildayınca kalp çarpıyor, yenge.*
(f) Zırp etken cürök şaaniñan, **ceñe,** *Çarpan kalp ihtişamundan, yenge,*
(f) Ertelep saagan **saaniñan ceñe.** *Sabahları sağdığın sağmalından, yenge.*

Osmonov’un beş kıtadan oluşan düz kafiye şeması şeklinde yazılan Küzgüğü Karangan Ceñeme şiiri kafiye ve redifle zenginleştirilmiştir. Örnekte “-oy” ekiyle tunç kafiye oluşturulmuştur.

- (a) Köñülü cay, eç cerinde kemtik cokatoy, *Gönlü yaz, hiçbir yerinde ihtiyarlığın belirtisi yok gibi,*
(a) İçinde, menden suluu kim degen oy. *İçinden benden güzel kim var demiş vah.*
(b) Lıpıldap arı ketet, kayra kelet, *Çabucak uzağa gider, geri gelir,*
(a) Tik taka, cibek köynök, ortoço boy. *Derli toplu, ipek gömlek, orta boy.*

Şairin diyalog şeklinde yazdığı Kızılça Kazgan Keliñek şiiri de vardır.

Temirkul Ümötaliyev’in savaş döneminde Köldöyeva Alimag’ya ithafen dörtlükler şeklinde yazdığı Tabılbayt Go şiirinde düz kafiye şeması kullanılmıştır. Bu dönem ithaf temalı şiirler içinde beyitler şeklinde yazılanlar daha çok mevcuttur.

- (a) Aravanda kün-tün attan tüşpödük, *Aravan’da gece gündüz attan inmedik,*
(a) Kolhoz kurup, birge kızmat iştedik. *Kolhoz kurup, beraber çalıştık.*
(b) Uyku kayda, üydö bir az oturup, *Nerede uyku, evde bir parça dinlenip,*
(a) Kur degende çay kaynatıp içpedik. *Kur denildiğinde çay kaynatıp içmedik.*

Şairin Bübüynaga şiiri Bübüyna Oruzbayeva’ya ithafen yazılmış bir şiirdir. Şiir beş kıta ve sonunda Bübüyna’ya ithafen yazdığı belirten iki dize vardır. Düz kafiye şemasının kullanıldığı şiirde redif ve kafiye oluşturulmaktadır. Örnekte “-a-” ile yarım kafiye ve “-b(-m)agan” ekiyle redif yapılmaktadır.

- (a) Közdögönün karmagan, *Aradığını şıp diye bulan,*

(a) Kaçırrsa cetpey kal**bagan** *Kaçırrsa da ulaşmadan bırakmayan*

(a) Urgaaçı tuygun kuşta bar, *Dişi atmaca kuşunda var,*

(b) Uçkandan kanat tal**bagan**. *Uçtuğunda kanadı uyuşmayan.*

Ümötaliyev'in Özübek kızı şiiri beş kıtadan oluşup çapraz kafiye şeması kullanılarak oluşturulmuştur. Şiirin ikinci kıtasından verilen örnekte “-öz-“ ekiyle tam kafiye ve “-ün” ekiyle redif, “-aga” ekiyle ise zengin kafiye oluşturulmuştur.

(a) Cürögümö çok saldı kara kö**züñ**, *Yüreğime kor saldı kara gözüñ,*

(b) Kaydan cürüp tuş boldum, gözöl, **saga**? *Nereden karşılaştım, güzel senle?*

(a) Tolkundattı cüröktü şirin sö**züñ**, *Heyecanlandırdı yüreği şirin sözün,*

(b) Kandaylıkyan al sözdü ayttıñ **maga**. *Niçin o sözü söyledin bana?*

T.Ümötaliyev'in Suluu Kız şiiri altı dizelik bentler şeklinde yazılmıştır. Bentlerin ilk dört dizesi çapraz kafiye şemasıyla yazılıp son iki dizeleri ise ilk dört dizenin şemasına uyuşmamaktadır.

(b) Saamayları cilt**ıldap**, *Saçları şakaklarına kurularak*

(b) Kunduzdun sırt cün**ündöy**, *Kunduzun sırtındaki postu gibi,*

(b) Ay tamagı cark**ıldap**, *Beyaz gerdanı parlayarak,*

(b) Külgönü kuştun ün**ündöy**, *Gülüşü kuşun sesi gibi.*

Karaşı sonun astırtan *Bakışı güzel alttan alta*

Cayloonun cazgı kün**ündöy**! *Yaylanın ilkbahardaki güneşi gibi!*

Yukarıda şiirin ilk bendinden verilen örnekte görüldüğü üzere “-ılda-“ zengin kafiye ve “-ün-“ ekiyle ise tunç kafiye, “-p, -ündöy” ekleriyle ise redif oluşturulmaktadır. Şairin iki kıtalık Menin Kızım şiirinde düz kafiye şeması kullanılıp redif ve kafiye ile şiir zenginleştirilmiştir. Örnekte “-u-“ ekiyle yarım kafiye ve “-kan kızım” ile redif oluşturulmuştur.

(a) Büt düynönü kıdırıp uç**kan kızım**, *Bütün dünyayı dolaşarak uçan kızım,*

(a) Büt düynönün abasın cuy**kan kızım**. *Bütün dünyanın havasını alan kızım.*

(a) Büt düynönün kartasın catka bilip, *Bütün dünyanın haritasını ezbere bilerek*

(b) Büt bardığın talaşta **utkan kızım**. *Bütün hepsini oyunda kazanan kızım.*

Şiirler genel itibariyle sanat kaygısı güdülmeden, sosyalist öğretiler üzerine kurulup yapısal açıdan Türk şiirine bağlı kalınarak yazılmıştır. Mitolojik öğeler, atasözleri ve deyimler kullanılarak çağrışım değeri atırmaya çalışılmış, fakat başarılı olunamamıştır. Şiirler slogan üslubu hâkim olduğundan konuşma diline yakın kullanımlar mevcuttur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. 1917 - 1945 YILLARI ARASINDA MODERN KIRGIZ EDEBİYATINDA KADIN TEMALI ŞİİRLERİN TRANSKRİPSİYONU VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

Talpıngın ¹¹

Bügünkü kün ayaldardın mayramı,
Kolunda türlüü kızıl bayragı.
Kuttuktap kubangandan bul kündü,
Neçender tilin bezep sayradı.

Bul kündö ayal teñdik algan kün.
Tañ atıp, kündün nuru çalgan kün.

Ezelde şoola tüşpös zındanga,
Çıragı erkindiktin cangan kün.

Ayaldar mınday kündö talpıngın,
Ezilip ötkön kündö çarpıldıñ.
Erikpey izdep barıp algıla
Aldıñda keni catat altındın!

Mücadele Edin

*Bugün kadınların bayramı
Ellerinde çeşitli kızıl bayrağı.
Kutlayıp sevindikleri bu günü
Kaç kişi içten haykırıyordu?*

*Bu gün kadınların eşitlik aldığı gün,
Şafak sökünce güneş ışığının çarptığı
gün.*

*Eskiden beri şule düşmez zindana,
Meşalenin özgürlüğe yandığı gün.*

*Kadınlar böyle bir günde mücadele edin,
Zulümle geçen günde çarpıldın.
Üşenmeden arayın
Önünde madeni duruyor altının!*

Cuma Camgırçiyev

Kızdar Ay!

Kızlar Hey!

¹¹ Kaynak gösterilmeyen şiirler tarafımızca Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Caşıl güldöy caykalıp,
Ayıldı sonun türlöntkön.
Caş kayınday buralıp,
Balapanday teñ öskön.
Baskanı sonun sımbattuu,
Baktıluu eldin kızdaray.

*Açık çiçek gibi sallanıp,
Köyü türlü şekillere sokmuş.
Küçük kayın ağacı gibi kıvrılıp,
Kuş yavrusu gibi eşit büyümüş.
Görünüşü iyi, güzel,
Şanslı halkın kızları hey!*

On beşinde ay tolup,
Carığı toonu capkanday.
Tañ sögülüp carkırıp,
Carık nurun çaçkanday.
Kızıl-tazıl elesi,
Kırgıy müçö kızdaray.

*On beşinde dolunayın,
Işığının dağı kaplaması gibi.
Şafak sökülünce parlayarak
Aydınlığını saçması gibi.
Kırmızımsı, endamlı,
Atmaca görünüşlü kızlar hey!*

Tülögü cetip uyadan,
Ak şumkar sızıp uçkanday,
Tuu kötörüp, küü çalıp,
El mayramdap çıkkanday.
Erdin carı erketay,
Eldin körkü kızdaray.

*Tüyünü dökerek yuvadan,
Beyaz sungurun süzülerek uçması gibi,
Bayrağı kaldırıp, melodi çalıp,
Halkın bayram etmesi gibi.
Yiğidin yâri nazlı gibi,
Halkın güzel kızları hey!*

Kalkıldap köldün üstündö,
Paroxod colgo çıkkanday.
Kanatın tarap kaz ördök,
Deñizde çardap catkanday.

*Dalgalanan gölün üstünde,
Vapurun yola çıkması gibi.
Kanadını yayararak kaz, ördeğin,
Denizi yoklaması gibi.*

Körkü sonun, beti ayday,
Köñülü şat kızdaray.

Güzelliği iyi, yüzü ay gibi,
Yüreği neşeli kızlar hey!

Moldogazi Tokobayev

On Saamay

Ak sargıl, çarçı boyluu cüzü kanday,
On saamay, caagındağı tartkan zımday.
Oymok ooz, kır murunduu cazı mañday,
Kalı bar, cüzü kızıl, cangan şamday.
Beş salaa, çımır bilek, keñ alakan,
Müçösü tabındağı çaş kırğıyday.
Kara kaş, kayçı kökül, tögülgön çaç,
Kulpunat bürün açkan çaş kayıñday.

Küzgüdöy, carkırağan tunuk beti,
Kiri cok on beşinde toldon ayday.
Kıyaktay, içke konur ünü sonun,

Süylösö sözü tattuu şeker balday.

Tastayıp kaştın üstü, eektin aldı,
Kara köz, möltürögön cazı mañday.
Canınan cakın körgön çaş kurbusun,
On saamay köptön beri sağınganday.

On Örgülü

Sarışın, şişman ve kısa boylu, yüzü nasıl,
On örgülü, çenesine çekilen tel gibi.
Küçük ağızlı, düz burunlu, geniş alınlı,
Beni var, al yanaklı, yanan mum gibi.
Beş parmak, güçlü bilek, geniş avuç,
Endamı zamanın küçük atmacası gibi.
Kara kaş, kesilmiş perçem, dökülen saç,
Renkten renge giren, tomurcuğu açmış
küçük kayın gibi.

Ayna gibi, parlayan saf suratı,
Kiri olmayan on beşinde dolunay gibi.
Keman gibi, tatlı, hoş sesi güzel,

Ağzından çıkan sözler tatlı, şeker bal
gibi.

Dümdüz kaştın üstü, çenesinin önü,

Kara göz, parlayan, geniş alınlı.

Canımdan can gördüğüm küçük
dostumsun,

On örgülü çoktandır özlemiş gibi.

Moldogazi Tokobayev

Taň Kızı

Ay carık memiregen tüngö okşoysuň,

Açılğan akatsiya gülgö okşoysuň.

Betiñden taalay nuru balkıp tursa,

Bezentip bulbul salgan üngö okşoysuň.

Tan Kızı

*Ay ışığının aydınlattığı geceye
benziyorsun,*

Açılmış akasyaya benziyorsun.

Yüzünde şans ışığı donuverse,

*Süsleyerek öten bülbülün sesine
benziyorsun.*

Coomart Bökönbayev

Til Alsa

Künöösüz, kirsiz düynögö

Eneden kayta törölsöm.

Kök çıbık kırkıp, at kılıp,

Köpölök izdep cönösöm.

Candıktın calgız enesi,

Kara cer bolsom kaldaygan.

Candıktı kayra caratıp,

Cabdısam, süysöm mañdaydan.

Söz Dinlese

Günahsız, kirsiz dünyaya

Anneden tekrar doğsam.

Gök çubuk kırkıp, isim vererek,

Kelebeklerin peşinden gitsem.

Varlığın yalnız annesi,

Yüksek, kara toprak olsam,

Varlığı geri yaratıp,

*Gerekli şeyleri yetiştirsem, öpsem
alnından.*

Aalı Tokombayev

Kız Karındaştarıma

Tur, oyan, karındaştar, catpa uktap,
Kutulup tutkunduktan coluñdu tap!
Kulça ustap, tutkın kılıp, malça satkan,
Korlıgı mınav turmıs aynandan ak!

Kapkan men torgo ilinip, bolduñ tutkın,
Baralmay teñ kurbuña kaygı cuttuñ.
Zar ıylap, közüñ caşı betiñ cuugan
Keşeki köp korluktu nege unuttuñ?

Kul bolup ek ortada cürdiñ malça,
Mayısıp salbırladıñ singan talça,
Kaydagı kart ayuuga sen coluktuñ,
Salkındap tau basında iskep alşa.

Tolgon dart köküregiñ, işte kapañ,
Ali da köz aldıñda çekken capañ.
Cük tartkan murnın tesip tüyedey ak
Kay çalga cetişpedi ardaktı apañ!?

Ömürüñ cılap-sıktap öttü tegin,
Sargayıp kasret-kaygı kaptadı öñüñ.
On beşte toksondogu çalga atkarsa,
Ustar eñ keregeniñ cılap kegin.

Kız Kardeşlerime

*Kalkın, uyanın kardeşler, yatmayın,
Bir yol bulun, silkinin esaretten.
Köle eden, esir gören malca satan,
Kurtulun hayattaki bu zulmetten.*

*Tuzağa, ağa düştün oldun tutsak,
Varamadın dostlarına yutkundun.
Yıkardı gözyaşların tüm yüzünü,
Geçmişteki acıları nasıl unuttun?*

*Kul oldun hayvan gibi horlandın,
Kırılan dal oldun sararıp soldun,
Umulmaz anda kart ayıya rastladın,
Meyveli ağaç ararken dağda.*

*Bağrın dertle dolu, işte cefan
Hala hatırımda çektiğın cefa,
Eskiden yük taşıyan deve gibi ak
Hangi ihtiyara yetişmedi sevgili anan?*

*Ömrün geçti sıkıntılar içinde,
Hasret kaygı soldurdu yüzünü.
On beşinde doksandaki ihtiyara,
En gerekli maharet intikam.*

Çırıldap cılagan men bolmas payda,
(Bar medi onan baska tabar ayla?)
Sayragan alma ağaçta sen çaş bulbul
Ceneldiñ tutkun bolup alda kayda.

*Ağlamayla sızlamayla çare bulunmaz,
(Var mı ondan çıkar yol bulan?)
Sen fidan ağacında şakiyan bir bülbül,
Yenildin esir düşüp her yerde.*

Mına endi aşık, kötergil bas!
Köz salgın baskalarga bilimdi çaş!
Kilitin erkindiktin izdep tavıp,
Ezilgen sorlı apaña esigin aç!

*İşte şimdi âşık, kalk ayağa yürü!
Göz gezdir başkalarına bilimli genç!
Hürriyet kilidini arayıp bulurken
Zulüm gören zavallı anana kapıyı aç!*

Kasım Tınistanov(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Enemdin Mürzösü

Ezelten een catkan eski mürzö,
Ezilip topuragı ketken küngö,
“Aynegim, ardagım” dep erkeletgen
Apake, baş kötörçü,balañ keldi!..

Annemin Mezarı

*Ezelden yalnız uzanan eski mezar,
Üstündeki toprak yok olmuş azar azar,
“Aynam, gururum” diye şımartan
Anam, başını kaldır, bak oğlun geldi!...*

Üstündö çim aralaş boz toprak,
Üşkürdüm, közdörümdön çaş tamçılup,
Çaşımda köpölöktü kuugan cerim,
Kaygımdı bölüşköndöy karap turat.

*Üstünde ot karışık boz toprak,
İç çektim, gözlerimden yaş damlayarak
Çocukken kelebek kovaladığım mekân,
İzler gibi beni, kederimi paylaşarak.*

Coomart Bökönbayev

Lenindin Uлуу İşi Üçün

Söz uk, elin akından,
Süyün, elim, kırgızım!
Bargan sayın cakından
Balbıdayt çolpon cıldızın.

Baktıbiz bizdin çoñ eken
Ala-Too, Alay, barınan,
Kuunak küngö çal cetken,
Kutulup kaygı-zarınan.

Okşoyt suluu kız gülgö,
Süyüü, teñdik tabılğan.
Cırgap ömür sürüügö
Uлуу col dañgır çabılğan.

Carkıldap külöt caş böbök,
Büt ömürü baktıluu.
Kuunap cürgön köp,
Kaygı orduna katkıruu!

Katkırıp katuu külgölö,
Kelin, kız, cigit, kurdaştar!
Güldöy caynap cürgölö,
Bir maksattuu sırdaştar.

Lenin'in Büyük İşi İçin

*Dinle halkım şairinden,
Sevin, halkım, Kırgız'im!
Gittiğin her yerde
Parlıyor Çolpan yıldızın.*

*Büyük şansımız varmış
Ala Too'dan Alay'a, herkes
Mutlu günlere ulaşmış,
Kurtularak tasa kaygıdan.*

*Benziyor güzel kız güle,
Sevgi, eşitlik bulunmuş.
Rahat bir yaşam sürmeye
Büyük adım atılmış.*

*Kahkahalarla gülüyor bebek,
Bütün hayatı şanslı.
Eğlenerek oynayan çok,
Kaygı yerine kahkaha!*

*Kahkahalarla gülmeye,
Kadın erkek, dostlar!
Gül gibi güzel,
Bir amaçta sırdaşlar.*

Uulu, kızı elimdin
Deputatka kattaldı.
Dañktuu atı kelindin
Bardık oygo cattaldı.

*Oğlu kızı halkımın
Meclise milletvekili oldu.
Şöhretli adını gelinin
Herkes ezberden söyledi.*

Ayaşpadı cürögün
Alardın baarı biz üçün,
Alar işteyt күnү-tүн
Lenindik uluu iş üçün!

*Dayanamadı yüreğim
Bunların hepsi bizim için,
Onlar çalışıyor gece gündüz
Lenin'in büyük işi için.*

Temirkul Ümötaliyev

T...

Açılıp turgan kızıl gül
Cel sokso korkün çıgarat.
Tolukşup turgan süyküm kız
Car bolso köönü kubanat.
Azemdep tilin sayratkan,
Akını menmin kırgızdın.
Altinduu nuru balkıgan
Çolponu sensin cıldızdın.
Akinga çolpon cakpaybı,
Ardagı bolup turmuşun.
Butakta turgan bulbuldun

*Açılan kızıl gül
Rüzgâr değse güzelliğini ortaya çıkaracak.
Tam özünde duran hoş kız
Yar olsa mutlu olacak.
Nazlı nazlı çok söyleten,
Şairi benim Kırgız'ın.
Altın ışığı parlayan
Çolpanı sensin yıldızın.
Şaire Çolpan yanmaz mı,
Şımarığı olup hayatın.
Dalda duran bülbülün*

Gül bolso tili çıkpaybı?..

Gülü olsa konuşmaz mı?

Buralıp turgan çarkın kız

Alımlı güzel kız

Bulbuldun ünün çıkpaybı?..

Bülbülün sesini duymaz mı?

Asmandap uçkan çüröksün,

Gökyüzünde havalanan çüröksün

Aldımda çarkın tileksiñ.

Önümde güzel dileksin.

Ay çarık ukmuş kümğö okşop

Ay ışığı şaşirtıcı güneşe benzeyince

Aylasın tapçı çüröktün.

Dönsün rehber yüreğın.

Coomart Bökönbayev

Erik Kızı

Tañ sürüp, çarık atkanda,

Erik cel oynop çapkanda,

Uyada catkan ürgülöp,

Balapan kanat kakkanda,

Kaptap turgan sur bulut

Ketkende kalbay asmanda,

Kökölöp uçtun şaň menen,

Nur cutup ergip asmanga.

Çark aylanıp, çark urup,

Barabandı tars urup,

Kızılga boydu bezediñ,

Beliñe kayrat tartınıp,

Bilimdi cuttuñ bulaktay

Hürriyet Kızı

Şafak sökerken, hava aydınlandığında,

Hürriyet rüzgârı oynarcasına çarptığında,

Yuvada uyuklayarak,

Yavru kuş, kanatlarını çırptığında,

Kaplayan kara bulut

Gittiğinde kalmadı gökyüzünde,

Şahlanarak uçtun ihtişamla,

Nur içerek sıçrayıp gökyüzüne.

Çark dönüp, çark vurarak,

Davula tak vurarak,

Kızıla boyu bezedin,

Belini cesaretlendirip,

Eğitimi içtin pınar gibi

Sezimiñ oyuñ artılıp.
Kanatıñ östü cibektey,
“Ak sargıl cünün” kaltırıp.

*Hissiyatım, asıl fikrim üzerine.
Kanadın büyüdü ipek gibi,
“Beyaz renkli tüyünü” bırakıp.*

Şaňşıtıp çalıp komuzdu,
Sayrattıñ bulbul dobuştı.
Saymalap turat cañılık
Şiberdüü, cañı konuştı.
Cibek saamayı akak tiş,

*Güzel çalarak kopuzu,
Öttün bülbül sesli.
Nakışlarla bezedi yenilik
Gür otlı, yeni obada.
İpek kâkül, bembeyaz diş,*

Salındıñ kızıl cooluktu,
Cañının saltın koldonup,
Cogottuñ eski coruktu.
Tuş-tuş caktan dobulbas

*Örtündün al yazmayı,
Yeninin âdetini kullanarak,
Kaybettin eskiden kalma âdetleri.
Her tarafta davul*

Çıgardı sonun körküñdü.
Mömödöy bolup möltüröp,
Caştardın şañı öörçüdü.
Kuttuktap, maktap toyuñdu,
Cüröktün küüsü çertildi.

*Çıkardı iyiliği, güzelliği.
Meyve gibi olup parlayarak,
Gençlerin şanı arttı.
Kutlayarak överek şenliği,
Yüreğın ezgisi çalındı.*

Coomart Bökönbayev

Keziğışüü

Karşılaşma

Al kezekte men çırımtal, sen kırçın,

O anda ben çocuk, sen genç.

Al kezekte men balapan, sen kızsıñ.

O anda ben kuş yavrusu, sen olgun bir genç kızsın.

Caşıl cayloo, calbırağı kayındın

Yeşil yayla, yaprağı kayının

Caydarı östük balın sorup turmuşun.

Neşeli, büyüklük balını emerek hayatın.

Birge cürüp too boorunan gül terip

Beraber yürüyerek dağın yamacında çiçek toplayıp

Küügüm kirip kün batkanın bilbedik.

Karanlığın çökmeye başladığını bilemedik.

Balbıldagan şam çıraktay ömürdö

Alevlenen mum gibi ömürde

Balalıktın bal mömösün bir cedik...

Çocukluğun tatlı meyvelerini beraber yedik...

Kündür-tündür külkü oyunga toyboduk,

Gece gündüz şakalara doyamadık,

Kün nurunday köñül kölün boyloduk.

Güneş ışığı gibi gönül gölünü boyladık.

Kubanıçtın kuçağında erkelep,

Mutluluğun kucığında umutlanarak

Kubalaşıp, suu çaçışıp oynoduk.

Birbirimizi kovalayıp, su saçarak oynadık.

Cıldar öttü. Balalıktı cönöttük,

Yıllar geçti. Çocukluğu bitirdik,

Cazgı güldöy caş sabına teñeştik.

İlkbahardaki gül gibi gençlik saflığını eşitledik.

Tañ çarbagında sayrandap,

Şafağın eğlence kalesinde keyif çekip,

Tal çıbıktay taalay menen teñ östük.

Ağacın dalları gibi şans ile eşit büyüdük

Tañ mezgili çolpon bakıt çıgarda

Şafak zamanı Çolpan şansa çıkarda

Tün küzötkön sütak ünü tınarda
Too çañırtıp şırkıragan dayranın
Boyundagı uypalagan ırañda.

*Gece bekleyen sütak sesi diner de
Dağı yankılatıp şakırdayan nehrin
Kenarındaki karmaşık duran yeşil
otlarında*

Men aytkanmın “ömür boyu este” dep,

*Ben söylüyorum “ömür boyu hatırla”
diye,*

Sen aytkansıñ “meni taştap ketpe” dep,

*Sen söylüyorsun “beni bırakıp gitme”
diye,*

Kün çaçırıp, saparıma çıgarda,
Karap turduñ közdön çaşıñ mölmüldöp.

*Güneş ışığını saçınca yola çıkar da,
Bakan gözlerinden yaş damlayarak.*

Tütünü cok örtkö tüşkön cürögüm,
Sen da mendey calındaysıñ, bilemin,

*Dumanı yok yangına düşen yüreğimin,
Sen de benim gibi alev alıyorsun,
biliyorum,*

“Kaçan kelet saparınan?” dep cürüp,

*“Ne zaman gelecek yolculuğundan?”
diye yaşayarak*

Sagıngandan sargaygandır ireñiñ...

Özlediğinden sararmıştır benzini...

“Unutpaymın ömür boyu men” dediñ

“Unutmayacağım ömür boyu” dedin

“Unutpagın, estep cürgün sen” dediñ,

“Unutma, hatırla” dedin,

Aylar çubap, cıl zımırıp catsa da

*Aylar ayları kovalayıp, yıllar hızlıca
geçse de*

Ce men barıp, ce bir özün kelbediñ.

Veya ben gidip veya bir sen gelmedin.

“Baram” degen sözüñdüg ugup süyündüm, “Gidiyorum” sözüñü duyunca sevindim,

Bala çaktan sırım çeçtiñ tüyündün.

Çocuk çağda sırrını çözdün gizemin.

Köküčköndöy uçkul köñül tolkusa,

Güvercin gibi uçuşan gönül dalgalansa,

Köz cetpegen kölü teren süyüünün.

Kanaat getiremediğın gölün, derin sevginin.

Keldiñ dağı, taarınday sıyagıñ

Geldin de, darılmış gibi konuşuyorsun

Kekeer menen amandığım suradıñ.

Nefretle nasıl olduğumu soruyorsun.

Otko salsañ, suuga salsañ özüñ bil,

Ateşe döksen, suya döksen sen bilirsin,

Mañdayımda balıldagan ırıgım.

Alımda alevlenen mumum.

Oylondurup çaş ömürdün kündörün

Düşündürüp genç ömrümün günlerini

Ugulgansıyt oşondogu külgönüñ,

Uğulduyor o zamandaki gülüşün,

Köñül kalıp, köz körbögön emedey,

Küserek, göz görmeyen şey gibi

Körüşkөndө nege koluñ berbediñ?

Görüştüğümüzde niye elini uzatmadın?

Sen tügöyüm, sen ömürdün koşogu,

Sen diğeri yarımısın, sen ömrün birleşimi,

Antıbiz bar, estep körçü oşonu.

Yeminimiz var, hatırla onu.

Muruñkuday kuçağıma cıgılçı,

Eskisi gibi kuçağıma gel,

Muñyabaçı, müldö muunum boşodu!

Üzülme, büsbütün kuvvetim kalmadı!

Kumbarbaçı, emne maga taarındıñ?

Sararma, neden bana darıldın?

Kusa bolup kuçağıñdı sagındım
Bügünküdöy kezigişken uçurda,
Muña batıp bürkölböçü, carıgım!

*Canı yürekten seni özledim
Bugünkü gibi karşılaştığımız anda,
Kederlenme, ışığım!*

Isık kündö kölököñdö uktayın,
Suuk kündö söölötüñdön çıkpayın.
Beri kelçi kadimkidey canıma,
Bek kuçaktap alkımıñdan cıttayın.

*Sıcak günde gölgede uyuyorum,
Soğuk günde yanından ayrılmıyorum.
Beri gel eskisi gibi yanıma,
Sımsıkı sarılarak gerdanını koklayayım.*

Birge külüp, birge oynogon bala çak,
Birge cürsök dağı sonun caraşat,
Okeyanı ardak menen taalaydın
Aldıbizda ay nurunday karasak.

*Birlikte gülüp, birlikte oynadığımız
çocukluk çağı,
Birlikte yürüsek de iyi yakıştır,
Okyanus saygıyla bahtın
Önümüzde ay ışığı gibi bakarsak.*

Coomart Bökönbayev

Esep Berçi Özüñö

Anık süysöñ altın ömür canıñdı,
Alda kayda, coo betinde cariñdı.
Cazday güldöp, baktay bürdöp türlönüp,
Cayloolorgo cayıp çıkkan malıñdı!

Hesap Ver Kendine

*Şüphesiz seversen, altın hayat canın
olur,
Uzaklardan, düşman karşısında yârin
olur.
İlkbahar gibi çiçek açıp türlü şekillere
girer,
Yaylalarda yayılan hayvanların!*

Altın kelin, ötö süysöñ ceriñdi,
Canday görsöñ seni östürgön elindi.
Küz kelgende kızıl kırman kır bolor,
Ergip çıkıp, özgöçö bak egindi.

*Altın gelin, çok seversen toprağını,
Canın gibi görürsen seni büyüten halkını.
Güz geldiğinde harmanlar tarla olur,
Koşa koşa gidip bir başka bak ekinine.*

Kız küñüñde boylop başkan köldörüñ,
Kurbuñ menen köñül açkan cerleriñ.
Caş arstandı cakın körüp canıñday,
Cal-cal karap ömürdük kol bergeniñ.

*Kız zamanında derinliğini ölçtüğün
gölleri,
Sevgilin ile gönül açtığın toprakları.
Yavru aslanı yakın görüp canın gibi,
Aşkla bakıp ömür boyu el verdiğine.*

Tüşör bolso taalayluu caş esiñe,
Körüngönsüp eles-bulas közüñö.
Şerdin carı, emne emgek bütkördüñ,
Şaanilenip, esep berçi özüñö?

*Gelirse mutlu günler aklına,
Hayal meyal görünür gözüne.
Aslanın yâri, ne emek bitirdin,
Güzel bir şekilde, hesap ver kendine?*

Emgek körsöt kıyındıkka boy berbey,
Kurbuñ kelet, bul ketpesin esiñden.
Canım sen da col bastıñ dep cookerdey,
Asılkeçiñ arzıp öbör betiñden.

*Emek ver zorluğa yenilme,
Sevgilin geliyor, bunu çıkarma aklından.
Canım sen de savaşçı gibi yola çıktın
diyerek,
Sevgilin, öpmek ister yüzünden.*

Kubaniçbek Malikov

Emgek Kızı

Caz kelip, emgek ceri talaa güldöp,
Ertelep işke kirdi bizdin cürök.
Traktor cer koñtorup kızuu tempte
Carkırap bolot mizdüü ketmen kürök.

Atılıp koñtorulup çıımı cerden,
Küç taşıp bargan sayın kara kerdin.
Birikme epkindikte baş kötörböy,
Kamı üçün keleşekte emgekçi eldin.

Kurç mizin er traktor tegetip,
Danı altın neçen türdüü altın egip,
Caynasın bizdin talaa al altinga,
Küç alıp üçüncü caz bol'şeviktik.

Carışıp kombayndar talaa cirep,
Artında şayman menen kolhoz miñdep,
Küçük öp çıñ kolhozçu emgeginde,
Caralğan emgek üçün bizdin bilek.

Emek Kızı

*İlkbahar gelip emek toprağında çiçek
açarken,
Sabahları çalışmaya başladı kalbimiz.
Traktör toprağı kazarken hızlı tempoda
Parladı keskin kazma kürek.*

*Kazıp kopararak otları yerden,
Güçlenmiş her öküz.
Hep birlikte özenle çalışarak,
Derdi için gelecekte emekçi halkın.*

*Traktörün keskin ucunu delikanlı
çevirerek*

*Altın ekini, kaç türlü altın ekerek
Kaynasın bizim tarla beyaz altından,
Güç aldığı üçüncü ilkbahar Bolşevik'in.*

*Yarışan biçerdöverler tarlayı biçerken,
Arkasında tesisat ile binlerce kolhoz,
Büyük bir güçle gerçek kolhozcu
emeğinde,*

Yaratılmış emek için bizim bilek.

Alıkul Osmonov

Pahta Talaası

Baştağı körkkö da bir körk,

Pahtası tegiz açılıp.

Aytayın dep uyalıp,

Turgansıyt sırım çaşırıp.

Beşinci brigat birinçi,

Maksüt anı başkarat.

Pahtanı çöptön arılıp,

Güldötkön uşul tazalap.

Zvenogo bölüngön,

Uçastkanı karasañ.

Terimge kirip kalıptır,

Demilge kubat beret şañ.

Epkindүүлör tolkunday,

Tolkunday tolkup çığışıp,

Epkindүүлör epkindep,

Epkindep iş kılışıp,

Appak altın, ak altın,

Pamuk Tarlası

Baştaki güzellikte bir güzel ki,

Pamuğu düzce açılıp.

Söyleyin diye utanarak

Duruyor sırrını saklayarak.

Beşinci tugay birinci,

Maksüt onu yönetiyor.

Pamuğu otlardan ayıklayınca,

Çiçek açmış orası temizlenince.

Parçalara ayrılmış,

Bölgeye bakarsan.

Toplamaya başladık,

Güç kuvvet verdi ihtişam.

Çalışanlar dalga gibi,

Dalga gibi dalgalanarak

Çalışanlar hızlıca,

Hızlıca hareket edenler,

Bembeyaz alın, beyaz altın,

Talaanın appak ireñin

Andan beter agartıp,

Bulastayt caş kız-kelin.

Tarlanın bembeyaz rengi,

Ondan daha çok beyazlaşıp

Parlıyor genç kızlar.

Külayım, nurduu Külayım,

Terimge buda çığıptır.

Külayım, suluu Külayım

Azamattık kılıptır.

Külayım, nurlu Külayım,

Toplamaya o da çıkmıştı.

Külayım güzel Külayım

Yiğitçe çalıyordu.

Külayım, külüp, şańk etip,

Terimge baştap kirdi ele,

Külayım tersin pahtanı,

Maşına beym tim ele.

Külayım, kahkaha atarak

Toplamaya başlayıverdi,

Külayım toplansın pamuğu

Arabaydı hiçbir amacı olmayan.

Komsomol kız temptüü kız,

Külayım menen Asılkan.

Bul eki kız suluu kız,

Terimge köngön başınan.

Komsomol kız tempolu kız,

Külayım ile Asılkan.

Bu iki kız güzel kız

Toplamaya alışmış başından.

Kaçan bolso eki kız,

Eñ aldıda cürgönü.

Alıstan gana ugulat,

Ne zaman olsa iki kız

En önde yürekleri.

Yalnız uzaktan da duyuluyor,

Katkılıktap külgönü.

Kahkalarla güülüşleri

Adil iş, ak iş, ceñgen iş,

Adil iş, helal iş, kolay iş,

Dagı ele ceñip baratat.

Daha da kolaylaşıyor.

Tempi çok tigi Zuurakan,

Temposu olmayan diğeri Zuurakan.

Şaşıp terip baratat.

Aceleyle toplamaya başladı.

Külayım menen Asılkan

Külayım İle Asılkan

Sapattuu iş cürgüzöt,

Nitelikli iş yapıyorlar.

Oy, Zuurakan cetip al,

Ah, Zuurakan yetiş,

Dep gana için küygüzöt.

Diye yalnız içi yanıyor.

Üymök, üymök al altın,

Yığın yığın beyaz altın,

Altında talaa bölöndü.

Altınla tarla dolup taşı.

Çirkeşken kızıl cük menen

Sıra halinde kızıl yük

Punktka pahta cönödü.

Toplama yerine pamuk yöneldi.

Alıkul Osmonov

Rossiya

Rusya

Ey, Rossiya, Rossiya, bir boor enem!

Ah, Rusya, Rusya diğer annem!

Men öndüü too kuşuna koynun kenen,

Benim gibi dağ kuşuna yetecek kadar yerin,

Çin sözdü tuura aytuudan taymana albaym

Gerçeği doğrudan söylemekten korkuyorum

Biz elbiz, biz kişibiz, seni menen.

Biz halkız, biz insanız seninle.

Altkul Osmonov

Eneme

Anneme

Anda men candan tentek oynoo kezim,

O zamanlar benim delice oynadığım zamanlar,

Cüröktö kaydan bolsun akıl-sezim.

Yürekte nereden olsun akıl ve hissiyatım,

İtlerin taşka algılap kañşilatıp,

Köpekleri taşa vurarak inleyişleri,

“Kagıngır!” dedirçü elem dalay eesin.

“Vurun” dedirtenlerdim bir süre.

Eneke!

Anneniciğim!

Sen da tildep, keede kargap,

Sen de bağırip çağırarak, bazen de lanetleyerek

Caş baştı kagıp-sogup cılança arbap.

Başıma vurup yılan gibi fısıldayarak

Artınan tokoç berip, caşımdı aarçıp,

Ardından ekmek verip, gözyaşımı silerek

Soorotup koyuçu eleñ birdeme aldap.

Teselli edendin bir şeylerle aldatarak

Bir künü bagalekti öydö turup,

Bir gün pantolonun paçasını yukarıya doğru kıvrıp,

Suu keçip baldar menen oynop cürüp.

Nehirden geçen çocuklar oynayarak.

Talaadan taş talaşıp ıylap kelip,

Tarladan satranç oynayıp ağlayarak gelip,

Bırıldap sooronboston saldım bülük.

Burun çekerek teselli olmadan ettim kavga.

Keede men caltıratıp taman kagıp,
Sabooñdu “aygır” kılıp minip alıp.
Atamdın kamçısı eköön cogotçu elem,
Talaaga baldar menen oynop barıp!

*Bazen de ben sinirlenip ayağımı vurup,
Tutulumu aygır yaparak binip.
Babamın kamçısıyla onu kaybettim,
Tarlaya çocuklarla oynamaya giderken.*

Eneke!

Anneciğim!

Dagı tildep, dagı kargap,
Deçü eleñ calgız beyit sorsun arbak.
Bul sözüñ ılayıksız bolso kerek,
Calınduu caş cürögüm kalgan karmap!

*Daha da bağır, daha da lanet et,
Konuş yalnız mezar taşın emsin ruhunu,
Bu söze layık olmasa gerek,
Ateşler içindeki yüreğimi tutarak!*

Dagı sen kayrattuu eleñ, kayran enem,
Küröşüp turmuş menen tepki cegen.
Bul kezde coruguñdu oylogondo,
Kan kızıp kadimlidey küçö kelem.

*Daha da sen gayretliydin, sevgili annem,
Mücadele ettiği hayattan darbe yiyen.
O anda gidişatı düşündüğümde,
Galeyana gelip eskisi gibi güçlendim*

Esimde!

Aklımda!

Bir künü atam kaygılandı,
“Satam go calgız miner ker baytaldı”
Dedi da starçındın kaarın oylop,

*Bir gün babam endişelendi,
“Satacak gibiyim yalnız bindiğim
kısrağı”
Dedi ve amirin kahrını düşünüp*

Üşkürtüp cerdi çukup başın saldı.

İç çekerek yere çömelip başını eğdi.

Sen anda!

Sen o anda!

Kayrat kılıp keñes berdiñ,

Moral verici konuştun,

Kaygıruu kılığı emes emgekçi erdin.

Tasalanmak marifet değil, emekçi yiğide.

Ertesi çıgım cıygan starçingä,

Yarın sabah toplanan borçları amirine,

Dep aytıñ “sern karışkır, emne keldiñ!”

Diye söyledin “Sen kurt, niye geldin”

Starçın seni közdöt ızırınıp,

Amir sana doğru atılarak

Alayıp çanagınan közü çıgıp,

Gözlerini sinirinden kocaman açıp

“Unçukpaé Kañşılaba! Kañçık!” dedi

“Sus! İnleme! İtin yavrusu” dedi

Maktamak anı kimder içi cılıp.

Övmek onu kimlerin içi soğuyarak.

Eneke!

Anneciğim!

Al düynö çeksen boldu,

Bu dünya mahvoldu,

Çırmalğan emgekçiler üzdü tordu.

Felakete uğrayan emekçiler kesti tuzağı.

Baş koşup cañı turmuş kurup catat,

Hep birlikte yeni hayat kurdu,

Ezilgen al kündögü öñköy şorduu.

Ezilen o gündeki istisnasız talihsizler.

Al kezi bıyıl bir kün köñülgö aldım,

O anı bu yıl bir gün memnun oldum,

Çogulup seni kömgön cerge bardım.

Toplanarak seni gömdüğüm yere geldim.

Mürzöñdün tıyagında koş aydagan,

Mezarının kenarında çift sürmüş,

Erlerdi kördüm dağı sırğa kandım.

Yiğitleri gördüm daha bir sırğa kandım.

Cusup Turusbekov

Kızıl Coolukçan

Al Yazmalı

Tolkugan bizdin erkibiz,

Dalgalanan özgürlüğümüz,

Al zuulagan tempibiz.

O hızlı tempomuz.

Al tigi, kızıl coolukçan,

Uzaktaki, al yazmalı,

Emgektin kızıl selkibiz!

Emeği al, güzel kızımız.

Oy, kızıl coolukçan,

Ah, al yazmalı,

Kanday turmuş cayınız.

Nasıl dirliğiniz düzeniniz?

Kursak açıp ketti go,

Karnımız acıkmıştır,

Kaynadı beken çayınız!

Kaynadı mı çayınız?

Teetigi tüzdö orgugan

Ta öteki yerde yükselen,

Traktordun tütünü.

Traktörün dumanı.

Al epkindüü turmuşun,

O gayretli hayatın,

Bir gana bölök kükümü!

Sadece bir parça kırıntısı!

Teetigi zoonu uratkan,

Ta oradaki dağı yıkan,

Omkorup taşın kulatkan

Alt üst ederek taşı deviren,

Bizdin arık kazgandar,

Bizim kanalı kazanlar,

Çekesi terdep suu akkan!

Şakaklarından ter gibi su akmış!

Oy, kızıl coolukçan,

Ah, al yazmalı,

Men dağı caman terdedim.

Ben de çok terledim.

«Teriñdi aarçıp cürgün» dep,
Kanakey cooluk bergeniñ!

“Terini temizle” diye
Nerede verdiğın yazma?

Tee tetigi türüngön,
Kürögün alıp cügürgön
Kulagın baylap suu cıgıp,
Al da epkindüü kücürmön...

İşte uzakta sığınan,
Küreğini alıp yürü,
Set kurarak suyu akıtıp,
O da kuvvetli...

Oy, kızıl coolukçan,
Tetigi maldı tosup koy.
Tepbesin egindi,
Arkı uylara koşup koy!

Ah, al yazmalı,
Öteki malı karşıla.
Tepmesin ekini,
Uzaktaki inekleri yakala!

Tetigi catkan kurgaktan,
Biz kazgan cañı bulaktan.
Epkin menen kürpüldöp,
Kök kaşka tunuk suu akkan.

Diğer yanda kuruyandan,
Kazdığımız yeni pınardan.
Kuvvetle şarıl şarıl,
Mavi, saf su akmış.

Oy, kızıl coolukçan,
Cañı arıktan suu algan.
Taasiri tüşsün turmuşun,
Caydarı basıp buralgan.

Ah, al yazmalı,
Yeni kanaldan su almış.
Etkisi düşsün hayatının,
Yerlere basınca rahatlamış.

Som temirim bata tüş,
Dagı azıraak kaza tüş,
Arı dagı, arıraak,
Daa kiçine basa tüş!

Oy, kızıl coolukçan,
Ketmenimdi ala kel.
Kömürköydün içinen,
Kerkimdi da taba kel!

Süygön Selki

Süygön selki kıyalına tüşköndö,
Türkün türdö kelet annın elesi.
Kök irimge kayırmaktı salgansıp,
Tıñşagansıp toktoy kalat denesi.
Münöt ötpöy közdün yaşı kılğırıp,
Süyröp ketet kıyaldın cel kemesi.

Süygön selki kıyalına tüşköndö,
Oygongonsup oynoyt tentek cürögü.
Süygön cardın kalı, meñi baykalıp,

*Büyük demir parçam batıver,
Biraz daha kazıver.
Uzakta, daha uzakta,
Taa küçücük basıver!*

*Ah al yazmalı,
Kazmamı alıp gel.
Alet çantasının içinden,
Keserimi de bulup gel!*

Cusup Turusbekov

Sevdiğim Dilber

*Sevdiğim dilber hayalime girdiğinde
Çeşitli şekilde gelir onun silueti.
Mavi girdapta olta ile balık avlayarak
Kulak vermiş gövdesi.
Dakika bile geçmeden gözünden yaş
damlayıp,
Sürükledi hayalin rüzgârı büyük sandalı.*

*Sevdiğim dilber hayalime girdiğinde,
Uyandırıp oynuyor delice yüreği.
Sevdiğim yârin hali, beni gözetleyerek,*

Çaykalgansıyt k m ş iymek k b g .

Sallandırıyor gümüş küpe, madalyonlar.

Talsız gana c r k kayta Őbırayt.

Dalsız yalnız kalp tekrar fısıldıyor.

“Cakın kelçi acıraşpay c r l ”.

“Yakına gel ayrılma haydi.”

S yg n selki kıyalına tüşköndö,

Sevdiğim dilber hayalime girdiğinde,

C r k anı kıtıgılap turgansıyt.

Yürek onu gıdıklıyor.

K n l n  kaday eles keldi eken?

Gönlüne nasıl Şekilde göründü?

Cılmayat da, toktoyt, kütüp turgansıyt?

Gülümsüyor ve duruyor, bekletiyor.

Kayda selki, anın oyun kim bilsin,

Nereye dilber, onun düşüncesine kim bilir,

Kan  ıkarbay kayta kancar urgansıyt?

Kan çıkarmadan tekrar hançer vuruyor.

S yg n selki kıyalına tüşköndö,

Sevdiğim dilber hayalime girdiğinde,

Sagınan car bermet caŐın t kk ns yt.
döküyor.

Özlenen yar boncuk boncuk yaŐını

Car orduna avtomatın kuçaktap,

Yar yerine otomatı kucaklayarak,

“Iylaba” dep er cubanıp  pk ns yt.

“Ağlama” deyip yiğit avunarak öpüyor.

Kayta cigit kıyalında k b r p,

Nereye yiğit hayalinde fısıldayarak

Selkisine akıl aytıp  tk ns yt.

Dilberine akıl verip geçiyor.

“S yg n selki, telmirbe i mu aytıp,

Sevdiğim dilber, imrenme t z lerek,

Mina carıñ unutpastan baratat.

İŞte yârin unutmazsan gidiyor,

Kargaşanı ogu menen kalbırlap,

Engeli okuyla aşarak,

Mina saga şayırlıktı caratat.

İşte sana neşeliliği yarattı.

Sen sıyaktuu kütüp turgan car üçün,

Senin gibi bekleyen yar için

Çabuulumdan batpay turgan tañ atat.”

Hücumumdan batmayan tan attı.”

Aalı Tokombayev

Carıma

Yârime

Tüşümde carım köründün,

Rüyama girdin yârim,

Men ölgöndöy köründüm.

Ben ölmüş gibiydim.

Öldü dep meni işenbe,

Bana öldü derlerse inanma,

Esesi bolot ölümdün!

Hissesi olur ölümün!

Bolbosom da men tirüü,

Olmasam da ben, yaşıyorum,

Sıykısı çıgat tögündün.

Anlaşılan çıktı yalanın.

Caşıldı körsöñ ar kaçan,

Yeşili görürsen her zaman,

Elesi oşol öñümdün,

Görüntüsü o yüzümün,

Cürögüm taza, işim ak,

Yüreğim temiz, işim namuslu,

Oyloboym: “elden bölündüm”,

Düşünmedim: “Halkımdan ayrı kaldım”

Emgegin aytat ömürdün.

Emeğini söyle ömrünün.

Cartı col ırım caşasa,

Yarı yol afsun yaşasa,

Aktığın aytat köñüldün.

Haklılığını söyle gönlinün.

Caşabay turgan ırım cok,

Yaşanılmadık afsun yok,

Çındıktan başka sıırım cok.

Gerçekten başka sıırım yok.

Zaybıma

Kurbalım, esiñdemi, esiñdebi,
Işkınday solkuldagan keziñdegi?
Bulbuldar güldü maktap ün alışkan
Cıldızduu, tolgon Aydın keçindegi?

Eşime

*Sevgilim, aklında mı, aklında mı,
Aşkın gibi gençlik zamanındaki?
Bülbüller gülü öve öve ötmüş
Yıldızlı, dolunayın akşamındaki.*

Kelginder eçen kelip ketken menen
Çekkendey mramor taşka esimdegi.
Oylosom okuganday eske tüşöt,
Kıyışpay kılçaktaşkan kezimdegi.

*Göçmenler birkaç kez gelip gitmekle
Sürüklemiş gibi mermer taş aklımdaki.
Düşünsem okumuş gibi aklıma geldi,
Acımasızca geriye baktığım zamandaki.*

Başınıdı kaltar menen orogondoy,
Saçtarını közdü tartat, kanday suluu.
Mömölüü, zalkar darak bolgon kezde,
Köktömgö köz ciberiş kanday cıluu.

*Başını mavi tilkiyle sarmış gibi,
Saçların gözü çeker, nasıl güzel.
Meyveli, olgun ağaç zamanında,
İlkbahara gözden geçiriş nasıl sıcak.*

Enege

1
Enem, elimi kırgızım!

Anneye

Annem, halkım, Kırgız'ım!

Erkin çolpon cıldızım.

Cigit boldu karaldıñ,

Tülkü boyu baarı altın,

Kagılayın, eneke!

Çımçığım bulbul konso dep,

Çarkırap suluu caz kelse,

Tandap gülgö konso dep,

Oylogonsuñ bir kezde,

Uulum kişi bolso dep,

Azır sözüñ ugamın,

Aytkanıñdın bardığı ep!

Özgür Çolpan yıldızım,

Delikanlı oldu kulun,

Tamamıyla hepsi altın,

Kurban olduğum, anneciğim!

Kuşum bülbül konsa diye,

Canlılığıyla güzel ilkbahar gelse,

Hayret ederek güle konsa diye,

Düşünürsün bir anda,

Oğlum insan olsa diye

Şimdi söylediklerini duyar gibiyim,

Söylediklerinin hepsi maharet!

2

Çaçıla çaçtıñ columa,

Tuu karmattıñ koluma.

Tomogomdu şıprırıp,

Üyröttüñ, kökkö uçurup.

Cürök berdiñ, eneke,

Korkpoy zoogo çıksın dep,

Kanat berdiñ çalgınduu,

Ayga-asmanga uçsun dep,

Saçılarak saçın yoluma,

Bayrak tutturdun elime.

Tomogomdu sürüklüyerek,

Öğrettin, göğe çıkmayı.

Cesaret verdin, anneciğim,

Korkmadan kayalığa çıksın diye,

Kanat verdin germeye,

Göklere uçsun diye,

Karçıgaday aylanıp,

Atmaca gibi dönerek

Ak şumkarday sızsin dep.

Sungur gibi sızsin diyerekten.

3

Bildiñ anık, eneke!

Bildin muhakkak, anneciğim!

Bir özüñdö bereke...

Bir sende başarı...

Çeçenge kızıl til berdiñ,

Çeçene dil verdin,

Bulbulga mukam ün berdiñ.

Bülbüle ahenkli ses verdin.

Balbıdatıp köz berdiñ

Alev alev göz verdin

Kündün nurun körüügö!

Güneş ışığını görmeye!

Artık akıl-es berdiñ

Fazla akıl verdin

Aldıñkını bilüügö.

Önündekini bilmeye.

Tulparga tuyak carattıñ

Tulpara tırnak yarattın

Alıs coldo cürüügö.

Uzak yola gitmeye.

Baatırğa kılıç karmattıñ

Yiğide kılıç tutturdun

Kaçpay coogo kirüügö.

Kaçmadan düşmanla savaşmaya.

4

Aytkanımdın baarı çın,

Söylediklerimin hepsi gerçek,

Alpeştediñ on beş cıl!

Besledin büyüttün on beş yıl!

Östürdüñ bağıp çınarday,

Yetiştirdin çınar gibi,

Kötördüñ biyi munarday,

Aytasıñ bugün, eneke:

“Kızıl tuunu kökölöt!”

Men aytamın: “Er uuluñ

Celbiretip kötöröt!”

Bağında gül açıldı,

Cer kubanıp, kün külöt!

Dayandın yüksek munar¹² gibi,

Söyle bugün, anneciğim:

“Kızıl bayrağı göklere çıkardı”

Ben söyleyeceğim: “Kahraman oğlun

Bayrağı dalgalandırıyor”

Bağında gül açıldı

Toprak seviniyor, güneş gülüyordu!

Temirkul Ümötaliyev

Ayalga

Iyiksıñ ak şumkardın tünögündöy,

Naziksıñ akındardın cürögündöy,

Suluusuñ cıpar cıttuu bak gülündöy,

Körkömsüñ uzdun sokkon kilemindey.

Çakşısıñ kan bir cergen taralganday,

Inaksıñ canıbuş bir caralganday,

Tartasıñ elektrdin kubatınday,

Közüñdö mahabattın kençi barday.

Tattuuusuñ özün kuygan kanttuu çayday,

Kadına

Kutsalsın beyaz sungurun tüneği gibi,

Kıbarsın şairlerin yüreği gibi,

Güzelsin mis kokulu bağdaki çiçek gibi,

Görkemlisin ustanın ördüğü kilim gibi.

İyisin kanı bir taraftan dağılmış gibi,

Yakınsın canımız bir yaratılmış gibi,

Çekersin elektriğin kuvveti gibi,

Gözünden sevginin maden işçisi var gibi.

Tatlısın senin koyduğun şekerli çay gibi,

¹² 1. Minare, kule. 2. Destanda kocaman bir ağaç adı.

Kenesiñ ırıskı col bizdin cayday, *Bereketlisin bizim yer gibi,*
Tazasıñ taştan akkan too suusunday, *Temizsin taştan akan dağ suyu gibi,*
Carıksıñ kün menen ay bir çıkkanday. *Aydınlıksın güneş ile ay bir çıkmış gibi.*

Iyıksıñ caykı kündün ilebindey, *Sıcaksın yazınki güneşin sıcaklığı gibi,*
Cakşısıñ caş balanın tilegindey. *İyisin küçük çocuğun dileği gibi.*
Kımbatsıñ asıl zattın köp cerindey, *Kıymetlisin asil kişinin yeri gibi,*
Özüñdün bak östürçü emgeğindey. *Kendin bahçeye bakan emeğin gibi.*

Cayluusuñ aydıñ köldün kemesindey, *Hoşsun ayın göldeki yansıması gibi,*
Appaksıñ tañkı çolpon denesindey, *Bembeyazsın şafaktaki Çolpan görünüşü gibi,*
Tunuksıñ büt düynönün küzgüsündöy, *Safsın dünyanın aynası gibi,*
Ulukuñ baatırlardıñ enesindey. *Ulussun kahramanların annesi gibi.*

Turmuş bar sen bar cerde, kubanuu bar, *Hayat var senin olduğun yerde, mutluluk var,*
Ömürdün çiragısıñ canıp turar. *Ömrün ışığısın yanıp duran.*
Düynödö can bir bolso, carmı sensiñ, *Dünyada tek bir kişi kalsa, yârim sensin*
Emgekteş, men aşığıñ, sen suluu car. *Emektaş, ben aşığın, sen güzel yâr.*

Temirkul Ümötaliev

Özübek Kızı

Özbek Kızı

Tomogosuz bürküttöy kaçıram men,
Cılt koyosuñ tülküdüy, karmatpaysıñ.
Sayatçıday kuş küygön kündö kelem,
Kıltagıma tüşpösüñ, candatpaysıñ.

*Tomogosoz karakuş gibi kaçıracağım,
Ansızın tilki gibi, yakalayamazsın.
Avcı gibi kuş beklediği günde geleceğim,
Tuzağıma düşmesin, kinayeli
konuşmasın.*

Cürögümö çok saldı kara közüñ,
Kaydan cürüp tuş boldum, gözöl, saga?
Tolkundattı cüröktü şirin sözüñ,
Kandaylıkyan al sözdü ayttıñ maga.

*Yüreğime kor saldı kara gözüñ,
Nereden karşılaştım, güzel senle?
Heyecanlandırdı yüreği şirin sözün,
Niçin o sözü söyledin bana?*

Özüñ koygon kışmıştey tattuu çıkar
Ak betindin tatına kara meñi?
Körgön sayın cüröktü örttöp turar,
Bilbegensip turasıñ eçtemeni.

*Senin bıraktığın çekirdeksiz üzüm gibi
tatlı çıkar
Beyaz yanağın tadında kara beni
Her gördüğün yüreği kaplar durur,
Bilmiyor gibisin hiçbir şeyi.*

Kırpikteri közüñdün kıbıñdagan
Büt denemden canımdı alat tartıp,
Ar kün körsöm ar künü küyüp-canam,
Ayday cangan cüzüñö ışkım artıp.

*Kırpikleri gözünün sık sık kırılıyor
Bütün vücudumdan canımı çekerek
alıyor,
Her gün görsem her gün yanıyorum,
Ay gibi yanan yüzüne aşkım artıyor.*

Cindi bolup ketpeyin Macnun okşop,

*Arzumdan gitmiyorum Mecnun'a
benzeyip,*

Aya meni, dilbar kız, çın söz uksañ.
Bakka çıksañ eç biröö coluñ tospos,
Balbıldagan közüñdön tassaduhman!

*Acı bana, dilber kız, gerçekleri duysan.
Bahçeye çıksan hiçbir yoluna çıkamaz,
Alev saçan gözünden perişanlar.*

Temirkul Ümötaliyev

Suluu Kız

Saamayları cıltıldap,
Kunduzdun sırt cünündöy,
Ay tamağı çarkıldap,
Külgönü kuştun ünündöy.
Karaşı sonun astırtan
Cayloonun cazgı künündöy!

Güzel Kız

*Saçları şakaklarına kurularak
Kunduzun sırtındaki postu gibi,
Beyaz gerdanı parlıyarak,
Gülüşü kuşun sesi gibi.
Bakışı güzel altan alta
Yaylanın ilkbahardaki güneşi gibi!*

Kaştarı kara bir başka
Kagazga kaalm tiygendey,
Eki közü canaşa
Elektr şamı küygöndöy!
Caloorup karayt calcıldap
Caş bozoydu süygöndöy.

*Kaşların siyahlığı bir başka
Kâğıda kalem değmiş gibi,
İki gözü yan yana
Elektirik lambayı yakmış gibi!
Ricayla bakıyor korkarak
Genç delikanlıyı sevmiş gibi.*

Astırtan karap otursañ
Ak sargıl kelgen ak mañday.
Calt karasa kokustan
Çark etet tañ atkanday!
Külüp koyso akırın,

*Gizliden gizliye bakarsan
Beyaz tenli alın.
Ansızın bakarsa
Parlar şafak atmış gibi!
Gülerse yavaş yavaş*

Köñüldön kaygı kaçkanday!

Gönülden kaygı tasa kaçmış gibi!

Atilas, şayı, cibektin

Atlas, kaşmir, ipeğin

Asılınan kiyingen,

Asilinden giyinmiş,

Ar kıl bürmö etektin

Her çeşitten kırma eteğin,

Ucu cerge çiyilgen,

Ucu yeri çizen

Bassa beli kınalıp,

Adım atsa beline oturarak

Tal çıbıktay ilingen!

Tam çubuk gibi eğilmiş!

Körçü çoktoy küygönün,

Bak kor gibi yaktığına,

Kööhar barbı közündö!

Gevher var mı gözündö!

Kütüp turat süygönün

Yanıyor sevenin

Koş alma bışıp töşündö!

Hoşça kal elma olgunlaştı kucağında!

Amal kaçça çaştıkka,

Çaresi ne gençliğe,

Eç küñöö çok özündö...

Hiç günah yok sende...

Temirkul Ümötaliyev

Enege Bergen Ant

Anneye Verilen Yemin

Maydanga süygön uulun cönöttü ene:

Savaşa sevdiği oğlunu yolladı anne:

“Bar balam coonu ceñbey üygö kelbe!”

Git evladım, düşmanı yenmeden gelme!”

Korgoyt dep konuşuñdu el işenet

Müdafaa et diye duruşuna halk inanıyor

Özüñdöy alp kökürök baatır erge.

Kendin gibi bahadır yürekli, kahraman delikanlıya.

Er cetip el baksın dep törögömün,
Altınday beşik casap bölögömün,
Emizgen ak sütümdü akta, balam!
Karmaşta kayra kaçıp cönöbögün!”

*Yiğit olup halka baksın diye doğurdum,
Altın gibi beşik yaparak kundakladım.
Emzirdiğim ak sütüm helal, evladım!
Kapaş geri çekilme!”*

Cımıyıp kün sıyaktuu tura kalıp
“Koş!” dedi enesine baatır uulu,
Ukkandı işendirip ayttı munu:
“Kelemin kastaşkanga kırgın salıp,
Men conu cakınıña colotpoymun,
Sen tikken çoñ ak üydü tonotpoymun!”

*Kısılarak güneşe benzeyen duruşun
“Hoşça kal” dedi annesine kahraman
oğlu,
Duyduklarına inandırıp söyledi bunu:
“Geleceğim düşmanlarla savaşıp
Düşmanı yakınına yanaştırmayacağım,
Senin diktiğin büyük beyaz obayı yağma
ettirmeyeceğim!”*

Temirkul Ümötaliyev

Ene
Enekebay, eger sözüñ keçpeseñ,
Eç ubakta kutuluu cok karzımdan.
Maga tökkön meerimiñdi estesem,
Korunamın sıyladım dep aytuudan.

Anne
*Anneciğim, eğer sözün geçmezse,
Hiçbir zaman kurtulamam borcumdan.
Bana gösterdiğin sevgini hatırlasam,
Sakındım ağırladım diye söylemekten.*

Kaç cılı koyunuñdan çıkpardım,
Kaç cılı kökürögüñ cıttadım.

*Kaç yıl koynundan çıkmadım,
Kaç yıl göğsünü kokladım.*

Taň atkança on aylanıp emizip,

*Şafak sökene kadar etrafımda fir
dönerek emzirirken,*

Kan sölüňdü maga berdiň, kutmanım.

Kanındı bana verdiğin, uğurum.

Arnap maga cörlögsün ötkürdün,

Bana ithafen geleneği bıraktın,

Kuştay taptap kanatımdı östürdüň.

Kuş gibi sapasağlam kanadımı büyüttün.

Cel tiygizbey kıştan saktap tay-taylap,

*Yel değdirmeden soğuktan koruyup
besleyip büyüterek,*

Carık nurduu uşul küngö cetkirdiň.

Aydınlık, nurlu o güne ulaştırdın.

Sen üyrötüp, emgek boldu süygönüm,

Sen öğrettin, emek oldu sevdiğim,

İşteym oylop Ata Curttu, üy cönün.

*Çalışıyorum düşünerek Ata Curt'u, ev
yönüne,*

Aylanaga cıymıktanıp karaymın,

Dönmeyi iftiharla bakıyorum,

Egesindey carkıragan düynönün.

Esefi gibi parlayan dünyanın.

Ak sütüňdön bilegime küç toldu,

Ak sütünden bileğime güç doldu

Maga tike karay albayt düşmanım.

Bana dik dik bakamıyor düşmanım.

Sen körgözdüň alga barar tüz coldu,

Sen gösterdin ön, düz yolu,

Enekebay, aylanayın kutmanım!

Anneciğim, kurban olduğum uğurum!

Eger özüň ak sütüňdü keçpeseň,

Eğer senin ak sütün geçmezse,

Karızdar boydon bul ömürdön ötömün.

Borçlar tamamen bu ömürden geçerim.

Tölöy albaym, çak keleer cok eç nersem,

Ödeyemem, uygun gelir yok hiçbir şeysem,

Otko tüşöm, birok Canbay öçömün.

Ateşe düşerim, fakat yanmadan sönerim.

Temirkul Ümötaliyev

Arık Kız

Kiçinekey arık kız

Beşenesi carık kız.

Uul bolboy kaldı dep

Uşunu beker çanıppız...

Üyröndü tilin kırgızdın,

Ünü biyik bul kızdın.

Tañşıp turat bulbulday,

Atın bilet cıldızdın.

Barmaktay bolgon cırgalım,

Bilet, orus ırların.

Kubanamın körgöndö

Kükükçö sayrap turganın.

Koşomatçı debegin,

Kuçaktayt moynun enenin.

Zayıf Kız

Küçücük zayıf kız

Talihi aydınlık kız.

Erkek olmadı diye

Onu boşuna hakir görürüz.

Öğrendi dilini Kırgız'ın,

Ses tonu yüksek bu kızın.

Ahenkle ötüyor bülbül gibi,

Adını biliyor yıldızın.

Parmak kadar olan huzurum,

Biliyor Rus şiirlerini.

Sevdiğimi gördüğünde

Guguk kuşu gibi öttüğünü.

Yalaka demeyin,

Sarılıyor boynuna annenin.

Atakelep çakırca

Babası çağırınca

Eşikten kayra kelemin.

Kapıdan dönüyor.

Degenine könömün,

Dediklerine inanıyorum,

Çekesinen öbömün.

Şakaklarından öpüyorum.

Öpkön sayın ömürdün

Her öptüğümde yaşamın

Öçpös cazın körömün.

Sönmez ilkbaharını yaşıyorum.

Temirkul Ümötaliyev

Apama

Anneme

Apakebay, akıñ köp mende senin.

Anneciğim, hakkın bende senin.

Dañgır colgo çıgardıñ...cetelediñ...

*Sağlam işlek yola çıkardın...
güçlendirdin...*

Kartaysam da uuluñmun, kelet menin

Kocasam da oğlunum, geldim

Cıttap senin töşüñdü, erkelegim.

*Koklayarak senin göğsünü, umut
bağladım.*

Unutpaymın özüñdü, apakebay,

Unutmuyorum seni, anneciğim,

Unutsam da bardığın körgöndördün.

Unutsam da hepsini görenleri.

Dat baspagan oyumdun altınıday

Şikâyet etmeyen düşüncemin altının gibi

Esebine koşpoymun ölgöndördün.

Hesabına katmıyorum ölenleri.

Apakebay, tirüüsüñ köñülümdö,

Anneciğim, yaşıyorsun kalbimde,

Carık saçkan kündöysüñ tiyip köktön.

Işık saçan güneş gibisin değererek gökte.

Men enelüü balamın ali küngö,
Eske tüşsö meerimiñ maga tökkön.

*Ben anne sahibi evladım henüz güneşe,
Aklıma gelse şefkatin bana değmiş.*

Temirkul Ümötaliyev

Isık Köldük Bir Kızga

Kök irim köldün kılasıñ,
Konuş kılıp turasıñ.
Köl şıltoo, bargan bozoy köp,
Kimge köñül burasıñ?

Isık Göl'lü Bir Kıza

*Mavi girdabı gölün yaparsın,
Danışsın.
Göl bahane, giden delikanlı çok,
Kime gönlünü verirsin?*

Bardıgı kölgö çömülöt,
Baarınan bal söz tögülöt.
Köbü şayır, köbü oyçul,
Kimisi cakşı körünöt?

*Hepsi göle daldı,
Herkesten tath söz döküldü.
Kimi neşeli, kimi düşünceli,
Hangisini seviyorsun?*

Külbösön da ırsaktap,
Karaysın turbay sır saktap.
Kay cigittin cürögün
Kalsam deysiñ kiltaktap!

*Gülmesen de sırtarak,
Bakıyorsun durmadan sır saklayıp.
Hangi yiğidin yüreğinde
Kalsam diyorsun sırıkla tutarak!*

Temirkul Ümötaliyev

Bir Selkige

Sensiñ baa cetpegen kümüşüm,

Bir Güzele

Sensin benim paha biçilmeyen gümüşüm,

Sensiñ künüm carık kılğan cüzün
Büt düynönün cırgalına barabar
Kubandırıp gülzar bakta cürüşüñ.
Karap koysoñ, ırlar caza baştaymın,
Külüp koysoñ, erip kete cazdaymın!

*Sensin güneşim ışığı saçan yeryüzüne
Bütün dünyanın huzuruna denk
Sevindirir gül bahçesinde yürüyüşün.
Bakarsan şiiri yazmaya başlayacağım,
Gülürsen eriyip gidivercem.*

Temirkul Ümötaliyev

Apake

Bilemin seni, apake,
Eç kimdi salbay araga,
Esepteşpey cana da
Bersem deysiñ balaña:
Kün suluunun külgönün,
Kööharın bütkül düynönün.

Anneciğim

*Biliyorum seni, anneciğim,
Hiç kimseyi koymaz araya,
Hesaplaşmadan yine de
Versen diyorsun evladına:
Güneşin güzelliği tebessüm ettiğin,
Gevherin bütün dünyanın.*

Koluñdan kelse bermeksiñ

Elinden gelse vermek istiyorsun

Altın kazına açkıçın

Altın kazına anahtarını

Argımak attın cakşısın,

Argımak atının susu iyidir.

Baktılıunun baktısın.

Şanslının şansısın.

Apake, bolboyt şaştırıu,

Anneciğim, olmuyor şaşırtmak

Özüñ bar men baktılıu!

Senin varlığın benim için şans!

Temirkul Ümötaliyev

Menin Kızım

Büt düynönü kıldırıp uçkan kızım,
Büt düynönün abasın cuykan kızım.
Büt düynönün kartasın catka bilip,
Büt bardığın talaşta utkan kızım.

Bügün körüp erteñkinin kamılğasın
Uça bergin, kanatñ talibasın.
Ooba, talpın aldığa, köp bilüügö
İygiliktin konuşu tarıbasın.

Kat Kütüü

Süyüü otun candırgan kareğindi
On miñ karat almazga bereminbi.
Uşul küngö unutupay kele catam
“Sendey cigit kayda bar?” degeniñdi.
Orolgonsuyt moynuma señsel çaçıñ,
Oydon ketpey kıynadı senin atıñ.
Sagındırdıñ mınçalık öçüñ barday,
Tañda çıkkın çolpondoy perizatım.
Unutpasañ söz berip anttaşkandı,

Benim Kızım

*Bütün dünyayı dolaşarak uçan kızım,
Bütün dünyanın havasını alan kızım.
Bütün dünyanın haritasını ezbere bilerek
Bütün hepsini oyunda kazanan kızım.*

*Bugün görüp ertesi güne düzenlesin
Uçuver, kanadın uyuşmasın.
Evet, mücadele önüne, çok bilmeye
İyiliğin duruşu azalmasın.*

Temirkul Ümötaliyev

Mektup Bekleme

*Aşk ateşini yaktıran gözündü
On bin kez baktırmayacak mısın?
O günü unutma geleceğim
“Sen gibi yiğit nereye gitti?” dediğindi.
Sarılıyor boynuma dalgalanan saçın,
Akıldan gitmez eziyet etti senin adın.
Özlettirdin o kadar kinin var gibi,
Tanda çıkan Çolpan gibi peri kızım.
Unutmadıysan söz verip, yemin ettiğini,*

Kur değende taştaba kat cazgandı.

Yersiz diyerek atma yazdığım mektubu.

Temirkul Ümötaliyev

Tabılbayt Go

Aravanda kün-tün attan tüşpödük,
Kolhoz kurup, birge kışmat iştedik.
Uyku kayda, üydö bir az oturup,
Kur degende çay kaynatıp içpedik.

Bulunmaz Ya

*Aravan'da gece güzdün attan inmedik,
Kolhoz kurup beraber çalıştik.
Uyku nerede, evde biraz dinlenirken
Çay dahi kaynatıp içmedik.*

Kurt baktırdık kırgız murun körbögön,

*Kurt baktırdık Kırgızlar eskiden
görmemiş,*

Pahta ektirdik kırgız murun bilbegen.

*Pamuk ektirdik Kırgızların eskiden
bilmemiş.*

Kızdardı da oturguzduk çakırıp

Kızları da çağırıp oturttuk

Traktorgo kırgız murun minbegen.

Traktöre Kırgızlar eskiden binmemiş.

Özübüzdü unutkanbız oyloboy,

Özüümüzü unuttuğumuzu düşünme,

Aylar battı, biz ak çölmök oynoboy.

Aylar geçti, biz ak çölmök oynamadan.

Kezikkende el cönündö süylöştük,

Görüştükçe halk hakkında konuşuyorduk

Komuz alıp caştık küüsün tolgoboy.

Kopuz alıp gençlik ezgiyle dolmadan.

Öttü cıldar, öttü kańça müřkül tün,

Geçti yılar, geçti ıstıraplı gece,

Tagdırga da köz çaptırdık üstürtön.

Kaderi gözden geçirdik üstünkörü.

Emi izdesek tabılbayt go külgün kez

şimdi arasak bulunmaz ya pembe düşler

Pahtasının arasınan tüştükütün?

Pamuğun arasında öğle yemeği.

Temirkul Ümötaliyev

Bübühaga

Ak düynö küygön çırağım,
Adırda çiyde buragım!
Kut bolsun dañktuu ceñişñ!
Kubanıp ırdap turamın.

Sen tüşüp ilim soñunan,
Toskondoy bakıt coluñan.
Ukmuştay iş bütürdüñ,
Ar kimdin kelbes kolunan.

Körbögön dep çığıştan,
Tañırkap bir söz ırğıtsam,
«Manastı cıkkın kız Saykal
Çıkkın deşet kırıgızdan!»

Közdögönün karmagan,
Kaçırsa cetpey kalbagan
Urgaaçı tuygun kuştı bar,
Uçkandan kanat talbagan.

O, tuygun kız Bübüyna!
Çarçaba çabıt salgandan,
Çabıttap alış bargandan,

Bübüha'na

*Beyaz dünyada yanan meşalem,
Tepede hünnap burağım!
Kutlu olsun şöhetli zaferin!
Sevinerek şarkı söylüyorum.*

*Sen ilim yoluna girdikten sonra,
Bekler gibi şans yolundan.
Şaşılacak derece iş yaptın,
Herkesin gelmez elinden.*

*Görmedim diye doğudan,
Hayretle bir söz çıksa ağzımdan,
“Manas'ı deviren kız Saykal
Çıkmış desinler Kırız'dan!”*

*Aradığını şıp diye bulan,
Kaçırsa da ulaşmadan bırakmayan
Dişi atmaca kuşunda var,
Uçtuğunda kanadı uyuşmayan.*

*O atmaca kız Bübüyna!
Durmadan araştırdığından,
Av arayıp uzağa gittiğinde,*

Aşıp üç biyik kırlardı!

Aşarak üç tepeli kırları!

Anda men cazam ırlardı,

Orada ben yazıyorum şiirleri,

Atayı saga arnalgan...

Sana ithafen...

Temirkul Ümötaliyev

Kubanıçım

Çınartayım, çıragım,

Mutluluğum

Çınar'im, meşalem,

Çünçüsöm al-cay surarım!

Yorgun olsam da durumunu sorarım!

Sen çertken ukmuş küülördü

Sen çaldığında güzel ezgileri

Can erip, cırgap ugamın.

İçim eriye eriye, rahat dinliyorum.

Sen «beş» alsañ sabaktan,

Sen “beş” alınca dersten

Men saltanat kuramın.

Ben saltanat kuruyorum.

Kubanıçım, berekem,

Mutluluğum, başarım,

Açılğan ak gül kebeten!!

Açılmış beyaz gül gibi şeklin!!

Temirkul Ümötaliyev

Saançı Ceñe

Süröttöy süyküm süzülgön, ceñe,

Sağıcı Yenge

Tablo gibi hoş, sakın suratlı, yenge,

Körkünö közüm tüşürgön, ceñe.

Endamina hayran kaldım, yenge.

Ak alma misal tüşüñön, ceñe,

Beyaz elma görünüşünde yenge

Ak kuuday aybat tüzülgön, ceñe.

Heybeti kuğu gibi düzülen, yenge.

Alkımın aldı büçüñön, ceñe,

Boynu bağlı, yenge,

Albirtkan candı küçüñön, ceñe,

Işık saçtığı canı güçlüğünden, yenge,

Tündö bir körgön tüşüñön, ceñe.
Çaka alıp başkan coluñan ceñe,

Saatta saanın bütürgön, ceñe.
Tabakka kuygan sütüñön, ceñe.
Kalkıña bergen mayıñan, ceñe,
Planıñ aşkan ayıñan, ceñe.

Çaçgagın ucu şırp etet, ceñe,
Şırt etse, cürök zırt etet, ceñe.
Zırp etken cürök şaanıñan, ceñe,
Ertelep saagan saanıñan ceñe.

Her gece gördüğü düşünden, yenge.
Kova alıp gittiği yolundan, yenge.

Saatte sağmayı bitiren, yenge.
Tabağa koyduğun sütünden, yenge.
Halkına verdiği yağından, yenge,
Planını fazlasıyla uyguladığın ayından,
yenge.

Saçığının ucu kimildiyor, yenge,
Kimildayınca kalp çarpıyor, yenge.
Çarpan kalp ihtişamından, yenge,
Sabahları sağdığın sağmalından, yenge.

Alıkul Osmonov

Belgiler

Bot tartpagın, boz cigit,
Süyüünün colu köp türlü;
“Araylap” kalsa çaş selki
Seni sözsüz süygönü.

Eñ aylaker, eñ kıldat,
Anın ışık cüröğü;
Uyalıp kalsa çaş selki
Buda seni süygönü.

Belkiler

Olgunlaşma, genç delikanlı,
Aşkın epey bir yolu var;
“Büyüse” de genç kız
Seni itirassız sevdiğin.

En kurnaz, en mahir,
Onun sıcak yüreği;
Utansa genç kız
O da senin sevdiğin.

Köbü calgan, casama,
Annın kılt, kült cürgönü
Camandap kalsa çaş selki
Al da seni süygönü.

Çoğu yalan, düzmece,
Onun irkilerek yürüdüğü
Çekiştirse genç kız
O da senin sevdiğin.

Alıkul Osmonov

Küzgüğü Bakan Ceñeme

Ceñekem taş-küzgüdön cüzün karayt.
Kulpurgan kunduz çaçın kayra tarayt,
Suykayıp, külümsüröp kaşın serpip,
Tülküdüy kölokösün tamaşalayt.

Aynaya Bakan Yengeme

Yengeciğim taş aynadan yüzüne bakıyor.
Rengarek kunduz saçını yine tarıyor.
Nazlıca tebessümle kaşlarını otnatırken,
Tilki gibi gölgesiyle eğleniyor.

Köñülü cay, eç cerinde kemtik coktoy,
İçinde, menden suluu kim degen oy.
Lıpıldap arı ketet, kayra kelet,
Tik taka, cibek köynök, ortoço boy.

Gönlü yaz, hiçbir yerinde ihtiyarlığın
belirtisi yok gibi,
İçinden benden güzel kim var demiş vah.
Çabucak uzağa gider, geri gelir,
Derli toplu, ipek gömlek, orta boy.

Koyulap cuka cakkan kızıldarın
Taratıp, köz astında upa tagın
Oşentip, boyok aybın tegiz kördü,
Körgön cok, birok bette bırıştarın.

Koyulaşan, azıcık parlayan kızıldarını
Yayıp, gözünün altına pudra sür
Böyleylece boya suçunu düz gördü,
Fakat yüzdeki kırışıklıklar görmedi.

Sebebi: adam özün özü aldayt,
Andıktan karılığın moynuna albayt.
Cer tozot, tulpar kariyt, uçkul talıyt,
Birok da ayal köñlü eç kartaybayt.

Suluular kapa bolor mınday deşke,
Aytayın ak sözümdü men da sizge,
Çınında biz da andaydan alıs emes,
Ar dayım erkek kurgur on segizde.

Ata Menen Ene Eñ Kiçüü Balasın

Cakşı Köröt

Töşögü ak mamıktay, cumşak cılıu,
Boloçok taalay colu dayardalu.
SSSR, emgekçi eldin öz enesi,
Közdörü asmanday kök, eki uul tuudu.

Kuçaktayt aldına alıp erkekeletet,
Cetilgen baldarına ceteletet.
Oşondo bizdin kırıgız tilek kılát,

*Sebebi: insan kendi kendini aldatıyor,
Bu yüzden ihtiyarlığı kabul etmiyor.
Seneler geçer, at kocar, zaman akar,
Fakat kadın gönlü hiç yaşlanmaz.*

*Güzeller çirkin olur böyle deyişe,
Söyleyeyim gerçeği bende size,
Aslında biz de bundan uzak değiliz,
Daima kahrolası erkek on sekizde.*

Alıkul Osmonov

Baba ile Anne En Küçük

Çocuğunu Seviyor

*Döşeği beyaz, kuş tüyü gibi, yumuşak
rahat,
İstikbalin şans yolu hazırlanmalı.
SSCB, emekçi halkın öz annesi,
Gözleri gökyüzü gibi mavi, iki oğul
doğurdu.*

*Sarılıyor, önüne alıp okşuyor,
Büyüyen evlatlarına yedekliyor.
O anda bizim Kırgız dilek diliyor,*

Enebiz bizge da uul tuup berse eken dep.

*Annemiz bize de oğul doğursaymış
diyerek.*

Alıkul Osmonov

Kan Tögüldü

Kan tögüldü bir kañçalık elinden,
Tamga bolup ketpey turgan köñüldön.
Körgön korduk, tartkan zorduk köböyüp
Közdün caşı kan aralaş tögülgön.

Kan Döküldü

*Kan döküldü az sayıdaki halkından,
Damga olup, çıkmaz oldu gönülden.
Görülen horluk, çektiği azap çoğalıp,
Gözyaşı kan karışık dökülmüş.*

Dart boldu go tokuz türdü ölkögö,
Malı-mülküñ olco boldu özgögö.
Başın baylap baydakeçter cumşadı,
Tartkan capa tak boldu go ölkögö.

*Dert oldu ya dokuz türlü ülkeye,
Malın mülküñ ganimet oldu özgeye.
Köle olup çıkarıcılar gönderdi,
Çekilen cefa, yara oldu ya ülkeye.*

Ölüktörün itter cedi bir caktan,
Tirүүлörü kutulbadı kıynaktan.
Tepkiler cep kızıl ala köçödö,
Baylap alıp çırkırattı şıyraktan.

*Ölülerini itler yedi bir taraftan,
Dirileri kurtulmadı eziyetten.
Tepik yedi kızıl ala sokakta,
Bağlayarak feryat ettirdi baldırdan.*

Baylar cumşap bekerince aydadı,
Bir sındık nana kündüğünö alğanı.
Mazlumdar küçün alıp, kubalap
Darman ketip, dartka cürök çalğanı.

*Zenginleri gönderip bedavaya sürdüirdü,
Bir lokma ekmek günlüğüne aldığı.
Mazlumlar gücünü alıp, kovalayıp
Derman gidip, derde yürek belendi.*

Baylar körüp baykuş küçün duuladı,

Zenginler görüp miskin gücünü harcadı

Bakır Kırgız başın satıp kuuradı.
Miñ türdü dart duuşar bolup Kırgızga
Balalar men katın kızdar çuuladı.

*Fakir Kırgız başını satıp kurudu,
Bin türlü bela duçar olup Kırgız'a
Çocuklarla kadın kızlar figan etti.*

Keñeş ökmöt arkasında can kaldı,
Karıp Kırgız kayda bolso sandaldı.
Alıp ökmöt kalış kılıp kulduktan
Tazaladı cüröktögü armandı.

*Sovyet hükümeti ardında can kaldı,
Garip Kırgız nerde olsa dağıldı.
Alıp hükümet halâs kıldı kulluktan,
Temizledi yürekteki ukdeyi.*

Kızıl asker tukumuñdu kaltırdı,
Bay manaptar malay aldı cardıñdı.
Kızıl asker kalıkka aytıp akıldı,
Ayıktırdı Sabit ökmöt dartıñdı.

*Kızıl asker neslini kuruttu,
Zenginler ırgat aldı yoksulunu,
Kızıl asker halka verip aklı,
İyileştirdi Sabit hükümet derdini.*

Orazakun Lipesov (Özgen, 2008: 288-289)

Erik Kız

Betiñde erkin bakıt nuru nurlangan,
Beliñdi kör emgekte elpek buralgan.
Erkin kız ay, külüp berseñ şıñkıldap,
Koyçu degi çıday albaym, kubanam.

Hür Kız

*Yüzünde hürriyetin mutluluk ruhu
ışıldayan,
Belini emeğe hamaratça doğrultan,
Hür kız ay, gülüversen kahkaha atıp,
İnan ki dayanamam, uçarım mutluluktan.*

Seni maktaym aalam uksun, ün salam,
Ün saluudan talantıma küç alam.
Epkiniñe menin bergen belgim dep,
Kelçi erkin kız, kelçi kızıl gül tagam.

*Seni överim âlem duysun, haykırımım,
Haykırmayla sanatıma güç katarım.
Kuvvetin için verdiğim nişan olarak,
Gel hür kız, gel de kızıl gül takayım.*

Kubattanıp balbanduu bul koluñdun,
Cazaçı erkin turmuşstun bir sonunun.
Kelçi erkin kız, gelçi birge külödü.
Keliştirip dünüyönün forumun.

*Güçlensin pehlivanlar gibi ellerin,
Oluştur hür hayatın en güzelini.
Gel hür kız, gel de birlikte gülelim.
Oluşturalım yeni dünya düzenini.*

Ey, erkin kız, sen komandir bolup al!
Kel erkin kız avangarddın rolün al!
Aalam uksun, erkin kız dep bilişsin,
Aloolongon kızıl tuunu koluña al!

*Hey, hür kız, sen komutan ol!
Gel hür kız, öncü askerin yerini al!
Âlem duysun, hür kız diye bilsinler,
Aevlenen kızıl bayrağı eline al!*

Alıkul Osmonov(Kallimci, 2002: 190-191)

Eneke

Oy, eneke! Senden carık tañ barbı!

Senin şoolañ tübölökkö bütpögön.

Oy, eneke, senden küçtüü can barbı!

Kanday küç bar senden cardam kütpögön!

"Ene" desem, elesi da enemin

Kele kalat köz aldıma kerilip.

Köñül menen çurkap kana kelemin,

Ene senin kuçağıña berilip.

Kıynalganda ünüm çıgat apalap,

Anneciğim

*Ah, anneciğim! Senden daha aydın tan
var mı?*

Senin şuan ebediyen bitmeyen

Ah, anneciğim, senden güçlü can var mı?

*Nasıl güç var senden yardım
beklemeyen!*

"Anne" desem, hayali de annemin

Hemen gelir göz önüme gerilip

Gönül ile koşa koşa gerilim

Anne senin kuçağına verilir.

Zorlandığında sesim çıkar ana diye,

Kubançımdı aytkanıñça şaşamn.

Cılmaygansıp ötüp ketseñ cakalap,

Kuunap ketem, izi kalbay kapanın.

Çoñoysom da ak çaçıñdı sıypalap,

Uyalbastan, bala bolgum kelet da!

"Oy uulum!" - dep çaçtarımdı uypalap,

Erkeletseñ, baa cetpegen belek da!

Oy, apake! Baratasıñ ulgayıp,

Karılıkka bergim kelbeyt özünü.

Birok ömür zırkıragan cel kayak

Şaşıp aytçı daanışmandık sözüñü.

Süylö, süylö, dağı süylö, apacan,

Sagınganda eskereyin bardıgın.

Atkarayın, tapşıрма dep apaman",

Aytkın, apa, barbı maga cardıgıñ?

Meerbanım, sılmayganıñ balana

Altın beşik mekenimdey sezilet.

Kayda cürsön aytkansıysıñ "sadaga",

Estey kalsam elesiñ da keziget.

Oy, eneke, senden carık ññ varbı!

Senin şoolañ tübölökkö bütöpögön.

Sevincimi söyleyene kadar acele ederim

Gülümseyip geçip gidersen kenardan,

Sevinirim izi kalmaz cefanın

Büyüsem de beyaz saçını okşayıp,

Utanmadan, çocuk olasım gelir de!

"Ah oğlum!" - diye saçlarımı okşayıp,

Şımartsan, paha etmeyen hediyeye ya!

Ah, anne! Gitgide yaşlanıyorsun,

Yaşlılığa vermek istemem kendini.

Ama ömür hızlı uçan yel gemi,

Acil söyle bilgelik sözünü.

Konuş, konuş, daha konuş, anneciğim,

Özlediğimde hatırlayayım hepsini

Uygulayayım, "vazife diye annemden",

Söyle, anne, var mı bana ilanın?

Şefkatlim, gülümsemen oğluna

Altın beşik vatanım gibi sezilir.

Nerde olsan söylemiş gibisin "kurban",

Hatırlarsam hayaline rastlarım.

*Ah, anneciğim, senden daha aydın tan
var mı?*

Senin şuan ebediyen bitmeyen.

Oy, eneke, senden küçtüü can barbı!

Ah, anneciğim, senden güçlü can var mı?

Kanday küç bar senden cardam kütpögön! *Nasıl güç var senden yardım beklemeyen?*

Aalı Tokombayev(Kulamşayev, 2005: 392-393)

Meken-Ene

Meken dese ene tüşöt esiñe,

Enesinen cakın cok go balaga.

Ene dese meken tüşöt esiñ,

Meken üçün kimder bolboyt sadaga.

Meken ene! Ene Meken! Silerdi

Kökölötüp kötöröbüz tübölük.

Asıragan, alpeştegen, kuunatkan

Silersiñer kerek emes kübölük!

Vatan -Ana

Vatan derse anne gelir aklına,

Annesinden yakın yok ki evladına.

Anne derse vatan gelir aklına,

Vatan için kimler kurban olmaz.

Vatan ana! Ana Vatan! Sizleri

Yükseklere kaldırırız ebediyen.

Terbiye veren, eğiten, eğlendiren

Sizlersiniz lazım değil şahitlik!

Aalı Tokombayev(Kulamşayev, 2005: 393)

Irdaba Suluu, Kıynaba

Irdaba, suluu, kıynaba,

Aldanbasmın, süybösmün.

Sayraba, suluu, caynama,

Ekinci otko küybösmün.

Şarkı Söyleme Güzel Eziyet Etme

Şarkı söyleme, güzel, eziyet etme,

Aldanmam sana, sevemem.

Şakıma güzel, gülümseme,

İkinci kez aşk ateşiyle yanamam.

Bir kez da men da cürgönümün
Can menen süygön car menen.
Ayrıganda tagdır küygönümün,
Kündördü sanap zar menen.

*Bir zamanlar ele el tutuşmuştum
Sevdiğim yârim ile.
Ayırdığımda kader, yanmıştım
Gün sayarak zârım ile.*

<Süyüügö> turmuş kübölük,
Cürökkö kirgen tikkenek.

*Sevgiye hayat şahit,
Yüreğe batan bir diken.*

Süyböğön soñ tübölük,
Süyüp, süyböy ne kerek!

*Eğer sevmezsen sonsuza dek
Önemli değil sevip sevmemen.*

Bügün seni süyörmün,
Kubanarmin, külörmün.
Ertendeki künyü küyörmün,
Uu cutarmin, ölörmün.

*Bugün seni severim,
Sevinirim, gülerim.
Ama yarın yanarım,
Ağu içerim, ölürüm.*

Koy, küydürbö, candırba,
Süyö albaymın, kalem kaş!
İşenbeymin tagdırga
Cürögü - muz, booru-taş!

*Bırak tutuşturma, yakma,
Sevemem seni, kalem kaş!
İnanmıyorum kadere,
Yüreği buz, bağı taş!*

Süyör elem til alsa,
Tagdır menen kelişip ,

*Severdim sözümü dinlese,
Kader ile anlaştığımda,*

Eköönön candı bir alsa,
Turganda oozdon öbüşüp.

*İkimizin canını aynı anda alsa,
Dudak dudağa öpüşmekteyken.*

Birok da munu caratkan,
Bolturbagan calganga.
Bolsa bolur bu aytkan,
İle Çüyö kuygandaa.

*Fakat bunu Yaradan,
Yapmamış yalan dünyada
Olabilir belki bu söylediğim,
İle Çüy'e kavuştuğunda.*

Batpagan soñ ubayga,
Batpagan soñ cayga,
Kubulup otuz – bir ayda,
Künümdük süyüü ne payda ?!

*Hasret içine gömülmeden,
Bir yerlere gömülmeden,
Toplam otuz günde, bir ayda,
Günlük aşklardan ne fayda ?!*

Irdaba, suluu, kıynaba,
Aldanbasımın , süybösmün.
Sayraba, suluu, caynaba,
Ekinçi otko küybösmün .

*Şarkı söyleme güzel, eziyet etme,
Aldanmam sana, sevemem,
Şakıma, güzel, gülümseme,
İkinci kez aşk ateşiyle yanamam.*

(Akt. İsmail Turan Kalimci)

Suykayganga

“Suluu, suluu” el aytar,
“Anık suluu” dep aytar.
Körör, abdan tekşerbes.

Nazlanana

“Güzel, güzel” diye halk söyler,
“Gerçek güzel” diye söyler.
Görür fakat çok incelemez.

Neden bütökön cüzündü.

Suluumun dep kubanıp,

Kuru sözgö cubanıp.

Kol iştegen küzgüdön

Körösüñ da özündü.

Neden soldu yüziñ.

Güzelim diye sevinip,

Boş sözlerle avunup.

El yapımı aynadan

Seyrederken kendini.

Antseñ, barkın keter dep,

El tübünö ceter dep,

Köp suluunun bir suluu

Aga teñdeş eter dep.

Alıñdı ayap, körüp ep,

Ar müçöñdü irettep,

Tal çaçıñ neden turganın

Körsötöyün süröttöp.

Birok da, suluu, estetüü,

“Bolsun elden es ketüü”

Dep oylobo ançalık,

İş boluuçu ters ketüü!

Eger de ötö boyosom.

Akun bolot, belin kıl,

Orosoñ da, kulasañ.

Öyle yapma, değer in gider diye,

Halkın ağzına düşer diye,

Çok güzelin içinden

Biri ona denk gelir diye.

Haline acıdığı görünce

Her bir uzvunu inceleyip,

Tutam saçının neden yaratıldığını

Göstereyim tasvir edip.

Ama güzel, aklından çıkmasın,

“Halkın aklını başından alsın”

Diye düşünme o kadar,

Sonra ters gider bak işin!

Abartarak söylersem.

Akın çelik, belin kıl,

Takılsan da, düşsen de.

Anda sıra iş oñbos!

Çakşılıktuu söz konbos!

“Durustu – buruş kıldı” dep,

Kalk ösögü kem bolbos!...

Aldangan Güzel

Cibektey celi celdirip,

Erinip, kalkıp, tañ atkan,

Küzgüdöy beti memirip,

Erkelep tañga gül catkan.

Baktısız suluu aldangan,

Küülörün tartıp armandın

Köz tigip kölgö zardangan,

Tüyünün surap calgandın.

Karargan tuman muñ menen

Suluunun köñlü burulat.

Köz toygus körköm nur menen

Köl beti tümön kubulat.

Ters aydap bakıt kemesin,

O işten hayır gelmez!

İyi bir söz söylenmez!

“Doğru yoldan şaşırđı” diyerek

Halkın yergisi eksik olmaz.

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

Aldanan Güzel

İpek gibi yeli estirip,

Erinip yükselip tan atarmış,

Çehresi ayna gibi parlayıp,

Tana nazlanıp gül yatarmış.

Bahtsız güzel aldanmış,

Ezgilerini çalıp arzuların

Göz diker göle hasretle

Çözümünü sorup yalanın.

Kararan duman ve acı ile

Güzelin gönlü acıya gömülür.

Göz alıcı görkemli ışık ile

Göl üstü tamamen güzelleşir.

Terse sürüp baht gemisini,

Ezelden tentek cel oynayt
Cüröksüz, cansız denesin
Taştoogo suuga suluu oyloyt.

*Ezelden hınzır rüzgârla oynar
Yüreksiz, cansız bedenini
Güzel, suya atmayı düşünür.*

Sabırdın tübü, sarı altın,
Sabır kıl, tokto, çaş suluu
Tüyündün çeçpey cön saltın,
Cakşı emes canga kas kılıu.

*Sabrin somu, sarı altın
Sabret, bekle, taze güzel
Düğümü çözmeden sorunun
Yanlış canına kastetmen.*

Kögörgön kölgö zardangan
Sır tappas suluu, cutar uu.
Cel biylep, kozgop aydagan
Köl degen erksiz, cindi suu.

*Masmavi göle ağlayan
Sır bulamaz güzel, yutar ağu.
Sürdüğü, yönettiği, rüzgârın,
Göl denen güçsüz, delice su.*

Tolkunduu cürök, taşkın oy,
Erkin bar calgız, çaş akın.
Cürökkö, canım, başıñ koy,
Çeçiler tüyün, kel cakın!...

*Dalgalı yürek, taşkın düşünce,
Yalnız gücün var, genç şair.
Başını koy, canım, yüreğime,
Gel yakınıma, düğüm çözülür!...*

(Akt. İsmail Turan Kallimci)

SONUÇ

Kırgız edebiyatı genel itibari, ihtilalin etkisinde ilerleyerek yıllar içinde gelişimini sürdürmüştür. 1917-1929 yıllarında, henüz yazılı Kırgız edebiyatının temellerinin atıldığı özellikle 1917’de, gerek Komünist Parti’nin baskıcı tutumu yüzünden edebiyatta oluşan siyasi baskı gerekse bu baskı çerçevesinde edebiyata yerleştirilmeye çalışılan hem konu hem de şekil bakımından ortaya konulmak istenen sanatsal faaliyetler, yeni yayın organlarıyla ihtilali halka yaymada sadece bir araç olarak edebiyat kullanılmaktaydı. Bu dönemler arasında şiir ön planda olsa dahi diğer türlerde de eserler verilmiştir. 1930-1939 yıllarında neredeyse bütün şairlerin eserleri emek teması üzerine kurulu olsa dahi farklı temalar da mevcuttur. Roman türünün ilk örnekleri bu dönem içinde verilmeye başlanmıştır. 1940-1945 yıllarında kendini İkinci Dünya Savaşı’na bırakan Kırgız edebiyatında vatan temalı eserler çoğunluk kazanmıştır. Bu dönemde yaşanan savaş neticesinde şiirlere farklı türler girmiştir. Savaş sonrası eserlerinde milliyetçilik duygusu aşıl原因an başta Manas destanı olmak üzere çoğu şey yasaklanmış, 1960-1990’lı yıllarda artık Kırgız edebiyatı dünyaya açılan bir edebiyat olmuştur. 1991 yılından günümüze kadar şair ve yazarlar bağımsızlık ve özgürlük temalı eserler yazmışlardır.

1917-1945 yıllarında, Kırgız şiirinde “kadın” belli başlı temalar çerçevesinde ele alınabilir. Oluşum döneminden Savaş dönemine dek Kırgız şiirinde ihtilal ve parti teması ağırlık kazanır. Bu temalar etrafında kadın, daha çok ihtilalin getirdiği özgürlük ortamı ve partinin savunuculuğundaki yeri ve önemi, eğitici bir figür olarak karşımıza çıkar. Kadınların Ekim ihtilalinden önce sosyal ve politik çevredeki konumları devrimle birlikte farklılık kazanır. Çoğu şiirde ihtilal kadınların bayramı olarak ifade edilmektedir.

Ekim ihtilalin getirdiği temalardan biri de emektir. Emek temasında kadın figürü; çalışan, verdiği emekle neslin devamını sağlayan bereketin simgesi olarak görülür. Kadının verdiği emek her şeyden daha üst bir kademedir. Çalışan kadın yaşamı, verilen emekle birlikte yüceltilir.

Kırgız şiirinde güçlü kadın figürü eğitilmiş kadınla aynı görülmektedir. Eğitilmiş kadın gelecek nesillerin teminatıdır. Güçlü kadın aynı zamanda hakkın ve adaletin bilincinde toplumsal hayatta karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal hayatı anlatan şiirler

sözlü kültürün etkisiyle; kadın erkek eşitliği, kadın hakları ve sosyal eşitsizlik şeklinde anlatılır. Bu anlatımlar Sosyalist realizm doğrultusunda kimi zaman bir kuş kimi zamanda kızıl bayrak şeklinde ele alınır. Ürkün'de kadın teması ise Kırgız yaşamının en acılı dolu hadiseleri arasında yaşanan göçte kadınların yeri, göçe katkısı şeklinde ifade edilmektedir.

Üzerine en çok şiir yazılan temalardan biri koşulsuz annedir. Kırgız şiirinde anne olarak kadın; yönlendiren, geleceğe ışık tutan, hayattaki en büyük destekçi, özlem, varoluş sebebi, vatanın simgesi olarak görülür. Sevgili olarak kadın şiirlerinde, sevgilin güzelliğinin yanı sıra vatana duyulan aşk sevgili olarak adlandırılmaktadır. Kadına duyulan aşk folklorik unsurlarla ihtilal doğrultusunda ifade edilmektedir.

Birey olarak kadın ve evlat olarak kadın kullanımlarında geleceğin ışığı olarak görülen kız çocuklarının büyüdülerinde yetişkin bir birey olmalarına değinilmektedir.

Genel anlamda kadın temalı şiirlerin dönemsel açıdan dil ve anlatımı farklılık göstermektedir. Oluşum dönemi şiir anlayışında folklorik unsurların etkisi büyüktür. Yeni gelişen bir edebiyata uygulanmaya çalışılan yeni sistemin öğretileri birleştirilmeye çalışılmıştır. Şiire sosyalist öğretiler yerleştirilerek anlatımda sanatsal değerlere önem verilmeden seslenme üslubuna dayalı bir anlatım oluşturulmaktadır. Bunun yanı sıra Türk mitolojisine ait Tulpar, kayın ağacı, Sütak efsanesi ve beyaz gül motifi kullanılarak şiirlerin anlamsal ve çağrışım değeri artırılmak istenilmektedir. Fakat yapılmak istenen çalışma şiirlerdeki anlamsal açıdan duyulmayan kaygı eksikliğine çare değildir. Gelişme döneminde sosyalizm öğretileri devam ederek aynı zamanda gelişen teknolojik değişimlere yer verilen kadın temalı şiirlerde slogan üslubu sürdürülmektedir. Savaş dönemi şiirleri Ata Meken olarak gördükleri Sovyet Rusya'ya karşı sevgi, savaşlarda mücadeleci tavır, halkı mücadele örneği sergilemeye teşvik, birlik beraberlik gibi konular ithaf, mektup, vedalaşma ve yemin gibi türlerle anlatılmaktadır. Dönemsel açıdan şiirlerde konuşma diline yakın ifadeler, atasözü ve deyimlerin kullanıldığı görülmektedir.

1917-1945 yılları kadın temalı Kırgız şiirleri yapı açısından tamamen sözlü kültür etkisindedir. Oluşum döneminden başlayan şiirin biçiminde dörtlük kullanımı Savaş döneminde sürmektedir. Kafiye ve redif kullanımları mevcuttur. Türk şiirinde mani

tipi kafiye sistemi olarak bilinen düz kafiye şeması çoğu şiirde kullanılmaktadır. Dörtlük nazım birimi yanında beyit ve bentler şeklinde yazılmış olan şiirler de vardır. Şiirlerin yapısal açıdan halk edebiyatına bağlı kalması şaşırtıcı değildir. Bunun nedeni şiirin sadece tematik açıdan gelişmişliğine önem verilip yapısallığın geri planda tutulması gösterilebilir. Dönemin siyasi etkisi ve bu doğrultuda verilmeye çalışan eserler düşünüldüğünde bu durum yadırganamaz. Baskı ve korkuyla yazan şairler Komünist Parti istekleriyle hareket ederek zamana ayak uydurmuş eserlerini bu şekilde kaleme almışlardır.

KAYNAKÇA

- Akar, M., Deniz, S. ve Bilecik. F. (1994). *Türk Dünyası Çağdaş Edebiyatı*. İstanbul: Yesevi.
- Akpınar, Y. (1982). Kırgızistan. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (5. cilt)*. İstanbul: Dergâh.
- Aksan, D. (1993). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Ankara: BE-TA.
- Artıkbayev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız Edebiyatı Tarihi* (M. Dıykanbayeva, Çev.) Ankara: Bengü.
- Aşlar, H. (2012). “Çağdaş Türk ve Kırgız Edebiyatları Etkileşimleri Üzerine Bir Çalışma”, *Türk ve Dünya Edebiyatında Etkileşimler Sempozyumu*, Zonguldak, (s. 67-76).
- Aybek, Ş., (2017, 7 Mart) Eğitim ve Kadın, Abbas Güçlü ile eğitimajansi Türkiye'nin en büyük eğitim platformu.com, <http://www.egitimajansi.com/sahin-aybek/egitim-ve-kadin-kose-yazisi-807y.html> 14 Şubat 2018.
- Bökönbayev, C. (2010). *Menin İrum: Tandalmalar*. Bişkek: Cooptu Redaktor K. Bökönbayev, Coomart Bökönbayevdin tuulgan kününün 100 cıldığına arnalat.
- Cicioğlu, M. N. (2015). Kırgız Şiirinde “Geleneğin” Keşfi ve Egemberdi Ermatov. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar*, 4, 127.
- Cigitov, S. (2005, Mart). Çağdaş Kırgız Edebiyatına Dair. *Modern Türklük Araştırma*, 1, 19.
- Cigitov, S. (2006). Karanlık Yıllar ve Bir Mihenk Taşı: Sıdık Karaçev (Çev. Kemal Göz). *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler*, 15, 99.
- Ç. Aytmatov Atındaki Til Cana Adabiyat İnstitutu. (2015a). *Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sөzdügü (Birinçi Bölük)*. Bişkek: Avrasiya Press.
- Ç. Aytmatov Atındaki Til Cana Adabiyat İnstitutu. (2015b). *Kırgız Tilinin Tüşündürmө Sөzdügü (Ekinçi Bölük)*. Bişkek: Avrasiya Press.
- Çetişli, İ. (2004). *Metin Tahlillerine Giriş 1*. Ankara: Akçağ.

Çobanoğlu, Ö. (2010). “Batı Sibiryaya Türk Kültürü Tetkiklerine Göre Kayın Ağacının Türk Mitolojisinde ‘Kutsal’laşmasının Maddi Kültürel Nedenleri”, *Orhun Yazıtlarının Bulunuşundan 120 Yıl Sonra Türklük Bilimi ve 21. Yüzyıl Konulu 3. Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, 2010, s. 245-247.

Dergâh Arşivi. (1982). Kırgızlar. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi/ Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler (ss.310-316)*, (5. Cilt), İstanbul: Dergâh.

Devlet, N. (1994). *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi/ Çağdaş Türkîler (15. cilt)*. Konya: Kombassan.

Devlet, N. (2014). Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gömeç, S. (1999). *Türk Cumhuriyetleri ve Topulukları Tarihi*. Ankara: Akçağ.

Kallımcı, İ. T. (2002). Çağdaş Kırgız Şiiri ve Alıkul Osmanov’un Kırgız Şiirindeki Yeri, Yüksek Lisans Tezi, *MSKÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Muğla.

Kallımcı, İ.T. (2005). Bir Kırgız Aydını: Kasım Tınıstanoğlu. Gürer Gülsevin ve Metin Arıkan (Ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* (ss. 409-418) İzmir.

Kallımcı, İ. T. (2009). Bağımsızlık Sonrası Modern Kırgız Şiirinde Milli Temalar, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

Kallımcı, İ. T. (2012). Kırgız Türklerinin Lirik Şairi Alıkul Osmonov. Alimcan İnyet ve Zeki Kaymaz (Ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen Kitabı* (ss.491-504). İzmir: Ege Üniversitesi.

Karakaş, Ş. (1996). 20. Yüzyıl Türk Dünyası Üzerine Bir Deneme. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat*, 2, 302-303.

Karayev, Ö. (2001). Kırgızların Ortaya Çıkışı-“Kırgız” Terimi Hakkında (M. Kıldıroğlu, Çev.). Manas Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*,1 ,201.

Kasapoğlu, H. (2002). Kırgız Türkleri ve Kırgız Türkçesi. *Türkler Ansiklopedisi* (ss. 578- 589), (19. Cilt). Ankara: Yeni Türkiye.

Kasapoğlu, H.(2005). *Kırgız Türkçesi Grameri*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Kayıpov, S. (2005). *Yüzyıllardır Devam Eden Söz Sanatı* (ss. 13-24). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kazakova, N. (2014). “Kırgız Edebi Nazım Türü ve Dünya Edebî Nazım Türü: Tesirler, Karşılaştırmalar” II. *Uluslararası Türk ve Dünya Edebiyatları Arasında Etkileşimler Sempozyumu*, Zonguldak, s. 165-172.

Kazımoğlu, S. (1994). *Türk Topulukları Edebiyatı 1*. Ankara; Ecdad.

Kırgız Poeziyasının Antologiyası. (2.cilt). (2000). Komisyon. Bişkek: Kırgızstan Soros Fondu.

Köse, N. (1998). *Araştırmalar III*. Ankara: Milli Folklor.

Kulamshaev, K. (2007). Kırgızistan Edebiyatı. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* (ss. 622-637). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Kulamshaev, K. (2005a). Kasım Tınıstanov. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (ss. 376-378). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Kulamshaev, K. (2005b). Aalı Tokombayev. *Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi* (ss. 391-394). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

MEB Devlet Kitapları. (1975). Kırgız Türkçesi, Kırgızlar. *Türk Ansiklopedisi* (ss.46-48), (22.cilt). Ankara: MEB.

Mukambayev, C. (2009). *Kırgız Tilinin Diyalektolojik Sözdüğü*. Bişkek: Basmaya Dayardagan Cana Calpı Redaksiyasın Casagan Prof. Dr. Kadıralı Konkobayev.

G. Naskali, E. (1994, Ocak). 20.Yüzyıl Sovyet Kırgız Edebiyatı - I. Bölüm 1920’li 1930’lu Yıllar ve İkinci Dünya Savaşı Dönemi. *Türk Dili*, 505, 36.

G. Naskali, E. (1996a, Bahar). Sovyet Türk Edebiyatı. *Türk Dili*, 1, 60.

G. Naskali, E. (1996b, Mart). Yirminci Yüzyıl Kırgız Şiiri. *Türk Dili*, 531, 998-1014.

Okumuş, S. (2009), *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatları I (Bağımsız Cumhuriyetler)*, Ders Notları, Ordu.

Osmonov, A. (1964). *Çığarmalar Cıynagı. (1. cilt)*. Frunze: Kırgızstan Basması.

Osmonov, A. (1964). *Çığarmalar Cıynagı. (2. cilt)*. Frunze: Kırgızstan Basması.

Öner, M. (2013). *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özgen, N. (2008), Yirminci Yüzyılın İlk Yarısında Kırgız Edebiyatı Tarihi (1900-1950), Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, s.21, 62-63, 177, 279, 289, 304, 345, 358.

Özgen, N. (2014). *Kırgız Edebiyatı Tarihi*. Ankara; Türk Dil Kurumu.

Özkan, N. (2014). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ.

Sagınbekov, B., (2007), Kırgızistan'da Ürkün Olayı ve Kırgız Şiirindeki Akisleri, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir, s.19.

Saray, M. (1993). *Kırgız Türkleri Tarihi*. İstanbul: Nesil Matbaacılık.

Saray, M. (2002). Kırgızistan. *TDV İslam Ansiklopedisi (ss. 442-445), (25. Cilt)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Şener, M. (1996). *Şiirin Diyalektiği*. Ankara: Suteni.

Tokombayev, A. (2014). *Tandalgan Çıgarmalarının Eki Tomdugu (Birinci Tom)*. Bişkek: Uluu Toolor.

Turdumambetova, L., (2005), Süyünbay Eraliyev'in "Cildizdarga Sayakat" (Yıldızlara Seyahat) Adlı Uzun Şiiri ve Zamanında Onun Üzerinde Yapılan Tartışmalar, Yüksek Lisans Tezi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bişkek, s.19.

Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi (31.cilt). (2005). Haz. Süleyman Kayıpov, Kırgız Edebiyatı I. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Uncu, E. A. (2016, 14 Nisan). Mirlan Abdykalykov: Doğa, Kırgız göçmen kültüründe önemli bir yere sahiptir., Röportaj, 4/5, <https://numanserteli.blogspot.com/2016/04/mirlan-abdykalykov-doga-krz-gocmen.html?m=1> 16 Haziran 2018.

Ükübayeva, L. (2007). Kırgızistan Edebiyatı. *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* (ss. 637-662). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Ükübayeva, L. (2012). "Edebî Etkileşimin Kırgız Edebiyatında Evrimi", *Türk ve Dünya Edebiyatında Etkileşimler Sempozyumu*, Zonguldak, (s. 11-18).

Ünal, M. Ş. (2010, Ağustos). Kırgızistan Tarihi. *Avrupa Diyanet*, 136, 5,7.

Ümötaliyev, T. (1989). *Tandalmalar (1. cilt)*. Frunze: Adabiyat.

Ümötaliyev, T. (1989). *Tandalmalar (2. cilt)*. Frunze: Adabiyat.

Ümötaliyev, T. (2003). *Temirkul, ırlar, prozalar, arnoolar*. Bişkek: Mamlekettik til cana entsiklopediya borboru.

Yazı, M. E., (2007), Çarlık Döneminde Kırgızlar, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, *Sosyal Bilimler Enstitüsü*, s.9-10,16.

Yudahin, K.K. (2011). *Kırgız Sözlüğü* (A. Taymas, Çev.), Ankara; Türk Dil Kurumu.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Ezgi Karslı

Doğum Yeri: Ankara/Yenimahalle

Doğum Tarihi: 03.07.1994

Medeni Hâli: Bekâr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise: İstanbul Ticaret Odası Çok Programlı Lisesi

Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi- Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları
Bölümü

Yabancı Dil: İngilizce